

**HEYDƏR
ƏLİYEV**

*MÜSTƏQİLLİYİMİZ
ƏBƏDİDİR*

HEYDƏR ƏLİYEV

çıxışlar

nitqlər

bəyanatlar

məktublar

müsahibələr

AZƏRNƏŞR
BAKİ-1998

HEYDƏR ƏLİYEV

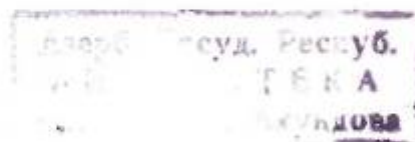
MÜSTƏQİLLİYİMİZ

ƏBƏDİDİR

yeddiinci kitab

iyun, 1996 - noyabr, 1996

212 240

AZƏRNƏŞR
BAKİ-1998

T3(2A)
256

Buraxılışına məs'ul
RAMİZ MEHDİYEV

ƏLİYEV HEYDƏR

Ə 56 Müstəqilliyimiz əbədidir. B., Azərnəşr, 1998. 520 səh.

Kitabda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əlirza oğlu Əliyevin 1996-cı il iyunun sonundan noyabrın əvvəllərinədək olan dövrdəki çıxış, nitq, müraciət, bəyanat, müsahibə və məktubları toplanmışdır. Cildə daxil edilmiş materiallarda Azərbaycan Prezidentinin Dünya Birliyi ölkələri və beynəlxalq təşkilatlarla Azərbaycan arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi, xarici dövlətlərə rəsmi səfərləri, Ermənistanın ölkəmizə qarşı hərbi təcavüzünün nəticələrinin aradan qaldırılması, Azərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsinin sürətləndirilməsi, həmçinin respublikada elm, təhsil, mədəniyyət və idmanın inkişafına qayğı və sosial iqtisadi həyatın digər vacib məsələləri öz-ara əksini tapmışdır.

Ə 0801000000 c'lansız
M-651(07)-98

ISDN5-552-01716-1

BBK-32

C Azərnəşr, 1998

XXVI YAY OLİMPİADASINDA (ATLANTA, ABŞ) İŞTİRAK EDƏCƏK AZƏRBAYCAN İDMANÇILARI İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Zuğulba, "Gənclik" beynəlxalq kompleksi

29 iyun 1996-cı il

Əziz gənclər, idmançılar, XXVI olimpiya oyunlarında Azərbaycan Respublikasını təmsil edəcək komandanın üzvləri!

Dünyanın ən böyük, ən mö'təbər idman mərasimi olan XXVI olimpiya oyunlarında Azərbaycanı təmsil etmək üçün sizə göstərilən e'timada və əldə etdiyiniz nailiyyətə görə sizi ürəkdən təbrik edir və qarşınızda duran vəzifələrin həyata keçirilməsində uğurlar arzulayıram. Siz idman növləri sahəsində Azərbaycan gənclərinin ən seçilmiş və ən yüksək nailiyyətlər əldə etmiş, ən yüksək səviyyələrə çatmış nümayəndələrisiniz. Sayca az da olsanız, ilk dəfə Azərbaycan xalqını, respublikamızı olimpiya oyunlarında təmsil edərək bütün Azərbaycanı dünyaya tanıtdıracaqsınız.

İdman sahəsində hər birinizin fəaliyyəti, gördüyünüz işlər və əldə etdiyiniz nailiyyətlər Azərbaycan idmanının adını, şanını-şöhrətini yüksəldir. Qədim dövrlərdən indiyə qədər idman insanları həm fiziki, həm də mə'nəvi cəhətdən yüksəldən bir vasitədir. İdmanla məşğul olan hər bir şəxs həm özünün fiziki sağlamlığını tə'min edir, həm də ki, cəmiyyətdə idmanın, bədən tərbiyəsinin insan üçün nə qədər lazım olduğunu sübut edir.

Biz respublikamızda əhalimizin, millətimizin sağlamlığı haqqında – fiziki, mə'nəvi sağlamlığı haqqında düşünürük. Bu gün də düşünürük, xalqımızın gələcəyi üçün də düşünməliyik. Bu, bizim vəzifələrimizin içərisində ən böyük, ən əhəmiyyətli vəzifədir.

Azərbaycan xalqı milli azadlığına nail olubdur, dövlət müstəqilliyini əldə edibdir. Azərbaycan xalqı bu gün üçün də, gələcək üçün də müsbət nümunələr göstərməlidir. Müsbət nümunələri isə biz birinci növbədə hər bir insanın və ümumiyyətlə, xalqımızın, millətimizin fiziki və mə'nəvi sağlamlığında görürük. Bu, dövlətimiz, ölkəmiz üçün, xalqımız, hər bir vətəndaşımız üçün ən vacib məsələdir. Ona görə də biz idmana, fiziki hazırlığa, bədən tərbiyəsinə xüsusi fikir veririk və bu sahə bundan sonra da Azərbaycan dövlətinin daim diqqət mərkəzində olacaqdır. Gənclərə, gələcək nəsillərə idmanın, bədən tərbiyəsinin nə qədər lazımlı olduğunu göstərmək, sübut etmək üçün sizin kimi görkəmli idman ustalarının, idman sahəsində yüksək nailiyyət əldə etmiş şəxslərin nümunəsi çox gərəklidir.

XXVI olimpiya oyunları dünyanın bütün ölkələrini maraqlandırır, burada cəmləşdirir. Hər bir ölkə çalışır ki, olimpiya oyunlarında təmsil olunsun. Keçmiş dövrlərdə də Azərbaycanın ayrı-ayrı nümayəndələri Ümumdünya olimpiya oyunlarında təmsil olunmuşdur. Bəziləri yüksək nailiyyətlər də əldə etmişlər. Ancaq onlar keçmiş Sovetlər İttifaqını təmsil etmişlər. Eyni zamanda Azərbaycan tam müstəqil olmadığına görə keçmişdə Sovetlər İttifaqının ümumi komandasında Azərbaycanın idman ustaları istənilən qədər, istənilən miqdarda heç vaxt təmsil olunmamışdı.

Müstəqil Azərbaycan dövləti gəncdir. Biz müstəqilliyimizin beşinci ilini yaşayırıq. Amma baxın, XXVI olimpiya oyunlarına bizim 21 nəfər nümayəndəmiz gedir və onlar orada təmsil olunmaq, iştirak etmək hüququ alıblar. Bu, sadəcə bir nümayəndə hey'əti deyil ki, neçə nəfər istəyirsən tə'yin et, müəyyən et, göndər. Dünyada yeganə haldır ki, bu toplantıya, dünya səviyyəli görüşə gedən nümayəndə hey'əti nə dövlət, nə də xalq tərəfindən tə'yin oluna bilməz. Olimpiya oyunlarında iştirak etmək hüququ almaq üçün lazımi göstəricilər əldə etmək gərəkdir. Əgər bunlar olmasa, Azərbaycan dövləti, Azərbaycan prezidenti də nə qədər çalışsa, o nailiyyəti əldə etməyən adam yığma komandanın tərkibinə düşə bilməz. Ona görə də 21 nəfərdən ibarət olan bu nümayəndə hey'əti Azərbaycan

Respublikasının idman sahəsində imkanlarını nümayiş etdirir. Keçmiş dövrdə olimpiya oyunlarında Sovetlər İttifaqının yığma komandasında heç vaxt Azərbaycandan 21 nəfərdən ibarət komanda iştirak etməmişdir. Nə üçün? Əgər həmin Azərbaycan xalqıdırsa, gəncləridirsə, 15-20-30 il bundan qabaq da bu qədər ola bilərdi. Bu, onu göstərir ki, müstəqillik bütün başqa sahələrlə yanaşı, Azərbaycan xalqının, gənclərimizin idman, fiziki hazırlıq sahəsində də imkanlarını açır, geniş nümayiş etdirir.

İlk dəfədir ki, dünya olimpiya oyunlarında müstəqil Azərbaycanın yığma komandası iştirak edir. Mən heç şübhə etməmişəm ki, gələcək olimpiya oyunlarında Azərbaycanın yığma komandası sayca bundan da çox, keyfiyyətcə daha yüksək olacaqdır. Çünki xalqımız, millətimiz genetik xüsusiyyətlərinə görə fiziki cəhətdən sağlam insanlardan ibarət olan xalqdır, millətdir. Fiziki sağlamlıq və fiziki güc, mə'nəvi sağlamlıqla bərabər Azərbaycan xalqına, millətinə xas olan xüsusiyyətdir. Amma bu xüsusiyyət həmişə bizim daxilimizdə qalıbdır. Keçmiş dövrlərdə də, əsrlərdən-əsrlərə pəhləvanlarımız da, güləşçilərimiz də, oxatanlarımız da, fiziki imkanlarını cürbəcür oyunlarda nümayiş etdirənlərimiz də olubdur. Ancaq mə'lum olan səbəblərə görə bunlar yalnız öz ölkəmizin çərçivəsində qalıb, dünya miqyasına çıxmayıbdır. İndi isə xalqımızın, millətimizin bu imkanlarını dünyada nümayiş etdirmək fürsəti almışıq. Bu, böyük hadisə, böyük nailiyyətdir. Şəxsən mən bununla fəxr edirəm. Hesab edirəm ki, Azərbaycanın hər bir vətəndaşının bununla fəxr etməyə haqqı var.

Əziz idmançılar, olimpiya oyunlarına yola düşən Azərbaycan komandasının üzvləri, yenə də deyirəm, bu hüququ, haqqı siz özünü qazanmışsınız. Əminəm, siz çalışacaqsınız ki, əldə etdiyiniz bu nailiyyəti XXVI olimpiya oyunlarında da məharətlə nümayiş etdirəsiniz.

Şübhəsiz ki, sizin, yəni Azərbaycan Respublikası komandasının XXVI olimpiya oyunlarında iştirak etməsi özü əlamətdar bir hadisədir. Siz oradan hansı nailiyyətlə qayıdacaqsınızsa, bu, məsələnin ikinci tərəfidir. Birinci tərəfi ondan ibarətdir ki, siz XXVI olimpiya oyunlarında Azərbaycanı təmsil etmək hüqu-

qu qazanmışınız və Azərbaycan xalqı adından dünya olimpiya oyunlarında iştirak edəcəksiniz. Ancaq hər birimiz, güman edirəm, Azərbaycanın hər bir vətəndaşı sizin orada iştirakınızın nəticələrini gözləyəcəyik.

İdman kütləvi xarakter daşıyır. İnsanlar idmanla məşğul olub-olmamasından asılı olmayaraq ona daim maraq göstərirlər. Təsadüfi deyil ki, cürbəcür idman oyunları minlərlə, on minlərlə, yüz minlərlə adamı stadionlara toplayır. Bu, təbiidir. XXVI olimpiya oyunları da dünyanın televiziya kanalları ilə bütün ölkələrə yayılacaqdır. Güman edirəm, Azərbaycan vətəndaşları da, ümumiyyətlə, həm bu oyunlara maraq göstərərək televiziya verilişlərini daim izləyəcəklər, xüsusən də hər birimiz səbirsizliklə gözləyəcəyik ki, Azərbaycan komandası hansı gün hansı nailiyyət qazanacaqdır.

Ona görə də sizin üzərinizə böyük məs'uliyyət düşür. Bu məs'uliyyəti də özünü öz üzərinizə götürmüşünüz. Çünki özünü çalışmışınız, olimpiya oyunlarında iştirak etmək haqqı qazanmışınız və özünü də bu işi müvəffəqiyyətlə başa çatdırmağınız. Güman edirəm, bunu isbat etməyə ehtiyac yoxdur. Bunu özünü yaxşı dərk edirsiniz və güman edirəm ki, hər birinizin ürəyi hər gün bu fikirlərlə doludur. Ona görə də biz sizi xeyir-dua ilə yola salırıq. Bu gün bütün Azərbaycan xalqı adından sizə xeyir-dua verirəm. Allah sizə kömək etsin, yolunuz uğurlu olsun, sağ-salamat gedib Atlanta şəhərinə çatasınız, orada öz idman məharətinizi nümayiş etdirə və Azərbaycanın bayrağını yüksəklərə qaldıra biləsiniz. Sizin imkanlarınız var və ümidvaram ki, buna nail olacaqsınız.

Bu gün bizim görüşümüz indi Azərbaycan gənclərinə məxsus olan gözəl "Gənclik" mərkəzində keçirilir. Buradakı kompleks uzun illər tikilib, yaranıb, qurulubdur. Xatirimdədir, bunun əsası 60-cı illərdə qoyulmuşdur. 70-80-ci illərdə biz buraya çox vəsait qoyduq, çox sə'y göstərdik və burada, Azərbaycanın ən gözəl guşələrindən biri olan Xəzər dənizinin sahilində – Abşeronda, Bakıda, Zığulbada gözəl "Gənclik" kompleksi yarandı. Bu, idman, istirahət kompleksidir, gənclərin öz fiziki-mənəvi istedadlarını nümayiş etdirmələri, hazırlaşmaları, təlim keçmələri üçün şərait yaradan bir kompleksdir. Mən çox məmnunam ki, bu neçə illik fasilədən sonra sizinlə bərabər yenidən bu kompleksdəyəm. Çünki bura mənim üçün doğma yerdir. Bu kompleksin tikilməsi, yaranması, genişlənmə-

si və inkişaf etməsi üçün mən şəxsən çox zəhmət çəkmişəm, çox qərarlar qəbul etmişəm, çox işlər görmüşəm.

Ona görə də mənim üçün çox narahatedici hal idi ki, bu kompleks ayrı-ayrı nadanların əllərinə düşmüşdü və bunu gənclərin tələblərinə həsr etmək əvəzinə, cürbəcür başqa məqsədlər üçün istifadə edirdilər. Xatirinizdədir, bu ilin fevralında Azərbaycan gənclərinin ilk forumunu keçirərkən mən "Gənclik" mərkəzi haqqında öz fikrimi söylədim. O vaxt bə'ziləri mənə sübut etmək istəyirdilər ki, bilirsiniz, bu bizə məxsus deyil, kim tərəfindənsə özəlləşdirilib, kiməsə, haradasa Moskvada tabedir, filan bəsməkan. Bunlar heç bir çərçivəyə sığışmayan sözlər idi.

Bilirsiniz, insanlar qurulan şeyi dağıtmağa çox mahirdirlər. Bu, çətin bir şey deyildir. Amma bunu tikmək, yaratmaq neçə illər tələb edib, burada nə qədər zəhmət çəkilib, nə qədər vəsait qoyulub, işlər görüldür. Bunlar hamısı Azərbaycan xalqına, Azərbaycan gənclərinə məxsusdur, onların bu gününə və gələcəyinə məxsusdur. Bunu ayrı-ayrı adamların sərəncamına verib mənfəət mənbəyi etməyə, yaxud cürbəcür çirkin işlər görməyə yol vermək olmaz. Təəssüflər olsun ki, müəyyən dövrdə Azərbaycanda özbaşınalıq, hərc-mərcliyə, deyə bilərəm ki, sahibsizliyə görə ölkənin bu cür sərvətləri ayrı-ayrı nadan adamların əlinə keçmişdir və bə'ziləri hələ bu gün də onların əlindədir. Bu gün mən sizə bir daha deyirəm: hamısını xalqa qaytaracağıq. Heç kəsə imkan verə bilmərik ki, xalqın sərvəti, vəsaiti, zəhməti ilə, necə deyərlər, xalqın bütün çalışqanlığı ilə yaranmış və xalq üçün olan, xalqa xidmət edən belə obyektlər ayrı-ayrı əllərə keçsin.

İndi burada mənə danışrlar ki, Gənclər və İdman Nazirliyi bu obyektə təhvil alarkən o nə vəziyyətdə idi. İki-üç ay içərisində burada görülmüş işlər nəticəsində indi kompleks gözəl vəziyyətə düşübür. Mən çox sevinirəm ki, fevral ayında belə qərar qəbul etdim və çox məmnunam ki, bu qərar həyata keçirilibdir. Gənclər və İdman Nazirliyinə, Nazirlər Kabinetinə tapşırıram ki, fevral ayında gənclər forumunda verdiyim göstərişlərin, əmrlərin hamısı axıra qədər yerinə yetirilsin. Bu əmrlər də ancaq və ancaq gənclər üçün yeni imkanlar yaratmağa yönəldilibdir. Gənclər bizim bu günümüz, gələcəyimizdir. Bizim həyatımız, gələcəyimiz bugünkü gənclərlə bağlıdır. Biz müstəqil Azərbaycan Respublikası qurmuşuq, yaradıırıq. Azərbaycanda dövlət quruculuğu prosesi gedir, dövlət müstə-

qilliyimizi qoruyuruq, müstəqilliyimizə zərbə vuran halları aradan götürməyə çalışırıq. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etməyə, ölkəmizə edilmiş hərbi təcavüzün qarşısını almağa çalışırıq.

İki ildən artıqdır ki, atəşi dayandırmışıq. Ancaq biz tam, böyük sülhə nail olmaq istəyirik. İşğal olunmuş torpaqlarımızı azad etmək, bu torpaqlardan zorla çıxarılmış vətəndaşlarımızı öz yurdlarına, evlərinə, obalarına qaytarmaq istəyirik. Bunlar qarşımızda duran vəzifələrdir, bizim məqsədimizdir. Bu məqsədə nail olmaq üçün gecə-gündüz çalışırıq. Bu məqsədlərə nail olmaq, Azərbaycanın müstəqilliyini dönməz, yenilməz, əbədi etmək üçün yeni, gənc nəsil yetişməli, böyüməli və Azərbaycanın bayrağını əllərdən əllərə ötürərək irəliyə aparmalıdır. Bu nəsil sizsiniz, gənclərdir, gənclərin içərisindən seçilmiş idman ustalarıdır.

Mən idman haqqında fikrimi dəfələrlə söyləmişəm, bədən tərbiyəsinin xalqımız, millətimiz üçün nə qədər lazımlı olduğunu dəfələrlə demişəm. Bu gün də deyirəm: Azərbaycanın böyük idman ənənələri var. Azərbaycanın idman veteranları, – onların bir çoxu burada iştirak edirlər, – ölkəmizdə idmanın inkişafı üçün çox işlər görüblər, yaxşı ənənələr yaradıblar, gənclərimiz üçün yaxşı yollar açıblar. Mən bu gün idman veteranlarına bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Bugünkü gənclərimizin idman sahəsindəki nailiyyətləri veteranların zəhməti sayəsindədir, gənclərin məşqçilərinin, müəllimlərinin, onlara rəhbərlik edən idman ustalarının fəaliyyətinin nəticəsidir. Ona görə bu gün mən idman sahəsində müəllimlik edənlərin, məşqçiliklə məşğul olanların, gənclərimizdən idman ulduzları hazırlayanların hamısına hörmət və ehtiramımı, onlara təşəkkürümü bildirirəm.

İdmanımızın, bədən tərbiyəmizin çox geniş imkanları var. Biz bunu ümumxalq hərəkətinə çevirməliyik. Ona nail olmalıyıq ki, bədən tərbiyəsi və idman Azərbaycanın hər bir gənci, hər bir vətəndaşı üçün adi bir adət, ənənə olsun. Azərbaycan gənci bir gün də bədən tərbiyəsi və idmandan kənarda qalmasın. Biz buna nail olmalıyıq. Bu, xalqımızın gələcəyi üçün lazımdır. Müstəqil Azərbaycanı gələcəkdə də yaşatmaq, onu daha da möhkəmləndirmək, dünya miqyasında böyük dövlətə çevirmək üçün gənclərimiz bu gündən hazırlaşmalıdırlar. Həm şüuri, zehni, mə'nəvi cəhətdən, həm də fiziki cəhətdən hazırlaşmalıdırlar. Ona görə də sizin qarşınızda bu sözləri deməyi

çox vacib hesab edirəm. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, gənclərimiz xalqımızın gözəl ənənələrindən istifadə edərək öz sağlamlığını qoruyacaq, özlərini fiziki cəhətdən möhkəmləndirəcək, mətinləşdirəcəklər, mə'nəvi sağlamlıqlarını qoruyacaq və möhkəmləndirəcəklər.

Azərbaycanın böyük gələcəyi var. Azərbaycanın bir dövlət kimi, böyük təbii sərvətlərə malik olan bir ölkə kimi böyük gələcəyi var. Amma bu gələcəyi biz sizinlə birlikdə qurmalı, yaratmalıyıq və gənclər Azərbaycanın gələcəyini öz çiyinlərində irəliyə aparmalıdırlar. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan gəncləri məhz bu müqəddəs məqsədlərə sadıq olacaqlar və öz həyat tərzləri, istedadları ilə ölkəmizin gözəl gələcəyini təmin edəcəklər.

Əziz idmançılar, əziz idman ustaları, əziz olimpiyaçılar! Siz artıq olimpiyaçılarsınız. Mən sizi bir daha təbrik edirəm, sizə cansağlığı, xoşbəxtlik arzu edir, uğurlar diləyirəm. Əminəm ki, siz qarşınızda qoyulan vəzifələri uğurla yerinə yetirəcəksiniz. Atlanta şəhərində müstəqil Azərbaycanın bayrağını yüksəyə qaldıracaq, Azərbaycan Respublikasının şan-şöhrətini dünyaya yayacaqsınız və böyük nailiyyətlərlə Vətənimizə, ölkəmizə, torpağımıza qayıdacaqsınız. Sizi bir daha təbrik edir, sizə cansağlığı, uğurlar arzulayıram.

ALMANIYA FEDERATİV RESPUBLİKASINA RƏSMİ SƏFƏRƏ YOLA DÜŞƏRKƏN BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRƏ MÜSAHİBƏ

1 iyul 1996-cı il

Almaniya ilə ölkəmiz arasında münasibətlər yaxşıdır. Mən Almaniya rəhbərləri ilə – həm prezident Roman Hersoq, həm də federal kansler Helmut Kol ilə beynəlxalq təşkilatlarda, ayrı-ayrı ölkələrdə görüşmüşəm. Almaniyanın xarici işlər naziri cənab Klaus Kinkel ilə xarici ölkələrdə bir neçə dəfə görüşümüz olub. Onun Azərbaycana rəsmi səfəri zamanı bir çox geniş danışıqlar aparmışıq.

Almaniya təkcə Azərbaycana deyil, ümumiyyətlə, regionumuza, keçmiş Sovet İttifaqına mənsub olmuş ölkələrə böyük diqqət yetirir, onların barəsində çox prinsipial mövqe tutur. Xüsusən Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsində də Almaniyanın mövqeyi birmənalıdır. Belə ki, onlar Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıdıqlarını qəti şəkildə elan ediblər, məsələnin ədalətlə həll olunmasına tərəfdardırlar. İndi Minsk qrupunun həmsədrlərindən biri – Finlandiya nümayəndəsi dəyişdiriləcəkdir. Buna görə də Almaniya həmsədrlərdən biri olmaq istəyir. Bizim bu barədə də söhbətlərimiz olacaqdır.

O ki qaldı Almaniya ilə iqtisadi əlaqələrimizə, bu əlaqələr də inkişaf edir. Bildiyiniz kimi, Almaniyanın 45 şirkət və firmasının Azərbaycanda nümayəndəlikləri var. Güman edirəm ki, mənim səfərim zamanı keçirəcəyimiz görüşlərin əsas mövzusu iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi ilə, Almaniyanın Azərbaycana daha çox sərmayə qoyması ilə bağlı olacaqdır. Biz bu məsələlər barəsində həm federal kansler cənab Helmut Kol ilə, həm də ölkənin işgüzar dairələrinin nümayəndələri

ilə ətraflı söhbət edəcəyik. Buna görə də bu səfər çox əhəmiyyətli səfərdir. İndi Almaniya dünyanın böyük ölkələrindən biridir. Avropada çox mühüm yer tutur. Mən bunları nəzərə alaraq bu səfərə xüsusi qiymət verirəm.

— Cənab prezident, Almaniya kimi nüfuzlu və güclü bir dövlət tərəfdaşlarını özü müəyyənləşdirir. Bu mənada Azərbaycanla Almaniya arasında iqtisadi əməkdaşlıqda ən çox hansı sahələr üstünlük təşkil edir?

– Bilirsinizmi, onlar ən çox energetika, metallurgiya sahələrimizə maraq göstərirlər. İndi onların bizim neft və qaz sahəsinə də marağı artmışdır. Sözlərim eləcə də kimya, maşınqayırma sahələrinə aiddir. Almaniya bu sahələrdə çox yüksək nailiyyətlərə, çox güclü şirkətlərə, ümumiyyətlə böyük imkanlara malikdir. Əgər həmin sahələrdə, eləcə də başqa sahələrdə biz onlarla əməkdaşlığı yaxşı qura bilsək, onda hər iki tərəf, yəni həm Almaniya, həm də Azərbaycan mənfəət götürə biləcəkdir.

ALMANİYADAKI AZƏRBAYCAN CƏMİYYƏTLƏRİNİN SƏDRLƏRİ VƏ AZƏRBAYCAN CƏMİYYƏTLƏRİ FEDERASIYASININ NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Bonn

1 iyul 1996-cı il

Mən bu gün sizinlə görüşümdən çox məmnunam. Bilirsiniz ki, mən Almaniya iki saat bundan əvvəl gəlmişəm. Bu, mənim Almaniya ilk görüşümdür. Bu da soydaşlarımızla, həmvətənlərimizlə, Almaniya, Mərkəzi Avropada yaşayan azərbaycanlıların nümayəndələri ilə görüşdür. Məmnunam ki, siz ayrı-ayrı cəmiyyətləri bir-birinə yaxınlaşdırmısınız, birləşdirmisiniz və bu gün burada bəyan etdiyiniz federasiya artıq təşkil olunub. Hesab edirəm ki, bu çox əlamətdar bir hadisədir, sizin çox mühüm nailiyyətinizdir. Mən bu münasibətlə sizi təbrik edirəm.

Bilirsiniz ki, biz Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin beşinci ilini yaşayırıq. İlin sonunda dövlətimizin müstəqilliyinin beş ili tamam olacaqdır. Ancaq bu beş il ağır, çətin olmuşdur. Bu gün bizim bir daha görüşümüş olacaq, mən bu barədə orada geniş danışacağam. Ona görə də indi bu mövzuya geniş yer vermək istəmirəm. Sadəcə demək istəyirəm ki, çox çətin, ağır illər idi. Ancaq nailiyyətimiz mövcuddur. Bu da ondan ibarətdir ki, biz Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qoruyub saxlamışıq. Azərbaycan ölkəsi, respublikası müstəqil dövlət kimi günü-gündən möhkəmlənir. Bu da bizi əmin edir ki, Azərbaycanın müstəqilliyi dönməzdir, əbədidir və biz bundan sonra da müstəqillik yolu ilə gedəcəyik.

Problemlərimiz çoxdur, mən bu barədə sizə mə'lumat verəcəyəm. Ancaq nailiyyətimiz budur və bu da ən böyük nailiyyətdir. Xalqımızın çoxəsrlik tarixində XX əsrin sonunda Azərbaycanda müstəqil dövlət qurulub ki, bu da böyük nailiyyətdir. Eyni zamanda biz Azərbaycanda vətəndaşlarımızı müstəqillik yolu ilə apararkən respublikamızın hüddudlarından kənarda ya-

şayan soydaşlarımız haqqında da düşünürük. Bu, bizim borcumuz, vəzifəmizdir. Çünki Azərbaycan indi təkcə respublikamızda yaşayan azərbaycanlılardan ibarət deyil. Azərbaycanlılar dünyanın bir çox ölkələrində, o cümlədən Avropada, Almaniya da yaşayırlar. Dünyanın hər bir ölkəsində, hər bir şəhərində, guşəsində, kəndində yaşayan soydaşımız müstəqil dövlətimiz üçün, Azərbaycanın prezidenti kimi mənim üçün əziz vətəndaşımız, soydaşımız, həmvətənimizdir.

Mən bunu sizə həm Azərbaycanın dövlət siyasəti kimi bildirirəm, ikincisi də bunu deyərək ona əsaslanıram ki, harada yaşamasından asılı olmayaraq hər bir soydaşımız özünü azərbaycanlı hesab edərək, ölkəmizi heç vaxt unutmamalıdır, öz Vətəninə, torpağına, millətini, dilini unutmamalıdır. Ona görə də Azərbaycanın hüddudlarından kənarda yaşayan soydaşlarımıza bizim tərəfimizdən bu prinsiplər əsasında doğma münasibət var.

Bilirsiniz ki, indiki Azərbaycan keçmiş Sovetlər İttifaqının tərkibində bir müttəfiq respublika idi. O vaxt da Azərbaycan yaşayırdı. 1918-ci ildə ilk demokratik Azərbaycan Cümhuriyyəti yarandı. Bu cümhuriyyət 23 aydan sonra süquta yetdi. Ondan sonra Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti mövcud oldu. Azərbaycanda Sovet Sosialist Respublikası yarandı. Bu respublika da iki il yaşayandan sonra çar Rusiyasının əvvəlki ərazisində yaranmış respublikaları birləşdirən Sovetlər İttifaqının tərkibinə daxil oldu. Biz bütün bu mərhələləri yaşadığımız. Nəhayət, 1991-ci ilə gəlib çatdıq. Azərbaycan XX əsrin sonunda Sovetlər İttifaqının dağılması ilə əlaqədar və dünyada gedən ictimai-siyasi hadisələrdən bəhrələnərək öz dövlət müstəqilliyini bəyan etdi və müstəqil dövlət qurmağa başladı.

Amma bu illərdə, sovet dövlətinin tərkibində, sosialist quruluşunun içində yaşayan respublikamızda biz azərbaycanlılığımızı heç vaxt unutmadıq. Bizim dilimiz də, dinimiz də yaşayıb, elmimiz, təhsilimiz də inkişaf edib. Əgər bunlar olmasaydı, respublikamız 1991-ci ildə özünü müstəqil dövlət kimi bütün dünyaya bəyan edə bilməzdi.

Bu illərdə çox böyük nailiyyətlər əldə olunub. Sovetlər İttifaqı dağılan kimi, məhz bunun nəticəsində biz öz müstəqilliyimizi bəyan etdik və respublikamız beşinci ildir ki, müstəqil dövlət kimi yaşayır.

Ancaq əvvəlki illərdə Azərbaycanın hüddudlarından kənarda yaşayan soydaşlarımızla əlaqə saxlamağımız çox çətin idi,

çox hallarda da mümkün deyildi. Yalnız görkəmli bir şairimiz, yazığımız, bəstəkarımız xarici ölkəyə səfər edərkən arayıb axtarırdı ki, görsün orada azərbaycanlılardan kim var, onunla görüşsün, danışsın. Bütün bunları da qorxa-qorxa edirdi.

Bu barədə çox danışmaq olar. Yadımdadır, bəlkə də 60-cı illər idi. Biz Türkiyə ilə çox maraqlanırdıq ki, oradakı soydaşlarımız necə yaşayırlar. Bilirdik ki, Türkiyədə vaxtilə Azərbaycanlı mühacirət etmiş soydaşlarımız da yaşayırlar. Mərhum bəstəkarımız, görkəmli dirijor, professor Niyazi çox böyük bir sənətkar idi. Bilirsiniz ki, o, dünya miqyasında məşhur bir insan idi. Yəni öz istedadına, yaratdığı əsərlərinə görə məşhur idi. Ona görə də onu Türkiyəyə dəvət etmişdilər ki, gedib oradakı opera teatrında tamaşalar hazırlasın. O, Türkiyəyə tez-tez gedib-gəlirdi və hər dəfə də mənimlə görüşürdü. Çünki o, mənimlə dost idi. Oturub saatlarla bu barədə söhbət edirdik. Soruşurdum ki, kimi gördün, onlar necə yaşayırlar? O, bütün bunlar haqqında mənə ətraflı danışdı.

Mən bunları xatırlayaraq onu demək istəyirəm ki, o dövrdə də ürəyimiz Azərbaycandan xaricdə yaşayan soydaşlarımızla bir olub. Ancaq əlaqə saxlamaq imkanımız olmayıb. İndi isə Allaha şükürlər olsun ki, belə imkan yaranıb, var. Respublikamız müstəqil dövlətdir. Hər bir vətəndaşımız hansı ölkəyə getmək istəyirsə, oraya gedə bilər. Respublikamızın sərhədləri açıqdır. Hansı ölkədən kim istəyirsə, Azərbaycana qonaq gələ bilər. O cümlədən, respublikamızdan kənarda yaşayan soydaşlarımız gəlib, Azərbaycanı ziyarət edə bilərlər. İndi biz də hansı ölkəyə istəyiriksə, o ölkəyə gedirik, başqa işlərlə yanaşı, soydaşlarımız ilə görüşməyi özümüz üçün birinci dərəcəli vəzifə hesab edirik. Ona görə də mən bu gün buraya gəlmişəm. Sabah səhərdən mənim rəsmi səfərim başlanacaqdır. Almaniyanın dövlət, hökumət başçıları ilə görüşlərim, danışqlarım olacaqdır. Ancaq mən bugünkü günü – respublikamızın buradakı səfirinə də bu barədə göstəriş vermişdim – yalnız və yalnız Avropada, Almaniya da yaşayan azərbaycanlılarla, onların nümayəndələri ilə görüşə həsr edirəm.

Mən bu görüşdən məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. Səfirin verdiyi məlumatdan da göründü ki, bir-iki saatdan sonra bizim yeni bir görüşümüz olacaq, orada siz də, başqa soydaşlarımız da olacaqdır. Orada mən sizi maraqlandıran məsələlər barədə geniş məlumat verəcəyəm. Mən istəyirəm ki, respublikamızın bugünkü vəziyyəti haqqında geniş məlu-

matlar alasınız və bütün bunları Azərbaycan prezidentinin dilindən eşidəsiniz. Eyni zamanda, mən bunu ona görə etmək istəyirəm ki, siz Azərbaycanın bugünkü vəziyyətini daha yaxından öyrənərək, burada öz işlərinizi daha da yaxşı qura bilərsiniz.

Bilirsiniz, xalqımıza birlik lazımdır. Vətəndə də, respublikamızdan kənarda da birlik lazımdır. Mən dedim ki, xalqımız dünyanın bir çox ölkələrinə səpələnibdir.

Burada çıxış edən dostlarımız dünya ölkələrində 40 milyon azərbaycanlının yaşamasından söhbət açdılar. Bəli, belədir, bu, mənə də məlumdur. Həmin rəqəm bəlkə bundan da çoxdur. Amma hər halda, əgər dünyada 40 milyon azərbaycanlı yaşayırsa, onlar azərbaycanlı adı daşıyırlarsa, onlarda azərbaycanlı qəlbi, qanı varsa, bu, hamımızın fəxridir. Mən demirəm ki, bu 40 milyon azərbaycanlının hamısı bir yerə yığılsın, bu heç də lazım deyil. Ancaq hamısının qəlbi, fikri, gələcəyə baxışı və Azərbaycan haqqında fikirləri bir olsa, əlbəttə ki, respublikamız da öz müstəqilliyini bundan sonra da möhkəmləndirər, inkişaf yolunu məharətlə keçə bilər və ölkəmizin həddudlarından kənarda yaşayan soydaşlarımız bundan da yaxşı həm yaşaya, həm işləyə, həm də Vətənimiz, xalqımız üçün çox işlər görə bilərlər.

Ona görə də birlik adı bir şey deyil. Bəzən bu "birlik" sözü-nü o qədər işlədirlər ki, o, hörmətdən düşür. Çünki elə hər bir adam deyir ki, birlik olsun. Bilirsiniz, bir var ki, bu şüarı ayrı-ayrı məqsədlər üçün desinlər, bir də var ki, bu, həyatımızın tələbindən doğan sözlər olsun. Mən Azərbaycanın prezidenti kimi, xalqımızın mənə göstərdiyi etimada güvənərək respublikamıza başçılıq edən bir şəxs kimi bu gün deyirəm: Azərbaycanın özündə də bu günümüzün, gələcəyimizin zamanəti, rəhni birlikdir və bütün dünyada da soydaşlarımızın bir olması vacibdir.

Əlbəttə, bu, asan məsələ deyil. İnsanlar bir-birindən çox fərqlidir. Dünyada eyni xasiyyətə malik iki insan tapmaq çətindir. Hətta qardaş-qardaşa eyni xasiyyətdə deyil. Bəzən görürsən, əkiz qardaş, bacı da bir-biri ilə eyni xasiyyətdə olmur. Bu təbiidir. Biz təbiətə qarşı heç bir zor işlədə bilmərik. Təbiətin yaratdığı təbii qanunlar heç kəsin istəyindən, yaxud səyindən asılı olmayaraq işləyir. Amma bu təbii qanunlar içərisində də bir olmaq, daha da sıx olmaq, bir-birinə dayaq

olmaq, əl uzatmaq üçün imkanlar çoxdur. Biz çalışmalıyıq ki, bu imkanlardan istifadə edək. Mən bu sözləri məhz sizin hüsurunuzda ona görə deyirəm ki, mə'lumat verdiniz ki, buradakı cəmiyyətlər birləşib bir federasiya yaratmışlar. Bu, çox gərəqli bir işdir.

Mən arzu edirəm ki, bu federasiyanız səmərəli işləsin, günü-gündən möhkəmlənsin və öz tə'sirini başqa ölkələrə də yaysın, göstərsin. Biz də çalışacağıq ki, yaranmış belə federasiyalarla bilavasitə əlaqə saxlayaq və sizə əlimizdən gələn köməyi edək, Azərbaycan həqiqətini dünyaya sizinlə birlikdə bəyan edək.

Azərbaycanın müstəqilliyini yaşatmaq, inkişaf etdirmək üçün həm respublikamızın daxilində, həm də ölkəmizdən xaricdə çox iş görmək lazımdır. Respublikanın daxilində görüləsi işlər bizim əlimizdədir. Düzdür, çətinliklər, problemlər də var. Amma xarici ölkələrdə görüləsi işlərin çoxu bizim əlimizdə deyil. Biz dünyanın bütün dövlətləri ilə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurmağa çalışırıq və bu əlaqələr yaranmışdır. Artıq iki il yarım ki, mən Azərbaycanın prezidentiyəm. Bu iki il yarım içərisində biz dünyanın nə qədər ölkələri ilə əlaqələr qurmuşuq. Dünyanın beynəlxalq təşkilatlarının nəinki adı üzviyüyük, həm də bu təşkilatlarda fəaliyyət göstəririk, ölkəmiz orada təmsil olunur. Biz bu təşkilatların imkanlarından istifadə edirik.

Mən Almaniyaya rəsmi səfərə gəlmişəm. Ancaq mənim Fransaya da, İngiltərəyə də, Rumıniyaya da rəsmi səfərlərim olub. Mən Amerikada iki dəfə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının toplantılarında iştirak etmişəm, hər dəfə də ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonla görüşmüşəm. Bu yaxınlarda Lüksemburqda oldum, Avropa Birliyi ilə əməkdaşlıq haqqında saziş imzaladıq. Bu, böyük bir hadisədir. Yaxud Azərbaycan bir neçə gün bundan əvvəl Avropa Şurasına üzvlüyə namizəd, qonaq statusu ilə qəbul olundu. Bu, həddindən artıq böyük bir hadisədir. Bu o deməkdir ki, birincisi, Azərbaycan Avropa ölkəsi kimi qəbul edilir; ikincisi, Azərbaycanın bugünkü dövlət quruluşu və onun cəmiyyətinin vəziyyəti Avropa standartlarına uyğun və yaxud yaxın olduğuna görə ölkəmiz Avropa Şurası-

nın üzvlüyünə namizəd kimi qəbul edilir. Bilirsiniz ki, Avropa Şurası Parlament Məclisinin Strasburq şəhərində keçirilən büro iclasında bu məsələni müzakirə etdilər və Azərbaycanı bu şuraya namizəd şəklində qəbul etdilər. Güman edirəm və tam əminəm ki, Azərbaycan Avropa Şurasının tamhüquqlu üzvü olacaqdır.

Başqa faktlar da gətirə bilərəm. Məsələn, Çin kimi böyük bir ölkə ilə sıx əlaqələrimiz var. Mən orada rəsmi səfərdə olmuşam. Qonşularımız Türkiyə, İran ilə şübhəsiz ki, bizim dostluq əlaqələrimiz günü-gündən inkişaf edir. Mən Avropanın Rumıniya, Bolqarıstan kimi ölkələrində rəsmi səfərdə olmuşam. Bir çox ölkələr məni rəsmi səfərə də'vət ediblər, hələ getməyə imkanım yoxdur. Norveç Avropanın böyük ölkələrindən biridir. Məni oraya da də'vət etmişdilər, orada rəsmi səfərdə olmuşam. Bu yaxınlarda mən Fransanın prezidenti cənab Jak Şirakla telefonla danışdım, o məni öz ölkəsinə rəsmi səfərə də'vət etdi. Bu telefon danışığımızdan əvvəl o, Fransaya rəsmi səfər barədə mənə də'vət göndərmişdi. Telefon danışığımız zamanı o, məni bir daha rəsmi səfərə də'vət etdi.

Ərəb ölkələri ilə bizim əlaqələrimiz çox sıxdır. Məsələn, mən Misirdə olmuşam və prezident Hüsni Mübarək ilə bizim çox yaxın dostluq əlaqələrimiz var. İki il bundan əvvəl biz Mərakeşdə İslam Konfransı Təşkilatının toplantısında iştirak etdik. Mən orada nitq söylədim və ərəb, islam ölkələrinin başçıları ilə görüşlər keçirdim, danışqlar apardım.

Bilirsiniz, qısa vaxtda görülən bütün bu işlər onu nümayiş etdirir ki, biz xarici ölkələrdə Azərbaycanın müstəqilliyini tanımaq, möhkəmləndirmək işini aparırıq və bundan sonra da aparacağıq. Amma yenə də deyirəm, xarici ölkələrdə görülən işlərin hamısı bizim ixtiyarımızda deyil.

Bilirsiniz ki, Azərbaycanın müstəqilliyinə zidd olan ölkələr, qüvvələr, cəmiyyətlər var. Bəli, dünyada elə qüvvələr var ki, Azərbaycanın müstəqil dövlət olmasını istəmirlər. Dünya da görür ki, səkkiz ildir Ermənistan Azərbaycana təcavüz edir. Azərbaycan torpaqlarının iyirmi faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. İşğal altında olan torpaqlarımızdan bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan

zorla çıxarılıbdir, əksəriyyəti çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır. Bu, dünyada nadir haldır.

Dünya statistikasının məlumatına görə yer üzündə iyirmi milyon qaçqın var. Bunun bir milyonu Azərbaycandır. Yeddi milyon əhalisi olan ölkənin vətəndaşlarının bir milyonu qaçqın vəziyyətindədir. Azərbaycana qarşı olan bu təcavüz ədalətsizlikdir. Bu, misli görünməmiş bir şeydir. Ancaq bunu dünyaya sübut etmək ki, Ermənistan Azərbaycana bu cür təcavüz edib və Ermənistan təcavüzkarlıq – bu, asan məsələ deyildir. Çünki dünyada Ermənistanı dəstəkləyən, ona kömək edən, dayaq duran böyük ölkələr var. Bunların bir çoxu bizimlə də yaxşı əlaqədədir. Amma bunların Ermənistanla əlaqələri bizdən də yaxşıdır. Onların içərisində Ermənistanın dayaq o qədər böyükdür ki, dövlətlərarası əlaqələri bizimlə yaxşı olmasına baxmayaraq, onlar Ermənistanı kömək edirlər. Buna görə də Ermənistanın təcavüzkarlığının qarşısını almaq çətin-dir. Burada Ermənistan lobbisinin Azərbaycana qarşı fəaliyyəti çox mühüm rol oynayır. Bu lobbisi hər yerdə – Amerikada da, Fransada da, Almaniyada da, başqa ölkələrdə də var – hamısında var.

Aydındır ki, erməni lobbisi çox güclüdür. Amerikada onların gücü çox böyükdür, başqa ölkələrdə də çox böyükdür. Amma bu o demək deyil ki, hər şey lobbinin əlindədir, yox. Biz öz siyasətimizi aparırıq, siyasətimizi apararaq Azərbaycanın hüquqlarını dünyanın hər yerində tanıdacağıq və onların qəbul edilməsinə nail olacağıq. Bax bunun üçün, Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamaq, möhkəmləndirmək, inkişaf etdirmək üçün ölkəmizdən kənarda yaşayan soydaşlarımızın fəaliyyətindən də çox şey asılıdır.

Mən ümidvaram ki, sizin yaratdığınız federasiya bu məqsədlərə xidmət edəcəkdir, respublikamızla birlikdə siz Azərbaycanın xaricdə olan problemlərinin həll edilməsində yaxından iştirak edəcəksiniz. Biz sizinlə əlaqə saxlayırıq və bu əlaqələri daha da sıxlaşdırmaq istəyirik. Biz sizinlə bir olmaq istəyirik. Bizi, respublikamızın vətəndaşlarını, bir prezident kimi şəxsən mən ölkəmizdən kənarda yaşayan hər bir azərbaycanlı, onun həyatı, vəziyyəti maraqlandırır. Mən hər bir azərbaycanlı haqqında düşünürəm. Mən istəyirəm ki, Almaniyada yaşayan hər bir azərbaycanlı da həm yaxşı yaşasın, həm də hörmətli adam olsun, dövlətdə yer tutsun. Mən bunu istəyirəm. Çünki bu nə qədər çox olsa, azərbaycanlıların dünya millətləri içərisində elm, bilik, zəka səviyyəsinin bir o qədər yüksək olduğunu göstərəcəkdir.

Şəxsən mən azərbaycanlıların ayrı-ayrı ölkələrdə yaşamasını təbii və lüzumlu hesab edirəm. Hamımız bir yerə yığılsa nə olacaq? Lazımdır ki, Amerikada da, Almaniyada da, Fransada da, İngiltərədə də, Belçikada da, Hollandiyada da – hər yerdə azərbaycanlılar olsun. Amma azərbaycanlı sadəcə bir vətəndaş kimi yox, elə olsun ki, onun şəxsində Azərbaycan səslənsin, ölkəmizin bayrağı qalxsın, xalqımızın milli mədəniyyəti, dili, ədəbiyyatı, incəsənəti səslənsin.

Ona görə də şəxsən mən belə hesab edirəm ki, Almaniyada nə qədər çox azərbaycanlı yaşayırsa, bu çox yaxşıdır. Bundan sonra bundan da çox yaşayacaqsız, bu çox gözəl olacaq. Ümumiyyətlə, azərbaycanlılar say artımına görə Avropa millətlərindən üstünlüklər. Mən bilmirəm, Almaniyada vəziyyət necədir. Azərbaycanda əhalinin artımı başqa ölkələrə nisbətən yüksəkdir. Son vaxtlar vəziyyətin ağır olmasına görə bu artım bir qədər azalıbdir. Amma nə qədər çox artsa, bir o qədər yaxşı olar.

Almaniyada nə qədər azərbaycanlı yaşayır? Yüz əlli min. Nə qədər türk yaşayır? İki milyon. Bilirsiniz, bir millətlik, hamımız bir kökdənlik. Ona görə də gərək azərbaycanlılar da, türkiyəlilər də bir-birinə dayaq olsun, əl-ələ versinlər. Dünyada bizim üçün, yəni azərbaycanlılar üçün ən birinci dayaq türklərdir. Yenə də deyirəm, biz hamımız bir kökdənlik.

Federasiyanızın buradakı nümayəndələrindən biri dedi ki, İqırdandır. Bu yaxınlarda İqıdının bələdiyyə başkanı və digər nümayəndələri respublikamıza gəlmişdilər. Mən onlarla görüşüb söhbət etdim. İqdır Türkiyənin çox gözəl bir gəşəsidir. İqırdan olan adamları mən Almaniyada da, İngiltərədə də, Amerikada da, Belçikada da, Fransada da, hər yerdə görmüşəm. Amma İqdır kiçik bir yerdir, o qədər də böyük deyil. İqdır iki il bundan əvvəl vilayət olub. İqdırlılar otuz il idi ki,

vilayət hüququ almağa çalışırdılar. Vaxtilə mən Naxçıvanda yaşayarkən bu barədə öz fikrimi Türkiyənin prezidenti mərhum Turqut Özala da, əziz dostum, indiki prezident Süleyman Dəmirələ də deyirdim ki, İqdırın vilayət olması məsələsini həll etmək olar və onlar da həll etdilər. İqdırın vilayət olması ilə əlaqədar keçirilən mərasimdə o vaxt mən də iştirak etdim. Nəinki iştirak etdim, orada nitq söylədim. Oraya hörmətli Süleyman Dəmirəl, bir çox nazirlər də gəlmişdilər.

Yenə də deyirəm, türklər də, azərbaycanlılar da birdirlər. İqdırda da, İstanbulda da, digər yerlərdə də yaşayan türklər bizim üçün əzizdirlər.

Siz bir məsələni də bilməlisiniz ki, Azərbaycanda son illər bəzi adamlar deyirlər ki, biz türkün, dilimiz də türk dilidir. Biz bir kökdən, amma bu bir kökdən neçə budaq gedib. Anadoluda yaşayanlar da, Özbəkistanda da, Qazaxıstanda da, Türkmənistanda da, Dağıstanda da, Qırğızıstanda da yaşayanlar türklərdir. Çində yaşayan uighurlar da türklərdir. Amma onlar bir kökün hərəsi bir şəxəsidir. O şəxəni itirmək lazım deyil. Necə deyirlər, onların hamısını bir rəngdə rəngləmək lazım deyil. Yenə də deyirəm, kök birdir. Respublikamızda demişik, biz azərbaycanlıyıq.

Biz yeni konstitusiya qəbul etdik. Orada yazıldı ki, biz azərbaycanlıyıq, dövlət dilimiz Azərbaycan dilidir. Azərbaycan dili türk dilləri qrupuna məxsus olan bir dildir. Türk dilləri qrupunun bir qolu Anadolu türklərinin, bir qolu azərbaycanlıların dilidir, biri özbəklərin, biri qırğızların, biri qazaxların və başqalarının. Ona görə də bu ümumi kökləri həmişə qorumaq lazımdır. Çünki kökümüz, dilimiz, dinimiz, milli adət-ənənələrimiz bizi bir-birimizə bağlayır və bağlamalıdır. Bunun əsasında da biz bir olmalıyıq. Amma eyni zamanda, bir dili başqasının içərisində əritmək lazım deyil.

Dünyada bir kökdən olan nə qədər millətlər var. Bu, öz rəngarəngliyini nə qədər göstərsə, o qədər də güclü olacaq. Amma bir dili başqa dilin içərisində əritsən, necə deyirlər, horra çıxacaq. Horrardan da bir şey çıxmaz.

Dediniz ki, burada iki milyon türk var. Bir-birinizə dayaq olun. Mən bu gün Almaniyada yaşayan iki milyon türkün hamısı ilə görüşmək istərdim. Mən onların hamısını özüm üçün doğma hesab edirəm. Onlar sizin üçün də doğma olmalıdır. Almaniyada 150 min azərbaycanlının yaşaması da yaxşı haldır.

Çalışın azərbaycanlılığınızı bundan sonra daha da möhkəmləndirin.

Bilirsiniz, Anadoluda, Özbəkistanda, Azərbaycanda yaşayanların hərəsinin özünəməxsus xüsusiyyətləri var. Məsələn, mən fəxr edirəm ki, Azərbaycan dili sovet hakimiyyəti dövründə çox inkişaf etdi, daha da zənginləşdi. Adətən sovet hakimiyyəti dövrünü çox tənqid edirlər. Amma olan həqiqətləri də unutmaq, qaralamaq olmaz. Bizim dilimiz məhz o illərdə inkişaf etdi. Dilimizin qrammatikası, qanunları haqqında o dövrdə nə qədər əsərlər yazıldı. Azərbaycan dili haqqında hərdə belə əsərlər yazılıb? Bəli, belə əsərlər sovet hakimiyyəti dövründə yazıldı. Yenə də deyirəm, tarixi qaralamaq olmaz.

90-cı illərdə Azərbaycanda istiqlal əhval-ruhiyyəsi çox güclü olan zaman bəziləri belə hesab edirdi ki, bundan qabaq nə olubsa, onun üzərindən xətt çəkmək lazımdır. Xalqımız yaşayıb, yaradıb, qurub. Xalqımız öz incəsənətini, mədəniyyətini, ədəbiyyatını inkişaf etdirib və bütün bunların üzərində indi müstəqil Azərbaycan Respublikası var. Müstəqil Azərbaycan deyəndə tək ərazi nəzərdə tutulmur. Dövlət quruluşu təkə dövlətdən ibarət deyil, onun mədəniyyəti, elmi, ali təhsili, böyük iqtisadi potensialı var, hər şeyi var. Mən onu da deyim ki, Azərbaycan dünyanın çox-çox ölkələrindən heç də geridə deyil.

Doğrudur, indi respublikamız böhran dövrünü yaşayır. Bu, keçib gedəcək. Əgər biz Ermənistanın təcavüzündən qurtara bilsək, bir neçə ildən sonra Azərbaycanın iqtisadi vəziyyəti çox yaxşı olacaqdır. Mən hesab edirəm ki, biz buna da nail olacağıq, torpaqlarımızı da azad edəcəyik, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü də təmin edəcəyik. Azərbaycan müstəqil dövlət kimi bütün ərazisinin sahibi olacaqdır.

Sizinlə görüşümdən mən bir daha məmnun olduğumu bildirirəm. Görüşlərim bu gün davam edəcək. Yaratdığınız federasiyanın bundan sonra da yaşaması, möhkəmlənməsi naminə sizin hamınıza cəsağlığı, uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

ALMANİYADAKI AZƏRBAYCAN DİASPORUNUN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Bonn

1 iyul 1996-cı il

Hörmətli xanımlar və cənablar, hörmətli dostlar!

Mən sizin hamınızı Azərbaycan xalqı adından, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları adından səmimi qəlbədən salamlayıram və sizinlə bugünkü görüşümdən çox məmnun olduğumu bildirirəm. Bir neçə saat bundan öncə Azərbaycandan buraya, Bonn şəhərinə gəlmişəm və sabah mənim Almaniyada rəsmi səfərim başlanır. Almaniyanın dövlət və hökumət başçıları ilə görüşlərim və Almaniya Bundestaqında, ayrı-ayrı şirkətlərdə çox əhəmiyyətli görüşlərim olacaqdır.

Bizim səfir mənə bildirdi ki, bu axşam bu salona Azərbaycanın dostları toplaşılar. Onlar bəzi xarici ölkələrin buradakı səfirləri, Almaniyada yaşayan azərbaycanlılar və soydaşlarımızdır. Mən bu görüşdən məmnun olduğumu bildirirəm. Ən əvvəl sizin hamınızı Londonda Avropa futbol çempionatının final görüşündə Almaniya yığma komandasının qalib gəlməsi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycanın futbol azarkeşləri dünən bu görüşün televiziya ilə yayımını çox diqqətlə izləmişlər və deyə bilərəm ki, Azərbaycanın futbol həvəskarlarının əksəriyyəti Almaniya komandasına azarkeşlik etmişdir. Elə mən özüm də Almaniya futbolçularının qalib gəlməsini istəmişəm. Almaniya komandası çempion adını qazandıqda mən də sizinlə birlikdə sevinmişəm.

Almaniyaya səfərimdən məqsəd Almaniya ilə Azərbaycan arasında bütün sahələrdə əlaqələrin genişləndirilməsi və inkişaf etdirilməsindən ibarətdir. Azərbaycan gənc müstəqil dövlətdir. Keçmiş Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra Azərbaycan müstəqillik əldə etmişdir və dövlət müstəqilliyinin cəmi beşinci ilini yaşayır. Almaniya dünyanın ən böyük dövlətlərindən biridir, iqtisadi cəhətdən ən inkişaf etmiş ölkələrdən biridir.

Almaniya Avropada və dünyada demokratiya nümunəsi göstərən dövlətlərdən biridir.

Almaniya böyük, Azərbaycan isə gənc və kiçik bir dövlətdir. Almaniya böyük dövlətçilik tarixinə malik olan dövlətdir, Azərbaycan isə dövlət müstəqilliyinə yenidən nail olan bir dövlətdir. Bu fərqlərə baxmayaraq, bizim aramızda yaxşı əməkdaşlıq üçün çox böyük imkanlar var. Bu əməkdaşlığın əsası nədən ibarətdir? Birincisi, ondan ibarətdir ki, Azərbaycan müstəqil dövlətdir və öz müstəqilliyini daim qoruyub saxlayacaqdır. Azərbaycanda demokratik, hüquqi dövlət qurulur. Azərbaycan iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf etdirilir, dünya iqtisadiyyatı ilə birləşir. Azərbaycanın zəngin təbii sərvətləri, zəngin iqtisadi potensialı var. Azərbaycan zəngin elmi potensiala malikdir. Azərbaycanın çox mühüm coğrafi-siyasi və strateji əhəmiyyəti var.

Almanlar Azərbaycanda XIX əsrin əvvəllərindən yaşamışlar. Onlar az olsalar da, ölkəmizdə bu gün də yaşayırlar. Alman kapitalı keçən əsrin axırlarından Azərbaycanda mövcud olmuşdur. Alman kapitalının Azərbaycana bu gün də gəlməsi üçün böyük imkanlar var. Ən əhəmiyyətli odur ki, azərbaycanlılar çox vətənpərvər və qonaqpərvərdir. Onlar hər bir qonağı çox mehribanlıqla, çox səmimiyyətlə qarşılamğa, qəbul etməyə hazırdırlar.

Azərbaycanın qarşısında bir çox problemlər durur. Lakin biz bu problemlərin həlli yollarını bilirik və onları həll edəcəyik. Azərbaycanın iqtisadi cəhətdən, dövlətçilik baxımından, demokratiya cəhətdən çox parlaq gələcəyi var. Buna görə də mən Almaniyanı Azərbaycana dəvət edirəm. Mən Almaniyanı Azərbaycanın xarici siyasətində, iqtisadi məqsədlərində strateji bir tərəfdaş kimi qəbul edirəm və hamınızı Azərbaycana çağırıram. Hamınıza cansağlığı və səadət arzulayıram. Alman xalqına xoşbəxtlik və qarşısında duran bütün məqsədlərə çatmasını arzulayıram. Almaniya dövlətinə dünya miqyasında tutduğu yeri daha da möhkəmləndirməyi və inkişaf etdirməyi arzulayıram. Alman – Azərbaycan dostluğuna eşq olsun!

ALMANIYA-AZƏRBAYCAN FORUMU İDARƏ HEY'ƏTİNİN VƏ RƏYASƏT HEY'ƏTİNİN ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Bonn

1 iyul 1996-cı il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün sizinlə, yenicə yaranmış Almaniya – Azərbaycan forumu idarə hey'ətinin və rəyasət hey'ətinin üzvləri ilə görüşməyimdən çox məmnunam və buna çox sevinirəm.

Azərbaycan Respublikası beşinci ildir ki, müstəqil dövlət kimi yaşayır. Sovetlər İttifaqının dağılması dünyada çox böyük dəyişikliklər meydana gətirmişdir. Bu dəyişikliklərdən ən mühümü ondan ibarətdir ki, keçmişdə Sovetlər İttifaqına daxil olan respublikalar öz milli azadlığına, dövlət müstəqilliyinə nail ola bilmişlər. Ümumiyyətlə 80-ci illərin ikinci yarısında və 90-cı illərin əvvəllərində dünyada gedən proseslər həm Almaniyaya üçün, həm də keçmiş Sovet İttifaqı Respublikaları, o cümlədən Azərbaycan üçün çox əhəmiyyətli və faydalı olmuşdur.

1990-cı ilin oktyabrında nəhayət, Almaniya birləşmiş və ikinci dünya müharibəsindən sonra Almaniyanın parçalanmasına son qoyulmuşdur. Bunun Almaniya və bütün dünya üçün nə qədər böyük, əlamətdar hadisə olduğunu siz də, biz də çox yaxşı dərk edirik. Berlin divarı uçuruldu, Almaniya birləşdi. Almaniya Avropanın mərkəzində vahid bir dövlət, ölkə kimi Dünya Birliyində öz yerini tutubdur və Dünya Birliyində onun özünəməxsus fəaliyyəti var.

Almaniyanın tarixi də, alman xalqının əsrlər boyu keçdiyi yol da və XX əsrdə Almaniyanın başına gəlmiş bəlalər də məlumdur. Eyni zamanda əsrin ikinci yarısında Almaniyanın

nəhayət, birləşməsi, iqtisadi və demokratiya cəhətdən dünyanın ən səviyyəli ölkələrindən biri olması Almaniyanın hər bir vətəndaşını, hər bir almanı, şübhəsiz ki, sevindirir. Biz də buna sevinirik və mən sizi bu münasibətlə bir daha ürəkdən təbrik edirəm. Ümidvaram ki, Almaniya bundan sonra daha yeni nailiyyətlər əldə edəcəkdir.

Almaniyanın, alman xalqının bəşər tarixindəki xidmətlərinə, əldə etdiyi nailiyyətlərə Azərbaycan xalqı çox böyük hörmət və ehtiramla yanaşır. Alman xalqının böyük nailiyyətləri var, inkişaf etmiş dövlət kimi Almaniyanın çox böyük təcrübəsi var. Müstəqil Azərbaycan Respublikası bu ölkə ilə sıx əlaqə saxlamaq və bunu gündən-günə möhkəmləndirmək üçün bütün səylərini göstərir.

Siz Almaniya birləşdiyiniz zaman Azərbaycan da öz müstəqilliyini əldə edirdi. Yəni Almaniyanın birləşməsi, iki Almaniyanın bir-birinə qovuşması vaxtı Azərbaycan da öz dövlət müstəqilliyini qazanırdı. Bu baxımdan biz bir-birimizə çox bənzəyirik. Ancaq böyük fərqimiz də var. Fərq ondan ibarətdir ki, İkinci dünya müharibəsindən sonra Qərbi Almaniyaya çox böyük iqtisadi nailiyyətlər əldə edib və Almaniyaya birləşərkən Şərqi Almaniyayı öz yedəyinə, öhdəsinə alıbdir, məndə olan məlumata görə, bu beş ildə Şərqi Almaniyanın da iqtisadi vəziyyətini Ümumalmaniya səviyyəsinə gətirib çıxarıbdir.

Azərbaycan isə Sovetlər İttifaqı dağıldıqdan sonra öz müstəqilliyini əldə edən zaman Sovetlər İttifaqının dağılması və yaranmış böhran vəziyyəti ilə əlaqədar çox ağır iqtisadi problemlərlə rastlaşdı. Bizim də Qərbi Almaniyaya kimi bir yarımız olsaydı, şübhəsiz ki, bu beş il müddətində siz keçdiyiniz yolu məharətlə keçə bilərdik. Amma biz bundan məhrumuq. Üstəgəl, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü və bunun nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının iyirmi faizinin işğal edilməsi, işğal olunmuş ərazilərdən bir milyondan artıq vətəndaşımızın yerindən-yurdundan zorla çıxarılması. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq, Azərbaycan xalqı dövlət müstəqilliyi əldə etməyi özü üçün tarixi hadisə sayır və biz indi, bu ağır, çətin

vəziyyətdə müstəqil dövlətimizi qurur, ölkəmizin müstəqilliyini möhkəmləndiririk.

Keçmişdə Sovetlər İttifaqına daxil olan və indi müstəqil dövlət olan ölkələrin hamısı eyni vəziyyətdə deyil və hamısı da dövlət müstəqilliyini eyni vəziyyətdə saxlaya bilmir. Hər bir ölkənin özünə xas olan problemləri var. Bizim də problemlərimiz var. Ancaq bir şey bizim üçün aydındır və istəyirəm siz də bunu biləsiniz ki, bütün bu problemlərə, çətinliklərə baxmayaraq, Azərbaycan öz müstəqilliyini heç vaxt əldən verməyəcək və Azərbaycan Respublikasının, Azərbaycan xalqının dövlət müstəqilliyi əbədi olacaqdır.

Azərbaycanın böyük təbii sərvətləri var. Azərbaycan xalqı istedadlı xalqdır. Bizim xalqımızın çoxəsrlik, şərəfli tarixi var. Azərbaycanın yazıçıları, şairləri, bəstəkarları dünya mədəniyyətinə böyük-böyük töhfələr veriblər. Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşayır və Dünya Birliyində daim özünəməxsus yerini tutmağa qadirdir.

Bizim üçün ən ağır problem Ermənistanın Azərbaycana qarşı etdiyi təcavüz və onun nəticəsində ölkəmizə vurulmuş zərblərdir. Azərbaycan sülh siyasəti aparır. Biz istəyirik ki, bölgəmizdə də, bütün Qafqazda da sülh olsun, dünyanın hər yerində sülh olsun. Ona görə də Ermənistanın təcavüzü nəticəsində Azərbaycana vurulan bütün zərblərə baxmayaraq, iki il bundan öncə biz Ermənistanla Azərbaycan arasında müharibəni, atəşi dayandırmışıq.

1988-ci ildən Ermənistanın Azərbaycana qarşı başladığı təcavüz nəticəsində biz böyük itkilər vermişik, çox şəhidlər vermişik, gənclərimizin bir çoxu bu müharibədə özlərini qurban veriblər. Bunların nə demək olduğunu siz, almanlar bəlkə də hamıdan yaxşı bilirsiniz. Məsələn, indi mənə tərcüməçilik edən, alman dilini yaxşı bilən Azərbaycan professoru Çərkəz Qurbanlının oğlu 1994-cü ildə torpaqlarımızı müdafiə edərkən 26 yaşında şəhid olubdur.

Ancaq bütün bunlara baxmayaraq biz Ermənistanla sülh yaratmaq, münaqişəni sülh yolu ilə aradan qaldırmaq istəyirik. Bundan ötrü də çox konstruktiv addımlar atırıq. Biz ədalət tələb edir və məsələnin ədalətlə həll olunmasını istəyirik.

Ədalət də ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın işğal edilmiş bütün torpaqları azad olunmalı, Ermənistanın işğalçı qüvvələri Azərbaycanın ərazisindən qeyd-şərtsiz çıxmalıdır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı bərpa olunmalıdır. Bu, adicə beynəlxalq hüquq normalarının tələbidir. Biz heç bir ölkənin torpağına göz dikmirik, amma öz torpağımızın da bir metrini belə heç kəsə verə bilmərik. Biz bu şərtlər daxilində Ermənistanla danışıqlar aparır və münaqişəyə sülh yolu ilə son qoymaq istəyirik.

Amma bütün bu problemlərə baxmayaraq, müstəqil Azərbaycan Respublikası öz müstəqillik yolu ilə çox inamla gedir. Biz Azərbaycanda hüquqi demokratik dövlət qururuq. İqtisadiyyatımızı bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında dəyişdirir; mülkiyyətin özəlləşdirilməsi proqramını sürətlə həyata keçirir, sərbəst iqtisadiyyat, təşəbbüskarlıq, azad sahibkarlıq prinsiplərini bərqərar edirik. Bu prinsiplər əsasında dünyanın bütün ölkələri ilə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qururuq. Azərbaycanın təbii sərvətlərindən, böyük iqtisadi potensialından müştərək istifadə olunması üçün dünyanın şirkətləri ilə iş görməyə hazırıq və bu sahədə müəyyən nailiyyətlər əldə etmişik. Azərbaycanın zəngin neft və qaz yataqlarından istifadə olunması üçün dünyanın – Amerikanın, Avropanın iri neft şirkətləri ilə 1994-cü, 1995-ci illərdə və nəhayət, bu il, 1996-cı ildə böyük müqavilələr imzalamışıq və bunlar həyata keçirilir. Azərbaycan iqtisadiyyatının bütün başqa sahələrində də xarici ölkələrlə, şirkətlərlə müştərək iş görmək üçün böyük imkanlar var: biz bunu dünyaya bəyan etmişik və mən bu gün sizə bir daha deyirəm ki, Azərbaycan dünya sərmayəçiləri üçün, müştərək iş görmək üçün açıqdır.

Bu baxımdan biz Almaniyə ilə iqtisadi əlaqələri genişləndirməyə çalışırıq və sabah, sonrakı günlərdə ölkənin dövlət, hökumət rəhbərləri, böyük şirkətləri ilə bu barədə konkret danışıqlarım olacaqdır. Biz Almaniyanı özümüz üçün çox dəyərli tərəfdaş hesab edirik və bütün sahələrlə əməkdaşlıq etmək istəyirik. Bizim qapılarımız açıqdır.

Bilirsiniz ki, bu ilin aprelində Azərbaycan Avropa Birliyi ilə əməkdaşlıq haqqında saziş imzalayıbdır. Bir həftə bundan öncə Strasburqda Azərbaycan xüsusi qonaq statusu ilə, yəni namizəd şəklində Avropa Şurasına qəbul olunubdur. Bunlar hamısı Azərbaycanın Avropaya mənsub olduğunu, eyni za-

manda Azərbaycanda dövlət quruculuğunun, cəmiyyətimizin artıq Avropa standartlarına uyğun olduğunu göstərir.

Keçən il ümumxalq referendumu vasitəsilə Azərbaycanın ilk konstitusiyasını qəbul etdik, demokratik seçkilər nəticəsində, çoxpartiyalılıq prinsipi əsasında Azərbaycanın ilk parlamentini seçdik. Azərbaycanda 30-dan çox partiya, o cümlədən bir çox müxalifət partiyaları fəaliyyət göstərir. Ölkəmizdə mətbuat azadlığı, siyasi plüralizm tam bərqərar olmuşdur. İnsan hüquqlarının qorunması Azərbaycan dövlətinin əsas prinsiplərindən biridir. Bunlar hamısı onu nümayiş etdirir ki, Azərbaycanın Almaniya ilə sıx əməkdaşlıq etməsi üçün bütün sahələrdə əsaslar yaranıbdır.

Bu baxımdan Almaniya – Azərbaycan forumunun yaranmasını çox əlamətdar hadisə hesab edirəm. Bizim çox ehtiyacımız var, xüsusən Azərbaycan həqiqətlərini dünyanın bilməsinə, o cümlədən Almaniyanın hər yerində bilinməsinə ehtiyacımız var. Təəssüflər olsun ki, Azərbaycan həqiqətləri dünyada hələ ki, olduğu kimi məlum deyildir. Biz çalışırıq ki, özümüzü olduğumuz kimi tanıdaq. Çalışırıq ki, Azərbaycan, xalqımız haqqında, ölkəmizdə gedən demokratik proseslər, iqtisadi dəyişikliklər haqqında bütün ölkələrdə dolğun təsəvvür olsun. Ona görə də Almaniya – Azərbaycan forumunun imkanlarına ehtiyacımız çoxdur. Ümidvaram ki, siz Almaniya ilə Azərbaycan arasında olan əlaqələrin daha da genişlənməsi, inkişaf etməsi və möhkəmlənməsi üçün çox iş görə bilərsiniz və arzu edirəm ki, çox iş də görəsiniz. Biz bunun üçün öz tərəfimizdən əlimizdən gələni edəcəyik. Cənab Keslerin dediyi kimi, istərdik ki, sizin forum Azərbaycan üçün Almaniya da güclü bir lobbیه çevrilsin. Ümidvaram ki, belə də olacaqdır.

Almaniya komandasının Avropa futbol çempionatında qalib gəlməsi münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm. Dünyanın futbol həvəskarları dünən Londonda keçirilən bu futbol matcını çox böyük maraqla izləyirdilər. Azərbaycanda da futbol həvəskarları çoxdur və ölkəmizdə də futbol matcına televiziya ilə çox adam baxıbdır, o cümlədən mən də həmin oyunu televiziya ilə əvvəldən axıradək seyr etmişəm. Matcın birinci yarısında çox narahat idim, çünki ilk qolu cəxlər vurdu-

lar. Oyunun sonuna 25 dəqiqə qalanadək vəziyyət belə idi. Mən narahat idim ki, birdən almanlar udularlar, sonra da mə'yus olarlar, bizim də buraya səfərimiz yaxşı olmaz. Ona görə oyunu hər saniyə izləyirdim. Matcə oğlumla birlikdə baxırdım. O məni sakit edirdi ki, narahat olma, almanlar uducaqlar. Bu söhbətimizdən bir neçə dəqiqə sonra almanlar birinci qolu vurdular. Biz ikimiz də əl çaldıq. Amma London stadionundakı almanlar o qədər əl çalırdılar ki, bizim əl çalacağımızı heç kəs eşitmirdi.

Nəhayət, matc Almaniyanın qələbəsi ilə bitdi. Mən çox sevindim. Televiziya ilə görürdüm ki, cənab Helmut Kol nə qədər sevinir və könüllü şaddır. Sizi bir daha təbrik edir və belə şəraitdə Almaniya gəlməyimi çox gözəl hadisə hesab edirəm. Güman edirəm ki, bütün almanlar, o cümlədən dövlət və hökumət başçıları da çox xeyirxah olacaqlar. Eşitdiyimə görə, son 20 ildə ilk dəfədir ki, Almaniya Avropa çempionatında qələbə çalıbdır. Güman edirəm ki, indi hamının kefi yaxşıdır və bu, Almaniya – Azərbaycan forumunun işinə də müsbət təsir göstərəcəkdir. Sizin hamınızı Azərbaycana dəvət edirəm, orada sizinlə görüşməyimdən çox məmnun olacağam. Güman edirəm ki, vaxt tapıb gəlməlisiniz, çünki Azərbaycanı görməseniz onu istənilən səviyyədə təbliğ də edə bilməzsiniz. Mən sizinlə daim əməkdaşlıq edəcəyəm. Sizə cənsağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram.

**ALMANIYANIN FEDERAL PREZİDENTİ
ROMAN HERSOQUN ADINDAN
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ
VERİLMİŞ RƏSMİ ZİYAFƏTDƏ ÇIXIŞ**

Bonn

2 iyul 1996-cı il

Hörmətli cənab prezident, hörmətli xanımlar və cənablar! Mən sizi Azərbaycan xalqı adından, müstəqil Azərbaycan dövləti adından səmimi qəlbədən salamlayıram.

Azərbaycan gənc müstəqil dövlətdir və dövlət müstəqilliyinin beşinci ilini yaşayır. Məhz bu mərhələdə Azərbaycan ilə Almaniya arasında yaranmış əməkdaşlıq əlaqələri həm bizim üçün, həm də sizin üçün çox əhəmiyyətlidir. Bu əməkdaşlıq əlaqələrinin nəticəsi olaraq ilk dəfədir ki, Azərbaycan Respublikasının dövlət başçısı Almaniyaya rəsmi səfərə gəlir. Düən alman torpağına qədəm qoyduğumuz vaxtdan bizi böyük qonaqpərvərliklə qarşılayıblar və dünəndən bəri Almaniyada, Bonn şəhərində görüşlərimiz dostluq və mehribanlıq şəraitində keçir. Bu dostluq və mehribanlıq münasibətinə, qonaqpərvərliyə görə mən bütün Azərbaycan nümayəndə heyəti adından Almaniya dövlətinə, Almaniya hökumətinə, Almaniyanın prezidenti cənab Roman Hersoqa, Almaniyanın federal kansleri cənab Helmut Kola təşəkkür və minnətdarlığımı bildirirəm.

Bu gün səhərdən Almaniyanın prezidenti cənab Roman Hersoq, Almaniyanın federal kansleri cənab Helmut Kol və ölkənin digər rəsmi şəxsləri ilə çox səmərəli, məzmunlu və bizim üçün çox əhəmiyyətli danışıqlarımız və görüşlərimiz olubdur. Bu görüşlər və danışıqlar zamanı Almaniya – Azərbaycan əlaqələri çox ətraflı təhlil olundu və bizim indiyədək etdiyimiz əməkdaşlığı hər iki tərəf yüksək qiymətləndirdi. Biz

Almaniya ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın bundan sonra daha da genişlənməsi və inkişaf etməsi üçün tədbirlər haqqında öz fikirlərimizi söylədik və müəyyən qərara gəldik. Bu görüşləri və danışıqları, əldə olunan razılaşmaları mən yüksək qiymətləndirirəm və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, onların əsasında Almaniya – Azərbaycan əlaqələri bundan sonra sür'ətlə inkişaf edəcəkdir.

Almaniya ilə Azərbaycan arasında, alman xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında əlaqələrin böyük tarixi var. Hörmətli prezident məndən öncə çıxış edərkən bu barədə çox dəyərli sözlər dedi. Keçən əsrin əvvəllərində almanlar Azərbaycana ilk dəfə gəliblər. Mən bu gün məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, Azərbaycana yaşamağa gəlmiş almanları Azərbaycan xalqı öz torpağında, öz vətəninə çox mehribanlıqla qəbul edibdir və sonrakı dövrdə Azərbaycanla, azərbaycanlılarla almanlar birgə yaşayıb-yaratmışlar.

İkinci dünya müharibəsi illərində almanların Azərbaycandan uzaqlaşdırılmasına baxmayaraq, onların ölkəmizdə yaşadıkları dövrdə qoyduqları iz və onlardan sonra gələn nəsillərin nümayəndələrinin Azərbaycanda gördükləri işlər Azərbaycan üçün çox qiymətlidir. Keçən əsrin axırlarında və cari əsrin əvvəllərində alman iş adamları, alman kapitalı Azərbaycana gələrək, bir çox işlər görüblər. Onların da gördükləri işlərin izləri indiyədək qalmaqdadır. Almaniyanın "Simens" firması bu son vaxtlarda Azərbaycanda müəyyən araşdırmalar apararkən Bakı şəhərində "Simens"-in 1905-ci ildə çəkdiyi elektrik xəttinin bir hissəsini tapıb, bir muzey eksponatı kimi Almaniyaya gətiribdir.

Bunlar Almaniya – Azərbaycan əlaqələrinin böyük tarixi olduğunu nümayiş etdirir, xalqlarımız arasında dostluq, əməkdaşlıq əlaqələrinin həm alman xalqına, həm də Azərbaycan xalqına çox fayda gətirdiyini göstərir.

Alman xalqının böyük və zəngin tarixi Azərbaycanda daim maraq və rəğbət hissi oyadıbdır. Alman xalqı bəşər tarixinə, bəşər sivilizasiyasına böyük töhfələr veribdir. Dünyanın hər yerində bunlar yüksək qiymətləndirilir. Azərbaycan xalqı da

alman xalqının dünyaya, bəşər tarixinə verdiyi töhfələri yaxşı bilir və onları yüksək qiymətləndirir. Alman xalqının dahiləri, alman ədəbiyyatını yüksək zirvələrə qaldırmış Heynenin, Götenin, Şillerin və başqa yazıçıların, ədəbiyyatçıların əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunubdur və azərbaycanlılar onları öz dilində sevə-sevə oxuyurlar.

Dünyada öz sənəti ilə məşhur olan alman bəstəkarları Betovenin, Vaqnerin, Ştrausun və başqalarının əsərləri Azərbaycanda geniş yayılıbdir, azərbaycanlılar onları çox sevirlər və onların musiqisinin təsiri altında Azərbaycanda klassik musiqinin inkişafı sahəsində nailiyyətlər qazanılıbdir.

Bunlar Almanıyanın və alman xalqının böyük tarixidir. Ancaq bizim yaşadığımız əsrdə, son illərdə alman xalqının əldə etdiyi nailiyyətlər də çox yüksək qiymətə layiqdir. İkinci dünya müharibəsindən sonra alman xalqı böyük və çətin bir tarix yaşayıbdir. Alman xalqı öz istə'dadı, fədakarlığı, zəkası ilə böyük nailiyyətlər əldə edib və Almanıyanı dünyanın iqtisadi və mədəni cəhətdən ən inkişaf etmiş dövlətlərindən birinə çeviribdir. Alman xalqının ən böyük nailiyyəti beş il bundan öncə Almanıyanın birləşməsidir. Mən bildirmək istəyirəm ki, Almanıyanın birləşməsi Azərbaycanda böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılandı və ədalətin bərpa olunması, alman xalqının vahid bir dövlət çərçivəsində yaşaması dünyada gedən proseslərin ədalətli bir nəticəsi kimi qəbul edilmişdir.

Almaniya birləşəndən sonra öz imkanlarından daha geniş istifadə etməyə başlamışdır. Almanıyanın bugünkü nailiyyətləri dünyada çox böyük rol oynayır və böyük nüfuza malikdir. Elm və texnikanın, iqtisadiyyatın və mədəniyyətin inkişafında, demokratiyanın və sərbəst iqtisadiyyatın inkişafında Almanıyanın əldə etdiyi nailiyyətlər bütün ölkələr üçün, o cümlədən Azərbaycan üçün böyük təcrübədir. Mən sizi bu nailiyyətlər münasibətilə təbrik edirəm və bildirmək istəyirəm ki, sizin əldə etdiyiniz nailiyyətlərdən və təcrübədən biz müstəqil Azərbaycanda dövlət quruculuğunda, demokratiyanın inkişaf etdirilməsində, iqtisadiyyatda islahatlar aparılmasında səmərəli istifadə edirik.

Bütün bunların əsasında Azərbaycanla Almaniya arasında ki əlaqələrə biz xüsusi əhəmiyyət veririk və bunu dostluq əlaqələri kimi Azərbaycan üçün strateji əhəmiyyəti olan əlaqələr hesab edirik. Mən çox məmnunam ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasının Dünya Birliyində rolunu və yerini Almaniya layiqincə qiymətləndirir. Cənab prezident Hersoqun indicə söylədiyi nitqdə Azərbaycan haqqında, onun coğrafi-strateji əhəmiyyəti haqqında dediyi sözlər bizdə məmnunluq hissi doğurur.

Mən əminəm ki, Almaniya – Azərbaycan əlaqələrinin çox böyük gələcəyi var. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, biz bu əlaqələrin genişlənməsi, inkişaf etməsi üçün öz tərəfimizdən var qüvvə ilə sə'y göstərəcəyik. Azərbaycanda qarşımızda duran vəzifələr Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirməkdən və onu əbədi etməkdən ibarətdir. Biz Azərbaycanda demokratik, hüquqi, sivilizasiyalı dövlət qururuq və bu yolla axıradək gedəcəyik. Dünyada demokratiya sahəsində əldə olunan nailiyyətlərdən və təcrübədən Azərbaycanda demokratiyanın inkişaf etdirilməsi üçün istifadə edilir və biz bu demokratiya yolu ilə axıradək gedəcəyik.

Bütün sahələrdə – iqtisadiyyatda, bazar iqtisadiyyatında bu islahatları və xüsusi mülkiyyətin özəlləşdirilməsini həyata keçirmək bizim əsas məqsədimizdir. Mən çox məmnunam ki, Almaniya prezidenti cənab Roman Hersoqun bugünkü nitqində Azərbaycanda həm demokratiya sahəsində, həm də iqtisadiyyatda dəyişikliklər aparılması sahəsində əldə edilən nailiyyətlər qiymətləndirilir. Keçən ilin noyabr ayında Azərbaycanda ümumxalq səsverməsi yolu ilə ilk demokratik konstitusiyaya qəbul olundu və demokratik seçkilər nəticəsində ilk parlament seçildi. Bunların hamısı Azərbaycanın bir demokratik dövlət kimi simasını dünyaya nümayiş etdirir.

Aprel ayında Avropa Birliyi ilə imzaladığımız saziş və bu yaxınlarda Avropa Şurasının Parlament Məclisinə Azərbaycanın xüsusi qonaq statusu ilə qəbul edilməsi Azərbaycanın Avropa mənsubiyyətini göstərir və eyni zamanda ölkəmizdə demokratiya sahəsində qazanan nailiyyətlərə qiymət verilməsi kimi qarşılanır. Biz bütün bu nailiyyətlərimizin, istəklərimizin

həyata keçirilməsində və Azərbaycanda gedən bu proseslərlə, eləcə də Azərbaycanın ətrafında gedən proseslərlə əlaqədar olaraq Almaniyaya ilə əməkdaşlıq edirik və bu əməkdaşlığı səmərəli sayırıq.

Ölkəmizin həyatında ən çətin və ağır problem Azərbaycana qarşı Ermənistan tərəfindən edilmiş təcavüzün aradan qaldırılması, işğal olunmuş torpaqların azad edilməsi, bu torpaqlardan didərgin düşmüş bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşının öz yerlərinə-yurdlarına qaytarılması problemidir. Mən bu gün bir daha bəyan edirəm ki, biz Ermənistanla münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik və bu yolla da gedəcəyik. Bu sahədə Dünya Birliyinin, Avropa Birliyinin, o cümlədən Almaniyanın yardımına ehtiyacımız var.

Beləliklə, Almaniya ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin, əməkdaşlığın çox geniş perspektivləri və imkanları var. Biz çalışacağıq ki, bu imkanlardan səmərəli istifadə edək. Bugünkü danışıqlarımız və görüşlərimiz bizi əmin edir ki, bu yolla müvəffəqiyyətlə gedə bilərik. Almaniyanın əldə etdiyi nailiyyətlər münasibətilə alman xalqını və Almaniya hökumətini bir daha ürəkdən təbrik edirəm. Alman xalqına, bütün Avropaya sülh və əmin-amanlıq arzulayıram. Alman xalqına səadət və xoşbəxtlik diləyirəm.

Rica edirəm, badələri Almaniya Federativ Respublikasının şərəfinə, alman xalqının şərəfinə, Almaniya prezidenti cənab Roman Hersoqun şərəfinə, Almaniyanın federal kansleri cənab Helmut Kolun şərəfinə, Almaniya – Azərbaycan dostluğunun şərəfinə qaldırasınız!

ALMANİYANIN İŞ ADAMLARI İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Köln

3 iyul 1996-cı il

Almaniya İqtisadiyyatı Şərq Komitəsinin sədri və Almaniya Sənaye-Ticarət Palataları Birliyinin fəxri prezidenti, hörmətli Otto Volf Fon Amerongen cənabları!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi ürəkdən salamlayıram və bu xoş, Azərbaycan Respublikası üçün çox gərəkliliyi görüldən olduqca məmnunam.

Bildiyiniz kimi, mən Almaniya hökumətinin dəvəti ilə iyulun 1-də Almaniya rəsmi səfərə gəlmişəm. Dünən bizim işgüzar görüşlərimiz başlanmışdır. Səhər mən prezident cənab Roman Hersoq ilə, sonra federal kansler cənab Helmut Kol ilə görüşdüm. Bundestaqda oldum, orada Almaniya parlamentinin rəhbərləri, üzvləri ilə, habelə Bundestaqda təmsil olunan partiyaaların nümayəndələri ilə görüşdüm.

Xarici işlər naziri cənab Kinkel ilə də görüşüm oldu. Səfər proqramının dünənki günü çox gərgin, eyni zamanda olduqca faydalı keçdi.

Almaniya səfərimin məqsədi hər şeydən öncə bütün sahələrdə Almaniya ilə Azərbaycan arasında münasibətləri möhkəmləndirmək və inkişaf etdirməkdir.

1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra Almaniya dövlətimizin müstəqilliyini tanımış və ölkələrimiz arasında diplomatik münasibətlər yaradılmışdır. Almaniya Azərbaycanın, Azərbaycanda işə Almaniyanın səfirliyi fəaliyyət göstərir.

Ötən illər ərzində müxtəlif səviyyədə görüşlərimiz olmuşdur. Məsələn, Almaniyanın xarici işlər naziri cənab Kinkel, iqtisadiyyat naziri cənab Şpranger, Almaniya hökumətinin bəzi başqa nümayəndələri Azərbaycanda səfərdə olmuşlar. Bundan əlavə, Almaniya işgüzar dairələrinin nümayəndələri də Azərbaycana gəlmişlər, eyni zamanda Azərbaycanın nüma-

yəndələri Almaniyada olmuşlar. Bunların hamısı Almaniya ilə Azərbaycan arasında dövlətlərarası münasibətləri daha yüksək səviyyəyə qaldırmaq, ən başlıcası isə bütün istiqamətlərdə ölkələrimiz arasında gələcək, daha geniş əməkdaşlıq məsələlərini müzakirə etmək üçün yaxşı zəmin yaratmışdır.

Almaniya hökumətinin rəhbərləri ilə dünənki görüşlərimdə də bu məsələlər müzakirə olundu. Mən keçirdiyim görüşlərdən, Almaniyada olduğumuz ilk dəqiqələrdən mənə və mənə müşayiət edən şəxslərə göstərilən qonaqpərvərlikdən, mehribanlıqdan, hörmət və ehtiramdan son dərəcə məmnunam. Bizim dünənki söhbətlərimiz və danışıqlarımız qarşılıqlı anlaşma, xeyirxahlıq, səmimiyyət və mən deyərdim ki, dostluq şəraitində keçdi. Bu, belə bir nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, Almaniya ilə Azərbaycan arasında gələcəkdə daha sıx münasibətlər, ən başlıcası isə həm iqtisadiyyat sahəsində, həm də həyatın bütün başqa sahələrində əməkdaşlıq mövcud ola bilər.

Almaniya nəhəng elmi-texniki və iqtisadi potensialı olan böyük ölkədir. O, elmdə, texnikada, təhsildə və şübhəsiz ki, iqtisadiyyatın inkişafında yüksək məqsədlərə, səviyyələrə çatmağa qadir olduğunu keçmişdə də, son 50 ildə də dünyaya nümayiş etdirmişdir. Alman xalqının xüsusi istedadı, Almaniyanın görkəmli adamlarının xüsusi qabiliyyəti, əməksevərliyi, istər keçmiş dövrlərdə, istərsə də indi getdikcə daha çox şeyə nail olmaq səyləri Almaniyanı iqtisadi və sosial baxımdan dünyanın ən inkişaf etmiş, ən böyük ölkələri sırasına çıxarmışdır. Almaniya dünya siyasətində də, dünya iqtisadiyyatında da çox böyük rol oynayır. Ona görə də gənc, müstəqil dövlət olan Azərbaycan üçün Almaniya ilə sıx münasibətlər yaratmaq, əməkdaşlıq etmək şübhəsiz ki, çox mühümdür və biz bunu edirik.

Dünən cənab Roman Hersoq ilə, cənab Helmut Kol ilə və Almaniya hökumətinin digər nümayəndələri ilə danışıqlarımız və söhbətlərimiz zamanı biz belə bir yekdil fikirdəydik ki, əməkdaşlığımızı dərinləşdirmək və genişləndirmək üçün böyük imkanlar var. Azərbaycanın coğrafi-siyasi və coğrafi əhəmiyyətini, onun Avropa ilə Asiyanın qovuşuğunda, məşhur "İpək yolu"nun üstündə yerləşməsinə, habelə ölkəmizin zəngin təbii ehtiyatlara, kifayət qədər sanballı iqtisadi, intellektual potensiala, sərbəst işçi qüvvəsinə malik olmasını və əməkdaşlıq üçün bir çox digər imkanları nəzərə alaraq Almaniya ölkəmizə böyük maraq göstərir. Biz Almaniyanı mühüm strateji tə-

rəfdaş hesab edir və bunu əsas götürərək onunla münasibətlərimizi qururuq.

Əlbəttə, hər bir əməkdaşlığın başlıca əsası iqtisadiyyatdır. Qeyd etdiyim kimi, Azərbaycan ilə Almaniya arasında iqtisadi əməkdaşlıq üçün imkanlar var və bunlar kifayət qədər böyükdür. Şübhəsiz ki, dünya əhəmiyyətli çox iri şirkətlərin cəmləşdiyi böyük ölkə olan Almaniyanın əslində dünyanın bütün ölkələri ilə iqtisadi əlaqələri var. Onun şirkətləri dünyanın müxtəlif regionlarında iş görmək, iqtisadi əməkdaşlıq sahəsində böyük təcrübə toplayıblar. Azərbaycan isə müstəqil dövlət kimi dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya üçün bu baxımdan ilk addımlarını atır. Eyni zamanda, qeyd etdiyim amillərə görə Avropanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş bir çox ölkələrinin diqqətini cəlb edir. Biz imkanlarımızı, vəziyyətimizi nəzərə alaraq belə hesab edirik ki, əməkdaşlıq üçün Almaniya ilə ötrü də yaxşı tərəfdaş ola bilərik.

Azərbaycanın malik olduğu təbii ehtiyatlardan, sənaye, elmi-texniki, intellektual potensialından əlavə, xüsusən Almaniya kimi bir ölkə ilə əməkdaşlıq etməsi üçün bəzi başqa şərtlər də lazımdır. Hazırda Azərbaycanda bu şərtlər var. Beş il bundan öncə ölkəmiz dövlət müstəqilliyi əldə edibdir. Bütün bu illər Azərbaycan üçün çox mürəkkəb və çətin olubdur. Bilirsiniz ki, keçmişdə Sovetlər İttifaqına mənsub olan bütün ölkələr indi keçid dövrünü yaşayırlar. Onların hamısı, demək olar, eyni problemlərlə qarşılaşırlar, hamısında iqtisadiyyatın, sosial sahənin yenidən qurulması, dövlət quruculuğu prosesləri gedir. Bu proseslər Azərbaycan üçün də xarakterikdir və şübhəsiz ki, bu, bizim iqtisadi və sosial həyatımızı, ölkəmizin bütün başqa sahələrində vəziyyəti çətinləşdirir. Ancaq eyni zamanda, Azərbaycan bəzi başqa mürəkkəb amillərlə də qarşılaşmışdır. Bilirsiniz ki, ölkəmiz Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzə məruz qalıb. Bu təcavüz nəticəsində Azərbaycan ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuş, həmin torpaqlardan Azərbaycanın bir milyondan çox sakini zor gücünə qovulmuşdur və onlar respublikamızın digər bölgələrində ağır şəraitdə, əksəriyyəti çadırlarda yaşayır. Şübhəsiz ki, bütün bunlar Azərbaycanda həyatı olduqca mürəkkəbləşdirir. Biz bu problemin də həllinə yaxınlaşırıq. İki il bundan öncə atəşkəs haqqında razılığa gəlmişik və o vaxtdan atəşkəs rejimi şəraitində yaşayırıq. İndi biz sülhə nail olmaq üçün tədbirlər görürük. Şərtlərimiz isə

bundan ibarətdir ki, Ermənistan silahlı birləşmələri Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən tamamilə çıxarılmalı, qaçqın vətəndaşlarımız öz yaşayış yerlərinə qayıtmalı, ölkəmizin ərazi bütövlüyü bərpa olunmalı, Azərbaycanın Dünya Birliyi tərəfindən tanınmış dövlət sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin edilməlidir. Biz bu istiqamətdə də iş görür, o cümlədən Almaniya ilə də əməkdaşlıq edirik. Bu məsələ dünən bizim danışıqlarımızın əsas məsələlərindən biri idi. Ümidvarıq ki, bütün regionumuzda, yəni Zaqafqaziyada tam sülhə və sabitliyə nail olacağıq.

Bundan əlavə, Azərbaycanda bəzi mürəkkəb daxili siyasi proseslər də olmuşdur. Hərbi əməliyyatlar nəticəsində müxtəlif silahlı qruplaşmalar yaranmışdı, onlar qeyri-sabitlik şəraitində hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırdılar və bu da ölkəmizdə daxili siyasi vəziyyəti mürəkkəbləşdirirdi. Biz Azərbaycanın həyatındakı bütün bu mənfi halların qarşısını aldıq və bunları aradan qaldırdıq. İndi ölkəmizdə ictimai-siyasi vəziyyət sabitdir. Bu isə həm respublikamızın vətəndaşlarının özlərini rahat və sərbəst hiss edə bilmələri, həm də Azərbaycanın iqtisadiyyatın, sosial sahənin problemləri ilə məşğul ola bilməsi və şübhəsiz ki, dünyanın başqa ölkələri ilə lazımi iqtisadi əlaqələr yarada bilməsi üçün çox gərəkli və mühüm şərt idi. Bir də deyirəm, bu baxımdan indi Azərbaycanda normal vəziyyət, ictimai-siyasi həyatda sabitlik mövcuddur. Bu gün Azərbaycana, özü də təkcə paytaxtımıza – Bakıya deyil, həm də ölkənin bütün başqa bölgələrinə gələn hər bir kəs buna əmin ola bilər.

Eyni zamanda son illərdə biz iqtisadiyyatı müasir, ümumdünya tələblərinə uyğun olaraq inkişaf etdirmək, onun dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasını təmin etmək üçün müvafiq hüquq normaları, qanunlar yaratmaq sahəsində də tədbirlər görürük. Bununla əlaqədar, bizim dövlət quruluşumuzun, ictimai-siyasi sistemimizin, hansı iqtisadiyyata doğru getməyimizin sizin üçün yəqin ki, əhəmiyyəti var.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra qətiyyətlə hüquqi demokratik, sivilizasiyalı dövlət quruculuğu yolu tutmuşdur. Biz demokratik cəmiyyət formalaşdırır, ictimai-siyasi həyatda demokratik təsisatlar yaradır, iqtisadiyyatımızı bazar münasibətləri əsasında yenidən qurur, iqtisadi islahatlar aparırıq. Makroiqtisadiyyatda struktur dəyişikliklərinə dair konkret əməli tədbirlər görülmüşdür. İndi özəlləşdirmə proq-

ramının yerinə yetirilməsi üçün geniş iş görülür. Bütün sahələrdə – sənayedə, infrastrukturda, aqrar bölmədə iqtisadi islahatlar həyata keçirilir. Məqsədimiz və vəzifəmiz Azərbaycanda beynəlxalq standartlara, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə, xüsusən Avropa ölkələrində olan praktikaya, onların əldə etdikləri nəticələrə müvafiq, azad iqtisadiyyatın, bazar iqtisadiyyatının yaradılmasını və inkişafını təmin etməkdir. Demokratiya təsisatlarının yaradılmasında, demokratik prinsiplərin bərqərar olunmasında, bazar iqtisadiyyatının təşəkkül tapmasında biz Avropaya, Qərb standartlarına, Qərb ölkələrinin təcrübəsinə, onların nailiyyətlərinə əsaslanırıq. Şübhəsiz ki, bununla əlaqədar biz Almanıyanın təcrübəsinə və nailiyyətlərinə böyük əhəmiyyət verir, nəzərə alırıq ki, o, digər Avropa ölkələri ilə müqayisədə bu baxımdan xüsusi yer tutur.

Biz belə bir cəhəti də bilir və ona böyük əhəmiyyət veririk ki, ikinci dünya müharibəsindən sonra Almaniya dağılmış iqtisadiyyatını qısa bir müddətdə bərpa edə və yüksək uğurlara nail ola, iqtisadi cəhətdən ən inkişaf etmiş ölkələr sırasına çıxa bilmişdir. Almaniya beş il bundan öncə, yenidən birləşdikdən sonra ölkənin bütün iqtisadiyyatını vahid səviyyəyə qaldırmaq üçün öz ərazisinin şərq hissəsində iqtisadiyyatın yenidən qurulması istiqamətində çox mühüm addımlar atmışdır. Biz bilirik ki, bu, asan deyildi və ikinci dünya müharibəsindən, habelə ölkənin yenidən birləşməsindən sonra görülmüş məhz həmin əsaslı, qətiyyətli tədbirlər nəticəsində mümkün olmuşdur. Ona görə də sizin ölkənizin təcrübəsi və nailiyyətlərinin bizim üçün xüsusi əhəmiyyəti var. Əgər respublikamızın həyatının indiki mərhələsini götürsək, bu baxımdan burada bizim üçün maraqlı və öz vəziyyətimizə bənzəyən cəhətlər çoxdur.

Biz iqtisadi siyasətimizi bu prinsiplər əsasında qurur, iqtisadiyyat sahəsində konkret tədbirlər görür, iqtisadi islahatların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsini, xarici şirkətlərlə, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrlə əməkdaşlığı təmin etmək üçün müvafiq qanunvericilik bazası, hüquqi əsas yaradırıq.

Hesab edirəm ki, dövlət quruculuğu sahəsində biz indiyədək çox iş görmüşük. Ölkəmizdə dövlət hakimiyyəti sistemi sabit fəaliyyət göstərir. Ötən il biz ümumxalq səsverməsi yolu ilə Azərbaycan Respublikasının ilk konstitusiyasını qəbul etmişik. Yeri gəlmişkən qeyd edim ki, biz bu konstitusiyayı hazırlayarkən Qərb ölkələrinin, xüsusən Almanıyanın konstitusiyaya quruculuğu təcrübəsini diqqətlə öyrənmişik. Biz belə hesab

edirik ki, konstitusiyamızda demokratik dövlətin, demokratik təsisatların fəaliyyət göstərməsini təmin edən, onların daha da inkişaf etməsi və təkmilləşməsi üçün şərait yaradan müddəalar var. Konstitusiyamızın üçdə bir hissəsi insan hüquqlarına həsr olunubdur və biz belə hesab edirik ki, bu, həyatın bütün sahələrində demokratiya prinsiplərinin bərqərar olması üçün çox mühümdür. Keçən ilin noyabrında biz Azərbaycan Respublikasının ilk parlamentinə demokratik seçkilər keçirdik. Parlament çoxpartiyalılıq əsasında formalaşmışdır, fəaliyyət göstərir və qanun yaradıcılığı, respublikamızın həyatının bütün sahələri üçün hüquqi sənədlər yaradılması ilə fəal məşğul olur.

Bir də deyirəm, biz islahatlar aparırıq. Bütün bu tədbirləri həyata keçirərkən biz bunu əsas tuturuq ki, Azərbaycanın iqtisadiyyatını dünya iqtisadiyyatına sıx qovuşdurmaq lazımdır. Ona görə də biz ölkəmizi xarici investisiyalar üçün, xarici şirkətlərlə əməkdaşlıq üçün açıq e'lan etmişik və fəal surətdə çalışırıq ki, bütün bunlar reallığa çevrilsin. Hazırda həyata keçirdiyimiz özəlləşdirmə haqqında qanuna əsasən xarici şirkətlər, vətəndaşlar özəlləşdirmədə iştirak edə və hətta müəyyən güzəştlərlə iştirak edə bilirlər. Biz iri sənaye müəssisələrini xarici şirkətlərin idarəsi altına verməyi qərara almışdıq və bu istiqamətdə müəyyən konkret tədbirlər görülmüşdür.

Lakin bütün bunlar yalnız başlanğıcdır. Bir də qeyd edirəm, xarici sərmayədarları, şirkətləri Azərbaycana cəlb edən odur ki, ölkəmizin zəngin təbii ehtiyatları var. Bu baxımdan bizim neft və qaz yataqlarımız şübhəsiz ki, mühüm yer tutur. Azərbaycan qədim neft ölkəsidir. Hələ keçən əsrin ortalarında ölkəmizdə sənaye üsulu ilə neft çıxarılmasına başlanmışdı. O vaxtdan e'tibarən məhz neft xarici kapitalı Azərbaycana cəlb edirdi, XIX əsrin axırı, XX əsrin əvvəlində burada Avropanın bir çox şirkətləri işləyirdi. Bildirmək istəyirəm ki, XX əsrin əvvəlində ölkəmizdə 10 milyon ton neft çıxarıldı və o zaman Azərbaycan neft hasilatına görə dünyada birinci yer tuturdu. Şübhəsiz ki, o dövrdə Azərbaycan müstəqil dövlət deyildi, çar Rusiyasının tərkibində idi. Ancaq buna baxmayaraq, bu, Azərbaycan nefti idi və Azərbaycanı neft ölkəsi kimi şöhrətləndirmişdi. Sonrakı dövrlərdə bizim neftimiz keçmiş Sovetlər İttifaqının sənayecə inkişafında çox böyük rol oynamışdır. 20–30-cu illərdə burada həyata keçirilən sənayeləşdirmə xeyli dərəcədə Azərbaycan nefti ilə bağlı idi, belə ki, 40-cı illərə qədər Sovet-

lər İttifaqında çıxarılan bütün neftin 70 faizindən çoxu Azərbaycanın payına düşürdü. 40–50-ci illərdə keçmiş Sovetlər İttifaqında kəşf edilmiş və əksəriyyəti indi Rusiyada olan zəngin neft yataqlarının ilkin istismarına da xeyli dərəcədə Azərbaycan alimlərinin və neftçilərinin köməyi ilə başlanmışdı. Bunlar Azərbaycan neftçilərinin işlədikləri Sibirin, Tataristanın, Başqırdistanın, Orenburq və Samara vilayətlərinin zəngin neft yataqları idi. Həmin neftçilərin bir çoxu indi də orada yaşayır və işləyir.

Neftin sayəsində Azərbaycanda neftçixarma üçün avadanlıq, cihazlar, dəzgahlar istehsal edən neft maşınqayırması da geniş inkişaf etmişdir. Eyni zamanda neftayırma, sonralar isə kimya sənayesi də inkişaf etmişdir. Bizdə indi də neft maşınqayırması və kimya sənayesinin böyük kompleksləri var. Neftayırma sənayemizin istehsal gücü hazırda Azərbaycanda çıxarılan neftin həcmindən xeyli çoxdur.

Bütün bunlara keçmiş illərdə nail olunmuşdur. Ancaq indi də Azərbaycanda həm quruda, həm də Xəzərin Azərbaycan sektorunda zəngin neft və qaz yataqları var. İndi bizim əməkdaşlığımızın obyektı məhz dəniz yataqlarıdır. 1994-cü ilin sentyabrında Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı üç neft yatağının birgə işlənməsinə dair dünyanın iri neft şirkətlərindən ibarət konsorsiumla ilk müqavilə imzalanmışdır. Bu şirkətlərin arasında Amerika Birləşmiş Ştatlarının bir neçə şirkəti var. Bunlar "Amoko", "Pennzoil", "Yunokal", "Ekson", "MakDermott", "Remko" şirkətləridir. Britaniyanın "Britiş Petroleum", Norveçin "Statoyl", Rusiyanın "LUKOyl", Səudiyyə Ərəbistanının "Delta", Türkiyənin "Türk petrolları" kimi iri şirkətləri də bu konsorsiuma daxildir. Müqavilə 30 il müddətinə imzalanmışdır. Kapital qoyuluşunun həcmi 8 milyard dollardır, çox böyük miqdarda neft çıxarılacağı gözlənilir. "Əsrin müqaviləsi" adlanan bu layihə əməli olaraq həyata keçirilir.

Keçən ilin noyabrında biz Amerikanın "Pennzoil", İtaliyanın "Acip" Rusiyanın "LUKOyl" şirkətləri kimi iri dünya şirkətləri ilə Xəzərdəki digər yatağın işlənməsi haqqında daha bir müqavilə imzalamışdıq. Nəhayət, bu il iyunun 4-də Britaniyanın "Britiş Petroleum", Norveçin "Statoyl", Fransanın "Elf Akiten", Rusiyanın "LUKOyl" şirkətləri və İran Neft Şirkəti ilə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft və qaz yataqlarının işlənməsi barədə üçüncü müqaviləni imzaladıq. Bunlar iri layihələrdir və artıq işləyirlər. Biz çıxarılacaq neftin daşınması

üçün də tədbirlər görürük. Bununla əlaqədar müvafiq sazişlər imzalayaraq Rusiya ərazisindən keçməklə Bakıdan Novorossiysk limanına Şimal neft kəmərinin, habelə Gürcüstan ərazisindən keçməklə Qara dəniz sahilindəki Supsa limanına Qərb neft kəmərinin tikintisinə başlamışdıq. Bizim planlarımızda böyük neftin nəql ediləcəyi iri neft kəmərinin tikintisi də nəzərdə tutulmuşdur. Hələlik onun marşrutunu müəyyənləşdirməmişik, lakin bir neçə variant var. Ancaq bütün hallarda, görünür, bu neft kəməri Türkiyə ərazisindən keçərək Aralıq dənizinə çıxacaqdır.

Neft sahəsində bizim başqa böyük nailiyyətlərimiz də var. Bağladığımız müqavilələr dünyanın iri maşınqayırma, nəqliyyat şirkətlərini və digər şirkətləri də Azərbaycana gətirmişdir və onlar layihələrin reallaşdırılmasında iştirak edirlər. Mən çox istərdim ki, Almaniya da Azərbaycana gəlsin. Müqavilələr imzalanarkən, habelə həmin neft yataqlarında onların işlənməsində iştirak edən şirkətlərin mənsub olduqları ölkələrin bayraqları qaldırılmışdır. İstərdim ki, orada Almaniya Federativ Respublikasının da bayrağı dalğalansın. Mən bu barədə dünən federal kansler cənab Helmut Kola fikrimi dedim. Hesab edirəm ki, Almaniya şirkətləri mənim çağırışıma səs verəcəklər.

Lakin Azərbaycanda əməkdaşlıq heç də təkə bizim neft sənayesini əhatə etmir. Dediym kimi, biz böyük sənaye potensialına, təbii ehtiyatlara maliklik və bir çox digər sahələrdə də əməkdaşlıq edə bilərik. Bizim artıq əlaqələrimiz, müəyyən nəticələrimiz var. Almaniyanın bəzi şirkətləri ilə müəyyən hazırlıq işləri görülmüşdür. Bu barədə dünən dedim, indi də deyirəm ki, məşhur alman firması "Siemens" hələ ötən əsrin axırlarında – cari əsrin əvvəllərində Azərbaycanda olmuşdur. Hazırda biz bu şirkətlə bizim elektrik stansiyalarının yenidən qurulması, bəzi digər məsələlər barəsində danışıqlar aparırıq. Onun nümayəndələri Azərbaycanda işləyərkən Bakıda "Siemens"-in hələ 1905-ci ildə çəkdiyi və indiyədək işləyən elektrik məftili tapmışlar. Dünən mən bunu prezident cənab Həsəroğlu söylədikdə o dedi ki, təəssüflər olsun, indi Almaniya elə bir məhsul istehsal edə bilmirlər ki, bu məhsul təxminən yüz il ərzində öz iş qabiliyyətini saxlasın. Belə düşünürəm ki, o, alman şirkətlərinin, eləcə də "Siemens"-in məhsulları barəsində sadəcə olaraq təvazökarlıq etmişdir. Zənnimcə, bir əsr ərzində böyük müvəffəqiyyətlər qazanan "Siemens" kimi iri şirkət indi

də elə bir kabel və ya elektrik məftili çəkə bilər ki, o, bir yox, bir neçə əsr işləyə bilər.

Gətirilən faktlar hər halda ona dəlalətdir ki, Azərbaycan ilə Almaniya arasında hələ ötən əsrin axırlarında – cari əsrin əvvəllərində əməkdaşlıq edilmişdir. İndi vacibdir ki, bu əməkdaşlıq yenidən inkişaf etdirilsin. Əslinə qalsa, mən sizinlə məhz buna görə görüşürəm. Açıq deyim, biz istəyirik ki, alman kapitalı Azərbaycanda olsun, bizdə alman şirkətləri işləsin, biz əməkdaşlıq edək.

Dünən biz tarixi əlaqələrimizdən də danışdıq. Axı XIX əsrin hələ əvvəllərində almanlar Azərbaycana köçmüş və bizdə tamhüquqlu vətəndaşlar kimi yaşayaraq, dərin iz buraxmışlar. Sonralar, İkinci dünya müharibəsi dövründə onları Azərbaycandan köçürdülər, hərçənd almanların müəyyən hissəsi qaldı və onlar Azərbaycanda bu gün də yaşayırlar. Onu demək istəyirəm ki, biz birlikdə yaşayır və əməkdaşlıq edirik. Yadımdadır, 39–40-cı illərdə mən Sənaye İnstitutunda oxuyarkən mənimlə bir alman oxuyurdu. O, bakılı idi. O vaxtlar mənim 16–17 yaşım vardı. O da təxminən bu yaşda idi. Biz dostluq edirik. Yadımdadır ki, İkinci dünya müharibəsi illərindən əvvəl Bakıda bir neçə min alman yaşayırdı. Bir sözlə, almanlar Bakıda, Azərbaycanda yaşayır, işləyirdilər və indi də bu cür imkana malikdirlər. Başlıcası isə Azərbaycana fəal surətdə dəvət etdiyim Almaniya şirkətlərinin də bu cür imkanı var. Biz "Siemens", "Tessen", "Altekol", "Solts", "Ferrostal", "ABB", "Grünvald", "Mannesmann", "Bas" kimi şirkətlərlə danışıqlar aparmışdıq və aparırıq. Bizim onlarla konkret əlaqələrimiz var. Lakin belə düşünürəm ki, indi, Almaniyanın sənaye və işgüzar dairələrinin nümayəndələri ilə bu görüşdə biz həmin şirkətlərin dairəsini çox genişləndirə bilərik. Əmin ola bilərsiniz ki, siz Azərbaycan ilə əməkdaşlıqdan konkret əməli fayda götürəcəksiniz. Bizdə, məsələn, prokat, polad borular istehsal edən sahə, filiz yataqları var. Biz bütün kompleksdən birlikdə istifadə edə bilərik. Bir vaxtlar almanlar Azərbaycanda mis hasilatı ilə məşğul olurdular. Bizdə Gədəbəy və Daşkəsən mis mədənlərində alman şirkətləri işləyirdilər. Əgər bu, yüz il əvvəl olmuşdursa, bəs nə üçün indi əməkdaşlıq etməmək? Həmin yataqlar öz əhəmiyyətini, potensialını və aktuallığını bu gün də saxlayır.

Dediym kimi, bizdə böyük neft-kimya kompleksi var və biz burada çox böyük əməkdaşlıq edə bilərik. Bizdə maşınqayırma

ilə yanaşı, cihazqayırma, elektronika, radiotexnika üzrə iri sənaye müəssisələri var. Bir vaxtlar onlar Sovet İttifaqının böyük sənaye kompleksinin, xüsusən hərbi sənaye kompleksinin bir hissəsi kimi yaradılmışdı. İndi bu integrasiya əlaqələri dağılmışdır. Siz bilirsiniz ki, hazırda Rusiyada hərbi sənaye kompleksi böhran keçirir. Təbii ki, bu müəssisələr Sovet İttifaqının digər hissələrində, xüsusən Rusiyada yerləşmiş müxtəlif iri hərbi sənaye müəssisələri ilə sıx integrasiyada idi. Lakin Azərbaycanda bu gün də mövcud müəssisələr böyük sahələrə, dəzgah parkına, ixtisaslı işçi qüvvəsinə, zəngin ehtiyatlara malikdir. Onlardan istifadə etmək olar.

Bayaq dedim ki, bizdə neft maşınqayırması, əlvan metallurgiya sənayesi var. Biz alüminium oksidi istehsalı üçün zəngin alunit yatağına malikik. Bu məhsul bizim alüminium oksidi zavodunda istehsal edilir. Alüminium istehsal edən müəssisəmiz də var. Bunların hamısı vahid kompleksdir və o da mürəkkəb dövr keçirir. Biz burada da fəal əməkdaşlıq edə bilərik.

Bizdə maşınqayırma sahəsində digər sənaye müəssisələri var. Bilirəm ki, "Ferrostal" şirkəti bizim məişət kondisionerləri zavodunun yenidən qurulması haqqında danışıqlar aparır. Burada da əməkdaşlıq üçün böyük imkan var.

Lakin diqqətinizi konkret problemlər üzərində saxlamaq istəmirəm. Ümumiyyətlə, deyim ki, Azərbaycan əməkdaşlıq üçün böyük imkanlara, bundan ötrü təbii ehtiyatlara, sənaye potensialına, elmi-texniki və intellektual potensiala malikdir.

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı olduqca geniş sahəlidir və kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı üçün zəngin təbii imkanlar var.

Yeri gəlmişkən, biz pambıq, taxıl, böyük miqdarda meyvə, tərəvəz, habelə tütün, sitrus meyvələri yetişdiririk. Burada da əməkdaşlıq üçün geniş imkanlar var.

Mən başa düşürəm ki, sizin ölkənizlə əməkdaşlıq üçün bazar iqtisadiyyatı, azad sahibkarlıq prinsipləri vacibdir. Odur ki, hazırda həyata keçirdiyimiz və zənnimcə, qısa müddətdə başa çatdıracağımız tədbirlər Azərbaycanda istər bizim, istərsə də xarici ölkələrin özəl biznesinin coşqun fəaliyyəti üçün tam imkan yaradacaqdır. Buna görə də ölkəmiz xarici sərmayələr üçün, əməkdaşlıq üçün açıqdır.

Çıxışımı başa çatdıraraq bir daha nəzərə çatdırmaq istəyirəm ki, biz Almaniya ilə əməkdaşlığa böyük əhəmiyyət veririk. Başqa ölkələrlə müqayisədə Almaniya Azərbaycanda zəif

təmsil olunmuşdur. Cənab prezident burada dedi ki, 47 alman şirkəti Azərbaycanda öz nümayəndəliklərinə malikdir. Doğrudur, lakin onların heç də hamısı böyük işlə məşğul olmur. Onlardan bəzilərinin fəaliyyəti hələ təşəkkül mərhələsindədir. Belə düşünürəm ki, Azərbaycanda alman şirkətləri daha çox olmalıdır. Bundan ötrü şərait və imkan var. Ən başlıca şərait bundan ibarətdir ki, Azərbaycan açıq ölkədir, onun iqtisadiyyat sahəsində demokratik prinsipləri var. Bu şərait və hüquqi normalar, artıq yaradılmış olan və indi yaradılan qanunvericilik zəmini xarici şirkətlərə Azərbaycanla fəal əməkdaşlıq etməyə imkan verir.

Əmin ola bilərsiniz ki, bir prezident kimi mən hər bir xarici şirkətin Azərbaycanda səmərəli işləməsi üçün əlverişli şərait yaradılması sahəsində bütün tədbirləri görəcəyəm. Mən sizin qarşınızda Azərbaycanda sabitliyin, ölkəmizdə bizneslə səmərəli məşğul olmaq imkanının, iqtisadiyyat sahəsində əməkdaşlığın təminatçısı kimi çıxış edirəm. Ümid etmək istərdim ki, bizim görüşümüz, mənim çıxışım alman biznesində yeni şərait yaradacaq, Azərbaycanla əməkdaşlığa münasibət yaxşılaşmağa tərəf dəyişəcək və bir müddətdən sonra biz əməkdaşlığımızın əməli nəticələrindən danışmaq imkanına malik olacağıq.

Çıxışımı bununla qurtarmaq istərdim, çünki cənab Volf dedi ki, suallar ola bilər. Belə düşünürəm ki, mən sizə kifayət qədər məlumat verdim. Əgər nəyisə demədimsə, sizin suallarınıza cavab verərək onu da deyə bilərəm. Odur ki, suallarınızı gözləyirəm.

S u a l: Mən kənd təsərrüfatı avadanlığı istehsalı ilə məşğul olan firmalar konsorsiumunu təmsil edirəm, biz Azərbaycanla həm texniki, həm də ticarət sahəsində əməkdaşlığa çox maraq göstəririk. Texniki əməkdaşlıq dedikdə mən Azərbaycan ərazisində kənd təsərrüfatı avadanlığının birgə istehsalı sahəsində əməkdaşlığı, ticarət əməkdaşlığı dedikdə isə, belə avadanlığın sizin ölkəyə göndərilməsinin mümkünlüyünü nəzərdə tuturam. Hazırda kənd təsərrüfatı maşınqayırmasının və kənd təsərrüfatı istehsalının inkişafı Azərbaycan üçün aktualdır mı? Əməkdaşlığımızın bu və ya başqa formasına dair danışıqlar aparmaq üçün biz haraya müraciət edə bilərik?

H e y d ə r Ə l i y e v: Şübhəsiz ki, kənd təsərrüfatı maşınqayırması bizim üçün aktualdır. Lakin hansı kənd təsərrüfatı maşınlarından söhbət getdiyini konkretləşdirmək lazımdır. Ona görə ki, biz indi böyük miqdarda kənd təsərrüfatı maşınları istehsal edə bilmirik, bunları əvvəllər keçmiş Sovetlər İttifaqının müxtəlif regionlarından alırdıq. Yəni söhbətin nədən getdiyini və bizim nə edə biləcəyimizi konkretləşdirmək gərəkdir.

Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı da bizim üçün aktualdır. Bundan ötrü bizim böyük imkanlarımız var. Bildiyiniz kimi, Azərbaycanın ərazisi 86,5 min kvadratkilometrdir. Sizin əraziniz isə, zənnimcə, təxminən 400 min kvadratkilometrdir. Yəni bizim ərazimiz sizinkindən təxminən dörd dəfə azdır. Lakin dünyada mövcud olan 12 iqlim qurşağından 10-u bizdə var. Azərbaycanda dağlar da, düzən rayonlar da var. Biz çöl bitkiləri, subtropik bitkilər, habelə dağlıq şəraitdə yetişən bitkilər becəririk. Ona görə də kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı bizim üçün çox aktualdır. Biz Azərbaycanın ərzaq cəhətdən müstəqilliyinə nail olmaq, habelə ixrac üçün məhsul istehsalını təmin etmək istəyirik. Ona görə də bu məsələni konkret müzakirə etmək olar. Mənim yanımda baş nazirin birinci müavini Rasizadə əyləşib, siz Azərbaycan Nazirlər Kabinetinə müraciət edə bilərsiniz.

S u a l: Mən "Döyçə vaqon BO" firmasını təmsil edirəm. Biz sizin ölkənizə sərnəşin vaqonları göndəririk. Payızda biz sizə vaqon, o cümlədən də Bakı metrosu üçün vaqon istehsalı sahəsində əməkdaşlıq və kooperasiya haqqında təkliflə müraciət etdik. Bu gün biz kooperasiyanın mümkünlüyü barədə sizin mütəxəssislərinizə konkret təkliflər gətirmişik. Əgər siz maraqlanırsınızsa, bu təklifləri sizə verməyə hazırıq.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sualınızı başa düşdüm. Bizim əməkdaşlığa, dəmir yolu və metropoliten üçün vaqonlara ehtiyacımız var. Buna görə də təkliflərinizə, şübhəsiz, baxıla bilər. Bu təklifləri bizə verin. Biz onları çox diqqətlə nəzərdən keçirəcəyik. Bizdə böyük dəmiryol şəbəkəsi, Bakıda geniş metropoliten şəbəkəsi var. Əvvəllər onlar üçün vaqonları Rusiyadan, Sovet İttifaqından alırdıq. Buna görə də indi biz vaqonlara böyük ehtiyac duyuruq. Biz sizin təkliflərinizdən istifadə edəcəyik.

S u a l: Biz Bakıda 20 ildən çoxdur işləyirik və əgər səhv etmərsə, bizim firmamızı "Azneftyağ" və "Azneftyanacaq" müəssisələrində neftin ilkin e'malı qurğularının inşasına, cənab prezident, məhz siz cəlb etmisiniz. Biz Yeni Bakı neftayırma zavodunun yenidən qurulması və Bakıda ekologiyanın yaxşılaşması sahəsində, digər istiqamətlərdə bu gün də işləyirik. Azərbaycanın bank sistemi bu layihələrin maliyyələşdirilməsində iştirak edə bilərmi? Əgər iştirak edə bilərsə, onda bu məsələ ilə hansı bank məşğul olur?

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən sizin "Krima" firmanızı yaxşı tanıyıram. O, keçmiş Almaniya Demokratik Respublikasının, indi isə Almaniya Federativ Respublikasının firmasıdır. 1975–1976-cı illərdə Sizin firma neftin ilkin e'malı üçün birinci "Elou – AVT-6" avadanlığı göndərmişdir. Bu avadanlıq Azərbaycanın neftayırma sənayesinin əsaslı surətdə yenidən qurulmasını təmin etdi. Sonra biz 6 milyon ton gücündə daha bir bu cür qurğu aldığımızı və onu o vaxtlar XXII partiya qurultayı adlanan zavodda quraşdırdıq. 1981-ci ildə mən özüm həmin zavodu təntənəli şəraitdə açdım və biz ikinci zavodun yaranmasını bayram etdik. Odur ki, biz sizin firma ilə səmərəli əməkdaşlıq edirik. Doğrudur, indi sizin nə istehsal etdiyinizi, sözün düzü, bilmirəm. Əvvəllər siz mənimlə əməkdaşlıq edirdiniz, indi isə nədənsə etmirsiniz. Soruşursunuz ki, bu işdə banklar iştirak edə bilərmi? Əlbəttə, iştirak edə bilərlər. Burada oturan Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin prezidenti Natiq Əliyevə, habelə Milli Bankın prezidentinə tapşırıram ki, sizi maraqlandıran məsələləri firmanızla müzakirə etsinlər.

S u a l: Mənim xüsusi bir sualım var. Mən bankir deyiləm, amma sabit bank sistemi məndən ötrü son dərəcə mühümdür. Ölkənizin Milli Bankı bizim sistemlə müqayisədə nə dərəcədə müstəqildir, Azərbaycan hökumətinin təsirindən nə dərəcədə azaddır?

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən bu suala cavab verəcəyəm, amma ola bilsin ki, Milli Bankın prezidenti əlavə edib nəse deyəcəkdir. Bilirsinizmi, biz köklü dəyişikliklər mərhələsini keçirik. 20 gün bundan əvvəl Azərbaycanın Milli Bankı haqqında yeni qanun, habelə Azərbaycanda bank fəaliyyəti haqqında qanun qəbul etdik. Onlar əvvəlki qanunlardan nə ilə fərqlənir? Biz birinci qanunla Milli Banka maksimum sərbəst-

lik və müstəqillik vermişik, ikinci qanunla bütün kommersiya banklarını hər cür yoxlamalardan xilas etmişik, onların fəaliyyəti üzərində nəzarət funksiyalarını ancaq Milli Banka tapşırırmışıq. Lazım gələrsə kommersiya banklarını yalnız Milli Bank yoxlaya bilər.

Burada deyildi ki, iyunun 17-də mən bütün hüquq-mühafizə və digər nəzarət orqanlarına müəssisələrin, şirkətlərin, özəl biznesin işlərinə qarışmağı qəti şəkildə qadağan edən fərman vermişəm. Fərmanda deyilir ki, yoxlamalar müstəsna hallarda ancaq Maliyyə Nazirliyi və Vergi Müfəttişliyi tərəfindən aparıla bilər. Zənnimcə, sualınıza kifayət qədər cavab verdim.

S u a l: Hörmətli cənab prezident, mən kiçik biznesə aid olan "Xes" firmasını təmsil edirəm. Bizim firma tikinti və inşaat avadanlığı istehsalı ilə məşğul olur. Siz öz nitqinizdə qaçqınlarla bağlı böyük bir problem-dən danışdınız. Sizin bu problemin həlli üçün, qaçqınlardan ötrü mənzil tikintisi üçün nə kimi proqramlarınız var? Mövcud evtikmə kombinatlarının yenidən qurulması və ya sizin respublikanızın inşaat materialları ilə təmin edilməsi məsələlərində, o cümlədən də öz qüvvənilə mənzil tikintisi üçün sizin Tikinti Nazirliyi ilə əməkdaşlıq mümkündürmü?

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz Azərbaycanda tikinti ilə məşğul olursunuz?

C a v a b: Hələ yox. Biz bu məsələ ilə keçmiş Sovet İttifaqının başqa respublikalarında məşğul oluruq. Azərbaycanda da işləmək istərdik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bilirsinizmi, bu, tamamilə mümkündür. Mən sizi yenə də Nazirlər Kabinetinə, baş nazirin birinci müavini Rəsizadəyə yönəldirəm. Siz bu məsələni onunla konkret surətdə müzakirə edə bilərsiniz. Bizim buna prinsipcə ehtiyacımız var. O ki qaldı tikinti təşkilatlarına, dəmir-beton məmulatı zavoduna, inşaat materialları zavoduna, bütün bu kompleks Azərbaycanda mövcuddur. Bu məsələləri konkret surətdə müzakirə etmək lazımdır.

S u a l: Biz Azərbaycanda "Azəriqaz" Dövlət Şirkəti ilə əməkdaşlıq edirik. Gələcəkdə Azərbaycanın qazla

təchizatının e'tibarlılığını yüksəltmək üçün qaz sənayesi sahəsində nə kimi inkişaf planlaşdırılır? Qaz sənayesində nə kimi təşkilati strukturlar gözləmək olar?

H e y d ə r Ə l i y e v: Əvvəla, indi bizdə qaz ötən vaxtlara nisbətən az çıxarılır. Biz ildə təxminən 6 milyard kubmetr qaz istehsal edirik. Halbuki təqribən 10 il əvvəl 15 milyard kubmetr qaz çıxarırdıq ki, bu da nəinki özümüzün qaza olan tələbatımızı ödəməyə, həm də onu ixrac etməyə imkan verirdi. İndi biz öz qazımızı yalnız daxili ehtiyaclar üçün yönəldirik və o da heç də həmişə çatmır. Lakin biz bu yana-cıq hasilatını artırmaq üçün böyük imkanlara malikik. Haq-qında danışdığım böyük müqavilələrdə həm təbii qaz, həm də qaz hasilatı nəzərdə tutulur. Bunun hesabına sonrakı illərdə biz qaz hasilatını əvvəlcə tədricən, sonra da sürətlə artırmaq fikrindəyik. Bu, bizə qazı həm ixrac etməyə, həm də onu kimya sənayemiz üçün xammal kimi işlətməyə imkan verəcəkdir. Bizdə qazdan istifadə sistemi var və indi bu sistem yenidən qurulur. Qazın bölüşdürülməsi ilə, ondan istifadəyə nəzarət ilə məşğul olan orqan isə səhmləşdirilir.

S u a l: Hörmətli cənab prezident, mənim firmam 1990-cı ildən yollar və avtomagistrallar çəkilməsi ilə məşğul olur. Azərbaycanda elə layihələr varmı ki, onlar yol tikintisinin, avtomagistralların inkişaf etdirilməsinə yönəldilmiş olsun? Siz xatırlatdınız ki, Azərbaycan "Böyük ipək yolu"nun kəsişdiyi mövqedə yerləşir. Dünya Bankı və Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən layihələr varmı?

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, Azərbaycanda avtomobil yollarının çəkilməsinə və yenidən qurulmasına böyük tələbat var. Bizdə bu yollar çoxdur və elə etmək lazımdır ki, onlar beynəlxalq standartlara cavab versin. Açığını deyəcəyəm, bizdə bundan ötrü kifayət miqdarda vəsait yoxdur. Əgər şirkət bu məsələyə maraq göstərsə, onda biz maliyyə mənbələri barədə də birlikdə düşünməliyik. Biz müvafiq şərtlərlə kreditlərdən istifadə edə bilərik və yolları şirkətlərlə birlikdə çəke bilərik. Əgər siz bunu edə bilərsinizsə, bu, yaxşı olardı.

O ki qaldı, sizin qeyd etdiyiniz kimi, Azərbaycanın "İpək yolu"nun kəsişdiyi mövqedə yerləşməsinə, mən sizə məlumat verməliyəm ki, bu yaxınlarda Özbəkistan prezidenti cənab Kərimov, Türkmənistan prezidenti cənab Niyazov, Gürcüstan prezidenti cənab Şevardnadze və Azərbaycan prezidenti Əliyev Transqafqaz magistralı yaradılması haqqında çox mühüm saziş imzaladılar. Söhbət Mərkəzi Asiyanın nəqliyyat kommunikasiyalarının, indiki halda Özbəkistan, Türkmənistan, habelə Azərbaycan və Gürcüstanın nəqliyyat kommunikasiyalarının birləşdirilməsindən gedir. Yükləri dəmir yolu ilə Türkmənbaşı, keçmiş Krasnovodsk limanınadək, sonra Xəzər vasitəsilə bərə keçidi ilə Bakı limanınadək, oradan isə mövcud dəmir yolu ilə Azərbaycan və Gürcüstan vasitəsilə Qara dəniz sahilindəki Poti limanınadək daşımaq olar. Buradan yükləri Avropaya gəmi və bərələrlə nəql etmək mümkündür. Məsələn, nəzərdə tutulur ki, xətlərdən biri Dunay çayı ilə Almaniyayaqədər gedəcəkdir.

Dünən mən cənab Roman Hersoqla bu barədə danışarkən o mənə dedi ki, bir vaxtlar böyük Karl da bu barədə düşünmüş və müvafiq tədbirlər görmüşdür. Mən ona dedim ki, böyük Karl çox ağıllı adam idi, o vaxtlar bu barədə fikirləşmişdir. İndi biz böyük Karlın planlarını həyata keçiririk. Yeri gəlmişkən, bu məsələyə Almaniyada böyük maraq göstərilir. Bu məsələ ilə federal kansler cənab Helmut Kol və prezident cənab Roman Hersoq da maraqlanırlar. Almaniyada federal kansler Helmut Kol ilə burada rəsmi səfərdə olmuş Rumıniya prezidenti Ion İliyesku arasında həmin məsələ barəsində çox ətraflı söhbət getmişdir. Cənab Roman Hersoq Gürcüstana səfəri zamanı cənab Şevardnadze ilə bu barədə danışmışdır. Bir sözlə, bizim bu layihə Almaniyada çox bəyənilir. Yeri gəlmişkən, layihə artıq həyata keçirilir. Dünən mən cənab Helmut Kola məlumat verdim ki, həmin nəqliyyat yolu ilə Özbəkistan Avropaya 10 min ton pambıq məhlucı göndərmiş və oradan 30 min tondan çox taxıl gətirmişdir. Biz bu sazişi cəmi bir aydır ki, imzalamışıq, o isə artıq həyata keçirilir. Gələcəkdə əgər Bakı, Türkmənbaşı və Poti limanlarını modernləşdirsək, bizim dəmir yolunun nizama salınması sahəsində bəzi tədbirləri görsək, onda "İpək yolu" kimi, həmin yol da yüklərin Avropadan Mərkəzi Asiyaya, oradan da geriye nəql edilməsində çox böyük rol oynaya bilər. Yeri gəlmişkən, Mərkəzi Asiya ölkələ-

rinin öz yüklərini bu marşrutla daşması onlar üçün məsafəni 1200 kilometr qısaldır. Bu isə nəqliyyat xərclərini də azaldır.

S u a l: Cənab prezident, Azərbaycan ilə müəssisəmiz arasında əməkdaşlıq barədə səmimi sözlərə görə, icazə verin, sizə "Simens" firması adından təşəkkürümü bildirim. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, son bir əsrdə bizim malların keyfiyyəti nəinki aşağı düşməmiş, əksinə, yüksəlmişdir. Siz xatırlatdınız ki, biz infrastrukturun bir çox sahələrində əməkdaşlıq edirik. Mən belə düşünürəm ki, bizim əməkdaşlığımız elektrik enerjisi sahəsində daha çox inkişaf etmişdir. Siz dediniz ki, bu sahə ölkənizin neft sənayesinin, digər sənaye sahələrinin inkişafında xüsusi rol oynayır. Məni belə məsələ maraqlandırır: Siz bu sahənin inkişafını maliyyələşdirmək niyyətində olan potensial Qərbi ölkələrinə lazımi şərait yaradılması üçün yaxın illərdə nə kimi tədbirlər görmək fikrindəsiniz?

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən artıq dedim, bir daha deyirəm. "Simens" şirkəti ilə əməkdaşlığın genişlənməsində bizim marağımız var. İndiyədək görülmüş bütün işləri mən dəstəkləyirəm və onlara ehtiramla yanaşıram. Lakin indi işi daha da genişləndirmək lazımdır. Elektroenergetika kompleksinin prezidenti Müslüm İmanov mənimlə buradadır. Mən ona tapşırıbmışam ki, Bakıdakı "Şimal" DRES-in yenidən qurulması barədə sizinlə danışqlar aparsın. Məncə, siz bu layihə üzrə iş görürsünüz, istərdim ki, bu iş konkretləşdirilsin. Yeri gəlmişkən, dünən mən federal kansler Helmut Kol ilə söhbət edərkən bu barədə, öz çıxışında adlarını çəkdiyim firma və şirkətlərlə əməkdaşlıq barədə ona danışdım. Mən cənab Kola dedim ki, bu layihələrin həyata keçirilməsi üçün bizə kredit gərəkdir. O cavab verib dedi ki, biz həmin məsələlərə dair konkret təkliflər, layihələr təqdim etməliyik ki, o, kredit barədə xahişimizə baxsın. Buna görə də dünən, federal kansler ilə görüşümdən sonra dərhal mən bizimlə birlikdə buraya gələn şəxslərin hamısına tapşırdım ki, mənə konkret təkliflər təqdim etsinlər. Özünə də cənab Kol konkret layihələri, habelə bu layihələri birlikdə həyata keçirə biləcəyimiz şirkətlərin adlarını göstərməklə həmin məsələ barəsində bizdən məktub almaq istəyir. O, bizə kredit sarıdan kömək vəd etdi. Mən artıq tapşırıq vermişəm. Xahiş edirəm, bizə konkret layihələr verin. Məsələn, Bakıdakı elektrik stansiyasının yenidən qurulmasının bizim üçün

böyük əhəmiyyəti var. Gəlin, şərtlər barədə danışaq və federal kanslərdən xahiş edək ki, bizə kredit sarıdan kömək göstərsin.

O ki qaldı Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankına, biz onun kreditlərindən istifadə edirik və gələcəkdə də edəcəyik. Lakin düşünmək lazımdır, söhbət hansı şərtlərdən gedir.

Dövlət təminatına gəldikdə, deyə bilərəm ki, bu barədə biz sizinlə təxminən 10 ildən sonra danışa bilərik. Çünki indi maliyyə ehtiyatlarımız məhduddur. Təqribən 5–10 ildən sonra Azərbaycan neft və qaz hasilatı hesabına böyük iqtisadi imkanlara malik olacaqdır. Buna görə də biz sizinlə konkret danışıqları apararkən və təminat barəsində razılığa gələrkən həmin müddətləri nəzərə almalıyıq.

* * *

Mən bu görüşün bütün iştirakçlarına, habelə görüşün təşkilinə görə Almaniya iqtisadiyyatı Şərq Komitəsinin sədri, Almaniya Sənaye–Ticarət Palataları birliyinin fəxri prezidenti cənab Volf Fon Amerongenə təşəkkür edirəm.

Mən bu görüşə gələcək daha geniş əməkdaşlığımızın başlanğıcı kimi baxıram. Bayaq dedim ki, neft şirkətinin prezidenti Natiq Əliyev, kimya şirkətinin prezidenti Fikrət Sadıqov, energetika kompleksinin prezidenti Müslüm İmanov, xarici iqtisadi əlaqələr naziri Qüdrət Quliyev, Milli Bankın prezidenti Elman Rüstəmov, Beynəlxalq Bankın prezidenti Fuad Axundov, iqtisadiyyatla məşğul olan bir çox digər şəxslər mənimlə birlikdə buradadırlar. Mənim nümayəndə heyətimə xarici işlər naziri ilə yanaşı, baş nazirin birinci müavini Artur Rəsizadə də daxildir. O, iqtisadiyyatla məşğul olur. Mən nə qədər ki, buradayam, onlar bu gün də, sabah da sizinlə konkret əməli danışıqlar aparmaq və konkret layihələr barəsində razılaşma imkanına malikdirlər. Xahiş edirəm, bunu nəzərə alasınız.

Axırda sizin hamınıza biznes-məlumat kitabına görə təşəkkür etmək istəyirəm. Zənnimcə, mənim belə qısa müddətdə deyə bilmədiyim məsələlər haqqında bu kitabda çox yazılmışdır. Ümidvaram ki, siz bu kitabla tanış olacaqsınız və o, Azərbaycanla əməkdaşlıqda sizin bələdçinizə çevriləcəkdir. Sağ olun. Görüşənədək.

ALMANİYA FEDERATİV RESPUBLİKASINA RƏSMİ SƏFƏRƏ HƏSR OLUNMUŞ MƏTBUAT KONFRANSINDA BƏYANAT

Bonn

3 iyul 1996-cı il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün məni buraya, sizin şəhərin mətbuat mərkəzinə, jurnalistlər evinə dəvət etdiyinizə görə təşəkkür edirəm.

Bildiyiniz kimi, mən Almaniya Federativ Respublikası hökumətinin dəvəti ilə iyulun 1-də Almaniya rəsmi səfərə gəlmişəm. Bu, müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət başçısının, prezidentinin Almaniya ilk səfəridir.

Dünən səhər tezdən burada, Almaniya bizim görüşlərimiz başlayıb. Mən Almaniyanın federal prezidenti cənab Roman Hersoq, federal kansler cənab Helmut Kol və Almaniyanın digər hökumət nümayəndələri ilə, eyni zamanda Bundeştaqın rəhbərliyi və deputatları ilə görüşlər keçirmişəm. Çox ətraflı müzakirələrimiz, danışıqlarımız olubdur. Hesab edirəm ki, bu görüşlər, danışıqlar nəticəsində Azərbaycan – Almaniya əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi üçün səmərəli iş görmüşük.

Azərbaycan Respublikası gənc müstəqil dövlətdir, öz müstəqilliyinin beşinci ilini yaşayır və müstəqil dövlət kimi Dünya Birliyində özünə layiq yer tutmaq istəyir. Bu məqsədlə Azərbaycan Respublikası dünyanın bütün ölkələri ilə ikitərəfli, qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurur.

Həmin ölkələr içərisində Almaniya Federativ Respublikası Azərbaycan üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Almaniya iqtisadiyyat sahəsində böyük nailiyyətlər əldə etdiyinə, demokratik ölkə, dövlət və demokratik cəmiyyət olduğuna görə, dünya siyasətində və iqtisadiyyatında görkəmli yer tutduğuna, dünyanın böyük dövlətlərindən biri olduğuna görə Azərbaycan Almaniya ilə münasibətlərinə və əlaqələrinə xüsusi fikir verir. Son illərdə bu əlaqələr yaranıb, biz bunları inkişaf etdirməyə

çalışmışıq. Almaniyaya səfərimdən məqsədim bu əlaqələri daha yüksək səviyyəyə qaldırmaq və onların daha da dərinləşməsi və genişlənməsi, inkişaf etməsi üçün yeni tədbirlər görməkdir.

Dünən Almaniyanın dövlət, hökumət başçıları və rəsmi dairələri ilə apardığımız söhbətlərdə, hesab edirəm ki, Azərbaycan – Almaniya əlaqələrinin inkişaf etməsi üçün yaxşı əsas yaranıb. Mən bu görüşlərdən və danışıqlardan məmnun olduğumu söyləmək və bildirmək istəyirəm ki, bizə – mənə və mənə müşayiət edənlərə çox yüksək qonaqpərvərlik, diqqət və qayğı göstərilir. Bunlara görə də alman xalqına, Almaniya hökumətinə təşəkkür edirəm.

Apardığımız danışıqlarda iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi, iqtisadiyyat sahəsində əməkdaşlığın daha da sürətləndirilməsi problemi mərkəzi yer tutur. Bu sahədə böyük imkanlar var və biz çalışırıq ki, bunlardan səmərəli istifadə edək. Bu gün səhər Köln şəhərində – ölkənin iqtisadiyyat, sənaye mərkəzində Almaniyanın iş adamlarının çoxsaylı nümayəndələri, şirkətlərin rəhbərləri və nümayəndələri ilə görüşmüşəm. Hesab edirəm ki, bu görüş zamanı Azərbaycanın Almaniya ilə əməkdaşlıq etmək imkanlarını geniş açıb söyləyə bilmişəm.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan Avropaya daxildir. Avropanın Asiya ilə birləşdiyi bölgədə yerləşir, Azərbaycanın çox əhəmiyyətli coğrafi-siyasi mövqeyi var. Ölkəmizin təbii sərvətləri, Qafqazda tutduğu mövqe, Avropa ilə Asiya arasındakı yolların kəsişdiyi yerdə olması, ümumiyyətlə, Avropa ölkələrinin marağını cəlb edir, o cümlədən bütün bunlar Almaniya üçün də maraqlıdır. Güman edirəm ki, indiyədək keçirdiyimiz görüşlər və bu gün, sabah da nəzərdə tutulan görüşlərimiz Azərbaycan – Almaniya əlaqələrini, xüsusən iqtisadi əlaqələrimizi genişləndirəcək. Biz bu əməkdaşlığın daha da yüksəklərə qaldırılmasına tərəfdarıq.

Mən sizə təşəkkür edirəm və suallarınıza cavab verməyə hazıram.

S u a l: Cənab prezident, siz görüşlərinizdə deyirsiniz ki, Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin aradan qaldırılması çox çətin məsələlərdən biridir və beynəlxalq təşkilatlar, qurumlar bu işdə yardımçı ola bilərlər. Siz həmin yardımı nədə görürsünüz və bu çətin məsələnin həll olunması perspektivinə necə baxırsınız?

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin, Dağlıq Qarabağ ilə əlaqədar olan münaqişənin aradan qaldırılması çətin məsələdir. Bu münaqişə səkkiz il öncə, 1988-ci ildə başlayıb və deyə bilərəm ki, dünyada olan bütün münaqişələr arasında həm ən uzun çəkən, həm də çox mürəkkəb münaqişədir. Bu münaqişə Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü nəticəsində başlayıb. Ermənistan Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsini ələ keçirmək məqsədi ilə hərbi təcavüz etmiş və bunun nəticəsində döyüşlər başlanmışdır. Həmin döyüşlər nəticəsində müəyyən səbəblərə görə Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan Respublikası ərazisinin 20 faizini işğal edə bilib. Bu ərazilərdən bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı zorla çıxarılıb, yerindən-yurdundan didərgin düşərək Azərbaycanın başqa bölgələrində ağır vəziyyətdə, qaçqın vəziyyətində, əksəriyyəti çadırlarda yaşayır.

Münaqişə nəticəsində Azərbaycana böyük zərblər dəyib, ölkəmiz böyük itkilər veribdir, insanlar tələf olubdur. Azərbaycan xalqının indi işğal olunmuş torpaqlarda əsrlər boyu qurduğu, yaratdığı hər şey – yaşayış evləri, tarixi abidələr, istehsal müəssisələri – fabriklər, zavodlar, elektrik stansiyaları, eləcə də xəstəxanalar, məktəblər, mədəniyyət ocaqları dağıdılıb, viran edilib. Bütün bu zərblərə, itkilərə baxmayaraq Azərbaycan Respublikası, onun dövləti məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıdır. Məhz buna görə də iki il öncə Ermənistan ilə Azərbaycan arasında hərbi əməliyyatların, atəşin dayandırılması haqqında saziş imzalanıb. İki ildir ki, atəş yoxdur, biz atəşkəs rejimində yaşayırıq. Ancaq eyni zamanda tam sülh də yoxdur.

Biz sülh istəyirik, yenidən döyüşlərin, atəşin başlanmasının tərəfdarı deyilik. Ona görə də sülhə nail olmaq üçün öz tərəfimizdən çox ciddi və konstruktiv addımlar atırıq. Siz dediniz, mən də təsdiq etdim ki, bu məsələnin həll olunması çətinidir. Ancaq məsələni həll etmək üçün sadəcə şərtlər var. Şərtlər də ondan ibarətdir ki, Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarından çıxmalı, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən tanınmış sərhədlərinin toxunulmazlığı təmin edilməlidir. Belə olan şəraitdə Azərbaycan Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərin, – orada yüz minədək erməni yaşayır, – təhlükəsizliyinin təmin olunmasını öz üzərinə götürür, eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa müasir, dün-

ya təcrübəsində mövcud olan ən yüksək muxtariyyət statusu verməyə hazırdır.

Bu şərtlər sadədir, ədalətlidir. Əgər bu şərtlər mövcud olduğu halda məsələ indiyə qədər həll edilmirsə, buna Ermənistan tərəfi maneçilik törədir. Təəssüf ki, Ermənistan tərəfi məsələnin həllinə ədalətsiz yanaşır. Dağlıq Qarabağı müstəqil etmək, yəni ona "dövlət müstəqilliyi" statusu almaq istəyir. Ona görə də bu şərtlər həyata keçirilmir. Mən isə bəyan edirəm ki, Dağlıq Qarabağa heç vaxt "dövlət müstəqilliyi" statusu verilə bilməz. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün saxlanması beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olan tələbdir. Hər bir ölkə öz ərazisinin bütövlüyünü qorumaqlıdır. İndiki halda isə məsələnin həll edilməsi, şübhəsiz ki, ləngiyir.

Məsələnin həlli ilə ATƏT-in Minsk qrupu məşğuldur. Minsk qrupu çox danışıqlar aparır, görüşlər keçirir. Biz bütün bu təkliflərimizi Minsk qrupuna veririk. Ancaq güman edirəm ki, Minsk qrupu da məsələnin ədalətlə həll olunması üçün hələ lazımı qərar qəbul edə bilməyibdir. Minsk qrupunun fəaliyyətinin gücləndirilməsi lazımdır, biz bunu istəyirik. Eyni zamanda dünyanın böyük dövlətləri – Minsk qrupunun üzvü olan və olmayan dövlətlər də bu məsələnin həlli üçün səylərini artırmalıdır. Minsk qrupuna daxil olan ölkələrdən biri kimi Almaniya da bu məsələnin həll edilməsində çox təsirli iş görə bilər. Ümidvaram ki, bu məsələ sülh yolu ilə həll olunacaqdır. Biz yenə də – yenə də sülh istəyir, məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsini istəyirik.

S u a l: Cənab prezident, siz Azərbaycanda hüquqi demokratik dövlətin qurulmasından danışdınız. Lakin seçkiləri müşahidə edən ekspertlərin fikrincə, Azərbaycanda seçkilər demokratik keçirilməyib, müxalifət partiyaları qadağan olunub, qəzetlərin hamısı bağlanıb, jurnalistlər dustaqxanalarda yatırlar. Belə bir ölkədə demokratiyadan necə danışmaq olar?

H e y d ə r Ə l i y e v: Güman edirəm ki, cənab Manuçaryanın sualı onun Azərbaycana qarşı nə qədər qərəzli olduğunu göstərir. Birincisi, onu demək istəyirəm ki, cənab Manuçaryanın dediyi sözlərin hamısı yalandır, heç biri həqiqətə uyğun deyildir. Güman edirəm ki, o, bunların hamısını özü uydurur.

Həqiqət isə bundan ibarətdir: Azərbaycanda 30-dan çox siyasi partiya rəsmi qeydiyyatdan keçibdir. Bu partiyalar sər-

bəst fəaliyyət göstərir və onların əksəriyyəti müxalifətdə olan partiyalardır. Otən ilin noyabrındakı parlament seçkiləri həm majoritar, həm də proporsional sistem əsasında keçirilirdi və seçkilərdə 8 siyasi partiya iştirak edirdi. Bu seçkilər nəticəsində parlamentə müxalifət partiyalarından həm proporsional sistem əsasında, yəni partiyaların siyahıları ilə, həm də majoritar sistem əsasında deputatlar seçilibdir. İndi Azərbaycan parlamentində 8 partiyanın nümayəndələri təmsil olunubdur. Bəzi deputatlar barışmaz müxalifət partiyalarının nümayəndələridir.

Azərbaycanda siyasi plüralizm, mətbuat azadlığı tamamilə təmin olunubdur. Mən qəzetlərin sayını-hesabını deyə bilmərəm, bir neçə yüzdən artıq qəzet buraxılır. Budur, deyirlər ki, 560 qəzet çıxır. Bunların böyük əksəriyyəti müxalifət partiyalarına, siyasi təşkilatlara məxsus olan qəzetlərdir. Heç bir senzura yoxdur. Hansı jurnalist nə istəyirsə, onu da yazır. O cümlədən Azərbaycandakı iqtidar da çox ciddi tənqid olunur və məqalələrdə bəzən cənab Manuçaryan kimi, iqtidarın adına yalanlar, uydurmalar da söylənilir. Mən bunların hamısını normal hesab edirəm. Cənab Manuçaryanın sualını da, ümumiyyətlə, sual kimi normal hesab edirəm, əgər yalan danışmasaydı. Mən açıq deyirəm ki, Azərbaycanın həbsxanalarında bir nəfər də olsun jurnalist yoxdur. Bir il bundan öncə bir neçə gənc jurnalist yazılarında Azərbaycan prezidentini təhqir etdiyinə görə həbs olunmuşdu. Bundan sonra onlar mənə müraciət etmişdilər ki, əfv edim. Bu hadisəni biləndən sonra mən onları əfv etdim və həbsxanadan azad olundular.

Aprel ayında Bakıda Türkiyədən gəlmiş bir jurnalist həbs olunmuşdu. O, jurnalistliyinə görə yox, gecə vaxtı cinayətkarlarla birlikdə tutulduğuna görə həbs edilmişdi. Ancaq baxmayaraq ki, o, həqiqətən cinayət etmişdi, Türkiyənin İqdir vilayəti nümayəndələrinin mənə müraciətindən sonra onu da əfv etdim, həbsxanadan azad olundu, öz vətəninə – Türkiyəyə qayıtdı.

Azərbaycanda həqiqətən demokratik hüquqi dövlət qurulur, insan hüquqları qorunur. Keçən ilin noyabrında qəbul olunmuş ilk demokratik konstitusiyanın maddələrinin üçdə biri insan haqlarının qorunmasına həsr edilibdir. Mən sizin sualınıza ümumi sözlərlə yox, faktlarla cavab verdim. Amma eyni zamanda mənə bu sualı verdiyinizə görə təşəkkür edirəm. Çünki bu, mənə imkan yaratdı ki, Azərbaycanda gedən

demokratik proseslər haqqında burada olan jurnalistlərə ətraflı məlumat verim.

S u a l: Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılması ilə əlaqədar bir neçə vasitəçilik missiyası cəhdləri olmuşdur. Siz Rusiyanın indiki rəhbərliyinin bu işə köməyini necə qiymətləndirirsiniz və vəziyyətin normal hala salınması üçün Moskva daha nə edə bilər?

H e y d ə r Ə l i y e v: Məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün səkkiz il müddətində vasitəçilik rolu oynayan dövlətlər, ayrı-ayrı siyasi qurumlar həqiqətən olubdur. Şübhəsiz ki, hər bir vasitəçilik təşəbbüsü müəyyən mərhələdə bu məsələnin həll olunmasına müəyyən kömək edibdir. Amma ümumən məsələnin həllinə nail olmaq mümkün olmayıbdir.

Mən dedim ki, artıq dörd ildən çoxdur məsələnin həlli ilə bilavasitə ATƏT-in Minsk qrupu məşğul olur. 1994-cü ilin dekabrından Minsk qrupuna iki ölkə – Rusiya və Finlandiya həmsədrlik edir. Minsk qrupu çərçivəsindən əlavə, Rusiya dövləti müstəqil vasitəçilik təşəbbüsləri də göstəribdir. Eyni zamanda dünyanın böyük ölkələri – Amerika Birləşmiş Ştatları, Türkiyə və başqa ölkələr də müstəqil təşəbbüslər ediblər və vasitəçilik təklifləri veriblər. Rusiya və onun dövlət başçısı cənab Boris Yeltsin bu məsələni mənimlə bir neçə dəfə müzakirə edib və məsələnin həlli üçün bundan sonra da təşəbbüs, lazımı səylər göstərəcəkləri haqqında bəyanatlar veribdir.

Amerika Birləşmiş Ştatları da bu sahədə təşəbbüslər göstərir. Bu barədə ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonla da görüşlərim, danışıqlarım olubdur.

Əgər sualınıza konkret cavab istəyirsinizsə ki, Rusiya bu sahədə nə edə bilər, – deyirəm ki, çox şey edə bilər və bu məsələnin həll olunmasına çox güclü təsir göstərə bilər. Prezident seçkilərindən sonra Rusiya bu məsələyə bəlkə daha da fəal qoşulacaqdır.

"R I A - N o v o s t i": Mən də sizə bir sual vermək istəyirəm: Rusiyada prezident seçkiləri haqqında nə məlumatınız var?

M ü x b i r: Zənnimcə, seçkilər sakit keçir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sakit keçir? Çox gözəl.

S u a l: Cənab prezident, deyə bilərsinizmi, Almaniyada görüşləriniz zamanı konkret olaraq hansı müqavilələri imzalamısınız?

H e y d ə r Ə l i y e v: Keçən ilin dekabrında Almaniyanın xarici işlər naziri, federal kanslerin müavini cənab Kinkel Azərbaycanda olarkən Almaniya ilə Azərbaycan arasında bir neçə müqavilə imzalanıbdir. Dünən də Azərbaycanın nümayəndələri cənab Kinkel ilə və iqtisadiyyat naziri ilə bir neçə müqavilə imzalayıblar. Bu müqavilələrin hamısı Azərbaycan ilə Almaniya arasında iqtisadi məsələlərin həllinə həsr olunubdur. Hesab edirəm ki, bu sənədlər iqtisadi sahədə əməkdaşlıq etməyimiz üçün yaxşı hüquqi-müqavilə əsasları yadır.

S u a l: Cənab prezident, federal kansler ilə görüşünüz zamanı Azərbaycan üçün hansı üstün məsələlər müzakirə olunmuşdur?

H e y d ə r Ə l i y e v: Dünən cənab Helmut Kol ilə danışıqlarımız əvvəldən axıra qədər üstünlük verdiyimiz məsələlərlə əlaqədar olmuşdur. Çünki danışıqlarda üstünlük daşımayan heç bir məsələ müzakirə edilməyibdir. Şübhəsiz ki, danışıqlarda əsas diqqətimiz və müzakirəmiz iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsinə yönəldilmişdi.

Almaniyanın şirkətləri, konsernləri Azərbaycanda hələlik zəif təmsil olunublar. Eyni zamanda dünən və bu gün də qeyd etdik ki, Almaniyanın "Simens" və "Mannesmann" şirkətləri XX əsrin birinci illərindən Azərbaycanda fəaliyyət göstərirlər. İndi Almaniyanın iş adamlarının, şirkətlərinin Azərbaycanda iş görmələri üçün böyük imkanlar açılibdir, xüsusən neft sənayesi, metallurgiya, energetika, maşınqayırma, kimya sənayesi sahəsində və bir çox başqa sahələrdə. Biz bu məsələləri cənab Helmut Kol ilə müzakirə etdik və belə fikrə gəldik ki, konkret layihələr təqdim edilərkən federal kansler bunların həyata keçirilməsinə kömək edəcəkdir.

Federal kansler ilə Transqafqaz nəqliyyat magistralı haqqında da çox geniş danışıqlar apardıq. Artıq dörd ölkə – Özbəkistan, Türkmənistan, Gürcüstan və Azərbaycan belə bir magistralın yaranması üçün saziş imzalayıbdır. Transqafqaz magistralı Orta, Mərkəzi Asiyanı Avropa ilə birləşdirir, Orta Asiyadan, Xəzər dənizindən, Azərbaycandan, Gürcüstandan Qara dənizə, oradan isə Avropaya, xüsusən Dunay çayı ilə Almaniya qədər uzana biləcək magistraldır. Bu da üstün məsələ kimi müzakirə olunmuşdur.

Şübhəsiz ki, Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması məsələsi danışıqlarımızın mərkə-

zində durmuşdu. Qafqaz regionu, bu regionda olan ölkələr, Almanianın onlarla əlaqələri də üstün məsələlər kimi müzakirə edilmişdir. Görürsünüz, üstünlük daşımayan məsələlər yoxdur.

S u a l: Cənab prezident, Rusiya barədə sual vermək istəyirəm. Boris Yeltsinin xəstələnməsi ilə bağlı qaygılarınız varmı?

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən bilmirəm, Boris Yeltsin xəstələnib, yaxud xəstələnmayıb. Mənə belə gəlir ki, xəstələnmayıb. Əgər xəstələnmiş olsa, Moskvada çox yüksək səviyyəli həkimlər, tibb xidməti var. Vaxtilə Moskvada bir çox illər yaşamış və işləmişəm. Oradakı həkimlərin və tibb xidmətinin çox yüksək səviyyədə olduğunu bilirəm. Əgər Boris Yeltsin xəstələnmiş olsa, ona mütləq lazımı yardım göstərələr və mənim qayğıma ehtiyac yoxdur.

S u a l: Cənab prezident, biz bilirək ki, Azərbaycanda demokratiya inkişaf edir, ancaq İslam Partiyası adı altında ölkənin müstəqilliyinə qarşı fəaliyyət göstərənələr də var. Siz buna necə baxırsınız?

H e y d ə r Ə l i y e v: Hesab edirəm ki, bütün ölkələrdə demokratiya bərqərar olmalıdır. Son illərdə dünyada gedən ictimai-siyasi proseslər bunu sübut edir. Bizim müstəqilliyimizi isə heç kəs əlimizdən ala bilməz, bundan narahat olmayın.

Sağ olun, diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

ALMANİYANIN "DÖYÇE BANK" İDARƏ HEY'ƏTİ ADINDAN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ VERİLMİŞ ZİYAFƏTDƏ NİTQ

Düsseldorf

3 iyul 1996-cı il

Hörmətli cənab prezident, hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizin hamınızı ürəkdən salamlayıram və dünyanın ən böyük banklarından biri olan "Döyçe Bank"dakı bu görüşümdən çox məmnun qaldığımı bildirirəm. Bugünkü görüşümüz təkcə "Döyçe Bank"ın rəhbərləri ilə deyil, həm də Almanianın böyük şirkət, konsern və firma başçılarının iştirakı ilə keçirilir. Bu görüş mənim buraya səfərimin iqtisadi cəhətdən bir hissəsi hesab olunur.

Mənim Almaniyaya rəsmi səfərimdən məqsəd Almaniya – Azərbaycan əlaqələrini daha da sıxlaşdırmaq, genişləndirmək və bu əlaqələrin daha da inkişaf etməsi üçün əlavə tədbirlər görməkdən ibarətdir. Dövlətlərarası münasibətlərlə bağlı olan məsələləri mən hörmətli cənab federal kansler Helmut Kol ilə, hörmətli cənab federal prezident Roman Hersoq ilə və Almanianın rəsmi dairələrinin digər nümayəndələri ilə müzakirə etmişəm. Biz bu görüşlərdə ölkələrimiz arasındakı münasibətləri və bu münasibətlərin bütün sahələrini təhlil etdik və bir çox məsələlər barəsində eyni fikirdə olduğumuzu bildirdik. Mən bu görüşlərdən, danışıqlardan çox məmnunam, hesab edirəm ki, bu görüşlər, danışıqlar Almaniya – Azərbaycan əlaqələrini yüksək səviyyəyə qaldırdı.

Bizim görüş və danışıqlarımızda iqtisadi problemlər, ölkələrimiz arasında iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi məsələləri çox böyük yer tutdu. Mən çox məmnunam ki, bu danışıqların davamı olaraq bu gün səhər Almanianın iş adamları ilə, biznes sahəsində çalışan şəxslərlə görüşdüm və biz çox ətraflı danışıqlar apardıq. Başqa görüşlər də oldu. Mən bir çox şirkət və konsern rəhbərləri ilə təklidə, ayrı-ayrılıqda görüşdüm.

Nəhayət, bu gün axşam biz buraya, Düsseldorf şəhərinə, xüsusən "Döyçe bank"ın dəvəti ilə bu görüşə gəlmişik.

Bugünkü görüşümüzün ilk nəticəsi ondan ibarətdir ki, Almanıyanın "Döyçe Bank"ı ilə Azərbaycanın Milli Bankı və Beynəlxalq Bankı arasında çox əhəmiyyətli sazişlər imzalandı. Bu sazişlərin imzalanmasını mən Almanıyanın maliyyə mərkəzləri tərəfindən və xüsusən mötəbər bank olan "Döyçe Bank" tərəfindən Azərbaycan Respublikasının maliyyə-bank işinə göstərilən qayğı və diqqətin nəticəsi kimi qəbul edirəm. Eyni zamanda bu sazişləri Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatında, onun maliyyə-bank işi sahəsində əldə olunan müsbət nəticələrin, görülmüş müsbət tədbirlərin, müsbət hadisələrin nəticəsi kimi qəbul edirəm. Dünyanın ən böyük banklarından biri olan "Döyçe Bank" ilə Azərbaycan banklarının saziş imzalaması Azərbaycan banklarının dünya miqyasında artıq müəyyən hörmətə malik olduğunu göstərir. Əminəm ki, bu sazişlər həyata keçiriləcək, bizim banklarla "Döyçe Bank" arasında əlaqələr bundan sonra da inkişaf edəcək, bunların hamısı Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafına təkan verəcəkdir.

Mən bu hadisəni yüksək qiymətləndirirəm və "Döyçe Bank"a, onun rəhbərliyinə, prezidentinə öz təşəkkürümü bildirirəm. Biz bu gün "Döyçe Bank"ın Azərbaycan Respublikasına, Azərbaycan iqtisadiyyatına çox böyük diqqətinin bir daha şahidi olduq. Hörmətli prezidentin bugünkü nitqində Azərbaycanın həm qədim tarixi, həm də XIX əsrdə onun sənaye sahəsində keçdiyi yol və əlamətdar hadisələr, Azərbaycanın indiki həyatı haqqında çox geniş məlumatlar verildi.

Bu gün "Döyçe Bank" bizə Azərbaycan haqqında iki kitab təqdim etdi. Bu kitabları bəlkə də biz özümüz hazırlamalı idik. Amma "Döyçe Bank" bizə çox kömək etmiş və bizim əvəzimizdən iqtisadiyyatımızı dünyada tanımaq üçün, ona diqqəti cəlb etmək üçün ölkəmiz haqqında bu cür yüksək əhəmiyyətli kitablar hazırlamışdır. Kitabın üstündə Azərbaycanın xəritəsi verilmiş, içində isə təkcə Azərbaycanın deyil, həm də bütün Zaqafqaziyanın xəritəsini və Xəzər dənizindən Qara dənizədək uzanan dəmiryol xəttini çox gözəl göstərmişlər. Bunların hamısı yeni yaranmış Transqafqaz magistralı haqqında mənim üçün də, bu gün də dediyim sözləri əyani surətdə nümayiş etdirir. Azərbaycana bu qədər qayğı, bu qədər diqqət, bu

qədər maraq məni çox sevindirir və bunlara görə mən sizə xüsusi təşəkkür edirəm.

Cənab prezident öz nitqində Almanıya – Azərbaycan əlaqələrinin tarixi haqqında bir neçə gözəl fakt gətirdi. Bu faktlar sübut edir ki, bizim ölkələrimiz, xalqlarımız arasında əlaqələr keçmiş zamanlarda da çox sıx olmuşdur. Biz əməkdaşlıq etmişik və hətta bir-birimizlə yan-yanə yaşamışıq. XIX əsrin əvvəllərində Almaniyadan Azərbaycan torpağına köçmüş almanlar ölkəmizdə özlərinə ikinci vətən tapmışlar və Azərbaycan torpağında özləri üçün yaxşı həyat qurmuş, yaxşı işlər görmüşlər. Azərbaycanda üzümlüçülüyn və şərabçılığın inkişafında çox böyük xidmətlər göstərmiş, iqtisadiyyatın başqa sahələrində də çox gərəqli işlər görmüşlər. Əsrimizin əvvəlindən Almanıya şirkətlərinin Azərbaycanda fəaliyyət göstərməsi, "Simens", "Mannesmann" şirkətlərinin, Bekendorf qardaşlarının yaratdıqları şirkətlər və başqa alman nümayəndələrinin Azərbaycanda fəaliyyət göstərməsi bizim əlaqələrimizin tarixindən xəbər verir. Bunların hamısı bu gün Almanıya ilə müstəqil Azərbaycan Respublikası arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi üçün yaxşı əsasdır.

İstəyirəm siz biləsiniz ki, biz bu əməkdaşlığa çox yüksək qiymət veririk. Biz Almanıya ilə bundan sonra da geniş miqyasda müstəqil işlər görmək istəyirik, Almanıyanın iş adamlarını, şirkətlərini Azərbaycana dəvət edirik.

Bu gün biz Almanıyanın tarixi şəhərlərindən biri olan Düsseldorf şəhərindəyik. Vertolyotla Bonndan buraya uçarkən Köln kilsəsinin üstündən keçdik və mən ona diqqətlə nəzər saldım. Bu, əzəmətli bir me'marlıq abidəsidir. XV əsrdən XIX əsrdək, yəni 400 il alman xalqı bu kilsəni tikib-yaradıb və heç şübhə etmirəm ki, bu kilsə bundan sonra da əsrlər, minilliklər boyu bir abidə kimi qalacaqdır. Bunlar alman xalqının dünya mədəniyyətinə nə qədər böyük töhfələr verdiyini göstərir. Alman xalqının görkəmli nümayəndələri dünya elmni, mədəniyyətini zənginləşdirib, dünyanın inkişafı üçün çox xidmətlər göstərblər. Alman xalqının nümayəndələri olan dahi yazıçılar Şillerin, Heynenin, Götenin və başqalarının əsərləri bütün dünyada oxunur. Bildirmək istəyirəm ki, onların əsərləri Azərbaycanda da Azərbaycan dilində oxunur. Böyük alman bəstəkarları Bethoven, Vaqner, Motsart, Ştraus və başqaları bütün dünya xalqları üçün əziz bəstəkarlar, əziz musiqiçilər kimi tanınıblar.

Almaniyanın tarixi, alman xalqının dünyaya bəxş etdiyi misilsiz dəyərlər haqqında çox danışmaq olar. Ancaq bugünkü Almaniya – beş il bundan öncə birləşmiş Almaniya dünyanın həyatında, iqtisadiyyatında, siyasətində, beynəlxalq aləmdə çox mühüm rol oynayır və onun dünyada sülhün, əmin-amanlığın qorunub saxlanması işində böyük xidmətləri var. İndi Almaniya dünyanın ən böyük dövlətlərindən biridir, iqtisadi cəhətdən yüksək zirvələrə qalxıb. Almaniya dünyada demokratiyanın inkişaf etdirilməsində böyük xidmətlər göstərib. Bunların hamısı başqa ölkələr üçün, o cümlədən gənc müstəqil Azərbaycan Respublikası üçün gözəl təcrübə, nümunədir.

Almaniyanın bu qədər inkişaf etməsində onun böyük şirkətlərinin, maliyyə mərkəzlərinin, banklarının xüsusi rolu var və bu baxımdan "Döyçe Bank"ın xüsusi rolunu biz yaxşı dərk edirik. Məhz buna görə də bu gün burada, "Döyçe Bank"da görüş bizim üçün çox əhəmiyyətlidir və hesab edirik ki, Almaniya – Azərbaycan iqtisadi əlaqələrinin inkişafında "Döyçe Bank" bundan sonra da çox böyük işlər görə bilər.

Bizə göstərdiyiniz qonaqpərvərliyə görə, diqqət və hörmətə görə mən sizə bir daha təşəkkür edir və sizi əmin edirəm ki, biz Almaniya ilə əməkdaşlığımızı daim davam etdirəcəyik və bu əməkdaşlıqda, xüsusən iqtisadi əməkdaşlıqda biz bundan sonra da yardım və məsləhət üçün "Döyçe Bank"a həmişə müraciət edəcəyik.

Rica edirəm, badələri alman xalqının şərəfinə, Almaniya Federativ Respublikasının çiçəklənməsi naminə, "Döyçe Bank"ın şərəfinə, onun rəhbərlərinin və prezidentinin şərəfinə, Almaniya – Azərbaycan əməkdaşlığının gələcək nailiyyətləri şərəfinə, sizin şərəfinizə qaldıraq. Sağ olun.

ALMANİYANIN "MERSEDES-BENTS" FİRMASININ İDARƏ HEY'ƏTİ ADINDAN AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN ŞƏRƏFİNƏ VERİLMİŞ ZİYAFƏTDƏ NİTƏ

Baden-Vürtemberg

4 iyul 1996-cı il

Hörmətli prezident, möhtərəm xanımlar və cənablar! Mən Almaniya rəsmi səfərimi başa çatdırarkən burada, şirkətinizin qərargahında olmağımdan çox məmnunam və səfərim zamanı keçirilən bu görüşü xüsusi bir görüş hesab edirəm. Sizin şirkət dünyada məşhur və ən nəhəng şirkətlərdən biridir, öz işlərinizlə dünyada böyük şöhrət qazanmışınız.

Siz bu gün mənə 1888-ci ildə istehsal etdiyiniz ilk avtomobilin modelini verdiniz. Bu, mənim üçün çox qiymətli hədiyyədir. Buna görə təşəkkür edirəm. Bununla yanaşı, bu gün burada sizinlə birlikdə olduğum zaman gördük ki, siz 1888-ci ildən 1996-cı ilədək nə qədər böyük və müvəffəqiyyətli yol keçmişiniz. Sizin istehsal etdiyiniz avtomobillər, avtobuslar, eləcə də təyyarə və vertolyotlar, digər məhsullarınız dünyanın, demək olar, bütün ölkələrində çox böyük şöhrət qazanmışdır. İndi dünyada avtomobil istehsal edən şirkətlər, ölkələr çoxdur. Amma hamı e'tiraf edir ki, "Mercedes" kimi keyfiyyətli və gözəl avtomobili hələ heç kəs icad edə bilməyib. Ola bilər ki, sizin rəqibləriniz mənim bu fikrimlə razılaşmasınlar. Lakin Azərbaycan vətəndaşlarının ümumi fikri belədir. Şəxsən mən də bu fikirdəyəm. Ona görə də Azərbaycanda mənim minik avtomobilim sizin şirkətin buraxdığı maşındır.

Mən sizi bu nailiyyətləriniz münasibətilə təbrik edirəm. Siz böyük işlərinizlə bütün dünyanı heyran qoyursunuz. Eyni zamanda bu nailiyyətlərə baxmayaraq, qarşınıza çox böyük vəzifələr də qoymusunuz. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz o vəzifələrin hamısını müvəffəqiyyətlə həyata keçirəcəksiniz. Mənim Almaniya bu dörd günlük rəsmi səfərimin

əsas məqsəd və mə'nası Almaniya – Azərbaycan əməkdaşlığını və xüsusən iqtisadi əməkdaşlığı genişləndirmək və daha yüksək səviyyələrə qaldırmaqdır. Bu baxımdan sizin şirkətlə Azərbaycan arasında əməkdaşlığa da çox böyük yer veririk.

Siz qeyd etdiniz ki, "Mercedes-Bents" in Azərbaycanda nümayəndəliyini açmısınız və əməkdaşlıq edirsiniz, Azərbaycana yeni tipli avtobuslar satılmasına dair təkliflər irəli sürmüşünüz. Şübhəsiz ki, bunların hamısı diqqətəlayiq hallardır. Amma mən bizim əməkdaşlığımızı daha geniş görmək istərdim. Siz dünyanın bir çox ölkələrində öz müəssisələrinizi yaratmışınız. Bu baxımdan Azərbaycan sizin üçün çox əlverişli bir ölkədir və biz bu sahədə əməkdaşlıq edə bilərik. 1981–82-ci illərdə Azərbaycanda böyük bir avtomobil zavodu tikməyə başladığ. Lakin bu müəssisənin tikintisi başa çatdırılmadı və yarımçıq qaldı. Halbuki inşaat işlərinin əksər hissəsi görülmüş, böyük istehsal sahələri yaradılmışdır. Zənnimcə, bu imkandan bizim birlikdə istifadə etməyimiz barədə düşünmək lazımdır. Təklif edirəm ki, öz mütəxəssislərinizi göndərsiniz və bu məsələnin mümkünlüyünü təhlil və müzakirə edək. İstehsal sahəsindən savayı, başqa imkanlar da var.

Mən istərdim ki, bu gün sizin şəhərinizə, sizin bu böyük müəssisənizə gəlişim turist gəzintisi xarakteri daşıyasın. Mən hər bir səfərimi əməli işlə nəticələndirmək istəyirəm. Şübhəsiz ki, bu iş də sizdən yeni bir avtomobil almaqla bitmir. Ondan ötrü buraya gəlmək bəlkə də lazım deyildi. Siz avtomobili hər yerdə satırsınız və onu hər yerdə də almaq olar. Mənim məqsədim sizinlə əməkdaşlığın əsaslarını yaratmaqdır. Ona görə də sizə bu təklifləri verirəm. Əmin ola bilərsiniz ki, biz sizin üçün e'tibarlı ortaqlar ola bilərik. Mən qarşınıza qoyduğunuz bütün vəzifələrin həyata keçirilməsini, bütün məsələlərin həll edilməsini arzulayıram. Sizin şirkətinizə, nəhəng istehsal sahələrinizə, işçilərinizin hamısına uğurlar diləyirəm.

Mənə dedilər ki, Baden-Vürtemberg şərəbi ən keyfiyyətli şərəbdır. Dediniz ki, bu şərəbi ancaq özünüz içirsiniz və başqalarına vermirsiniz. Bizə bu şərəbdən verdiyinizə görə təşəkkür edirəm. Bu gözəl şərəblə doldurulmuş badələri sizin gələcək uğurlarınız şərəfinə qaldırıram. Sağ olun.

RUSİYA FEDERASIYASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ BORİS NİKOLAYEVIÇ YELTSİN CƏNABLARINA

Hörmətli Boris Nikolayeviç!

Seçkilərdə qəti qələbə çalmağınız və yenidən Rusiyanın prezidenti seçilməyiniz xəbərindən çox məmnun oldum. Şadam ki, rusiyalıların qərarı Moskvadakı və Kislovodskdakı sammitlərdə ifadə etdiyimiz arzular və nümayiş etdirdiyimiz rəğbət hissi ilə tam şəkildə üst-üstə düşmüşdür.

Azərbaycan və Rusiya çoxəsrlik əlaqələrlə bir-birinə bağlıdırlar və Rusiya xalqının hansı inkişaf yolunu seçəcəyinə biz heç də laqeyd deyilik. Sevindirici haldır ki, Rusiya xalqı sizin demokratik, bazar islahatları xəttinizi dəstəklədiyini qəti ifadə etmişdir.

Rusiyalıların qərarı təkcə Sizin böyük ölkəniz üçün deyil, həm də bütün dünyada demokratiyanı, sabitliyi, sülhü və tərəqqini əziz tutanların hamısı üçün çox böyük tarixi əhəmiyyətli olan hadisədir.

Əminəm ki, Rusiyada islahatlar və demokratikləşdirmə prosesləri Sizin rəhbərliyinizlə daha da inkişaf edəcək və keçid dövrünün çətinlikləri müvəffəqiyyətlə aradan qaldırılacaqdır.

Mən bu tarixi qələbə münasibətilə Sizi və Sizin simanızda bütün Rusiya xalqını ürəkdən təbrik edirəm. Sizə və bütün rusiyalılara möhkəm cansağlığı, sülh və firavanlıq arzulayıram.

Əminəm ki, Rusiya ilə Azərbaycan arasındakı ənənəvi dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri hər iki xalqın rifahı, naminə, regionumuzda sülh, sabitlik və tərəqqi naminə bundan sonra da genişlənəcək və möhkəmlənəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

5 iyul 1996-cı il

BAKIDA YENİ TELEQÜLLƏNİN TƏNTƏNƏLİ AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ

6 iyul 1996-cı il

Hörmətli həmvətənlər, bacılar, qardaşlar! Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün ölkəmizin – Azərbaycanın həyatında əlamətdar bir hadisə baş verir. Ölkəmiz, respublikamız, xalqımız üçün çox böyük əhəmiyyəti olan, Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında böyük rol oynaya biləcək, uzun illər ərzində inşa olunan radio-teleötürücü, radio-teleqüllə nəhayət, xalqımızın, millətimizin istifadəsinə verilir. Bu hadisə münasibətilə mən sizi və bütün Azərbaycan xalqını, Azərbaycan vətəndaşlarını ürəkdən təbrik edirəm.

Ölkədə elə tikintilər, qurğular, obyektlər olur ki, onlar müəyyən bir sahəyə xidmət edirlər. Dünya ümumiyyətlə, quruculuqla, tikib-yaratmaqla yaşayıb, inkişaf edibdir. Yer üzərindəki təbii sərvətlər təbiət, İlahi tərəfindən yaradılıbdır. Ancaq torpağın, yerin, kürreyi-ərzin üzərində yüz illərlə, min illərlə qurulanlar insanların zəhməti, iradəsi, zəkası, onların əlləri ilə yaradılıbdır.

Biz tarixi keçmişimizə nəzər salarkən ulu babalarımızın yaratdığı və indiyə qədər yaşayan abidələrlə, qalalarla, şəhərlərlə, heykəllərlə, yollarla – yaradılan hər şeylə fəxr edir və bunları yaradanları daim xatırlayır, onlara öz minnətdarlığımızı bildiririk. Vaxtilə onlar bəzi binaları elə yaradıblar ki, bunlar əsrlərdən-əslərə keçib, keçmiş bugünkü nəsillərə tanındıdır, eyni zamanda yüz il, min il bundan öncə olduğu kimi, indi də insanlara, xalqa, millətə xidmət edir. Bir də qeyd edirəm, bu yaradılanların arasında cürbəcürləri var. İnsanlar özləri üçün ev tikir, yaşayışları üçün müəyyən şərait yaradırlar. Bu, ayrı-ayrı insanlara məxsusdur. Eyni zamanda insanlar yığılıb cə-

miyyət üçün lazım olan ayrı-ayrı binalar, saraylar, istehsal müəssisələri və yollar, son əsrləri götürsək, müasir texnikaya uyğun yüksək səviyyəli qurğular tikirlər. Bunlar da çox vaxt ayrı-ayrı sahələrə xidmət edir, onları inkişaf etdirir.

Ancaq dünyanın hər yerində, o cümlədən bizim Azərbaycanda da elə tikintilər, elə abidələr var ki, onlar bütün xalqa, ölkəyə xidmət edir. Bunlardan biri, ola bilər, ən əhəmiyyətli də Azərbaycanın bu gün istifadəyə verilən ilk nəhəng radio-televiziya qülləsi, radio-televiziya ötürücüdür. Bunun mahiyyətini bəlkə də hamı olduğu kimi dərk edə bilmir. Mahiyyət ondan ibarətdir ki, bu, ölkəmiz, xalqımız üçün çox lazımlı qurğudur, amma eyni zamanda hər bir insan, vətəndaş üçündür. Bu qurğu bütün xalqa xidmət edir. İndi radio-televiziya elə bir vasitədir ki, onsuz, demək olar, yaşamaq mümkün deyildir.

Azərbaycanda 70 il əvvəl radio verilişləri, 40 il bundan öncə televiziya verilişləri başlanıbdır. Bunlar bütün xalqa xidmət edir və ölkəmizin, cəmiyyətin həyatında elə bir yer tutur ki, onun əvəzini heç bir şey verə bilməz. Çünki radio və televiziya vasitəsilə insanlar dünyada baş verən hadisələri dərhal bilir, öyrənirlər. Radio və televiziya ilə insanlar musiqi və bədii əsərlərlə tanış olurlar. Radio və televiziya onların həyatında şənlik, xoş əhval-ruhiyyə yaradır. Radio və televiziya vasitəsilə ictimai-siyasi proseslər hər bir insana, vətəndaşa çatır. Bunların vasitəsilə insanlar ən yüksək əhəmiyyətə malik olan siyasi məlumatlarla yanaşı, ayrı-ayrı adi məlumatları da alırlar. Radio və televiziya insanları təsirləndirir, onların təkmilləşməsinə, mədəniyyətcə inkişafına kömək edir, dünyaya gözüni açır, onları bütün dünya ilə birləşdirir. İnsan öz evində, otağında oturaraq, radio və televiziya ilə bütün dünyanı eşidir, görür, dünyanın, Azərbaycanın hər bir guşəsini hiss edir, ölkəmizin gündəlik, hər saatlıq, hər dəqiqəlik həyatının nəbzini hiss edir.

Belə bir vasitə bəşər tarixində əvəzolunmazdır. Təsadüfi deyil ki, indi dünyada radio və televiziya Yer kürəsinin hər yerini əhatə edibdir. Hər bir ölkə çalışır ki, bu sahəni inkişaf etdirdirsin, radio və televiziya vasitəsilə insanlara gündən-günə

daha da çox xidmət etsin. Bu, eyni zamanda hər bir ölkənin, dövlətin mədəni səviyyəsini göstərir. Bax, buna görə də biz Azərbaycanda radio və televiziya yaranan zamandan bəri onun maddi-texniki bazasını inkişaf etdirməyə çalışmışıq. Çünki radio və televiziya elə bir vasitədir ki, onun maddi-texniki imkanları nə qədər zəngin, güclü olsa, verilişlər də o qədər keyfiyyətli, maraqlı, insanlar üçün daha da xoşagəlimli olar. Ona görə də biz radio və televiziyanın maddi-texniki bazasını daim inkişaf etdirərək bu verilişlərin keyfiyyətini artırmağa, eyni zamanda dairəsini genişləndirməyə çalışmışıq.

Əgər ilk vaxtlar, 40 il bundan öncə Azərbaycanda televiziya verilişləri başlanarkən təkcə Bakını, – bəlkə də paytaxtın hər yerini yox, – əhatə edirdisə, indi biz Azərbaycanın hər yerini, hər bir nöqtəsini bu verilişlərlə əhatə edirik. Məsələn, ərəzi cəhətdən Azərbaycandan müəyyən qədər aralı düşmüş, Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasında son illər baş vermiş hadisələrlə, telekommunikasiya xətlərinin kəsilməsi ilə əlaqədar, televiziya verilişlərinin ötürülməməsi, – mən orada yaşadığım illərdə bunu hiss edirdim, – oranın əhalisini nə qədər şeylərdən məhrum edirdi. Orada yaşayan insanların, – mən bunu öz şəxsi həyatımda hiss etdim, – televiziya verilişlərinə ola bilər ki, çörək, su kimi ehtiyacları var idi. Bu verilişlər günlərlə, aylarla Naxçıvana çatmayanda insanlar elə bil ki, dünyadan ayrılmış vəziyyətdə idilər.

Ona görə də biz çalışırıq və nail olmuşduq ki, radio kimi, televiziya da Azərbaycanın hər bir nöqtəsini, ən ucqar yerini də əhatə etsin. Yenə də deyirəm, təxminən 1988-ci ildən sonra baş vermiş hadisələr bu imkanlarımızı pozubdur. Ancaq buna baxmayaraq axırıncı iki-üç ildə yenə çalışırıq ki, bunu bərpa edək və çoxunu da bərpa etmişik, bundan sonra da bərpa edəcəyik.

Məhz bu baxımdan da 70-ci illərin axırında belə fikrə gəldik ki, önümüzdə olan bu radio-televiziya ötürücüsü artıq müasir tələblərə cavab vermir. O vaxtlar Sovetlər İttifaqının bir neçə mərkəzi şəhərində, şübhəsiz ki, birinci növbədə paytaxtda – Moskvada çox hündür televiziya qülləsi tikildi. Biz də çalışdıq ki, belə bir radio-televiziya qülləsi Azərbaycanda da

tikilsin. Şübhəsiz ki, bu, asan deyildi. Bunun üçün vəsait lazım idi, o vaxt o qədər təcrübə də yox idi, lazımı qurğular, cihazlar da gərək idi. Ancaq biz bunlara nail olduq və artıq 70-ci illərin sonunda bir neçə layihəyə baxandan, onları müzakirə, təhlil edəndən sonra məhz indi tikintisi başa çatmış radio-televiziya qülləsinin layihəsini qəbul etdik.

Bir də qeyd edirəm, həmin günləri xatırlayıram, – bu, çox mürekkəb proses idi. Bir tərəfdən, vəsait əldə etmək lazım idi, ikinci tərəfdən yararlı, təkcə 70-ci illərin sonunun – 80-ci illərin əvvəlinin tələblərinə deyil, gələcəkdə də uzun illər tələblərə cavab verən belə bir qurğunun layihəsi lazım idi. Eyni zamanda bunun üçün lazımı avadanlıq, çox həssas cihazlar gərək idi. Bunlar bizdən böyük vaxt, iş, sərvətlər tələb etdi. Biz bunların hamısını etdik və nəhayət, Azərbaycan üçün çox lazımlı olan radio-televiziya qülləsinin tikintisinə başladıq.

O vaxt bizim planımız belə idi ki, bu tikintini ən çoxu 4–5 il içərisində başa çatdıraraq. Bu da tamamilə real idi, imkanlarımız vardı. Çünki biz 70-ci illərdə nəinki respublikamızda, eləcə də bütün keçmiş Sovetlər İttifaqında nümayiş etdirmişdik, sübut etmişdik ki, Azərbaycanda nəhəng istehsal müəssisələri, yaşayış binaları, mədəniyyət abidələri, elektrik stansiyaları, yollar, yaxud da başqa böyük, nəhəng qurğular, tikintilər çox qısa müddətdə tikilib başa çatdırıla bilər. Məsələn, indi 20 il sonra da Azərbaycanda böyük şöhrət qazanmış Bakı kondisioner zavodunu biz cəmi iki ilə tikdik. Onun iki ildə inşa edilib başa çatdırılmasına o vaxt Sovetlər İttifaqında heç kəs inanmırdı. Ona görə də təsadüfi deyildi ki, həmin zavod ziyarətçilərə çevrilmişdi. Sovet İttifaqının hər yerindən maraq göstərən gəlirdilər ki, görsünlər, həqiqətdirmi ki, belə nəhəng zavod, – Sovetlər İttifaqının başqa yerlərində onu bəlkə də on ilə tikərdilər, – belə az müddətdə tikilmişdir. Biz onun bütün avadanlığını Yaponiyadan almışdıq. Hətta sənaye cəhətdən çox inkişaf etmiş Yaponiya kimi bir ölkə belə zavodu bu qısa müddətdə tikə bilməmişdi. Amma biz tikdik. Təkcə bu zavod deyildi. Respublika sarayını götürün. İyirmi beş ildir ki, o, Azərbaycan xalqına xidmət edir. Biz onu cəmi 2 ilə başa çatdırdıq. Başqa binalar, zavodlar – neftayırma, maşınqayırma zavodları da var. Bunların hamısını biz iki, üç, dörd ilə tikib başa çatdırdıq. Vaxtilə nəhəng elektrik stansiyaları tikdik. Bütün bunlar bizdə böyük ənənəyə çevrilmişdi, böyük təcrübə qazanmışdıq. Biz artıq öz imkanlarımızı da bilir, özümüzə

inanır və bilirdik ki, radio-televiziya qülləsini də qısa müddətdə tikib başa çatdıracağıq.

Ona görə də 1981-ci ildə bu tikintiyə çox inamla başladıq. O vaxtdan 15 il keçibdir. O günləri xatirimə salır və qeyd etmək istəyirəm ki, ola bilər, bütün başqa tikintilərdən – mədəniyyət, elm, təhsil ilə əlaqədar tikintilərdən fərqli olaraq, bu qüllənin tikintisinə xüsusi fikir verirdim. Onu çox əhəmiyyətli hesab edirdim və xüsusi nəzarətə götürmüşdüm. Çox arzusunda idim ki, onu tez tikib qurtarım. Burada artıq deyildi, – təəssüflər olsun ki, sonra tikinti tamamilə dayandırılmışdı. Dayandırılan tikinti də, şübhəsiz ki, nəinki gecikir, hətta tikilənlər də get-gedə dağılır, xarab olur, keyfiyyətini itirir.

Allaha şükürlər olsun ki, son iki il müddətində bu tikintiyə böyük təkan verdik və o artıq başa çatdırılıb. Siz də, sizinlə bərabər mən də çox böyük iftixar, məmnuniyyət hissi ilə buraya toplaşmışıq və Azərbaycanın fəxri olan radio-televiziya qülləsinin, ötürücüsünün açılışında iştirak edirik. Bu hadisə münasibətilə sizi bir daha təbrik edir və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu radio-televiziya qülləsi Azərbaycan xalqına, müstəqil Azərbaycan Respublikasına on illərlə, bəlkə də yüz illərlə xidmət edəcəkdir.

Şübhəsiz ki, bunun tikilməsində çox zəhmət çəkənlər var. Mən bu işi başlayanlardan, təşəbbüskarlardan çoxunun adını çəkə bilərəm. Ancaq onlardan biri o illərdə Azərbaycanın rabitə naziri Hüseyn Rəsulbəyov idi. O, bu işə sadəcə olaraq bir nazir kimi başlamışdı. Ancaq şübhəsiz ki, bu iş bir nazirliyin deyil, bütün dövlətin, hökumətin, Azərbaycan Respublikası rəhbərliyinin işi idi. O vaxt biz bir çox inşaat təşkilatlarını bu işə cəlb etdik. İndi vaxt uzanıbdır, əgər qısa bir müddət olsaydı, deyə bilərdik ki, burada kim, hansı mərhələdə nə iş görübdür. Amma o vaxtdan on beş il keçibdir. 1981-ci ildə bu işin təməlini qoyanlar var, biz onları da yad etməliyik. O illərdə bu tikinti ilə məşğul olmuş fəhlələr, quraşdırıcılar, mühəndislər, cürbəcür mütəxəssislər var, onları da yad etməliyik. Xüsusən son iki-üç il müddətində bu işin sür'ətlənməsində iştirak edənlərin hamısını yada salmalıyıq.

Mən bu tikintinin, bu qüllənin həm təməl daşını qoyanlara,

həm o gündən indiyə qədər burada çalışmış adamların hamısına, bütün təşkilatlara, inşaatçılara, quraşdırıcılara, bütün mütəxəssislərə, mühəndislərə minnətdarlığımı, təşəkkürümü bildirirəm. Sağ olsunlar! Kim bu qurğunun tikilməsində az da olsa, çox da olsa zəhmət çəkibsə, o, xalqına, millətinə və gələcək nəsillərə xidmət edibdir. Burada iştirak edən hər kəsin öz payı var, heç kəsin payını unutmaq olmaz və burada hər kəsin gördüyü işə layiqli qiymət vermək lazımdır. Burada çalışmış adamlara bir daha təşəkkür edir və Azərbaycan Respublikasının, xalqımızın qarşısında onların xidmətlərini yüksək qiymətləndirirəm.

Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bundan sonra radio-televiziya qülləsi e'tibarlı əllərdə olacaq və ondan çox səriştəli, səmərəli istifadə ediləcəkdir. Yenə də qeyd edirəm, bütün başqa tikintilərdən fərqli olaraq, bunun xüsusiyyəti bir də ondan ibarətdir ki, bu qurğu daim işləyir. Yə'ni bu tikintinin, indi artıq istehsal-rabitə müəssisəsinin, radio-televiziya müəssisəsinin bir dəqiqə də olsun dayanmağa imkanı yoxdur. Yə'ni dayana bilməz, – bu, daim fəaliyyət göstərən, daim işləyən bilən bir müəssisədir. Ona görə, bir də deyirəm, bu qurğudan istifadə olunması çox səriştəlilik tələb edir. Bundan istifadəyə çox ehtiyatla, diqqətlə yanaşmaq lazımdır. Əgər hansısa bir zavod, fabrik, yaxud istehsal müəssisəsi və ya başqa müəssisə nə vaxtsa işləməsə, onu tə'mir etmək olar, müəyyən vaxt saxlamaq olar. Amma burada bunu etmək mümkün deyildir. Bu qüllə istifadəyə verilsə, daim işləməli, fəaliyyətdə olmalı, bu obyektə təhkim edilən adamlar daim onun üzərində çalışmalıdırlar.

Ona görə də on beş il müddətində tikilmiş belə dəyərli sərvətimiz bundan sonra e'tibarlı əllərdə olmalı, e'tibarlı istifadə edilməlidir və buna çox ehtiyatla, qayğı ilə yanaşmaq lazımdır. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Rabitə Nazirliyi və Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri Şirkəti, – bu qurğudan onlar istifadə etməlidirlər, – eyni zamanda qüllənin istifadəsinə cəlb olunan bütün təşkilatlar öz məs'uliyyətlərini başa düşəcəklər. Böyük çətinliklə, respublikamızın bu ağır döv-

ründə tikilib qurtarmış və indi istifadəyə verilən radio-televiziya qülləsindən səmərəli istifadə olunacaqdır.

Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bugünkü mərasimdən sonra Azərbaycanın bütün vətəndaşları respublikamızda radio-televiziya verilişlərinin keyfiyyətində dəyişikliklər görməlidirlər. Bunu hər bir kəs hər gün izləyəcəkdir. Bir vətəndaş kimi mən də izləyəcəyəm. Ona görə də Rabitə Nazirliyi, Teleradio Verilişləri Şirkəti, başqa təşkilatlar hesab etməsinlər ki, bu gün buraya yığışdıq, təntənə ilə mərasim keçdi, bir-birimizi təbrik etdik, – bununla da qurtardı, radio-televiziya verilişləri əvvəlki keyfiyyətdə olacaqdır. Bilirsiniz, siz cavabdeh olacaqsınız. Cavabdehliyin də məs'ulyyəti çox yüksəkdir, onu bilin. Buraya bir belə xərc qoyulub, bir belə zəhmət, əziyyət çəkilibdir, camaat, xalq on beş il bunu gözləyibdir. Biz bunun bəhrəsini, nəticəsini görməliyik. Ona görə də mən heç şübhə etmirəm ki, belə olacaqdır. Ancaq keçmiş təcrübələrə görə eyni zamanda xəbərdarlıq da edirəm ki, hərə öz məs'ulyyətini bilsin. Bilsin ki, qüllədən istifadə olunması üçün bundan sonra Rabitə Nazirliyinin, Teleradio Verilişləri Şirkətinin və başqa təşkilatların üzərinə çox böyük məs'ulyyət düşür.

Radio-televiziya qülləsi eyni zamanda böyük bir me'marlıq abidəsidir. Bakı dünyanın ən gözəl şəhərlərindən biridir. Bakını əsrlər boyu quranlar, yaradanlar bugünkü və gələcək nəsillər üçün gözəl bir şəhər salıblar. Biz Bakı şəhəri – ölkəmizin paytaxtı ilə haqlı olaraq fəxr edirik. Onun bütün xüsusiyyətlərinə görə fəxr edirik. Eyni zamanda onun təbii gözəlliyinə, me'marlıq gözəlliyinə görə fəxr edirik. Bakını quranlar, yaradanlar bu işi doğrudan da ürəklə, namusla görüblər. Şübhəsiz ki, burada pərakəndəlik də, səhvlər də olubdur. Sonrakı nəsillər bunları aradan qaldırır. Hesab edirəm, biz də təxminən son iyirmi beş ildə Bakını daha da gözəl etmək, onun zəhəri görünüşünü daha da gözəlləşdirmək üçün çox işlər görmüşük. Ancaq hər halda Bakı əsrlərdən əsrlərə gözəl qurulub, gözəl yaradılıbdır. Bakının yerləşdiyi təbii ərazinin də gözəlliyi var, eyni zamanda burada yaradılmış abidələr, binalar da Bakıya xüsusi gözəllik verir.

Ona görə də Bakıdakı böyük me'marlıq abidələri bizim milli iftixarımızdır.

Bu gün burada, Bakının ən yüksək nöqtələrindən biri olan bu yerdə yaradılmış radio-televiziya qülləsi Bakını daha da gözəlləşdirir. Bu, yeni bir abidə, me'marlıq abidəsidir. Güman edirəm ki, gələcək nəsillər indiyə qədər yaranmış abidələr kimi, bu abidəni də qiymətləndirəcəklər. Bu baxımdan radio-televiziya qülləsinin Azərbaycan və onun paytaxtı üçün çox böyük əhəmiyyəti var. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu abidə qorunub saxlanacaq, onun zəhəri və daxili görünüşü bundan sonra görülməli tədbirlərlə daha da gözəlləşdiriləcək və o, şəhərimizin həqiqətən ən yüksək nöqtəsində olan bir me'marlıq abidəsi kimi daim bizə fərah verəcəkdir. On beş il bundan öncə təməli qoyulmuş və bu gün istifadəyə verilən bu qüllə bu baxımdan Azərbaycan və Bakı üçün böyük milli sərvətdir.

Mən bu qüllənin tikintisinin nəhayət başa çatmasından həddindən artıq məmnunam. Bilirsiniz, mən bir neçə il Azərbaycandan çox uzaqlarda olduğum zaman və xüsusən o illər ki, Azərbaycanla əlaqəm tamam qırılmışdı və Azərbaycana uzaqdan həsrətlə baxırdım, – çox şey haqqında düşünürdüm. O cümlədən bə'zi ayrı-ayrı adamlar Bakıdan Moskvaya gələn zaman onlarla görüşərkən soruşurdum ki, filan tikintinin vəziyyəti nə yerdədir və xüsusən radio-televiziya qülləsinin tikintisi ilə maraqlanırdım. Çox narahat idim ki, bu tikinti niyə yarımçıq qalıbdır. Amma bu gün çox xoşbəxtəm ki, biz bunu başa çatdırmışıq. Bu gün həddindən artıq sevinc içindəyəm, güman edirəm ki, siz də sevinirsiniz, bütün xalqımız da sevinir.

Sizi bir daha təbrik edir, bu qüllənin yaranmasında zəhmət çəkən insanların, təşkilatların hamısına təşəkkür edirəm. Qüllədən uğurla istifadə ediləcəyinə əmin olduğumu bildirmək istəyirəm. Sağ olun, xoşbəxt olun.

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ BAŞ
NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ NƏCMƏDDİN
ƏRBAKAN CƏNABLARINA**

Hörmətli cənab baş nazir!

Sizi Türkiyə Respublikasının baş naziri seçilməyiniz və qurduğunuz hökumətin Türkiyə Böyük Millət Məclisindən e'timad səsi alması münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edirəm. Sizə və qardaş türk xalqına səadət və firavanlıq arzulayıram.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasındakı qardaşlıq və əməkdaşlıq əlaqələri daim genişlənəcək və xalqlarımızın rifahına xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

9 iyul 1996-cı il

**"ULUSLARARASI QAYNAQLARDA
NAXÇIVAN" BEYNƏLXALQ
SİMPOZİUMUNUN
İŞTİRAKÇILARINA**

Hörmətli simpozium iştirakçıları!

Sizi – "Uluslararası qaynaqlarda Naxçıvan" beynəlxalq simpoziumunun iştirakçılarını səmimi qəlbdən salamlayır, sizin bu dəyərli təşəbbüsünüzü ürəkdən alqışlayıram.

Azərbaycanın siyasi, iqtisadi, mədəni və elmi həyatında özünəməxsus mühüm rol oynamış və oynamaqda olan Naxçıvanın qədim və çox zəngin tarixi vardır. Hər daşı, qayası, tarixin canlı şahidi olmuş bu torpaq bir çox dünya şöhrətli alim və mütəfəkkirin, me'mar və ədibin, dövlət xadimi və sərkərdənin vətəni olmuşdur. Onların fəaliyyəti və irsinin bəşər tarixində əvəzsiz rolu danılmazdır. Naxçıvan me'marlıq məktəbi isə uzun əsrlər boyu Şərqi aparıcı məktəblərindən biri olmuşdur.

Öz əlverişli coğrafi mövqeyi, təkrarolunmaz mədəniyyət və incəsənət abidələri, isticadlı alim və ədibləri ilə seçilən bu diyar dünyanın bir çox tarixçi, səyyah və aliimlərinin diqqətini cəlb etmiş, onların əsərlərində dərin iz qoymuş və özünəməxsus yer tutmuşdur. Həmin qaynaqların araşdırılması, onlarda Naxçıvan haqqında qeyd olunmuş məlumatların toplanıb tədqiq və nəşr olunması Azərbaycan tarixinin obyektiv elmi şəkildə işlənilib hazırlanması üçün misilsiz əhəmiyyət kəsb edir.

Hal-hazırda ağır blokada şəraitində yaşayan Naxçıvanda bu beynəlxalq simpoziumun keçirilməsi onun elmi ictimaiyyətinin, bütün Naxçıvan əhalisinin öz mətanətli, fədakar sələflərinin layiqli davamçıları olduqlarına dəlalət edir. İnanıram ki, sizin zəhmətiniz gözəl bəhrələr verəcək, gənclərdə yüksək vətənpərvərlik hissinin formalaşması, doğma Azərbaycanımızın müstəqilliyinin qorunub möhkəmləndirilməsi, onun Dünya Birliyində layiqli yer tutması işinə xidmət edəcəkdir.

Əziz simpozium iştirakçıları!

Simpoziumun açılışı münasibətilə hamınızı təbrik edir, işinizdə böyük uğurlar, hər birinizə xoşbəxtlik və yeni-yeni nailiyyətlər arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

10 iyul 1996-cı il

**"AVROPA ŞURASI VƏ AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASI ARASINDA
ƏMƏKDAŞLIQ PROQRAMININ HƏYATA
KEÇİRİLMƏSİ TƏDBİRLƏRİ
HAQQINDA" RESPUBLİKA
PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMININ
YERİNƏ YETİRİLMƏSİ
MƏSƏLƏLƏRİNƏ HƏSR OLUNMUŞ
MÜŞAVİRƏDƏ GİRİŞ SÖZÜ**

Prezident Sarayı

10 iyul 1996-cı il

Mə'lumdur ki, iyunun 28-də Avropa Şurası Azərbaycan Respublikasına xüsusi qonaq statusu verilməsi haqqında qərar qəbul edibdir. Bu, respublikamızın həyatında böyük bir hadisədir. Bu, bir tərəfdən Azərbaycanın Avropaya mənsub olduğunu təsdiq edir və eyni zamanda müstəqil respublikamızda mövcud olan dövlət sisteminin, respublika ictimaiyyətinin, həyatının, qanunlarının, ölkəmizin tutduğu yolun demokratiya yolu olduğunu və Azərbaycanda gedən proseslərin demokratiya prinsipləri əsasında davam etdiyini təsdiq edir.

Bilirsiniz ki, biz Azərbaycanda dövlət quruculuğunda, cəmiyyətdə, iqtisadiyyatda, həyatımızın bütün sahələrində ölkəmizi demokratiya yolu ilə aparmaq haqqında qərarlar qəbul etmişik, bəyanatlar vermişik. Bu sahədə böyük işlər görülmüş və görülür. Bunların hamısının dünya ictimaiyyəti tərəfindən tanınması, xüsusən dünyanın inkişaf etmiş dövlətləri tərəfindən, həm iqtisadi cəhətdən, həm də dövlət quruculuğunda demokratik prinsiplər əsasında inkişaf etmiş dövlətlər tərəfindən tanınması və nəhayət, bu nailiyyətlərin, dəyişikliklərin, proseslərin Avropa Şurası tərəfindən tanınması bizim üçün çox əhəmiyyətlidir.

Yenə də deyirəm, bu, bir tərəfdən beynəlxalq aləmdə, demokratiya aləmində Azərbaycan Respublikasının nüfuzunu, imicini nümayiş etdirir, ikinci tərəfdən də bu yolla getmək üçün bizə həvəs verir, kömək edir. Ona görə də, təkrar edi-

rəm, mən bunu əlamətdar bir hadisə kimi qeyd edərək, sizin hamınızı, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarını, xalqımızı təbrik edirəm.

Bu qərar haqqında bizə mə'lumat gələndən sonra mən iyulun 1-də Almaniyaya səfərə getdim. Ona görə də bu gün keçirdiyimiz müşavirə dərhal olmadı. Ancaq eyni zamanda, səfərdə olarkən mən Almaniyanın prezidenti cənab Roman Hersoq, federal kansler cənab Helmut Kol, federal kanslerin müavini, xarici işlər naziri cənab Klaus Kinkel ilə, Bundestaqda Almaniya – Qafqaz qrupunun sədri cənab Vimmer, Bundestaqın sədr müavini, Bundestaqın başqa üzvləri ilə görüşlərimdə və parlamentdə təmsil olunan partiyaların rəhbərləri, nümayəndələri ilə təkbətək görüşlərimdə onlar hamısı Azərbaycanın məhz demokratiya, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə getdiyinə görə məmnun olduqlarını bildirdilər və bunu məmnuniyyətlə təsdiq etdilər, o cümlədən Azərbaycanın aprel ayında Avropa Birliyi ilə imzaladığı sazişə, respublikamızın Avropa Şurası tərəfindən xüsusi qonaq statusu almasına yüksək qiymət verdilər.

Bunu da qeyd etmək istəyirəm ki, federal kansler cənab Kol mənimlə təkbətək danışıq zamanı bu məsələləri xüsusi vurğuladı. Bir daha deyirəm ki, bu, bizim üçün əlamətdar hadisədir, hesab edirəm ki, dövlətçilik işlərimizdə, ictimai-siyasi həyatımızda nailiyyətdir. Eyni zamanda bu, bizim üzərimizə çox böyük vəzifələr qoyur. İndi biz bu istiqamətdə irəliyə gedərək, şübhəsiz, çalışmalıyıq ki, Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv olmağa nail olaq. Güman edirəm ki, biz buna da nail ola bilərik. Çünki tutduğumuz strateji yol, gördüyümüz işlər, əməli fəaliyyətimiz buna imkan verir. Şübhəsiz ki, bundan sonra da bu sahədə çox işlər görmək lazımdır.

Avropa Şurasının respublikamız haqqında qəbul etdiyi bu qərarla əlaqədar üzərimizə düşən vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün mən iyulun 8-də xüsusi bir sərəncam imzalamışam. Bu sərəncam mətbuatda dərc olunubdur. Sərəncamdan irəli gələn vəzifələrin və ümumiyyətlə, Avropa Şurasının qəbul etdiyi qərarla bağlı üzərimizə düşən vəzifələrin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar mən sizi buraya də'vət etmişəm.

Bu barədə xarici işlər naziri qısa bir mə'lumat versin. Sonra bu sərəncamın mətbuatda dərc olunmasına baxmayaraq, mən istərdim ki, Şahin Əliyev bunu bir daha oxusun ki, biz vəzifələri, kimin hansı işi görməli olduğunu müəyyən edək.

YEKUN SÖZÜ

Hesab edirəm ki, bu sənəd mətbuatda dərc olunandan sonra sərəncamdan irəli gələn vəzifələrin həyata keçirilməsi həvalə olunmuş təşkilatların, orqanların hamısı işə başlayıblar. Ancaq mən bu məsələyə xüsusi fikir verərək sərəncamın mətbuatda dərc olunmasına baxmayaraq onun bu gün burada bir daha oxunmasını lüzumlu hesab etdim. Buraya toplaşanlara bir daha müraciət edirəm ki, bu məsələlərlə təxirə salınmadan çox ciddi və ardıcıl surətdə məşğul olmaq lazımdır. Ona görə də Nazirlər Kabineti, prezidentin İcra Aparatı, Xarici İşlər Nazirliyi və ayrı-ayrı nazirliklər, Milli Məclisin komissiyaları, bəzi komissiyaların nümayəndələri buraya dəvət olunubdur, – Milli Məclis bu işlərlə ciddi məşğul olmalıdırlar. Görülən bu işlərin hamısı bir-biri ilə bağlı həyata keçirilməlidir.

Bilirsiniz, biz gərək bu birinci nailiyyətimizi möhkəmləndirməyə çalışaq və Avropa Şurasının tamhüquqlu üzvü olmağa nail olaq. Hesab edirəm, iş təkcə ondan ibarət deyil ki, biz xüsusi qonaq statusu almışıq, sonra da üzv olaq. İş ondadır ki, bunların hamısı respublikamızın siyasi, ictimai, iqtisadi həyatında böyük dəyişikliklər üçün lazımdır. Bu dəyişiklikləri etmək, bu prosesləri gücləndirmək üçün lazımdır, təkcə ona görə yox ki, bir imtahan verdik, o biri imtahanı da verək. Yox, məsələ imtahanda deyil. Bu, birinci növbədə bizim özümüzə lazımdır.

Dərk etməliyik, – bir halda ki, biz tutduğumuz bu yol ilə gedirik, qanunlarımızı dünyanın demokratik qanunlarına uyğunlaşdırırıq, dövlət quruculuğu sistemimizi, cəmiyyətimizi dünyanın demokratik ölkələri və cəmiyyətləri, dövlətləri səviyyəsinə qaldırmaq istəyirik, demək, onları mütləq həyata keçirməliyik. Bunlar da kiminsə xoşuna gəlmək və onun respublikamıza "bəli, siz yaxşı ölkəsiniz" deməsi üçün yox, sadəcə olaraq ölkəmizin həyatını kökündən dəyişdirmək, dövlətimizi istədiyimiz səviyyəli dövlət etmək üçün və iqtisadiyyatımızı, insanların sosial vəziyyətini, rifah halını yaxşılaşdırmaq, iqtisadiyyatımızda ciddi dəyişikliklər aparmaq üçün lazımdır. Bunlar hamısı bir-biri ilə bağlı, kompleks şəkildə olan tədbirlərdir və bunları da kompleks şəkildə aparmalıyıq.

"TORPAQ İSLAHATI HAQQINDA" AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI QANUNU LAYİHƏSİNİN MÜZAKİRƏSİNƏ HƏSR EDİLMİŞ İCLASDA GİRİŞ SÖZÜ

Prezident Sarayı

12 iyul 1996-cı il

Hörmətli komissiya üzvləri, mətbuat nümayəndələri!

Bu gün respublikada iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi prosesində çox mühüm bir mərhələyə gəlib çatmışıq. Torpaq islahatının aparılması üçün qanun layihəsi artıq işlənib hazırlanıb. Buna görə də mən bu gün vaxtilə aqrar islahatların aparılması üçün yaradılmış iki komissiyanın birgə iclasını çağırmışam, yəni həmin iki komissiyanın üzvlərini buraya dəvət etmişəm. Gündəlikdə duran məsələ hazırlanmış qanun layihəsinin müzakirə edilməsidir. Bu məsələnin çox böyük əhəmiyyəti olduğuna görə bizim bugünkü toplantıya, komissiyaların iclasına mətbuat nümayəndələrini də dəvət etmişəm.

Bildiyiniz kimi, respublikanın aqrar sektorunda islahatların aparılması haqqında biz 1993-cü ilin ikinci yarısından ciddi addımlar atmağa başlamışıq və bu məsələ daim bizim diqqətimizdə olubdur, bununla əlaqədar bir çox tədbirlər həyata keçirmişik. İqtisadi islahatların, xüsusən aqrar sahədə islahatların bir tərəfdən mürəkkəb, ikinci tərəfdən çox məs'uliyyətli olduğunu nəzərə alaraq biz ardıcıl iş ilə bərabər, dünya təcrübəsini və xüsusən keçid dövründə yaşayan ölkələrin təcrübəsini də öyrənməyə çalışmışıq. Bu islahatları səriştəli aparmaq üçün biz bir neçə eksperimentlər də keçirmişik. Bu islahatların aparılması ilə əlaqədar qanunların hazırlanması üçün vaxtilə komissiyalar yaratmışıq. Uzun müddət aparılan iş nəticəsində 1994-cü ilin dekabrında Arif Rəhimzadənin sədrliyi altında komissiya yaradılıb. Bildiyiniz kimi, bu komissiyanın bir il müddətində apardığı işin nəticəsində aqrar sektorda islahatlar və kolxozların, sovxozların islahatı haqqın-

da iki qanun layihəsi hazırlanmışdır. Biz həmin qanun layihələrini vaxtilə ətraflı müzakirə etdik. Mən onları təqdim etdikdən sonra bu layihələr Milli Məclisdə müzakirə edildi və qəbul olundu.

Bu qanunların həyata keçirilməsi üçün 1995-ci ilin martında Abbas Abbasovun sədrliyi altında yeni bir komissiya yaradıldı. Bu komissiya həmin iki qanunun həyata keçirilməsini təmin etmək, eyni zamanda bu iqtisadi islahatların daha da dərinləşdirilməsi, həm də yeni qanunun hazırlanması işində iştirak etmək üçün yaranmışdır. Hər iki qanun qəbul edildikdən sonra onların həyata keçirilməsi ilə əlaqədar aparılan işlər nəticəsində biz belə bir fikrə gəldik ki, əgər torpaq islahatı haqqında qanun olmasa bu qanunların həyata keçirilməsi müvəffəqiyyətli olmayacaq. Ona görə də biz torpaq islahatı haqqında qanun layihəsinin hazırlanması işi ilə ciddi məşğul oluruq.

Mə'lumdur ki, torpaq islahatı haqqında qanun sadə bir qanun deyil. Bu, çox mürəkkəb, demək olar ki, respublikanın iqtisadiyyatının böyük bir sahəsini əhatə edən bir məsələdir. Odur ki, bu qanun layihəsinin hazırlanması çox ciddi münasibət tələb edir.

Bu müddətdə – 1994, 1995, 1996-cı illərdə kənd təsərrüfatına həsr olunmuş müşavirələrdə, toplantılarda, icaslarda biz həmin islahatların həyata keçirilməsi ilə əlaqədar məsələləri daim müzakirə etmişik. Nəhayət, torpaq islahatı ilə əlaqədar qanunun layihəsi hazır olubdur. İyunun 24-də mən bu iki komissiyanın birgə iclasını keçirdim və təqdim olunmuş qanun layihəsi müzakirə edildi. Müzakirə zamanı bir neçə çox prinsipial məsələlər diqqət mərkəzində oldu. Bu məsələlər barədə müxtəlif fikirlər var idi. Ona görə də bir daha düşünmək, vəziyyəti təhlil etmək və cəsarətli qərarlar qəbul etmək lazımdır.

Xatirinizdədir ki, iyunun 24-də keçirilən iclasda hər iki komissiya – Arif Rəhimzadənin və Abbas Abbasovun başçılıq etdiyi komissiyalar mənim tapşırıqla layihə hazırlayıb təqdim etmişdilər. O vaxt mən tapşırıq verdim ki, birincisi, bu layihələr birləşdirilsin, hər bir layihədə olan əhəmiyyətli müddəalar vahid bir layihədə əks etdirilsin. Müxtəlif fikir doğuran, qəbul olunması bəzən çətinlik doğuran məsələlər haqqında da mən öz göstərişlərimi verdim. O vaxt biz qərara gəldik ki,

bu layihə iyulun 5-də mənə təqdim ediləcək və biz də bundan sonra bu layihəyə baxacağıq. Layihə təqdim edildi, iyulun 10-da mən demək olar ki, bütün günümü bu layihə üzərində işə həsr etdim. Biz komissiyanın rəhbərləri və digər şəxslərlə bu layihəni başdan-ayağa bir daha təhlil etdik, mən əlavə göstərişlər verdim. Bu göstərişlər nəticəsində layihə hazırlanıb. Dünən göstəriş vermişəm ki, layihə komissiyanın üzvlərinə paylansın. Mənə dedilər ki, paylanıbdır, biz bugünkü müzakirəmizi bu layihə üzərində aparaq.

Hesab edirəm ki, Arif Rəhimzadə bu layihə haqqında, ümumiyyətlə, bu layihənin hazırlanması prosesi haqqında mə'lumat versin və bundan sonra müzakirəyə başlayaq.

YEKUN NİTQİ

Bu gün biz həqiqətən çox tarixi bir addım atırıq. Azərbaycanda köklü surətdə torpaq islahatı aparmaq üçün indiyədək gördüyümüz işləri yekunlaşdırırıq və qanun layihəsinin son variantını müzakirə edib, onun Milli Məclisdə qəbul olunmasından ötrü qərar çıxarıq.

Bu, tarixi hadisədir. Çünki son illərdə Sovet İttifaqı dağılandıqdan sonra onun yerində yaranmış müstəqil dövlətlər müxtəlif yollarla iqtisadi islahatlar aparırlar. Əlbəttə, bu islahatlar həyatın zərurətindən irəli gəlir, ona görə ki, indi bütün ölkələr, daha doğrusu, keçmiş sovet respublikaları, o cümlədən də Azərbaycan sosialist iqtisadi quruluşundan, sosialist sisteminə yeni iqtisadi-siyasi sistemə keçir və bu keçid də əsla asan deyildir. Ona görə də bu illər axtarış illəridir və ayrı-ayrı ölkələrdə, ayrı-ayrı respublikalarda müxtəlif yollarla islahatlar aparılır.

Hesab edirəm ki, islahatların ən mürəkkəb sahəsi aqrar sektordur. Bəllidir ki, Sovet İttifaqının dağılması nəticəsində dövlətlər müstəqillik əldə etdikdən sonra beş ildir aqrar sektorda islahatlar aparılması yolunda axtarışlar gedir, təcrübə toplanır, müəyyən tədbirlər görülür. Ancaq hələlik ki, köklü tədbirlər heç də hər yerdə görülmür.

Bilirsiniz ki, biz bu məsələyə 1993-cü ilin axırlarından başlamışıq. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra ölkədə bu sahədə lazımı işlər görülməmişdi. 93-cü ilin sonundan biz bu işlərlə bilavasitə məşğul olmağa başladıq. Lakin 94-cü ili yadınıza salsanız görərsiniz ki, həmin il həm

Azərbaycanın müdafiəsi ilə, Ermənistanın təcavüzünün qarşısının alınması ilə çox məşğul idik, həm də respublikanın daxilində vəziyyət sabit və normal deyildi. 93-cü ilin may və iyun aylarında başlamış vətəndaş müharibəsi, daxili toqquşma və çəkişmələr hələ dayandırılmamışdı. 94-cü ildə bunların hamısı cürbəcür şəkildə özünü büruzə verirdi. Şübhəsiz ki, bunlar da iqtisadiyyat sahəsində lazımı tədbirlər görülməsinə maneçilik törədirdi.

Digər tərəfdən, cəmiyyətimizdə də, dövlət orqanlarında da bu barədə yekdil fikir yox idi. Bəzi qüvvələr, hesab edirdilər ki, islahatlar aparılmamalıdır. Bəziləri də Azərbaycan torpaqlarının işğal olunması problemini öz məqsədləri nəminə ortaya ataraq fikirlərini əsaslandırmağa çalışırdılar ki, guya belə bir vəziyyətdə islahatlar aparmaq olmaz, torpaq islahatı aparmaq olmaz, respublika əhalisinin bir qismi öz yerindən-yurdundan olubdur, qaçqındır və onların da halını nəzərə almaq lazımdır. Şübhəsiz ki, onların da vəziyyətini nəzərə almalıyıq. Ancaq həmin fikirləri söyləyən adamlar heç də nə qaçqınlar haqqında düşüncəyə, nə də işğal olunmuş torpaqlar haqqında. Onların hər biri öz şəxsi mənafeələrini, öz şəxsi məqsədlərini güdürək respublikanın bu vəziyyətdən çıxmasına mane olurdu.

Ona görə də 94-cü ildə biz bu sahədə çox cəhdlər göstərdik. Amma bu islahatların güclü surətdə aparılmasına bütün şəraiti yarada bilmədik. Bir tərəfdən də həm daxilə fikir müxtəlifliyi, həm də başqa ölkələrin, xüsusən keçmiş Sovet İttifaqına mənsub olmuş indiki müstəqil ölkələrin təcrübəsini öyrənmək zərurəti – bütün bunlar bu məsələlərlə əlaqədar ciddi addımlar atmağı və onlara çox həssas, ehtiyatlı yanaşmağı tələb edirdi. Bu, təbiidir. Çünki əgər tarixə nəzər salsaq görürük ki, yer üzündə insanlar yarandıqları vaxtdan torpaqla məşğul olublar və torpaq da onlara mənsub olubdur. Bunun cürbəcür formaları mə'lumdur. Lakin torpaq şəxsi mülkiyyət olubdur.

Bizim ərazimizdə, yəni Azərbaycan yerləşən ərazidə, keçmiş Sovet İttifaqının olduğu ərazidə 1917-ci il Oktyabr inqilabından sonra gedən proseslər 1930-cu ildə kollektivləşmə proqramının həyata keçirilməsinə gətirib çıxardı. O vaxtlar, yəni Oktyabr inqilabından sonra bizə mə'lum olan prinsip belə idi ki, bütün torpaqlar milliləşdirilməli, öz sahiblərinin əlindən alınmalıdır. Oktyabr inqilabının bəyan etdiyi şüarlardan biri bu idi ki, torpaq kəndliyə verilməlidir, kəndli torpağın sahibi

olmalıdır. Lakin həmin şüarın həyata keçirilməsi ona gətirib çıxardı ki, torpaq onun sahiblərinin, mülkədarların əlindən alındı. Eyni zamanda torpaq kollektivləşdirildi, özü də nəinki torpaq, hətta bütün kənd təsərrüfatı vasitələri, istehsal müəssisələri kollektivləşdirildi.

1917-18-ci illərdə başlanmış olan bu proses 1930-cu ildə kollektivləşmə proqramının geniş surətdə həyata keçirilməsi ilə nəticələndi. Mən bununla onu demək istəyirəm ki, bu məsələnin çox mürəkkəb olduğu bunda da görünür. Çünki həmin Oktyabr inqilabının, sosialist inqilabının proqramını bir ilə, iki-üç ilə həyata keçirmək mümkün olmadı. Bundan ötrü illərlə vaxt lazım idi. Odur ki, illərlə iş aparıldıqdan sonra 1930-cu ildə kollektivləşmə proqramı irəli sürüldü və geniş tətbiq edilməyə başlandı. Bildiyiniz kimi, ondan sonra kollektivləşmə də bir neçə ildə həyata keçirildi və nəhayət, 1936-cı ildə, yəni ilk konstitusiya qəbul edilən zaman bəyan olundu ki, sosializm qalib gəlmiş, torpaqlar kollektivləşdirilmiş və kollektiv təsərrüfatlar yaradılmışdır. Gördüyünüz kimi, buna nə qədər vaxt sərf edilib.

Bütün bu tədbirlər asanlıqla həyata keçirilmədi. Repressiyalar aparıldı, torpaqları əldən verməyən adamlar həbs olundu, yurd-yuvalarından sürgün edildi. Bizim Azərbaycanda nə qədər adam məhz kollektivləşmə prosesinə müqavimət göstərdiyinə görə azadlıqdan məhrum edildi, həbsxanalara salındı, yerlərindən sürgün olundu. Məsələn, indi biz Orta Asiya ölkələrində olarkən, yaxud oradakı soydaşlarımız buraya gələrkən maraqlanıraq, – necə oldu ki, azərbaycanlılar Qazaxıstanda da, Özbəkistanda da, Qırğızıstanda da, Türkmənistanda da yaşayırlar? Onların böyük əksəriyyəti hələ o dövrdə repressiyalar nəticəsində və xüsusən kənd təsərrüfatının kollektivləşdirilməsi ilə əlaqədar yerlərindən kütləvi surətdə sürgün edilmiş, mal-mülkü əlindən alınmış adamlardır. Bu kollektivləşdirmə proqramı bax, belə böyük itkilərlə, böyük məhrumiyyətlərlə, cəmiyyətə, xalqımıza, millətimizə vurulan ağır zərbələrlə həyata keçirildi və kolxoz-sovxoz sistemi yaradıldı.

Bu kolxoz-sovxoz sistemi o vaxtdan indiyədək hökm sürür. Hələ indi də bizdə kənd təsərrüfatının çox hissəsi kolxoz-sovxoz sistemindədir. Elə bir dövr oldu ki, kolxoz-sovxoz sisteminin inkişaf mərhələsində, şübhəsiz, dövlət tərəfindən verilən müxtəlif dotasiyalar, kömək sayəsində Sovet İttifaqında, o

cümlədən də Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsulu artdı və böyük nəticələr əldə edildi.

Mən sizə deyə bilərəm ki, 1970-ci illərin sonunda – 1980-ci illərin əvvəlində kənd təsərrüfatında, onun inkişafında durğunluq yarandığı, inkişaf sürətinin zəiflədiyi, kənd təsərrüfatının daha bu yolla inkişaf etdirilməsinin mümkün olmadığı özünü aydın büruzə verirdi. Yadınızdadır, o vaxtlar Sovet hökuməti kənd təsərrüfatını canlandırmaq, inkişaf etdirmək üçün, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalını artırmaq üçün bir neçə tədbir gördü, qərarlar qəbul etdi. Xatirimdədir, 1978-ci ildə ərzaq proqramı adlı böyük bir proqram qəbul olundu. Bu, sizin də yadınızdadır. Böyük tədbirlər görülür, kənd təsərrüfatının təmərküzləşdirilməsi, ixtisaslaşdırılması kimi cürbəcür metodlar tətbiq edilir, təsərrüfatlararası müəssisələr, təsərrüfatlararası təşkilatlar yaradılır, kooperasiya həyata keçirilirdi və s. Bunların hamısı mənim yadımdadır. Bütün bunlar nədən meydana gəldi? Çünki məsələn, 30-cu, 40-cı illərdə yaradılmış kolxoz və sovxozlar 50–60-cı illərdə və 70-ci illərin sonuna qədər istənilən miqdarda məhsul versələr də, sonralar gözlənilən məhsul əldə olunmadı və nəticədə məhsul artmaq əvəzinə getdikcə azalmağa başladı.

Ona görə də kənd təsərrüfatı sahəsində cürbəcür metodlara əl atılırdı. Xatirimdədir, 1982-ci ilin may ayında yeni böyük bir ərzaq proqramı qəbul edildi. Belə nəzərdə tutulmuşdu ki, bu proqram guya bir neçə ildə kənd təsərrüfatında böyük dönüş yaradacaqdır. Amma yaranmadı. Mən nəinki burada rəhbər kimi, həm də Sovet İttifaqının rəhbərlərindən biri kimi bu proseslərin içində idim. Məsələn, 1983–84-cü illərdə Sovet İttifaqını çörəklə təmin edə bilmədiyimizə görə hər il xaricdən taxıl almağa məcbur idik və taxıl almaq üçün də vəsait tapılmırdı. Yaxşı ki, o vaxtlar Sovet İttifaqında çoxlu neft çıxarılırdı və ildə 20 milyon ton neft artımı olurdu. Bu nefti də, qazı da, – o vaxtlar Qərbdə qaz yox idi, sataraq xaricdən taxıl, buğda alıb ölkəni çörəklə təmin edirdik. Yadınızdadırmı, o vaxtlar çörək çatışmamağa başladı. Əhalini çörəklə, ətlə təmin etmək üçün talonlar meydana çıxdı.

Bütün bunları ona görə yadıma salıram ki, mən sizə və ümumiyyətlə, cəmiyyətimizə çatdırmaq istəyirəm ki, bu sistemin artıq özünü doğrulda bilməməsi 70-ci illərin sonunda – 80-ci illərin əvvəlində aşkar məlum oldu. Odur ki, cürbəcür axtarışlara başlandı. Bunların hamısı yenə də sosialist iqtisadi

sistemi çərçivəsində gedirdi. Amma o sistemin çərçivəsində bu axtarışlar, bu tədbirlər və eksperimentlərin əksəriyyəti heç bir nəticə vermirdi. Həmin proseslər çox ağır və çətin olduğu üçün, 30-cu illərdə yaranmış kolxoz-sovxoz quruluşuna insanların əksəriyyəti çox öyrəşdiyi üçün təkcə Azərbaycanda deyil, keçmiş Sovet respublikalarının əksəriyyətində bu islahatların aparılmasında çox çətinliklər meydana çıxdı. Bir də ona görə ki, çoxlarında belə təsəvvür, belə əhval-ruhiyyə yaranmışdı ki, bu kolxoz-sovxoz quruluşu olmasa hər şey dağılacaqdır.

Bu çətinliklər bizdə daha çox, daha ağır olubdur, ona görə ki, bir tərəfdən, respublikamız müharibə şəraitində olubdur, digər tərəfdən isə o dövrdə, yəni 91–93-cü illərdə, eləcə də 94-cü ildə Azərbaycanın daxilində gedən müxtəlif proseslər vəziyyəti gərginləşdirmişdir. Dedim ki, artıq 94-cü ildə bu islahatların aparılması üçün biz ciddi addımlar atmağa başladığımız və bu islahatların həyata keçirilməsinin zəruri olduğu dəfələrlə bəyan edildi. Kənd təsərrüfatı məsələlərinə dair bir neçə böyük müşavirədə, müxtəlif səviyyələrdə keçirdiyimiz toplantılarda mən dəfələrlə bəyan etdim ki, bizim bütün iqtisadiyyatın inkişafında tutduğumuz strateji yol iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatı yolu ilə irəlilətməkdən, iqtisadi islahatlar aparılmasından, o cümlədən də aqrar sektorda islahatlar həyata keçirilməsindən ibarətdir.

Məhz bu tədbirlərin nəticəsində biz 1994-cü ilin sonunda artıq aqrar islahatların aparılması haqqında müəyyən qanun layihələrini hazırlaya bildik. 94-cü ilin dekabr ayında mən bu qanun layihələrinin qəti şəkildə işlənilib hazırlanması üçün komissiya yaratdım. Arif Rəhimzadə ona sədr təyin olundu. Əvvəllər və bu komissiya yaradıldıqdan sonra görülmüş işin nəticəsində artıq 95-ci ilin fevral ayında aqrar sektorda islahatlar aparılması haqqında iki çox mühüm qanun qəbul etdik. Bu qanunların icrası üçün, aqrar islahatların həyata keçirilməsini təşkil etmək üçün ikinci komissiya yaradıldı, Abbas Abbasov ona sədr təyin edildi. 95-ci ildə biz aqrar sektorda islahatlar aparılması haqqında fevral ayında qəbul edilmiş iki qanunun icrası ilə, eyni zamanda torpaq islahatının daha köklü surətdə həyata keçirilməsi üçün torpaq islahatı haqqında qanun layihəsi hazırlanması ilə məşğul olduq. Bunların nəticəsində də bu gün müzakirə etdiyimiz qanun layihəsi bir neçə dəfə müzakirə olunduqdan sonra və respublikamızın bir neçə yerində müxtəlif eksperimentlər keçirildikdən sonra, o cümlə-

dən Zaqatala, Xızı rayonlarında eksperimentlərin nəticələri təhlil edildikdən sonra belə bir qanun layihəsinin meydana çıxması vaxtı gəlib çatdı.

Son mərhələdə də bu qanun layihəsində bir neçə mübahisəli məsələ oldu. Onları həll etmək üçün biz nümayəndələrimizi Orta Asiya respublikalarına, Qazaxıstana, Moldovaya, Ukraynaya, Rusiyaya göndərdik ki, onların təcrübəsi ilə tanış olaq. Son mərhələdə mən belə fikrə gəldim ki, bizim nümayəndələr Rusiyanın Oryol, Nijni-Novqorod vilayətlərinə də getsin və onların da təcrübəsini öyrənib gətirsinlər.

Yenə deyirəm, bunların nəticəsində bir neçə məsələ mübahisəli qaldı. Ona görə ki, məsələ, keçmiş Sovet respublikalarının əksəriyyətində torpaq xüsusi mülkiyyətə verilməyib və onların belə bir fikri də yoxdur. Məsələ, Orta Asiya ölkələrində və Qazaxıstanda torpağı uzunmüddətli icarəyə verirlər – əlli ilə və bəlkə də daha çox müddətə. Onlar həyatı torpaqları xüsusi mülkiyyətə veriblər. Digər keçmiş Sovet respublikalarına nisbətən Rusiya islahatlar sahəsində daha irəli getsə də, orada vilayətlərin tam əksəriyyətində aqrar sektorda kolxoz və sovxozlar indiyədək yaşayır və torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsi haqqında bu vaxtadək heç bir qanun yoxdur. Bildiyiniz kimi, Dövlət Duması bir neçə ay bundan öncə Torpaq Məcəlləsi haqqında qanun qəbul etdi və burada qəti şəkildə göstərdi ki, Rusiyada torpaq xüsusi mülkiyyətə verilə bilməz. O qanunun əleyhinə olaraq seçiqabağı mübarizə zamanı Rusiya prezidenti cənab Boris Yeltsin bir fərman verdi ki, həyatı torpaqlar vətəndaşların xüsusi mülkiyyətinə verilsin. Ancaq başqa bir qanun hələ yoxdur. Düzdür, həmin Torpaq Məcəlləsi prezident tərəfindən qəbul olunmayıb və Federasiya Şurası onu geri qaytarıbdir. Onu demək istəyirəm ki, kənd təsərrüfatı sahəsində də böyük imkanları və nailiyyətləri, geniş torpaq sahələri olan Rusiya kimi bir ölkədə də belə qanun qəbul edilməyibdir.

Ona görə də Azərbaycanda da cürbəcür fikirlər var ki, torpağı xüsusi mülkiyyətə vermək olar, ya yox, onu bəlkə icarəyə verək? Lakin əvvəldən xəttimiz belə olub ki, əgər biz bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gediriksə, deməli, bazar iqtisadiyyatı prinsiplərini də tətbiq etməliyik. Biz bu məsələni, nəhayət, həll etdik və bununla razı olmayanlar da, onu qəbul edə bilməyənlər də artıq bunu qəbul etdilər. Sonra məsələ qalxdı, bu da çox mübahisəli oldu; torpaq kimə verilsin? Kənddə yaşayanla-

rın hamısına, yoxsa, ancaq kolxoz və sovxozda işləyənlərə verilsin? Burada fikir ayrılığı çox böyük rol oynayır. Biz bu məsələni də müzakirə etdik və bu barədə də belə fikrə gəldik ki, kənd yerlərində yaşayanların hamısına torpaq verilsin. Bu, ədalətlidir.

Mən əvvəldən bu fikirdə idim. Bilirsinizmi, bu məsələlər barəsində şəxsən mənim müstəqil fikrim daim olub. Torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsi fikrində mən bu gün yox, lap əvvəldən olmuşam. Lakin eyni zamanda mən bu islahatların aparılması barədə ictimai rəyin də formalaşmasını istəyirəm.

Bilirsiniz, əgər Oktyabr inqilabından, 1920-ci ildən sonra, zorla, inqilabi yolla, repressiyalarla insanları kolxozla girməyə məcbur ediblərsə, torpaqları zorla, repressiyalarla insanların əlindən alıblarsa, indi biz həmin işlərin əksinə apardığımız tədbirlərdə nə zor işlətməliyik, nə də təzyiqlər etməliyik. Biz çalışmalıyıq ki, insanlar dərk etsinlər, anlasınlar. Məsələ, 70-ci illərin sonunda Sovetlər İttifaqında aqrar sektorda yaranmış vəziyyəti, gedən prosesləri və o vaxt görülmən tədbirləri yada salın. Ola bilər, adi adamlar bunu bilmirdilər, dərk etmirdilər. Amma bu işlərin içində olan adamlar, o cümlədən mən də o illərdə bilirdim ki, artıq bu sistem işləmir, biz nə isə düşünməliyik, nə isə etməliyik.

Bu gün burada Masallıdan çıxış edən, bizim komissiyanın üzvü, hesab edirəm ki, bir tərəfdən torpaqda işləyən, o biri tərəfdən də artıq bu işlərin nəticəsini gören adam kimi çox dəyərli sözlər dedi. O mə'nada dəyərli ki, bu şəxs torpaqdan bu cür istifadə edir, onun yollarını görür, üstünlüyünü, müsbət nəticəsini görür. Ona görə də onun çıxışı başqaları üçün, o cümlədən bizim komissiyanın üzvlərinin də bə'ziləri üçün bəlkə də ən tə'sirli çıxışdır, nəinki, məsələ, mən deyim ki, prezidentəm, mən bunu belə istəyirəm, belə də olmalıdır. Onun bu sözü mənim əmr kimi sözümdən daha da tə'sirlidir.

Ona görə siz də bilməlisiniz, ictimaiyyət də bilməlidir ki, bütün bu islahatların keçirilməsində kütlənin bunu qavraması, buna alışması, ictimaiyyətin buna alışması əsasdır. Yenə də deyirəm, bizim komissiyalar elə böyük tərkibdə deyil, iki komissiya bir yerdə cəmi 45 adamdır. Amma bu 45 adamın arasında məsələlərin əksəriyyəti barədə çox müxtəlif fikirlər vardır. Məsələ, ola bilərdi ki, mən öz fikrimi əvvəldən komissiyanın üzvlərinə qəbul etdirəydım və vəzifəmə, eyni zamanda mənə olan hörmətə görə onların bə'ziləri səsini çıxarmayırdı

ki, bir halda prezident belə deyib, biz nə edək, prezidentin fikri ilə razılaşmaq lazımdır. Amma mən istəmirəm belə olsun. İstəyirəm ki, hər bir kəs – komissiyanın üzvü də, başqası da bunu dərk etsin.

Təsadüfi deyil ki, mən bir neçə dəfə müraciət etdim ki, fikrinizi, sözüünüzü deyın. Çıxış edənlərin əksəriyyəti mənim dəfələri təkidimdən sonra danışdı. Hesab edirəm ki, deyilən sözlərdə səmərəli fikirlər var. Düzdür, onlara cavab vermək, onları aydınlaşdırmaq olar, bəlkə bəzi fikirlər haqqında düşünmək lazımdır. Məsələn, Biləsuvarın icra hakimiyyətinin başçısı bir səpkidə, Masallıdan olan fermer isə ona əks səpkidə çıxış etdi. İcra hakimiyyətinin başçısı narahatdır ki, torpaq necə olacaq, onu satmağa icazə vermək olmaz, başqa adamların əlinə keçər. Yaxud bu işin üzərində nəzarət qoymaq lazımdır. Amma fermer, – hansı ki, torpaqda işləyir, xüsusiyyətçiliyi, sahibkarlığı artıq dərk edib, – deyir ki, qorxmaq lazım deyildir.

Bax, mən bunu istəyirəm, ona görə də sizə dəfələri dedim ki, çıxış edin. Məsələn, əgər mən Abbas Abbasovun mövqeyində olsaydım ki, hər şey aydındır, – yəqin ki, bu üsulla işləyir, başqalarının fikri ilə hesablaşmır, – mən də deyirdim ki, hər şey aydındır. Əgər səsinizi çıxarmırsınızsa, söz demirsinizsə, demək, sizin üçün aydındır. Bax, buna görə də biz bu məsələləri – kənddə torpağın hamıya verilməsi, yaxud kolxozda, sovxozda işlədilməsi məsələlərini ətraflı müzakirə etdik.

Qəbul edilən qərar da tamamilə doğrudur – hamı torpaq almalıdır. Başqa məsələdir ki, torpaqdan kim necə istifadə edəcək, – bu, ikinci məsələdir. Torpaq hamıya verilməlidir.

Layihədə son günlərə qədər bir fikir var idi, onu son günlərdə çıxardıq. Biləsuvarın icra hakimiyyəti başçısının fikrinə uyğun fikir idi, yazılmışdı ki, üç il müddətində torpağın satılmasına məhdudiyyət qoyulsun. Mən komissiya üzvlərinə dedim ki, bu məsələni müzakirə edək. Yaxşı, torpağı payladıq, torpağı aldılar, üç il də məhdudiyyət qoyduq ki, sən bunu sata bilməzsən. Nə etsin? Sata bilməyəcək, istifadə edə bilməyəcək, torpağa vergi qoyacaqlar, onu da verə bilməyəcəkdir. Nə etsin – satmağa qoymursan, istifadə də edə bilmir. Bizim torpaq islahatına bunun xeyri nədir? Axı torpaq islahatının əsas məqsədi ondan ibarətdir ki, torpağı xüsusi mülkiyyətə verib, sahibkarlıq hissi yaradıb onun məhsuldarlığını artırmaq. Yenə

də deyirəm, Masallının fermeri bu barədə mənə çox kömək edir, onun dediyi sözlərə dəfələri istinad edirəm.

Deyək ki, biri torpağı alıb istifadə etdi. O birisi istifadə etmədi və torpaq istifadəsiz qaldısa, – məhsul gəlmədi. Tutaq ki, torpaq sahibi məhsul almadı, yaşayışını yaxşılaşdırma bilmədi, – bu, onun öz işidir. Amma axı, bu, ümumən ölkəmizə, dövlətimizə zərər vuracaqdır. Ona görə də mən qəti mövqe tutdum ki, üçillik qadağanı götürmək lazımdır. Bir halda ki, biz, torpağı veririk, o adam torpağın sahibidir, – nə cür istəyirsə, elə də istifadə etsin. Əgər istifadə edə bilmirsə, sata da bilər. Mənə belə gəlir ki, burada təhlükəli heç bir şey yoxdur.

Burada fikirlər söyləndi ki, ola bilər, sonra torpaq ayrı-ayrı adamların əlinə keçsin, filan olsun. Şübhəsiz ki, bu sözlərdə müəyyən əsas var. Ancaq bunların heç birisi apardığımız islahatların qarşısını almamalı və bizi qorxutmamalıdır.

Burada dəfələri deyildi, mən də bu fikirlə razıyam, onu təsdiq etmək istəyirəm ki, bu, radikal torpaq islahatı aparmaq üçün bizim layihəmizdir. Güman edirəm, bir neçə günə qəbul olunar, qanun şəklinə düşər, onun icrasına başlayırıq. Ancaq bu, bir neçə qanunun qəbul olunması üçün yol açacaqdır. Onu icra etmək üçün bir neçə başqa qanun da qəbul olunmalıdır. Şübhəsiz ki, bu qanun qəbul olunandan sonra onun icrası üçün prezident kimi mən geniş fərman verəcəyəm. Fərmanda qanunun icrası ilə əlaqədar bir çox tədbirlər nəzərdə tutulacaqdır. Ancaq əlavə qanunlar da qəbul ediləcəkdir. Eyni zamanda həmin qanunlar da bu məsələlərin hamısını tənzimləməyə, biz cürbəcür əlavələr, dəyişikliklər də edə biləcəyik. Bunlar hamısı bizim gələcək işlərimizdir. Ancaq əsas ondan ibarətdir ki, bu layihəni qanun şəklinə salmaq və həyata keçirilməsi ilə məşğul olaq.

Hesab edirəm ki, bu, inqilabi, radikal bir addımdır. Biz respublikamızda bazar iqtisadiyyatından dəfələri danışırıq. Bilirsiniz, bunun cürbəcür sahələrdə müxtəlif formaları var. Özəlləşdirmə haqqında, proqram qəbul etmişik, o, indi həyata keçirilir, çox ləng gedir. Dövlət Əmlak Komitəsi, onun sədri Tofiq Əzizov da, bu işlərin görülməsində bir neçə səhv buraxıb, işi ləng aparır. Ancaq bu, bir neçə sahədə mülkiyyətin özəlləşdirilməsidir. Məsələn, birinci növbədə ticarət, xidmət sahələri, sonra sənaye, istehsal sahələri, başqa sahələrdir.

Amma respublikamızda ən böyük özəlləşdirmə, mülkiyyət formasında ən böyük dəyişiklik bax, bu qanunlardır. Çünki

bilirsiniz, mağazanı tikmək də, uçurmaq da olar. Benzindolurma stansiyaları var, indi onları satırlar, ola bilər, kim isə bu gün alıb istifadə etsin, sabah əlverişli olmasa onu dağıda da, yerində yenisini qura da bilər. Amma torpağı dəyişdirmək mümkün deyildir, torpaq torpaqdır. Şübhəsiz ki, torpağı yaxşılaşdırmaq, münbitləşdirmək, ondan daha səmərəli istifadə etmək olar, amma onu başqa yerə aparmaq, dağıtmaq olmaz. Torpaq ölkənin, millətin, xalqın ən yüksək, ən qiymətli sərvətidir.

İndi biz bu torpağı xalqa paylayırıq, özü də pulsuz paylayırıq. Demək, bu demokratiya sahəsində, iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi sahəsində bizim ən yüksək səviyyəli addımı-mız, tədbirimizdir. Yenə də deyirəm, ətrafımıza baxarkən, – Rusiyanın özüne, Orta Asiyaya, Ukraynaya, Belarusa baxarkən, bu məsələnin onlarda hələ nə qədər aşağı səviyyədə olduğuna baxarkən, respublikamızın ərazisinin 20 faizi işğal olduğu halda, işğal edilmiş torpaqlardan nə qədər insanın qaçqın vəziyyətində yaşadığı halda, belə ağır şəraitdə yaşayan respublikada bu cür cəsarətli, radikal addım atmağımızı onu göstərir ki, biz həqiqətən iqtisadiyyatımızı bazar iqtisadiyyatı, müasir tələblərə uyğun olan sistem prinsipləri əsasında qururuq və quracağıq.

Mən əminəm ki, bu qanun həyata keçiriləndə öz nəticələrini verəcəkdir. Ancaq gərək heç kəs özü üçün illüziya yaratmasın ki, bu dərhal öz nəticələrini verəcək, qanun qəbul ediləndən sonra hər şey dəyişəcəkdir. Birincisi, bu qanunun həyata keçirilməsi çox vaxt tələb edəcəkdir, bunu əvvəlcədən bilmək lazımdır. Heç kəs hesab etməsin ki, qanun qəbul olundandan sonra bir-iki aya hər şey öz yerini tutacaqdır, yox. Bunun həyata keçirilməsi cürbəcür müqavimətlərə, çətinliklərə, yerli təşkilatların bürokratik əngəllərinə rast gələcəkdir. Bunların hamısının mümkünlüyünü gözləmək lazımdır, bunlar hamısı olacaqdır. Biz bunların qarşısını almaq üçün ciddi əməli tədbirlər həyata keçirəcəyik, buna hamınız əmin ola bilərsiniz.

Mən əvvəldən xəbərdarlıq edirəm, əgər qanunun işlənilməsinə bu qədər vaxt sərf etmişikse, bu qədər səy qoymuşuqsa, bu qədər təcrübəni tədqiq edərək cəsarətli qanun qəbul olunması haqqında qərar qəbul etmişikse, bütün vətəndaşlarımız əmin ola bilərlər ki, onun həyata keçirilməsi prosesini bundan güclü edəcəyik. Çünki ən çətin qanunun

qəbul olunması dərəcəsinə gəlib çıxmaq idi. Artıq bu dərəcəyə gəlib çıxmışıq. Əgər gəlib çıxmıyıqsa, nə gecikmək, nə ləngimək, nə də yerində saymaq, geriye qayıtmaq olmaz. Irəliyə, irəliyə, irəliyə getmək lazımdır.

Yenə də deyirəm, ona görə də çox ciddi tədbirlər həyata keçirəcəyik. Amma bu, asan olmayacaq, mən bunu bilirəm, siz də bilməlisiniz. Ancaq biz istədiyimizə nail olacağıq. Bunlara baxmayaraq, – bu barədə əzmimizin, yəni iradəmizin çox aydın olmasına baxmayaraq, nəzərə almaq lazımdır ki, bu qanunun həyata keçirilməsi vaxt tələb edəcəkdir.

Bizdə özəlləşdirmə gedir, elə bunun özü də özəlləşdirmədir, aqrar sektorda özəlləşdirmədir. Ancaq başqa sahələrdə gedən özəlləşdirmənin sür'ətindən biz narazıyıq.

Bir neçə gün bundan öncə mən Almaniyada olarkən, Şərqi Almaniyada iqtisadiyyatda mülkiyyətin dəyişdirilməsi prosesləri ilə yaxından tanış oldum. Bizim kimi, Şərqi Almaniya da kommunist quruluşunda idi. Orada dövlət mülkiyyəti hakim idi, Sovetlər İttifaqına nisbətən kənd təsərrüfatında kooperativlər çox idi, ticarətdə, məişət xidmətində və başqa xidmətlərdə bir çox yerlərdə xüsusi mülkiyyət vardı. Hətta 70-ci illərdə Sovetlər ölkəsindən Almaniyaya, eləcə də Şərqi Avropanın başqa ölkələrinə gedən adamlar gəlib deyirdilər ki, bu nədir, onlarda indiyə qədər sosializm qurulmayıb, hələ şəxsi, xüsusi mülkiyyət var, kiminsə şəxsi mağazası, dəlləxanası, filanı var, – o vaxt Sovetlər İttifaqında belə narazılıq vardı, – amma buna baxmayaraq, mülkiyyət əksərən dövlətin əlində idi.

Qərbi və Şərqi Almaniya birləşdikdən sonra Şərqdə mülkiyyəti dəyişmək üçün beş ildir proses gedir. Buna nə qədər xərc qoyublar. İndiyə qədər Şərqi Almaniyanın və Qərbi Almaniyanın iqtisadiyyatında, insanların həyat tərzində, maddi vəziyyətində fərq hələ aradan götürülməyibdir. Fərq çox böyükdür.

Mən Almaniyanın rəhbərlərinə sual verdim, – məsələn, federal kansler Helmut Kol ilə, prezidentlə, başqaları ilə bu barədə danışqlarım oldu, – nə qədər xərc qoymusunuz? Dedilər ki, həddindən artıq. Almaniya çox böyük xərc qoyubdur ki, şərq hissədə iqtisadiyyatda dəyişikliklər aparsın, özəlləşdirməni həyata keçirsin və Şərqi Almaniyanın iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatı sistemine keçsin. Mən onlardan soruşdum ki, siz bu prosesi qurtardınız mı? Dedilər ki, nə danışsınız, qurtarmamışıq, hələ görüləsi işlər çoxdur. Ona görə də mən onlarla danı-

şanda, – deyəsən, bizim televiziya ilə vermişdilər, – dedim ki, bilirsiniz, indi Qərbi Almaniya Şərqi Almaniyanı öz himayəsinə, yedəyinə götürdü, ona görə də orada iqtisadi islahatlar aparır və Şərqi Almaniyanı öz səviyyəsinə çatdırmağa nail oldu. Ancaq biz nə edək ki, Qərbi Almaniya kimi iqtisadi cəhətdən güclü, dövlətli Qərbi Azərbaycanımız olmayıb ki, bizi – Azərbaycanı öz yedəyinə, himayəsinə alsın, öz təcrübəsini bizə bilavasitə versin ki, necə edək.

Bilirsiniz, biz öz içərimizdə əlləşib çalışırıq. Əlbəttə ki, dünyada olan hər bir təcrübədən istifadə etməyə çalışırıq, amma eyni zamanda bizim gördüyümüz işlər daxili imkanlarımızın, daxili vəsaitimizin çərçivəsindədir, bunun əsasında. Bunlar da çox azdır, məhduddur. Bir tərəfdən müharibənin bizə vurduğu zərbəyə görə, ikincisi, keçid dövründə istehsalımız aşağı düşdüynə görə, üçüncü tərəfdən, respublikamız blokadaya alındığına, yollarımız kəsildiyinə görə və bir neçə başqa səbəbə görə çətinliklərimiz çoxdur.

Bunlara baxmayaraq, biz bu yolla gedirik. Mən Şərqi Almaniyada gedən prosesləri sizin yadınıza sadəcə olaraq ona görə salıram ki, heç kəsdə illüziya olmasın ki, bunlar tezliklə başa gələcəkdir. Yəni özüümüzü ona hazırlamalıyıq ki, bu prosesləri irəli apardıqca nailiyyətlər əldə edəcəyik. Ancaq heç kəs düşünməsin ki, qanun qəbul olunandan bir gün, beş gün, bir ay, yarım il sonra nə isə mö'cüzə baş verəcəkdir. Mö'cüzə olacaq, amma bunları ardıcıl surətdə həyata keçirəndən sonra. Mən əminəm ki, olacaqdır. Ancaq heç kəs dərhal mö'cüzə haqqında düşünməsin.

Bunu ona görə deyirəm ki, birincisi, hər şeyə real münasibət göstərsin, hər şey real mövqedən qiymətləndirilsin və heç kəs də populizm ilə, yaxud cürbəcür illüziyalarla məşğul olmasın. Bilirsiniz, küçədə, çayxanada oturub, yaxud qəzetdə məqalə yazıb cürbəcür fikirlər söyləmək çətin deyil, indi bu, bizim ölkədə də, başqa ölkələrdə də çox asan peşəyə çevrilibdir. Mətbuat, söz azadlığı var, insanlar azaddır, bu da çox gözəl haldır, – hərə istədiyi kimi düşünür, yazır və öz fikrini istədiyi kimi yaymağa çalışır. Bu, işin bir tərəfidir. Amma əsas tərəfi bu işi necə aparmaqdır və bu işi görənlərin onu necə görmələridir. Kənardan tənqid edənlər var və olacaqdır. Ancaq işi aparmaq lazımdır. Bu iş çox çətin, ağır işdir. Eyni zamanda respublikamızın, həyatımızın gələcəyi üçün çox zəruri, lazımlı işdir və bunu görməliyik.

Mən məmnunam ki, Masallıdan olan fermer qeyd etdi ki, biz Azərbaycanın on-iyirmi-otuz il sonrakı vəziyyəti haqqında düşünürük. Bəli, bu qanunun üzərində il yarım işləyirik, bir gün də fasilə olmayıb, dünyanın bütün təcrübələrini öyrənmişik və nəhayət, bu səviyyəyə gəlib çatmışıq, – yenə deyirəm, qərar da çox cəsarətlidir, – bundan sonra bu işin nəticələrini əldə edəcəyik. Bunların hamısı respublikamızın bu günü və gələcəyi haqqında fikirlərimizi əks etdirir.

Hesab edirəm ki, artıq sizin əlinizdə və mənim əlimdə olan layihə qəbul edilə bilər. Burada çıxış edənlər, məsələn, Abbas Abbasov, İbrahim Məmmədov fikirlər söylədilər, deyəsən Rəqib Quliyev də bir fikir söylədi. Ağasəlim Ələsgərov da bəzi sözlər dedi, – mən belə başa düşdüm ki, onun dediklərinin bəziləri prinsipial deyil, redaktə xarakteri daşıyır. Düzdür, deyilən təkliflərə Arif Rəhimzadə, Abbas Abbasov və başqaları cavab verdilər. Amma buna baxmayaraq, biz də müzakirə etdik. Hesab edirəm ki, prinsipial nöqtəyi-nəzərdən bu layihədə hər şey öz yerindədir. Bir daha bildirmək istəyirəm ki, mən şəxsən bunun hər bir kəlməsinin, sətirinin, hər bir cümləsinin üzərində işləmişəm. Ona görə də mən tam açıq-aydın, əminliklə deyirəm ki, burada hər şey yerindədir. Amma eyni zamanda hesab edirəm ki, verilən təkliflərə buradan çıxan kimi mənim iş otağımın yanında yığışın, baxın. Harada düzəliş lazımdırsa, fikrinizi mənə deyın, mən baxacağam ki, bu düzəliş etmək olar, ya olmaz. Çünki layihə son həddə mənim əlimdən çıxmış layihə olmalıdır. Baxaq və ləngitmədən Milli Məclisə təqdim edək ki, orada qəbul olunsun və bundan sonra icrasına başlayaq.

Mən qeyd etdim ki, bu qanun qəbul olunandan sonra bir çox əməli tədbirlər həyata keçirməliyik. Birinci növbədə qanunun icrası ilə əlaqədar mən geniş fərman imzalayacağam, onu da hazırlayırlar. Hazırlanmalıdır və o tədbirlər haqqında əlavə danışacağıq.

Bəli, bu qanun layihəsinin hazırlanması ilə əlaqədar komissiyaların işi bitmiş hesab olunur. Gördükləri işə görə komissiyaların üzvlərinə təşəkkür edirəm. Ancaq bununla iş qurtarmır. Mən bu komissiyaları daimi komissiyalar kimi saxlayıram və bundan sonra bu qanundan və əvvəl qəbul etdiyimiz iki qanundan irəli gələn qanunların hazırlanmasını da onlara həvalə edəcəyəm. Ona görə indiyə qədər gördüyünüz işlərə görə sağ olun. Ancaq işiniz bununla bitmir, bu qanun layihəsinin hazırlanması ilə əlaqədar iş bitir. Sağ olun.

AVROPA ŞURASININ YÜKSƏK SƏVİYYƏLİ NÜMAYƏNDƏ HEY'ƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏN SONRA MƏTBuat KONFRANSINDA ÇIXIŞ

Prezident Sarayı

13 iyul 1996-cı il

Hörmətli mətbuat nümayəndələri!

Biz sizinlə artıq görüşmüşük. Çünki Avropa Şurasından Azərbaycana gəlmiş nümayəndə hey'əti ilə görüşümüzün başlanğıcında siz iştirak etmisiniz. Ona görə də xüsusi bir bəyanat verməyə ehtiyac yoxdur. Qısaca onu deyə bilərəm ki, Azərbaycanın Avropa Şurasında xüsusi qonaq statusu almasından sonra bu Şuranın yüksək səviyyəli və geniş tərkibli nümayəndə hey'ətinin respublikamıza gəlməsi əməkdaşlığımızın artıq başlandığını göstərir.

Bu gün keçirdiyimiz görüşdən və apardığımız danışıqlardan mən çox razı olduğumu bildirmək istəyirəm. Hesab edirəm ki, bizim aramızda qarşılıqlı anlaşma var. Biz bundan sonra Avropa Şurasının tamhüquqlu üzvü olmaq üçün qarşımızda duran vəzifələri yaxşı bilirik. Mən Avropa Şurasının nümayəndə hey'ətini bir daha əmin edirəm ki, Azərbaycan Respublikası Avropa Şurasının tamhüquqlu üzvü olmağa əməli işlərlə çalışacaqdır. Mən əminəm ki, biz buna nail olacağıq.

Sözü nümayəndə hey'ətinin başçalarına verirəm və sizin suallarınıza cavab verməyə hazıram.

S u a l: Mənim sualım cənab baş katibədir. Cənab baş katib, Ermənistan Respublikası Avropa Şurasına üzv olmaq üçün rəsmən müraciət etmiş ölkələrdən biridir. Avropa Şurasının bəyanatlarında, proqramında insan hüquqlarına hörmət, ortaqlıq mədəni dəyərlərin qorunması ilk sırada dayanır. Azərbaycanın 2000-dək vətəndaşı Ermənistan ərazisində müxtəlif zindarlarda əsir, girov kimi işgəncələrə məruz qalır. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindəki mədəni abidələr Ermənistanın işğalçı qoşunları tərəfindən darma-

dağın edilib, bir milyona yaxın qaçqın çox ağır, çətin şəraitdə yaşayır, Ermənistan Respublikası Avropa Şurasına qəbul edilərkən bu məsələlər nəzərə alınacaqmı?

C a v a b: Mən əminəm ki, bu münaqişə Avropa Şurasının Parlament Assambleyası tərəfindən tamamilə nəzərdə tutulacaqdır və bu, diqqətdən qaçmayacaqdır. Bildirmək istəyirəm ki, ölkələrin Avropa Şurasına qəbul edilməsində həlledici rol oynayan qurum Avropa Şurasının Parlament Assambleyasıdır. Avropa Şurasının Parlament Assambleyası insan hüquqlarının harada olur-olsun pozulmasının əleyhinə çıxır. Şübhəsiz ki, biz Avropada bir sıra belə faciəli hallarla rastlaşmışıq, bəzi yerlər işğal olunubdur və işğal altında qalıbdır. Avropanın özündə də böyük saylı qaçqın ordusu vardır. Bu, elə bir məsələdir ki, Avropa Şurası ona daim diqqət yetirir. Avropa Şurasının xüsusi komissiyaları, komitələri vardır ki, onlar qaçqınların və köçkünlərin işləri ilə yaxından məşğul olurlar.

Mən şübhə etmirəm ki, həm Azərbaycan, həm də Ermənistan Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv qəbul olunmaq barədə müraciət edərkən və bu müraciətlər nəzərdən keçirilərkən qeyd etdiyimiz məsələlər diqqətdən yayınmayacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, siz Dağlıq Qarabağ probleminin həllini necə təsəvvür edirsiniz?

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu problemin həllinin yolu çox dəqiq və aydındır. Biz bunu dəfələrlə demişik. Söhbət bundan gedir ki, Ermənistan silahlı birləşmələri Azərbaycan ərazisinin 20 faizini, yəni işğal etdikləri ərazilərimizi azad etsinlər, oradan zorla qovulmuş bir milyondan çox Azərbaycan vətəndaşı doğma yerlərinə qayıda bilsin, ölkəmizin ərazi bütövlüyü, onun beynəlxalq miqyasda tanınmış sərhədlərinin pozulmazlığı təmin olunsun və bununla yanaşı, Dağlıq Qarabağın erməni əhalisinin təhlükəsizliyi təmin edilsin, Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağa hazırda dünya praktikasında mövcud olan ən yüksək muxtariyyət statusu verilsin. Bunlar aydın və ədalətli şərtlərdir. Biz bunu təklif edirik. Erməni tərəfi buna razı olsaydı, məsələ çoxdan həll edilərdi. Təəssüf ki, erməni tərəfi Azərbaycan ərazisinin işğal olunması ilə bağlı bəzi üstünlüklərdən istifadə edərək Azərbaycana təzyiq göstərməyə çalışır və Dağlıq Qarabağa dövlət müstəqilliyi statusu verilməsinə cəhd edir. Şübhəsiz ki, biz buna razı ola bilmərik, Azərbaycan ərazisinin bir hissəsinin zorakılıqla qəsb edilməsi-

nə yol verə bilmərik. Beynəlxalq hüquq normaları da buna yol vermir. Hər bir dövlətin ərazi bütövlüyünün tanınması bütün beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normasıdır. Biz bu prinsiplərə həm öz ölkəmiz barəsində, həm də digər dövlətlər barəsində sadıq. Məsələnin həlli erməni tərəfindən asılıdır.

S u a l: Mənim sualım Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin sədrinədir. Azərbaycan prezidenti dəfələrlə qeyd edib ki, keçid dövrünün çətinlikləri və Ermənistanın respublikamıza təcavüzü elə bir vəziyyət yaradıb ki, ölkəmiz bu problemi ayrılıqda, beynəlxalq təşkilatların köməyi olmadan həll edə bilməz. Avropa Şurası ölkəmizin bu problemlərinin həllinə konkret olaraq hansı yardımlar edə bilər?

S i y m K a l l a s: Bildiyiniz kimi, bu gün dünyada siyasi mühiti formalaşdıran beynəlxalq təşkilatlardan biri də Avropa Şurasıdır. Bu beynəlxalq təşkilatların hər birinin özünəməxsus xüsusiyyəti var. Avropa Şurasının əsas vəzifəsi ölkələrdə demokratiyanın inkişaf etdirilməsindən, insan hüquqlarının qorunmasından, demokratik və dinamik inkişaf edən dövlətlərin yaradılmasından ibarətdir. Bu baxımdan ölkələrdə demokratiyanın inkişaf etdirilməsi, insan hüquqlarının qorunması üçün hüquqi baza yaradılmasına yardım göstərmək, Avropa Şurasının bu ölkələrlə əməkdaşlığında ən mühüm sahələrdən birini təşkil edir.

Mən sizə bildirmək istəyirəm ki, Estoniyanın Avropa Şurası ilə əməkdaşlığı dövründə bizim gördüyümüz, yaşadığımız təcrübə çox məhsuldar olmuşdur. Sualınıza cavab olaraq bildirirəm ki, Avropa Şurası həm bu şuranın üzvü olan dövlətlərə, həm də üzv. olmaq istəyən dövlətlərə çox geniş səpkili əməkdaşlıq təklif edir, yardımlar göstərir və qeyd etdiyim sahələrdə onları hər cür dəstəkləməyə çalışır.

Dövlətlər arasındakı münaqişələrə gəldikdə isə biz bu münaqişələrin daha çox dünyanın digər təşkilatları tərəfindən həll olunmasına üstünlük veririk. Məsələn, biz ATƏT-in bu münaqişənin həll olunmasındakı rolunu qiymətləndiririk və onun Minsk prosesinə hər zaman dəstək veririk. Öz növbəsində Avropa Şurası isə dünyanın müxtəlif bölgələrində formalaşmış muxtar qurumların və onların qarşılaşdığı problemlərin həlli yollarının nədən ibarət olması barədə məlumatları bu ölkələrə çatdırır.

Bu gün bizim keçirdiyimiz çoxsaylı görüşlərdə Avropa Şurası tərəfindən belə bir yardımın, köməyin göstərilməsi məsələsi də müzakirə olunmuşdur. Əgər Azərbaycan bu təcrübədən də faydalanmaq arzusunu ifadə etsə, onda Avropa Şurası respublikanıza məmnuniyyətlə kömək edəcəkdir.

S u a l: Cənab prezident, Ermənistan ilə Azərbaycan arasında müharibə bir il əvvəl qurtarmışdır. Bu, ölkənizin iqtisadi həyatına necə təsir edir?

H e y d ə r Ə l i y e v: Ermənistan ilə Azərbaycan arasında müharibə qurtarmamışdır, iki il əvvəl dayandırılmışdır, 1994-cü ilin mayında biz atəşkəs haqqında saziş imzalamışıq, lakin hələlik tam sülh yoxdur. Bu iki il ərzində biz ilk növbədə ATƏT-in Minsk qrupunun imkanlarından istifadə edərək məsələnin sülh yolu ilə həllinə çalışırıq. Şübhəsiz ki, atəşkəs həm Azərbaycanda, yeri gəlmişkən qeyd etməliyəm ki, həm də Ermənistanda həyata müsbət təsir göstərmişdir.

Əgər müharibə yoxdursa, döyüş əməliyyatları aparılmırsa qan tökülmürsə, şübhəsiz ki, xalq daha sakit yaşayır. Xalq, cəmiyyət, dövlət sosial-iqtisadi problemlərlə daha fəal məşğul olmaq üçün imkan əldə edir. Biz də bu imkandan çox fəal istifadə edə bilmişik və edirik. Məhz bu müddət ərzində biz qanunlar qəbul edə və iqtisadi islahatların, o cümlədən böyük özəlləşdirmə proqramının, aqrar bölmədə islahatların həyata keçirilməsinə başlaya bilmişik. Məhz bu şəraitdə Azərbaycanın ilk demokratik konstitusiyasını hazırlaya və qəbul edə, Azərbaycan parlamentinə ilk demokratik seçkilər keçirə bilmişik. Ölkəmizdə daxili, siyasi həyatı mürekkəbləşdirən bir çox mənfi halları aradan qaldıra bilmişik. Təəssüf ki, Avropa ölkələrindən, o cümlədən Estoniyadan fərqli olaraq Azərbaycanda Ermənistanla hərbi münaqişə ilə yanaşı, bir sıra illər ərzində daxili siyasi vəziyyət də çox mürekkəb olaraq qalırdı. Bu da hakimiyyət uğrunda mübarizə aparan müxtəlif silahlı qrupların qarşılıqlı mübarizəsi ilə əlaqədar idi. Ermənistanla müharibə ilə yanaşı, 1993-cü ilin yayında Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlandı. Biz bu ağır hallardan yaxa qurtara bildik. Həm də xeyli dərəcədə ona görə ki, atəşkəs rejimini təmin edə bilmişdik.

Xarici sərmayədarlar Azərbaycana daha fəal maraq göstərməyə, bizimlə əməkdaşlıq etməyə başlamışlar. Biz Avropanın, Amerikanın ən iri neft şirkətləri ilə Azərbaycanda neft hasilatına dair böyük müqavilələr imzalamışıq. Yəni hərbi

əməliyyatların dayandırılması, Azərbaycanda da ictimai-siyasi vəziyyətin sabitləşməsi şübhəsiz ki, respublikamıza daha fəal surətdə sərmayə qoyulmasına gətirib çıxarır. Zəngin təbii ehtiyatları və böyük iqtisadi, intellektual potensialı olan Azərbaycan dünyanın bir çox ölkələrinin şirkətlərinin diqqətini cəlb edir və biz bu əməkdaşlığa fəal surətdə gedirik. Bütün bunlar xeyli dərəcədə, atəşkəsə nail olunduqdan sonra yaranmış şəraitlə bağlıdır. Lakin biz tam sülhə, Ermənistanla dinc, mehriban qonşuluq münasibətləri yaranmasına, bütün Qafqaz regionunda sülhün bərqərar olunmasına çalışırıq.

S u a l: Hörmətli prezident, hörmətli baş katib, mənim sualım sizədir. Cənab baş katib, görüşdə "Avropa ölkələrinin böyük ailəsi" fikri səsləndi, siz Azərbaycandan sonra, bu ailəyə daxil olmaq istəyən daha iki ölkəyə – Gürcüstana və Ermənistanla gedəcəksiniz. Yəqin heç kəs istəməz ki, onun ailəsinin üzvləri dalaşsınlar, müharibə etsinlər. Avropa Şurasına üzvlüyə namizədlik dövründə bu ailə üzvlərinin dalaşmaması, müharibə etməməsi üçün siz hansı konkret addımlar atmaq niyyətindəsiniz?

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycan öz sülhsevər siyasətini davam etdirəcək və çalışacaq ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında olan bu münaqişə ləğv edilsin və bölgəmizdə tam sülh yaransın.

D a n n e l T a r ş i s: Avropa Şurası Avropada gərginliyin azaldılması üçün bir çox tədbirlər görməkdədir. Biz Avropa Şurasına üzv olan dövlətləri, Avropanın bütün dövlətlərini ona inandırmağa çalışırıq ki, hansı dövlətlərdə siyasi plüralizm, demokratiya varsa, insan hüquqları qorunursa, onlar daha sabit və çiçəklənən dövlətlər olurlar, nəinki diktator rejimi olan qeyri-demokratik dövlətlər. Hansı dövlətlərdə qanunun aliliyi təmin olunursa, o dövlətlərin inkişafı labüddür.

Bütün bunlardan əlavə biz bir sıra ümumi dəyərlər də işləyib hazırlayırıq. Avropa Şurasına daxil olan bütün dövlətlər məhz o dəyərlərə sadıq olmalı, həmin öhdəlikləri yerinə yetirməlidirlər. Biz işgəncələrin, xaricilərin və digərlərinin bir-birinə qarşı nifrətinin aradan qaldırılması üçün əlimizdən gələni edirik. Bunun üçün biz hazırda Avropada geniş vüsət almış gənclər hərəkatından istifadə edirik. Biz Avropa dövlətlərini bir-birinin tarixini öyrənməyə sövq edirik. Tarix dərsləklərinin işlənib hazırlanması, onların ideologiyasızlaşdırılması, bu dərslərlərin

liqlərin şovinist ruhda olmaması üçün təhsil sahəsində əməkdaşlıq edirik.

Azlıqların hüquqlarının qorunmasına yardım edən hüquqi təkliflərimiz vardır. Biz müxtəlif ölkələr arasında açıq, şəffaf əməkdaşlığın genişləndirilməsinə sövq edən, onun yollarını göstərən mexanizmlər təklif edirik. Biz belə bir ideyanın tərəfdarıyıq ki, Avropada sərhədləri yenidən dəyişdirməyə heç bir ehtiyac yoxdur, bu sərhədləri açmaq və əməkdaşlığı genişləndirmək lazımdır. Milyonlarla insan məhz sərhədlərin dəyişdirilməsi ucbatından yaranmış münaqişələr nəticəsində əzab-əziyyət çəkir və çətinliklərə düçar olub. Məqsədimiz Avropa qitəsində elə bir mühit yaratmaqdır ki, bu qitəyə mənsub olan bütün xalqlar, dövlətlər özlərini bir ailədə hiss etsinlər.

İndiyədək söylədiklərimin hamısı münaqişələr baş verərkən bunların qarşısını almağa yönəldilən cəhdlərdir. Onu da əlavə edirəm ki, bu qəbildən olan münaqişələrin həlli texnikası, qaydaları da bizə bəllidir. Bu işi xüsusilə Avropa Şurasının Parlament Assambleyası həyata keçirir.

Sədrin sözlərinə qayıdaraq mən də təsdiq etmək istəyirəm ki, biz bu qəbildən olan münaqişələri daha çox Avropadakı digər təşkilatların, xüsusilə ATƏT təşkilatının ixtiyarına buraxmağa üstünlük veririk.

S u a l: Mənim sualım prezident Heydər Əliyevədir. Azərbaycanda keçirilmiş son parlament seçkiləri tənqid olundu. Gələcəkdə seçkilərin daha düzgün keçirilməsi üçün hansı tədbirlər görməyi planlaşdırırsınız?

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən sizin bu fikrinizlə razı deyiləm. Hesab etmirəm ki, Azərbaycanda parlament seçkiləri azad, sərbəst seçkilər olmayıb. Onlar tam azad, sərbəst seçkilər olubdur. Bu seçkilər çoxpartiyalı sistem əsasında, tam aşkarlıq, siyasi plüralizm şəraitində keçirilibdir. Bütün sahələrdə özlərini seçkilərdə namizəd irəli sürənlərin hamısı informasiya orqanlarından, o cümlədən radio, televiziya və sərbəst istifadə edib. Azərbaycanda 30-dan artıq partiya qeydiyyatda alınıb və fəaliyyət göstərir, 500-dən artıq qəzet nəşr edilir. Azərbaycanda müxalifətin çoxsaylı qəzetləri çıxır və çox geniş yayılır. Respublikamızda hər bir adam öz fikrini istədiyi kimi ifadə etmək imkanına malikdir. Bunların hamısı da parlament seçkilərində öz əksini tapıbdır.

Azərbaycanın hazırkı parlamentində 8 partiya təmsil olunur. Azərbaycanın parlamentində müxalifətdə duran partiya-

ların nümayəndələri də var. Bunlar hamısı müstəqil Azərbaycanda ilk parlament seçkilərinin tam demokratik şəkildə keçirilməsini nümayiş etdirir. Nəzərə almalısınız ki, Azərbaycan müstəqillik qazanandan sonra respublikamızda dövlət rəhbərliyi üç dəfə dəyişdirilibdir. Mən qeyd etdim, 1993-cü ilin yayında Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi başlanmışdı. Müxalifətdə duran ayrı-ayrı partiyaların silahlı dəstələri olubdur. 1994 və 1995-ci illərdə Azərbaycanda hakimiyyəti güclə, silahla ələ almaq cəhdləri olubdur, bir neçə terror aktı həyata keçirilib, dövlət başçısına qarşı bir neçə dəfə terror cəhdi edilibdir və bunların da qarşısı alınıbdir.

Belə bir şəraitdə olan Azərbaycanda son dövrdə, demək olar ki, 1995-ci ildə və artıq 1996-cı ildə daxili ictimai-siyasi sabitlik yaradılıbdir. Əgər Azərbaycana iki il bundan əvvəl gəlsəydiniz, Bakının küçələrində həddindən ziyadə cürbəcür qeyri-qanuni silahlı dəstələr görə bilərdiniz. Təəssüf ki, bunların da bir çoxu özlərini müxalifət adlandıran partiyalara və qruplara mənsub idi. Azərbaycanın bu cinayətkar dəstələrdən qısa müddətdə təmizlənməsi, insanlara sərbəst yaşamaq imkanı verilməsi və parlament seçkilərinin sərbəst şəkildə keçirilməsi Azərbaycanda demokratiyanın bərqərar olduğunu sübut edir.

Ona görə də müstəqil Azərbaycanda ilk parlament seçkilərini mən demokratiya sahəsində atılan ilk addımlar kimi qiymətləndirirəm və əminəm ki, bu demokratik proseslər ilbəl inkişaf edəcək və gələn parlament seçkiləri bundan da yüksək səviyyədə keçiriləcəkdir.

Diqqətinizə görə sağ olun!

FRANSA RESPUBLİKASININ MİLLİ BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ FRANSANIN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ

"Güllüstan" Sarayı

14 iyul 1996-cı il

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Fransa Respublikasının milli bayramı – Bastiliya günü, Fransa inqilabının 207-ci ildönümü münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edir, Fransa xalqına xoşbəxtlik və səadət arzulayıram.

Fransa inqilabı təkcə fransız xalqının həyatında yox, dünyanın bir çox xalqlarının həyatında böyük dəyişikliklərin başlanğıcı olmuşdur. Fransanın mütəfəkkir insanları, böyük şəxsiyyətləri Jan Jak Russo, Monteskye, Didro və digər dahi insanların yaratdıqları demokratiya prinsipləri, hakimiyyətin demokratiya əsasında bölgü prinsipləri həm Fransada, həm də demokratiyanı qəbul etmiş digər ölkələrdə yayılmış, özünə hüquq qazanmışdır.

Fransız xalqının bəşər sivilizasiyasına verdiyi töhfələr əvəzsizdir. Mədəniyyəti, elmi sevən hər bir insan bunu qiymətləndirir, o cümlədən Azərbaycan xalqı da çox yüksək qiymətləndirir. Fransa inqilabından sonra Fransa Respublikasının yaşadığı dövrdə demokratiyanın inkişafında və dünyada demokratiyanın yayılmasında da fransız xalqının əvəzsiz xidmətləri var.

Fransa dünyanın böyük dövlətlərindən biridir, iqtisadi cəhətdən, mədəni səviyyəsi, demokratiya cəhətdən dünyada özünə layiq görkəmli yer tutmuşdur. Fransa Respublikasının, fransız xalqının dövlət quruculuğu sahəsində, demokratik prinsiplərin yaranması və inkişaf etməsi, cəmiyyətin demokratik prinsiplər əsasında formalaşması sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlər və təcrübə dünyanın başqa ölkələri üçün çox faydalı nümunə olmuşdur.

Ona görə də biz Fransa Respublikasının, Fransa inqilabının ildönümünü Azərbaycanda böyük məmnuniyyətlə qeyd edirik. Bu bayram günü mən Azərbaycan xalqının Fransa Respublikasına, fransız xalqına olan hörmət və ehtiramını bir daha bəyan edirəm. Məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə Fransa Respublikası arasında çox sıx dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri yaranmışdır. 1993-cü ilin dekabrında Azərbaycanın prezidenti kimi mənim Fransaya ilk səfərim zamanı Fransa ilə Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlığa dair sənədlər imzalanmış və bundan sonra əlaqələrimiz daha da genişlənmiş, inkişaf etmişdir.

Son zamanlar bizim əməkdaşlığımızda çox diqqətəlayiq, müsbət hadisələr baş verir. Fransanın bir çox şirkətləri Azərbaycana böyük maraq göstərirlər və respublikamızla əməkdaşlığa başlayıblar. Bildiyiniz kimi, Fransanın ən böyük şirkətlərindən olan "Elf akiten" şirkəti Azərbaycanda neft-qaz hasilatı sahəsində bizimlə əməkdaşlığa başlayıb və bu il iyunun 4-də "Şahdəniz" yatağının istifadəsi ilə əlaqədar imzalanmış müqavilənin iştirakçısıdır. Azərbaycan iqtisadiyyatının digər sahələrində də Fransa şirkətləri ilə əməkdaşlıq başlanmışdır və əminəm ki, bu əməkdaşlıq gündən-günə genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir. Biz Azərbaycan tərəfi bu əməkdaşlığı istəyirik və Fransa ilə bütün sahələrdə – həm iqtisadiyyat, həm də elm, mədəniyyət sahəsində əməkdaşlıq etməyə maraq göstəririk.

Fransa Respublikası ATƏT-in Minsk qrupunun üzvüdür. Biz Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün Minsk qrupunda Fransa Respublikası ilə əməkdaşlıq edirik. Bu məsələlərlə əlaqədar iyun ayında Fransa Respublikasının prezidenti cənab Jak Şirak ilə telefon danışığımda geniş fikir mübadiləsi apardım və indiki mərhələdə Fransa prezidentinin bu məsələyə böyük marağını hiss etdim. Danışqlarımız nəticəsində belə razılığa gəldik ki, Fransanın xarici işlər naziri bu yaxın vaxtlarda, payızda Azərbaycana rəsmi səfərə gələcəkdir və biz bu məsələləri daha geniş müzakirə edəcəyik. Beləliklə də Fransa Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində sülh yolu ilə aradan qaldırılmasında daha fəal iştirak etmək əzmindədir.

Prezident Jak Şirak məni Fransaya dəvət edibdir, telefon danışığı zamanı bu dəvəti bir daha bəyan etdi. Mən bu dəvəti məmnuniyyətlə qəbul etmişəm, eyni zamanda telefon danışığı

gimizdə prezident cənab Jak Şirakı Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət etmişəm. Beləliklə, ölkələrimiz arasında və şəxsən Fransa prezidenti ilə mənim aramda çox sıx əlaqələr yaranıbdır.

Qeyd etmək istəyirəm ki, bu əlaqələrin yaranmasında Fransanın Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Jan Perrənin xüsusi rolu var. Bu gün bəyan etdiyi kimi, onun Azərbaycanda fəaliyyətini başa çatdırıb Fransaya qayıtması münasibətilə mən fərsətdən istifadə edib cənab Jan Perrənə çox dəyərli fəaliyyətinə görə Azərbaycan dövləti adından, öz adımdan təşəkkürümü bildirirəm.

Səhv etmirsə, dörd ildir cənab Jan Perrən Azərbaycanda Fransanın səfiridir. Fransa Respublikasının ölkəmizdə ilk səfiri, bizim əlaqələrimizin yaranmasının əvvəlindən böyük fəaliyyət göstərmiş bir şəxsdir. Son zamanlar isə Azərbaycanda diplomatik korpusun duayenidir və mən bu sahədə də onun fəaliyyətini müsbət qiymətləndirirəm. Bunların hamısı birlikdə cənab Jan Perrəni Azərbaycanın dostu edibdir və o, bu dostluq hisslərini bu gün burada izah etdi.

Cənab səfir, Azərbaycan haqqında, paytaxtımız Bakı haqqında, Azərbaycanın insanları haqqında dediyiniz xoş sözlərə görə təşəkkür edir və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu hissləriniz, fikirləriniz sizin imkanlarınız çərçivəsində Fransada yayılacaq və gələcəkdə də Fransa – Azərbaycan dostluğunun möhkəmlənməsi və inkişaf etməsi üçün səylərinizi əsirgəməyəcəksiniz.

Bastiliya günü, Fransada Respublika günü, Fransanın milli bayramı münasibətilə sizi bir daha təbrik edir, sizə cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Fransa – Azərbaycan dostluğu gündən-günə möhkəmlənəcək, genişlənəcək və əbədi olacaqdır. Sağ olun.

**DAHİ AZƏRBAYCAN ŞAİRİ
MƏHƏMMƏD FÜZULİNİN ANADAN
OLMASININ 500 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ
DƏRBƏND ŞƏHƏRİNDƏ KEÇİRİLƏN
BEYNƏLXALQ ELMİ KONFRANSIN
İŞTİRAKÇILARINA**

Möhtərəm konfrans iştirakçıları, əziz dostlar!

Sizi – dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin möhtəşəm, ulu poeziyasının işığına yığılmış sənətsevərləri səmimi qəlbdən salamlayır, bu nəcib məramınızı ürəkdən alqışlayıram.

Beş yüz ildir ki, Füzuli sənəti ülvî insani duyğuların, bəşəri dəyərlərin poetik salnaməsi kimi ürəkləri fəth edir. Füzuli tək-cə Azərbaycanın, Şərqi deyil, bütün bəşəriyyətin dahi mü-təfəkkiridir.

Fitri iste'dad və yüksək sənətkarlıqla səciyyələnən Füzuli yaradıcılığı milli-coğrafi sərhəd tanımır, dünya mədəniyyətinin incisinə çevrilərək xalqlar arasında mə'nəvi-mədəni əlaqələrin möhkəmlənməsində, millətlərin bir-birinə yaxınlaşmasında əvəzsiz rol oynayır.

Azərbaycan, ərəb və fars dillərində ölməz sənət nümunələri yaradaraq zəngin ədəbi irs qoyub getmiş Füzulinin yaradıcılığı dünyanın bir çox görkəmli alimləri tərəfindən tədqiq edilmiş, onun həyatı və sənəti barədə dəyərli elmi əsərlər yazılmışdır. Qardaş Dağıstan alimləri öz xalqlarının Füzuli sənətinə olan böyük hörmət və məhəbbətini ifadə edərək dahi şairin yaradıcılığını dərinlən öyrənir, sanballı elmi-tədqiqat işləri aparırlar. Dərbənd şəhərində keçirilən beynəlxalq elmi konfrans da Füzuli poeziyasının öyrənilməsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Əminəm ki, bu, beynəlxalq elmi konfrans Azərbaycan və Dağıstan xalqlarının dostluq, qardaşlıq münasibətlərinin daha da zənginləşməsinə xidmət edəcəkdir.

Mən bir daha sizi – bütün Dağıstan sənətsevərlərini, füzulişünasları ürəkdən salamlayır, konfransınızın işinə uğurlar diləyirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

15 iyul 1996-cı il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI NAZİRLƏR KABİNETİNİN RESPUBLİKADA SOSIAL-İQTİSADİ SAHƏNİN İNKİŞAFINA HƏSR OLUNMUŞ GENİŞ İCLASINDA GİRİŞ SÖZÜ

Prezident Sarayı

18–19 iyul 1996-cı il

Nazirlər Kabinetinin geniş iclası öz işinə başlayır. Respublika Nazirlər Kabinetinin iclasının bu tərkibdə və indi keçirilməsinin səbəbləri nədir? İlk növbədə, 1996-cı ilin birinci yarısı başa çatıb, ilin birinci yarısında görülən işlər təhlil olunmalıdır və ilin ikinci yarısında görülməli işlər haqqında lazımi tədbirlərə dair qərarlar qəbul edilməlidir.

Eyni zamanda, Nazirlər Kabinetinin iclasının geniş tərkibdə və prezidentin sədrliyi altında aparılmasının səbəbi ondan ibarətdir ki, Nazirlər Kabinetinin işində indiyədək lazımi mü-təşəkkillik olmayıb. Nazirlər Kabineti vaxtlı-vaxtında iclaslar keçirib məsələlərin müzakirə edilməsinə nail ola bilməyibdir. Əgər bunlar olsaydı, prezidentin bu işə müdaxiləsinə və ya bu cür müdaxilə etməsinə ehtiyac olmazdı. Xatirinizdədirsə, il başlayarkən – yanvarın 8-də mən Nazirlər Kabinetinin geniş iclasını keçirdim. O vaxt geniş iclasın keçirilməsinin əsas səbəbi ondan ibarət idi ki, mən ilin başlanğıcında Nazirlər Kabinetinin işində mü-təşəkkilliyi təmin etmək üçün kömək etmək istədim. Baxmayaraq ki, mən bu barədə daim görüşlərdə, müşavirələrdə, müzakirələrdə bu məsələlərin nizama salınması üçün Nazirlər Kabinetinin rəhbərliyinə təkliflər vermişəm və tələblər irəli sürmüşəm.

Nazirlər Kabinetinin yanvarın 8-də keçirilən geniş iclasında biz iki mühüm məsələ müzakirə etdik. Bunların ikisi də respublikanın iqtisadiyyatı, həyatı üçün, əhalinin sosial vəziyyətinin, rifah halının yaxşılaşdırılması üçün çox əhəmiyyətli məsələlərdir. Bu məsələlər sizin xatirinizdədir. Biz müvafiq qərarlar da qəbul etdik. Həmin qərarlar respublika mətbuatında dərc olunubdur. Bunların biri "İqtisadiyyatın idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi haqqında" qərar idi. Bu, yanvarın 8-də

hamımızın iştirakı ilə qəbul edilmişdir. İkinci qərar "Özəlləşdirilmənin həyata keçirilməsi haqqında" idi. Nə üçün məhz bu iki məsələ müzakirə olundu və onlara dair həmin qərarlar qəbul edildi? Çünki bu məsələlər bizim iqtisadiyyatımız üçün, sosial həyat və ümumiyyətlə, respublikamızın həyatının bütün sahələri üçün həlledici məsələlərdir. Həmin qərarlarda konkret tapşırıqlar verilibdir, konkret müddətlər qoyulubdur, Nazirlər Kabinetindən tələb olunmuşdur ki, Nazirlər Kabineti bu işləri aparsın və prezidentə mə'lumat versin.

Təəssüf hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, bu qərarların yerinə yetirilməsi tələblərə uyğun səviyyədə aparılmamışdır. Ona görə də biz bu qərarların həyata keçirilməsindən istənilən nəticəni əldə edə bilməmişik. Məhz buna görə də mən yenidən – 1996-cı ilin yarısı başa çatandan sonra bir daha Nazirlər Kabinetinin iclasının geniş tərkibdə keçirilməsini öz üzərimə götürdüm.

Güman edirəm ki, həm Nazirlər Kabinetinin rəhbərliyi, həm Nazirlər Kabinetinin tərkibinə daxil olan bütün şəxslər, eyni zamanda bura də'vət olunmuş rəhbər vəzifəli şəxslər bugünkü iclasın məqsəd və mə'nasını dərk edəcəklər və biz qarşımızda duran vəzifələri, cari dövrün tələbləri ilə əlaqədar olan məsələləri ətraflı müzakirə edə biləcəyik.

Bugünkü iclasın müzakirəsinə bu məsələlər çıxarılır: birinci məsələ "İqtisadiyyatın idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi haqqında" və "Özəlləşdirilmənin həyata keçirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1996-cı il 8 yanvar tarixli qərarlarının yerinə yetirilməsi barədədir. Mən bunu etməyə məcburam. Amma hesab edirəm ki, bu altı ay ərzində lazımi iş görülməli və bu qərarların yerinə yetirilməsi Nazirlər Kabineti tərəfindən müzakirə olunmalı idi, onların həyata keçirilməsi üçün lazımi tədbirlər görülməli idi. Bu məsələ barədə baş nazir Fuad Quliyev və baş nazirin müavini, Dövlət Əmlak Komitəsinin sədri Tofiq Əzizov mə'ruzə edəcəklər.

İkinci məsələ 1996-cı ilin birinci yarısında ölkənin iqtisadi inkişafının yekunları və struktur dəyişikliklərinin sür'ətləndirilməsi vəzifələri haqqındadır. Bu da birinci məsələ ilə bağlıdır. Ancaq mən hesab edirəm ki, bu məsələ barədə mə'ruzəni biz ayrıca dinləməli və müzakirə etməliyik. Ümumiyyətlə, mən demək istəyirəm ki, bu məsələlərin hamısı bir-biri ilə bağlıdır və kompleks şəkildədir.

Üçüncü məsələ iqtisadiyyatın maliyyə vəziyyəti, ödəmələr və vergi intizamının möhkəmləndirilməsi haqqındadır. Bu da çox mühüm məsələdir. Bu məsələ barədə maliyyə naziri Yusifovun, Milli Bankın idarə heyətinin sədri Rüstəmovun, Baş Dövlət Vergi Müfəttişliyinin rəisi Vəkilovun və Dövlət Gömrük Komitəsinin sədri Heydərovun məruzələri dinləniləcəkdir.

İqtisadi islahatların sosial yönümünün gücləndirilməsi çox mühüm məsələdir. Çünki iqtisadiyyat sahəsində bütün işlərimiz, fəaliyyətimiz yalnız və yalnız xalqımızın rifah halının yaxşılaşdırılmasına, sosial problemlərin həll edilməsinə həsr olunubdur. Ona görə də biz bu məsələni daim diqqətdə saxlamalıyıq və bu məsələ Nazirlər Kabinetinin həmişə diqqət mərkəzində olmalıdır. Bu məsələ barədə Sosial Təminat nazirinin müavini Rəhimov və Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun sədri Ələkbərov məruzə edəcəklər.

Xarici iqtisadi əlaqələrin vəziyyəti və onların səmərəliliyinin artırılması yolları barədə Xarici İqtisadi Əlaqələr nazirinin birinci müavini Qüdrət Quliyev məruzə edəcəkdir.

Bunlar əsas məruzələrdir. Amma bununla yanaşı, bizim bir neçə böyük iqtisadi kompleksin rəhbərlərini də dinləmək nəzərdə tutulur. O cümlədən, məsələn, Dövlət Neft Şirkətinin, "Azərkimya" Dövlət Şirkətinin, "Azərenerji" Dövlət Şirkətinin, "Azneftkimyamaş" Dövlət Şirkətinin prezidentlərini, dəmir yolunun rəisini, Yeyinti Sənayesi Şirkətinin rəhbərini, kənd təsərrüfatı nazirini, əgər vaxt olsa, rabitə nazirini, Xəzər Gəmiçiliyinin və başqa komplekslərin rəhbərlərini də dinləyəcəyik.

Ancaq eyni zamanda, dəvət olunmuş hər bir şəxs müzakirədə iştirak edə bilər və mənim gündəlikdə e'lan etdiyim çıxışlar onlara maneçilik törətmir və digər komplekslərin rəhbərlərinin çıxışlarına sədd qoymur. Bu gün biz çox ətraflı müzakirə aparmalıyıq. Məsələ çox böyük, əhatəli olduğuna görə nəzərdə tutulur ki, iclas iki gün müddətində keçirilsin – bu gün və sabah. Əgər Nazirlər Kabineti vaxt-vaxtında ayrı-ayrı məsələlərin müzakirəsi ilə məşğul olsaydı və lazımı tədbirlər görsəydi, bəlkə də bu məsələlərin hamısının birlikdə belə böyük həcmdə müzakirəsinə ehtiyac olmazdı. Yaxud da ola bilərdi ki, bu məsələlərin bir qismi bir vaxt, digər qismi başqa vaxt müzakirə olunardı. Bəlkə də bu, daha səmərəli olardı. Ancaq nə etmək olar ki, yarım il müddətində bu işlər lazımı səviyyədə aparılmayıb.

Bunların hamısı Nazirlər Kabinetinin iclasının bu tərkibdə, bu gündəlikdə keçirilməsini, bir çox məsələlərin hamısının kompleks halında iki gün müddətində müzakirə edilməsini tələb edir. Güman edirəm ki, bu müzakirə səmərəli olmalıdır. Əvvəlcədən xəbərdarlıq edirəm ki, çıxış edən şəxslər konkret məlumatlar versinlər, konkret təkliflər irəli sürsünlər, konkret sözlər desinlər. Çünki bəzi rəhbər vəzifəli şəxslərimiz ümumi danışqlarla çox vaxt mənim də vaxtımı alırlar və ümumi müzakirənin də vaxtını aparırlar. Ona görə də mən əvvəlcədən xəbərdarlıq edirəm: konkret təklif vermək, fikir söyləmək istəyən adam üçün hər bir imkan yaradılacaqdır. Ancaq əgər ümumi danışqlara, ümumi fikirlərə cəhd olacaqdırsa, ona yol verilməyəcəkdir.

Bugünkü iclasımız konkret iqtisadi xarakter daşıyır. Buna görə də çox konkret və əsas iqtisadi məsələlərimizlə əlaqədar həm çıxışlar qurulmalı, həm də təkliflər verilməlidir.

Mən təklif edirəm ki, işi belə quraq. Saat 1-ə qədər işləyək, bir saat fasilə edək, sonra isə axşam saat 7-dək iclası davam etdirək. Sabah da yenə səhər saat 11-dən işə başlayacağıq.

Bilirsiniz ki, Nazirlər Kabinetinin iclaslarında və başqa toplantılarımızda mən bizim rəhbər vəzifəli şəxsləri bir neçə dəfə xəbərdar etmişəm ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasında dövlət dilimiz, ana dilimiz, Azərbaycan dili hər yerdə – bütün sənədlərimizdə, bütün iclaslarımızda, bütün yığıncaqlarımızda, toplantılarımızda işlənməlidir. Təəssüflər olsun ki, bəzi rəhbər vəzifəli şəxslərimiz təhsillərini keçmişdə rus dilində aldıklarına görə və uzun illər öz işlərində yalnız rus dilindən istifadə etdiklərinə görə Azərbaycan dilini zəif bilirlər. Bu, anlaşıla bilər, çünki o dövrdə, əvvəlki illərdə keçmiş Sovetlər İttifaqının başqa yerlərində olduğu kimi, Azərbaycanda da dövlət işlərində əsasən rus dili işlədilir. Mən bir daha demək istəyirəm, bu barədə heç kəsə irad tutmaq, yaxud da onları tənqid etmək fikrində deyiləm. Bu, o dövrün tələbləri, o dövrdə yaranmış vəziyyət ilə əlaqədar olan bir haldır. Amma eyni zamanda biz üç ildir ki, yaxud beşinci ildir ki müstəqil dövlətdə yaşayırıq. Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Üç il dedim, çünki üç ildir ki, mən buraya gələndən, Azərbaycanda bu işə başlayandan həmin məsələləri dəfələrlə irəli sürmüşəm. Hesab edirəm ki,

bu müddət bizim hər bir rəhbər vəzifəli şəxsimiz üçün yerlidir ki, Azərbaycan dilini öyrənsin, mənimsəsin.

Ancaq nədənsə bəziləri hələ ki, bu barədə istənilən nailiyyəti əldə edə bilməyiblər. Buna görə də təəccüb etmək lazım deyil. Məsələn, Fuad Quliyev də, Səməd Sadıqov da məndən xahiş ediblər, mən də razı olmuşam ki, onlar burada öz məruzələrini rus dilində etsinlər. Bununla rus dilinə heç də hansısa mənfi münasibət bildirilmir. Rus dili bizim üçün çox hörmətli bir dildir, bu dildən xalqımız çox səmərəli istifadə edir və bir xarici ölkənin dili kimi bu dil bizim üçün bu gün də lazımdır. Kim bu dili də bilirsə, onun üstünlüyü var. Ancaq bununla yanaşı, biz ölkəmizdə, respublikamızda dövlət dilimizin, ana dilimizin hər yerdə işlənməsinə nail olmalıyıq.

Mən bu barədə hamıya bir daha müraciət edirəm və xüsusən rəhbər vəzifəli şəxslərdən tələb edirəm ki, onlar dövlət dilini öyrənmək üçün lazımı əlavə tədbirlər görsünlər və buna nail olsunlar. Bunu etmək lazımdır, hətta zəruridir. Heç kəs fikirləşməsin ki, sabah yenə də elə bir vəziyyət yaranacaq ki, Azərbaycan dili lazım olmayacaqdır. Azərbaycan dili həmişə lazım olacaq və onsuz yaşamaq mümkün olmayacaqdır.

Mən bu izahatı birincisi, ona görə verirəm ki, sizdə və – bizim bu iclasımız televiziya vasitəsilə bütün respublikaya yayılır – heç kəsdə bu barədə bir anlaşılmazlıq olmasın. Eyni zamanda bu fürsətdən istifadə edib, bu məsələnin çox zəruri olduğunu bir daha qeyd edirəm.

YEKUN NİTQİ

Müzakirələrə yekun vurmaq vaxtı gəlib çatıb. Dünən və bu gün biz respublikamızın həyatı üçün çox böyük əhəmiyyəti olan məsələləri ətraflı müzakirə etdik. Məsələlərin müzakirəsinin gedişi, çıxışlar və nəhayət, bu gün müzakirə sona çatarkən yaranmış təəssürat onu göstərir ki, biz çox dəyərli və əhəmiyyətli iş görmüşük. Bildiyiniz kimi, bu müzakirələr respublikamızda iqtisadiyyatın vəziyyəti ilə bağlı mövcud olan zərurətdən meydana çıxmışdır.

İyun ayının 28-də mən Nazirlər Kabinetinin rəhbərliyi ilə görüşərkən iqtisadiyyatda olan vəziyyət və bəzi problemlər haqqında, eyni zamanda Nazirlər Kabinetinin işi ilə əlaqədar narazılığımı və narahatçılığımı, xüsusən bu il yanvar ayının 8-də Nazirlər Kabinetinin geniş iclasında qəbul olunmuş iki qə-

rarın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar buraxılan səhvlər, yəni bu məsələlərin, bu qərarların həyata keçirilməməsi haqqında öz fikrimi bildirdim. Mən hiss etdim ki, belə bir geniş, ətraflı müzakirə keçirməyə ehtiyac var və qərar qəbul olundu ki, iyul ayının 18-də Nazirlər Kabinetinin geniş iclası keçirilsin, bu iclasa da prezident özü rəhbərlik etsin.

Mən dünən müzakirələrə başlayarkən bildirdim ki, Nazirlər Kabinetinin işində təşkilati nöqtəyi-nəzərdən çatışmazlıqlar çoxdur. Əgər onlar olmasaydı, Nazirlər Kabinetinin işi ardıcıl, davamlı olaraq, planlı şəkildə həyata keçiriləydi bəlkə mənim bu məsələlərə bu qədər müdaxilə etməyimə ehtiyac olmazdı. Çünki Nazirlər Kabinetinin çox böyük səlahiyyəti var və o, həmin səlahiyyətlər çərçivəsində iqtisadiyyata, sosial sahəyə və həyatımızın bütün sahələrinə aid olan məsələləri araşdırıb müzakirə etmək hüququna malikdir və bu səlahiyyətlərindən istifadə etməlidir. Ancaq təəssüflər olsun ki, Nazirlər Kabinetində iş bu cür təşkil edilməyibdir. Ona görə də qəbul olunmuş bir çox qərarların, o cümlədən bu ilin yanvar ayında qəbul edilmiş iki qərarın icrası da lazımı səviyyədə olmamışdır. Məhz bunlara görə iyul ayının 18-də belə müzakirənin başlanmasına ehtiyac vardı. Ancaq indi, müzakirə sona çatarkən, hesab edirəm ki, mən iyun ayının 28-də bu müzakirə haqqında, Nazirlər Kabinetinin geniş iclası haqqında qərarı qəbul edərkən bəlkə də heç təsəvvür etmirdim ki, müzakirə belə ətraflı, prinsipial olacaqdır və eyni zamanda bu müzakirə bizim üçün çox şeyləri açacaqdır. Ona görə də mən hesab edirəm ki, biz səmərəli iş görmüşük və bu müzakirə işdə, bizim gələcək işlərimizdə, xüsusən buraya toplaşanların və onların rəhbərliyi altında işləyən orqanların, təşkilatların əməli fəaliyyətində öz əksini tapmalıdır.

Biz iki gün müddətində respublikamızın həyatının çox mühüm bir sahəsini – sosial-iqtisadi sahəni, demək olar ki, ətraflı təhlil etdik. Burada həm indiki vəziyyətə, 1996-cı ilin birinci yarısının yekunlarına, həm də keçən illərə – 1994–95-ci illərə, hətta ondan əvvəlki illərə də nəzər saldıq. Hesab edirəm ki, iqtisadiyyatımızın vəziyyəti və onun qarşısında duran problemlər bu iki gün müddətində həm bizim üçün, həm də bizi canlı yayım vasitəsilə dinləyən Azərbaycan vətəndaşları üçün daha da aydın oldu. Bizim işimizdə bir prinsip həmişə əsas olmalıdır. Biz hər bir məsələni obyektiv qiymətləndirməli, obyektiv araşdırmalı, obyektiv təhlil etməliyik. Güman edirəm ki, dü-

nən və bugünkü kimi belə bir obyektiv təhlil əldə olunub. Şübhəsiz ki, biz hər məsələnin dərinə, daha ətraflı təhlil olunması səviyyəsinə qalxa bilmədik və bu da bu müddətdə mümkün deyildi. Ancaq hər halda respublikanın sosial-iqtisadi həyatının son illərdəki vəziyyət və xüsusən 1993–94–95-ci illərdə və 1996-cı ilin birinci yarısında olan vəziyyət, mövcud olan problemlər və eyni zamanda nöqsanlar, çatışmazlıqlar və bizi narahat edən başqa məsələlər müzakirə olundu. Hesab edirəm ki, müzakirə belə ümumi bir təsəvvür yaratmaq üçün əsas verir.

Biz bu gün işimizi qiymətləndirərkən və nöqsanlarımızı çox ciddi tənqid edərkən geriye də baxmalıyıq və qeyd etdiyim kimi, hər bir şeyə obyektiv qiymət verməliyik. Respublikamız, ölkəmiz bir çox obyektiv səbəblərdən son illərdə, demək olar ki, 1988-ci ildən sosial-iqtisadi sahədə get-gedə tənəzzülə uğrayıb və bunun nəticəsində iqtisadi sosial böhran mövcuddur. Bunların obyektiv səbəbləri var və o barədə dünən də, bu gün də danışılıb, deyilib. Ancaq eyni zamanda özümüzün işimizdən asılı olan səbəblər də var. Biz respublikamızın sosial-iqtisadi vəziyyətinin ağır halda olduğunu daim qeyd edərək, eyni zamanda atılan addımları da, görülən işləri də, müsbət nəticələri də, bəzən ümumi işdə xırda da olsa müsbət halları da görməliyik və qeyd etməliyik.

1993-cü ili xatırlamaq lazımdır. Üç il bundan qabaq, 1993-cü ilin iyun – iyul aylarında Azərbaycan nə vəziyyətdə idi? Azərbaycan böyük təhlükə qarşısında idi, fəlakət burulğanında boğulurdu. Azərbaycan artıq parçalanırdı. Azərbaycanda dövlət böhranı baş vermişdi. Bunlar hamısı bir gündə meydana çıxan şey deyildi. Bunlar 1993-cü ildən əvvəl, o illərdə Azərbaycanda gedən sosial-iqtisadi və ictimai-siyasi proseslərin məntiqi nəticəsi idi. Respublika o illərdə o qədər ağır bir vəziyyətə düşmüşdü ki, həm Ermənistanın hərbi təcavüzü, həm də ki, daxildə gedən ictimai-siyasi proseslər, xaricdən Azərbaycana göstərilən cürbəcür təsirlər ölkəmizdə çox gərgin bir vəziyyət yaratmışdı. Belə bir vəziyyətdə iqtisadiyyat haqqında düşünmək şübhəsiz ki, bəlkə də çox çətin idi. Bir tərəfdən müharibə gedirdi və Azərbaycanın daxilində gedən bu çəkişmələr, hakimiyyət mübarizəsi, Azərbaycanı parçalamğa cəhd edən qüvvələrin hərəkətləri nəticəsində təəssüflər olsun ki, müharibə də bizim üçün uğursuz gedirdi. İkinci tərəfdən isə içəridə qarma-qarışıqlıq var idi.

Ona görə də 3 il müddətində Azərbaycanın belə ağır vəziyyətdən, fəlakətli bir vəziyyətdən bugünkü vəziyyətə gəlib çıxması, mən hesab edirəm ki, böyük nailiyyətdir, xalqımızın nailiyyətidir, bizim müstəqil Azərbaycan Respublikasının, dövlətinin nailiyyətidir. Bu, dövlət işləri ilə məşğul olan bütün şəxslərin, orqanların nailiyyətidir. Ona görə də mən Azərbaycanda əvvəlki illəri demirəm, hesab edirəm ki, ciddi iqtisadi məsələlərlə məşğul olmağa o vaxt da imkan yox idi, ancaq kimin hansı vəzifədə olması, kimin hansı vəzifəni tutması üstündə dava gedirdi. Və o illərdə də, 1993–1994-cü illərdə də iqtisadiyyatla ciddi məşğul olmaq və iqtisadiyyatı bu böhran vəziyyətindən çıxarmaq üçün yararlı addımlar atmaq barədə fikirlər daim vardı. Ancaq bu fikirlərin əməli surətdə həyata keçirilməsi həmin vəziyyətlə əlaqədar idi.

Bugünkü vəziyyət ondan ibarətdir ki, artıq respublikamızda ictimai-siyasi sabitlik yaranıb. İki ildir ki, müharibə yoxdur. Doğrudur, biz bunu böyük nailiyyət hesab edə bilmərik. Çünki respublikamıza qarşı edilmiş bu təcavüz aradan götürülməyibdir, torpaqlarımızın 20 faizi işğal altındadır və işğal olunmuş torpaqlardan didərgin düşmüş 1 milyondan artıq vətəndaşımız çox ağır vəziyyətdədir, əksəriyyəti çadırlarda yaşayır. Elə iki il bundan öncə də vəziyyət belə idi – torpaqlar da işğal olunmuşdu, qaçqınlar da var idi, vəziyyət də ağır idi. Ancaq eyni zamanda döyüşlər gedirdi, hər gün şəhidlər gəlirdi, hər gün qan tökülürdü. İki ildir ki, müharibə getmir. Əgər iki il bundan öncə biz müharibəni – Ermənistanla gedən müharibəni saxlaya bildiksə, ancaq Azərbaycanın daxilində olan ayrı-ayrı silahlı dəstələrin, silahlı qüvvələrin, terrorçu qrupların, təxribatçı qrupların Azərbaycan dövlətçiliyinə etdiyi xəyanətləri biz, demək olar ki, ancaq 1995-ci ilin ortasından başlayaraq dayandıra bildik. Əgər 1994-cü ilin may ayında biz atəşi dayandıra bildiksə, Ermənistanla Azərbaycan arasında atəşi dayandırsa, daxildə gedən, yenə də deyirəm, daxili müharibəni, terrorçuların, qeyri-qanuni dəstələrin, siyasi müxalifətin, yaxud da ki, hərbi müxalifətin, cürbəcür yaramaz ünsürlərin Azərbaycan dövlətçiliyinə qarşı yönəldikləri hərəkətlərin qarşısını yalnız 1995-ci ilin ortalarında ala bildik və sabitlik yara-da bildik.

Təsəvvür edin, 1993-cü ildə Azərbaycan, Bakı fəvqə'l'adə vəziyyət şəraitində idi, heç şəhərə çıxmaq mümkün deyildi. 1994-cü ildə fəvqə'l'adə vəziyyət yox idi. Onu biz artıq sentyabr

ayında götürdük. Ancaq 1994-cü ildə də vəziyyət o qədər gərgin idi ki, insanların bir çoxu qorxurdu. Çünki cürbəcür qruplar, cürbəcür dəstələr hələ mövcud idi, onların bir qismi bizim yüksək səviyyəli dövlət orqanlarında işləyirdi: baş nazir vəzifəsindən tutmuş, milli təhlükəsizlik naziri, kənd təsərrüfatı naziri vəzifələrində, başqa nazirliklərdə, yerlərdə işləyirdilər. Bunların hamısı, şübhəsiz ki, respublikamızda sosial-iqtisadi problemlərimizin həll edilməsini, bu məqsədlə lazımı qərarların qəbul olunmasını və onların həyata keçirilməsini ləngidirdi. Ancaq bütün bunlara baxmayaraq biz elə 1993-cü ildə də həmin bu strategiya ilə, bu strateji prinsiplərlə işimizə başlamışıq. Yəni əgər biz sosial-iqtisadi problemləri bu gün müzakirə ediriksə, onları ictimai-siyasi problemlərdən heç vaxt ayırmaq olmaz. Əgər respublikada ictimai-siyasi sabitlik olmasa, sağlam ictimai-siyasi mühit olmasa, heç bir sosial-iqtisadi proqramdan, yaxud problemlərin həll edilməsindən söhbət gedə bilməz.

Iqtisadiyyatda olan problemləri həll etmək üçün, yenə də deyirəm, biz hələ 1994-cü ildə müstəqil Azərbaycan dövlətinin bütün sahələrində, o cümlədən iqtisadiyyat sahəsində, sosial sahədə strateji xəttini müəyyən etmişdik. Xatirinizdədir, mən respublikanın prezidenti seçildəndən sonra andıçmə mərasimində Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi, müstəqil respublika kimi siyasi-iqtisadi proqramı haqqında öz fikirlərimi söylədim və dedim ki, Azərbaycanda hüquqi, demokratik, sivilizasiyalı dövlət qurulur, demokratik proseslər gedir və gedəcəkdir, demokratik cəmiyyət yaranır, Azərbaycanda siyasi plüralizm, insan azadlığı, insanlar üçün bütün azadlıqlar bərqərar olur, Azərbaycan dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya üçün addımlar atacaqdır, öz iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf etdirəcəkdir. Azərbaycanda sərbəst iqtisadiyyat, bazar iqtisadiyyatı, sahibkarlıq prinsipləri yaranacaq, bərqərar olacaq və inkişaf edəcəkdir.

Bunlar 1993-cü ildə e'lan olunubdur və o vaxtdan indiyə qədər Azərbaycanda dövlət tərəfindən ardıcıl surətdə həyata keçirilir. Bu baxımdan mən hesab edirəm ki, bizim iqtisadiyyat sahəsində əldə etdiyimiz nailiyyətlər Azərbaycanın ictimai-siyasi sahədə əldə etdiyi nailiyyətlərlə və beynəlxalq aləmdə apardığı siyasətlə və gördüyü tədbirlərlə sıx bağlıdır. Biz müstəqil bir dövlət kimi, dünyadan təcrid olunmuş vəziyyətdə yaşaya bilmərik. Müstəqil dövlət bütün dünya dövlətləri ilə iqtisadi

sadi əlaqələr qurmalıdır, siyasi əlaqələr qurmalıdır, bütün əlaqələri qurmalıdır. Hesab edirəm ki, bu müddətdə biz bu əlaqələri lazımi səviyyədə qurub yarada bilmişik. Azərbaycanın həm daxili siyasətdə, həm də xarici siyasətdə apardığı tədbirlər nəticəsində beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın hörməti, Azərbaycanın adı, Azərbaycanın imici tamamilə dəyişilibdir. Azərbaycan Respublikası tanınır. Azərbaycan dövlətinə böyük dövlətlər və dünyanın bütün dövlətləri hörmətli münasibət göstərir, Azərbaycan beynəlxalq təşkilatların üzvü olaraq bu təşkilatlarda fəaliyyət göstərir və Azərbaycana maraq günün-gündən artır.

Məhz bunun nəticəsidir ki, artıq 1994-cü ilin sentyabr ayında biz "Əsrin müqaviləsi" adlanan böyük neft müqaviləsini imzaladıq. Bu addımı atmaq asan iş deyildi. Mə'lumdur, indi get-gedə aydınlaşır ki, o müqavilənin bağlanmasına Azərbaycanın həm daxilində, həm xaricində və xüsusən bir çox dairələrdə, bir çox böyük ölkələrdə nə qədər qısqanclıq, eyni zamanda nə qədər mənfi münasibət var idi. Biz bunların hamısının öhdəsindən gələ bildik. Yəni bunlar bizim qarşımızı ala bilmədi. Biz cəsarətli addımlar atdıq, müqaviləni imzaladıq və bu yaxınlarda iki il tamamlanacaq ki, bu müqavilə imzalanıb, əməli, surətdə həyata keçirilir. Ondan sonra biz daha iki böyük müqavilə imzaladıq – 1995-ci ilin noyabr ayında və 1996-cı ilin iyun ayının əvvəlində. Bunlar onu göstərdi ki, biz tutduğumuz yol ilə ardıcıl surətdə və cəsarətlə gedirik və bu müqavilələr dünyanın bir çox ölkələrindən, bir çox böyük şirkətlərindən Azərbaycana çox böyük məbləğdə kapital qoyuluşuna gətirib çıxaracaqdır və şübhəsiz ki, gələcəkdə böyük işlər görmək imkanı yaradacaqdır.

Azərbaycanın elektrik enerjisi ilə əlaqədar bu günlərdə müzakirə zamanı mən dedim, bir də qeyd etmək istəyirəm. Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini e'lan edərkən həm Sovetlər İttifaqında, həm də dünyada, yəni Azərbaycanla maraqlanan dairələrdə, ölkələrdə mə'lum idi ki, Azərbaycan keçmiş Sovetlər İttifaqı respublikaları içərisində müstəqil yaşamaq üçün ən əlverişli şəraiti olan ölkədir. Azərbaycanın təbii sərvətləri və eyni zamanda iqtisadi potensialı buna imkan verir. Bəli, Azərbaycan bu təbii sərvətlərdən keçmiş zamanlarda da istifadə edibdir. Təkcə Azərbaycan yox, bütün Sovet İttifaqı çox istifadə edibdir. Ancaq eyni zamanda Azərbaycanda böyük iqtisadi potensial, böyük sənaye potensialı yaranmışdır.

Məsələn, 1970-ci illərdə və 1980-ci illərin əvvəllərində biz Azərbaycanın energetika müstəqilliyini təmin etmişdik. Burada İmanov dedi, bu fikir çox əhəmiyyətli fikirdir. Mən istəyirəm ki, hamı dərk edə bilsin. Keçmişdə biz Sovetlər İttifaqının tərkibində olanda SSRİ-nin ümumi energetika sistemi var idi və ölkədə belə bir fikir var idi ki, hər bir respublika çalışmalıdır ki, özü üçün müstəqil energetika sistemi yaratsın. Ölkənin ümumi energetika sistemi var, elektrik enerjisi sistemi var və bu energetika sistemindən hər bir respublika istədiyi qədər istifadə edə bilər. Belə bir sistem yaranmışdı, bu sistem var idi. Bəlkə bir tərəfdən bu, həqiqətən iqtisadi prinsiplər nöqtəyi-nəzərindən yaradılmışdı, ikinci tərəfdən də – artıq bunu tam qətiyyətlə demək olar ki, belə bir sistem Sovetlər İttifaqına mənsub olan respublikaları daim bir-birinə bağlı saxlamaq üçün yaradılmışdı.

Ancaq buna baxmayaraq, biz o illərdə, 70-ci illərdə ardıcıl surətdə çalışırdıq ki, Azərbaycanın ərazisində özünü təmin edən miqdarda elektrik enerjisi istehsal etmək üçün elektrik stansiyaları olsun. Bəli, bu, həqiqətdir. Biz bunun üzərində çalışırdıq, mən bunu özümün əsas vəzifələrimdən biri hesab edirdim. Hətta xatirinizdədir ki, atom elektrik stansiyaları dəbə düşəndə biz Azərbaycanda da – Ələt tərəfdə bir atom elektrik stansiyasının tikilməsi haqqında planlar qurduq. İndi bu, keçmişdə qalıb, ona görə mən həqiqəti deyə bilərəm. O vaxt mənim Azərbaycanda atom elektrik stansiyasının tikilməsi barədə fikrim yox idi. Sadəcə olaraq bu, mənim tərəfimdən lazımi bir addım idi. Çünki Gürcüstanın elektrik enerjisi çatmırdı, onlar məsələ qoymuşdular ki, atom elektrik stansiyası tikilsin və təəssüflər olsun ki, cürbəcür yollarla həmin elektrik stansiyası üçün gətirib bizim sərhədimizdə, Mingəcevir su hövzəsindən təxminən 5–6 kilometr uzaqlıqda Gürcüstanın Azərbaycanla lap sərhəddində yer seçmişdilər.

Biz buna e'tiraz etdik. Çünki bu, bizim respublika üçün təhlükə idi. Ancaq gördüm ki, bizim itirazımız nəticə vermir, onda biz məsələ qoyduq ki, atom elektrik stansiyası Gürcüstanda yox, Azərbaycanda tikiləcəkdir. Sübut etdik ki, Azərbaycanda atom elektrik stansiyası daha da ucuz başa gələcəkdir. Xatirimdədir, mən Moskvada işləyəndə yanıma gəlib, yenə də bu atom elektrik stansiyası üçün çox çalışan Gürcüstandan olan dostlarıma Çernobil hadisəsi başlayandan sonra dedim ki, nə cür edək, indi tikəkmi Gürcüstanda atom

elektrik stansiyası, yoxsa yox? Yə'ni bu barədə də mən müəyyən aydınlıq yaratmaq istəyirəm. Biz respublikanın elektrik enerjisi sahəsində müstəqil təminatına çalışdıq və buna da nail olduq.

Amma bir bu deyil. Respublikamızda yaranmış sənaye potensialı Azərbaycanın müstəqil yaşaması üçün yaxşı əsas verir. Əgər bunlar olmasaydı, 1991-ci ildə Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra ən ağır və çətin vəziyyətdə qalardı. İndi isə biz neft müqavilələri ilə, – "Əsrin müqaviləsi" – 1995-ci ildə imzalanmış neft müqaviləsi, 1996-cı ilin iyununda imzalanmış neft müqaviləsi ilə Azərbaycan xalqının 30–40 illik gələcəyi üçün çox gözəl bir iqtisadi əsas yaratmışıq. Yə'ni biz bu müqavilələri bu gün üçün yox, sabah üçün yox, hətta 5 il üçün yox, 10–15–20 il bundan sonra Azərbaycan Respublikasının müstəqil yaşaması üçün və Azərbaycan vətəndaşlarının rifah halının lazımi səviyyədə olması üçün imzalamışdıq. Mən əminəm ki, bunlar öz nəticəsini verəcək və Azərbaycanın gələcək nəsilləri bizim gördüyümüz işləri layiqincə qiymətləndirəcəklər.

Bu neft müqavilələrinin imzalanması təkcə neft şirkətləri ilə, yaxud onların mənsub olduqları ölkələrlə iqtisadi əlaqələrimizin inkişaf etməsi demək deyildir. Bu neft müqavilələrinin imzalanması bir çox başqa böyük şirkətlərin də Azərbaycana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Bir tərəfdən ona görə ki, o şirkətlər həmin bu neft müqavilələrinin həyata keçirilməsi üçün yaranmış konsorsiumlarla müştərək işlər görürlər, ona görə gəlirlər. İkinci tərəfdən isə bu müqavilələrin imzalanması, böyük neft şirkətlərinin Azərbaycana böyük miqdarda kapital qoyması faktı, demək, başqa şirkətlərə də anladır ki, bəli, Azərbaycana kapital qoymaq olar, Azərbaycanda gəlib iş görmək olar. Geniş mənada, geniş miqyasda bunların mənası bundan ibarətdir.

Neft şirkətləri yenə də gəlirlər Azərbaycana. Bizə yeni-yeni şirkətlər gəlir. Mənə xəbər verdilər ki, Amerikanın ən böyük neft şirkəti olan "Eksson" şirkətinin prezidenti yenə də gəlib sabah mənimlə görüşmək istəyir. Onların burada yeni təklifləri var; mən söz vermişəm, sabah saat 2-də onu qəbul edəcəyəm. Bir neçə gün bundan qabaq Amerikanın ən böyük şirkətlərindən biri olan "Şevron" şirkətinin prezidenti gəlmişdi, mən onu qəbul etdim. Onlar Qazaxıstanda çox böyük işlər görürlər. Rusiyada işlər görürlər. İndi Azərbaycanda da iş gör-

mək istəyirlər və bir neçə çox əhəmiyyətli təklifləri var. Amerikanın böyük "Mobil" şirkətinin prezidenti gəlmişdi, o da müəyyən təkliflər irəli sürmüşdü. Bu təkliflərə də biz baxmışıq, müsbət münasibət bildirmişik. Fransanın "Elf Akiten" şirkəti bizim imzaladığımız son müqavilədə yer alıb, ancaq əlavə işlər görmək istəyir, əlavə təklifləri var. Rusiyanın "LUKoyl" şirkəti bizim bütün müqavilələrin üzvüdür, amma eyni zamanda əlavə işlər görmək istəyir, təklifləri var.

Bunların hamısı bir tərəfdən gələcəkdə bizim iqtisadi imkanlarımızı genişləndirir, ikinci tərəfdən də əgər belə böyük şirkətlər Azərbaycana gəlib kapital qoyurlarsa, onlar Azərbaycanla uzunmüddətli əlaqəyə girirlər və uzun müddət bağlı olurlar. Bütün bunların Azərbaycan üçün həm iqtisadi əhəmiyyəti, həm də siyasi əhəmiyyəti var. Bunların hamısı, yenə də deyirəm, Azərbaycana xarici ölkələrin sərmayəsinin gətirilməsinə çox şərait yaratdı.

Bu baxımdan keçən ilin noyabr ayında Londonda Adam Smit İnstitutunun keçirdiyi konfransda bizim iştirakımız və o konfransda Azərbaycanın iqtisadi imkanları haqqında, ölkəmizə sərmayə qoyulması haqqında verilən məlumatlar Azərbaycana olan marağı çox artırıb. Ondan sonra Azərbaycana çox şirkətlər gəlmişdir. Bilirsiniz, aprel ayında mən Norveçdə olmuşam. Norveç böyük dövlət deyil, kiçik bir dövlətdir. Bəlkə heç də hamının təsəvvürü yoxdur ki, indi Azərbaycanda Norveçin 45-ə qədər şirkətinin ofisi var. Bilirsiniz bunların hamısının Azərbaycan üçün bütün başqa əhəmiyyətini kənara qoysaq belə, bunlar Azərbaycanın mənzərəsini, Bakının mənzərəsini dəyişdirir.

Məsələn, indi Yaponiya Azərbaycana çox böyük maraq göstərir. Birincisi, Yaponiyanın "İtoçi" şirkəti bizim konsorsiumda "Pennzoyl" şirkətinin payının bir hissəsini alaraq iştirak edir. İkincisi, onlar bilavasitə Azərbaycanda neft sahəsində bizimlə müştərək iş görmək istəyirlər. Şirkətin prezidenti Azərbaycana gəlmişdi, qəbul etdim onları, danışıqlar aparılır və bu yaxınlarda davam etdiriləcəkdir. Hiss olunur ki, Yaponiyanın təkcə "İtoçi" şirkəti yox, bir neçə başqa şirkəti də Azərbaycana çox meyl göstərir. Artıq onlar da nümayəndəliklərini açıblar.

İndi təsəvvür edin, əgər üç il bundan qabaq Azərbaycanda xarici səfirliklərdən savayı heç bir nümayəndəlik yox idisə, gör indi neçə xarici şirkətlərin burada nümayəndəlikləri var, ofisləri var – gəlirlər, gedirlər, iş görürlər. Bunlar hamısı Azərbay-

canın müasir, indiki mənzərəsidir. Bu mənzərə də Azərbaycanın iqtisadiyyatında gedən prosesləri əks etdirir. Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatına bağlanmasını, ölkəmizin qapılarının dünya iqtisadiyyatı üçün açıq olmasını və beləliklə, Azərbaycanın qətiyyətlə bazar iqtisadiyyatı yolu ilə, dünyanın sərbəst iqtisadiyyatı yolu ilə getməsini bir daha sübut edir.

Bunlar böyükmiqyaslı işlərdir, ancaq bunlarla yanaşı, hesab edirəm ki, biz Azərbaycanın daxili imkanlarından səmərəli istifadə olunması üçün son illərdə çox əhəmiyyətli işlər görmüşük və bu da öz nəticəsini vermişdir. Bilirsiniz ki, 1994–95-ci illərdə prezidentin bir neçə fərmanı olubdur. O fərmanlarla iqtisadiyyatda liberallaşma proseslərinin aparılması və onun gücləndirilməsi, ixracın, idxalın liberallaşdırılması və ümumiyyətlə, iqtisadiyyatda özəl sektorun inkişaf etməsi üçün çox böyük yollar açmışıq, böyük işlər görmüşük.

Xatirinizdədir. 1993-cü ildə və yaxud 1994-cü ildə biz hər ay müzakirə edirdik ki, filan məhsulun qiyməti nə təhər oldu. İndi Azərbaycanda bütün qiymətlər buraxılıbdır, bütün qiymətlər liberallaşdırılıbdır. Bu özü Azərbaycanda struktur dəyişikliklərinin ən gözəl təzahürüdür. Qiymətlərin liberallaşdırılması nəticəsində də özəl sektor Azərbaycanda artıq çox geniş fəaliyyət göstərir. Biz geniş özəlləşdirmə proqramını qəbul etmişik. Bu barədə mən öz fikirlərimi deyəcəyəm. Ancaq bizim qəbul etdiyimiz qanunlar nəticəsində, – iqtisadiyyatın tənzimlənməsi ilə əlaqədar biz təxminən 100-ə yaxın qanun qəbul etmişik, – prezidentin verdiyi fərmanlar əsasında, Nazirlər Kabinetinin bu prezident fərmanları ilə əlaqədar qəbul etdiyi qərarlar əsasında iqtisadiyyatda sərbəstləşmə, liberallaşma, idxal-ixrac prosesində liberallaşma və bunların sadələşdirilməsi artıq göz qabağındadır. Bunların nəticəsidir ki, indi, yenə də deyirəm, Azərbaycanda qiymətlər sərbəstləşdirilib və bu qiymətləri bazar, konyuktura müəyyənləşdirir. Bunlar hamısı iqtisadiyyatda gedən müsbət proseslərdir. Bu proseslər gedir, bəlkə bəziləri bunları müşahidə edə bilmirlər, hiss edə bilmirlər, yaxud da ki, dərk edə bilmirlər. Amma bunlara baxsanız, bir-birinin ardınca atılan bu addımlar Azərbaycanda bugünkü sərbəstlik, iqtisadiyyatda sərbəstlik vəziyyətini yaradıbdır.

Iqtisadiyyatda struktur dəyişiklikləri, şübhəsiz ki, bu dediyim tədbirlərlə həyata keçirilir, amma hələ bu barədə çox böyük işlər aparılır. Ona görə də biz dünən də, bu gün də bu

müzakirənin mərkəzində iqtisadiyyatda struktur dəyişikliklərini bir əsas vəzifə kimi yenidən qarşıda qoyuruq, yenidən diqqət mərkəzinə çəkirik. Bu barədə çox işlər görülməlidir. Qlobal nöqteyi-nəzərdən bu tədbirlər özəlləşdirmə ilə əlaqədardır. Ancaq hər bir sahədə aparılan struktur dəyişiklikləri mövcud imkanlardan səmərəli istifadə etməkdən, bunu bazar iqtisadiyyatına uyğun etməkdən ibarətdir.

Bilirsiniz, bazar iqtisadiyyatı təkcə sərbəst iqtisadiyyat demək deyil, bazar iqtisadiyyatı istehsal ilə bazar arasında olan əlaqədir. İstehsal gərək bazar ilə bağlı olsun, bazarın konyunkturası ilə bağlı olsun. Əgər istehsal bazarın konyunkturasına cavab vermirsə, o, ya istehsal etməməlidir, ya da məhsulun növünü, keyfiyyətini dəyişməlidir, onu bazarın tələblərinə uyğunlaşdırmalıdır. Əgər onu edə bilmirsə, demək, bu istehsal ləğv olunmalıdır, müflisləşməlidir. Bəli, bazar iqtisadiyyatı təkcə bir özəlləşdirmədən, xüsusi mülkiyyət yaratmaqdan ibarət deyil. İndi bu yaranan xüsusi mülkiyyətçilərin də hamısı əgər bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedəcəksə, bunlar gərək işlərini bazarın tələblərinə uyğun qursunlar. Özəlləşdirmə və yaxud da mülkiyyətin xüsusiyyətə verilməsi bir ondan ibarət deyil ki, bu, dövlət mülkiyyətində idi, verdim xüsusi mülkiyyətə. Xüsusi mülkiyyətçi bu əmlakdan nə cür istifadə edəcəkdir? Torpaqdır, yaxud istehsal müəssisəsidir, yaxud ticarət müəssisəsidir, məişət müəssisəsidir – bundan nə cür istifadə edəcək? Əgər bazarın tələblərinə uyğun istifadə eləyə biləcəksə, özü üçün, eyni zamanda bizim iqtisadiyyatımız üçün yaxşı nəticə əldə edəcəkdir. Çünki o, istehsalı artıracaq, istehsalı artıranda büdcəyə verilən vergilər artacaqdır. Həm bazar təmin olunacaqdır, həm də dövlətin mənafehləri təmin olunacaqdır. Ona görə də bu gün biz, məsələn, mövcud istehsal sahələri haqqında söhbət aparırıq. Bu barədə mən öz fikirlərimi deyəcəm. Əsas vəzifə təkcə ondan ibarət deyil ki, istehsalı artırmaq. İndi hər dəfə deyirlər, istehsal aşağı düşüb. Bəli, düşüb. Amma istehsalın aşağı düşməsi sürəti də artıq 1996-cı ilin birinci yarısında azalıbdır. Əgər 1994–95-ci illərdə istehsalın aşağı düşmə sürəti 27 faiz idisə, indi bu 6 ay müddətində 10 faiz olubdur. İstehsalın aşağı düşməsi sürəti azalıbdır. Bu, müsbət nəticə kimi qiymətləndirilir.

Biz adətən həmişə Rusiyaya nəzər salırıq, Rusiya televiziyasında daim bu məlumatlar verilir. Rusiyanın Nazirlər Kabinetində gedən müzakirələrdə də onlar hər dəfə istehsalın

aşağı düşmə sürətinin azalmasını müsbət bir hal kimi qiymətləndirirlər. Amma iş burasında deyil. Təsədüfi deyil ki, bu gün, məsələn, Fikrət Sadıqov çıxış edərkən dedi ki, mən istehsalı 35 faiz qaldıracağam, ancaq mən ondan soruşdum və bu gün bir daha deyirəm, – məsələ istehsalın 35 faiz qaldırılmasında deyil. Əgər istehsal 35 faiz qalxacaqsa, istehsal olunan mal indi istehsal olunmuş mal kimi anbarlarda qalacaq və satılmayacaqsa, istehsalın belə qaldırılmasının heç bir əhəmiyyəti yoxdur.

Ona görə də indi struktur dəyişiklikləri bir çox istiqamətlərdə getməlidir və bu istiqamətlərdən biri də – bu barədə mən öz fikirlərimi yenə də sonra deyəcəyəm, – mövcud istehsal sahələrini bu struktur dəyişiklikləri prinsipləri əsasında təşkil etməkdən ibarətdir.

Ancaq geniş mənada, şübhəsiz ki, söhbət mülkiyyətin, mülkiyyət münasibətlərinin dəyişilməsindən gedir, mülkiyyətin özəlləşdirilməsindən gedir. Biz bu barədə böyük bir proqram qəbul etmişik. Kimsə deyir ki, biz gecikmişik, biz ləngimişik. Bilirsiniz, hər ölkənin özünəməxsus spesifikasiyası var. Bir ölkə o birisinə bənzər deyil. Mən bunu dəfələrlə demişəm, bir də deyirəm. MDB-yə daxil olan ölkələrin heç birində belə deyil. Gürcüstanda bəlkə belədir, bəlkə Tacikistanda da müharibə getdiyinə görə belə ola bilər. Amma başqalarının heç biri Azərbaycanın düşdüyü vəziyyətdəki kimi deyil. Bizim ərazimizin 20 faizi işğal olunub. Bir tərəfdən də ki, Azərbaycanın içərisində gedən ictimai-siyasi proseslər. Əgər üç il bundan öncə Azərbaycan vətəndaş müharibəsi içində idisə, iki il bundan öncə biz dövlət çevrilişlərinin qarşısını alırdıqsa, demək, şübhəsiz ki, bizim respublikamızın özünəməxsus xüsusiyyətləri var, bizim ölkəmizin, həyatımızın, yaşayışımızın özünəməxsus xüsusiyyətləri var. Ona görə də bizim strateji xəttimiz e'lan olunubdur və xüsusən Azərbaycan prezidentini prezident seçilən və xalq qarşısında and içən zaman bunu e'lan edibdir. Bunu biz ardıcıl surətdə həyata keçiririk. Proqram qəbul olunubdur, o proqram da həyata keçirilir. Bunun bir az tez, bir az gec olmasının bir o qədər də böyük əhəmiyyəti yoxdur. Əhəmiyyəti odur ki, bunlar həyata keçirilir.

Bu baxımdan özəlləşdirmə haqqında qəbul olunmuş qərarlarımızın çox böyük əhəmiyyəti vardır. Birinci, – xüsusən, lap axırda qəbul edilmiş olsa da, mən bunu xüsusi qeyd etmək istəyirəm, – "Torpaq islahatı haqqında" qanundur. Bu, çox radi-

kal bir addımdır, çox inqilabi bir qanundur. Torpaq islahatı haqqında bizim qəbul etdiyimiz qanun, hesab edirəm ki, bütün dünyaya, o cümlədən Müstəqil Dövlətlər Birliyinə mənsub olan ölkələrə nümayiş etdirir ki, Azərbaycan Respublikası doğrudan da sərbəst iqtisadiyyata keçmək üçün çox cəsarətli və ciddi addımlar atır.

Biz həmişə Rusiyanı özümüz üçün nümunə götürürük. Bu, belə də olmalıdır, çünki doğrudan da Rusiyada islahatlar geniş miqyasda keçirilir və oradan biz çox şeylər öyrənirik. Bir Rusiyadan yox, başqa MDB dövlətlərindən də öyrənirik. Ancaq iki gün bundan öncə mən televiziya ilə Rusiyada torpaq islahatı ilə əlaqədar yenə bir verilişə baxdım. Bilirsiniz ki, Dövlət Duması qanun qəbul edib ki, torpağı şəxsi, xüsusi mülkiyyətə vermək olmaz. Belə bir torpaq məcəlləsi var. Prezident bəyan edib ki, o, bu qanunu imzalamayacaq, geri qaytaracaq. Federasiya Şurası bunu geri qaytarıb ki, yenidən baxsınlar. Duma ona yenidən baxmaq istəmir. Eyni zamanda yüksək vəzifəli şəxslər iki gün bundan öncə belə bəyan ediblər: bəli, torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsi problemi gərək regionlar üzrə həll edilsin. Bu, artıq prezident komandasından olan adamların bəyanatıdır. Regionlar üzrə gərək müəyyən edilsin, – hansı vilayətdə bunu etmək olar, hansı vilayətdə isə etmək olmaz. İkincisi, belə fikir söylənilir ki, bu məsələni referenduma çıxarsınlar, görək xalq bunu istəyir, ya istəmir.

Bu, nəyi göstərir? Onu göstərir ki, ən mürəkkəb məsələ barəsində Rusiyada çox böyük fikir müxtəlifliyi var. Bu, təkcə siyasətçilərin fikir müxtəlifliyi deyil. Kütlə arasında da eyni fikir yoxdur. Prezident seçkilərində kommunist partiyasının nümayəndəsinə səs verənlər kolxozların, sovxozların saxlanması-nın tərəfdarıdırlar və şəxsi mülkiyyətin əleyhinədirlər.

Görürsünüz, iqtisadi islahatların keçirilməsində qabaqda gedən Rusiya kimi bir ölkə necə problemlərlə rastlaşır. Amma biz belə bir qanun qəbul etmişik. Belə bir qanunu da müvəffəqiyyətlə qəbul etmək üçün biz il yarım ki, iş aparırıq. Bəli, mən bunu dəfələrlə demişdim ki, biz gərək xalqın rəyini öyrənək, biz gərək insanlara anladaq ki, doğrudan da bu yol bizim üçün daha səmərəli yoldur. Gərək insanlar bunu özləri dərk etsinlər, özləri qəbul etsinlər. Zorla, yuxarıdan kiminsə istəyi ilə, – guya hansısa bir adam özünü çox inqilabçı göstərir, – onun rəyi ilə belə şeyləri keçirmək olmaz.

Sizin içərinizdə Azərbaycanın kənd təsərrüfatını bilən

adamlar var və kənd adamlarının psixologiyasını da yaxşı bilən adamlar var. Amma yaqin bu fikirlə razı olarsınız ki, mən də bunları yaxşı bilirəm. Bəlkə də bunu Azərbaycanda çoxlarından yaxşı bilirəm. Çünki mən Azərbaycana 14 il rəhbərlik etdiyim zaman kənd təsərrüfatı ilə xüsusi məşğul olmuşam. Kənd təsərrüfatı çox həssas bir sahədir. Bu, zavod deyil, fabrik deyil, torpaqdır, torpağın üzərində işləyən insandır. Zavodda, fabrikdə işçinin cihazı var, avtomatı var, düyməsi var, filanı var – o, düyməni basır, yaxud da ki, aləti işə salır, iş gedir. Amma torpaq canlı bir məfhumdur. Bitki də canlıdır, heyvanlar da canlıdır. Kənd təsərrüfatında insan canlı bir həyata qovuşur.

Mən bunların hamısını hiss edərək işlədiyim müddətdə kənd təsərrüfatı ilə xüsusi məşğul olmuşam. Mən Azərbaycan kəndinin hər bir incəliyini bilirəm, kəndlinin psixologiyasını bilirəm, torpaqla bağlı olan adamların psixologiyasını bilirəm. Ona görə də mən bu qanunun layihəsini müzakirə edərkən demişdim, bu gün təkrar olaraq deyirəm ki, mən bu müddətdə çalışırdım ki, bizim insanlar, xüsusən kənddə yaşayan insanlar özləri inansınlar, bilsinlər ki, bu yol bizim üçün doğrudan da uğurlu yoldur və bu yolla daha yaxşı nailiyyətlər əldə edə bilərik. Bu yol müstəqil Azərbaycanın gələcəyi üçün yeganə yoldur. Buna da biz nail olduq. Amma buna nail olmaq üçün biz nə qədər işlər gördük.

Mən 1992-ci ildə Naxçıvanda işləyərkən, hələ Azərbaycan da bu problemlər heç yaxına qoyulmayan zaman orada, Naxçıvanın Ali Məclisində biz bu sahədə qərar qəbul etdik və bir neçə rayonda ayrı-ayrı kəndlərdə torpaqları camaata payladıq. Nə nəticə verdi? Nəticə çox gözəldir. Naxçıvanın nümayəndəsi bir neçə dəfə bizim komissiyalarda iştirak edərkən alınan müsbət nəticələri dedi. Yaxud da ki, 1992–1993-cü illərdə mən Naxçıvan Muxtar Respublikasında kolxozlarda, sovxozlarda olan heyvanların hamısının kəndlilərə satılması haqqında qərar qəbul etdim. Onda Azərbaycanda belə bir qərar yox idi. Muxtar respublikanın parlamenti belə qərar qəbul etdi, satdıq. İndi Naxçıvanda, məsələn, ət problemi yoxdur. Mal-qara satılıb və əvvəlkindən çoxdur. Hər bir kəndli də öz mal-qarasını yaxşı saxlayır, ət problemi də aradan götürülüb. Ancaq mənim yadımdadır ki, Naxçıvana 1990-cı ildə gəlmişdim, hələ işləməirdim, bir il orada belə yaşadım, bilirsiniz. Bir də görürdüm, qohumlarım səhər deyirdilər ki, gedək filan kəndə, tez

gedək, çünki həmin kənddə bu gün ət kəsiləcəkdir, – orada mal kəsəcəklər, gedək oradan bir-iki kilo ət alağ. Mağazalarda ət yox idi. Bakının özündə də belə idi, Azərbaycanın başqa yerlərində də belə idi. Amma indi ət küçələrdədir.

Bilirsiniz ki, mən hələ özəlləşdirmə haqqında, torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsi haqqında, torpaq islahatı haqqında qanunlar qəbul olunmamış, onların hazırlıq dövründə bir neçə müşavirədə göstəriş verdim ki, Naxçıvanda keçirilən eksperimentin nəticəsi əsasında bütün Azərbaycanda kolxozlarda, sovxozlarda olan mal-qaranın əksəriyyətini çalışın kəndlilər alsınlar. Çox yerlərdə alıblar. Abbasov, elədir, yoxsa yox?

Abbas Abbasov: Bəli.

Heydər Əliyev: Alıblar. İndi Azərbaycanda, Bakıda ət problemi yoxdur. Amma siz də Bakıda yaşamısınız, mən də Bakıda yaşamışam. Mənim özüm burada işlədiyim vaxtlarda da – 70-ci illərin axırlarında və 80-ci illərin əvvəllərində biz talonla ət satırdıq. Yəqin sizdən çıxıb? Yağ, ət talonla idi, çünki özümüz ət istehsal edə bilmirdik. Bizə ət Rusiyadan, Ukraynadan dotasiya ilə gəlməli idi, onu da hər il ixtisara salırdılar, ona görə də talona keçdik. İndi talon da yoxdur Azərbaycanda, Bakıda – hər yerdə ət var, elədir, yoxsa yox? Bəlkə mən düz demirəm?

Yerdən səs: Elədir.

Heydər Əliyev: Doğrudurmu?

Yerdən səs: Bəli, bəli.

Heydər Əliyev: Hər yerdə ət var, problem götürülüb. Qiymət də başqa yerlərə nisbətən ucuzdur. Neçəyədir ətin kiloqramı?

Yerdən səs: 7–10 min manat.

Heydər Əliyev: 7–10 min manat. Amma bilirsiniz Moskvada ətin kiloqramı neçəyədir? Bilən var, yoxsa yox?

Yerdən səs: 25–28 min rubl.

Heydər Əliyev: Moskvada 25–28 min rubldur, burada 7–10 min manat. Şübhəsiz ki, bu müqayisələri aparanda düzgün başa düşün. Mən heç də hesab etmirəm ki, bizdə başqa yerlərdən yaxşıdır. Sadəcə, olan vəziyyəti obyektiv təhlil etmək üçün deyirəm. İkinci tərəfdən, mən bunu həmin görülən işlərin müsbət nəticəsi kimi deyirəm ki, əgər bunlar olmasaydı, bu tədbirlər həyata keçirilməsəydi, kəndli bu torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsini, kolxozların, sovxozların

ləğv olunmasını psixoloji cəhətdən dərk edə bilməsəydi bəlkə də bizim qanunumuzu da Rusiyada qəbul olunan qanun kimi – biri qəbul edərdi, biri qəbul etməzdi, bir hissəsi qəbul edərdi, bir hissəsi qəbul etməzdi. Yenə də deyirəm, iki gün bundan qabaq orada deyirlər ki, biz gərək ya referendum keçirək, ya ayrı-ayrı regionların xüsusiyyətinə uyğun olaraq bu islahatı həyata keçirək.

Biz belə bir qanunu qəbul etmişik. Bu, böyük bir nailiyyətdir. Hesab edirəm ki, bu qanunun həyata keçirilməsi çox yaxşı nəticələr verəcəkdir. Bu günlərdə bu qanunun həyata keçirilməsi ilə əlaqədar mən fərman imzalayacağam, artıq bu fərman hazırdır və lazımı əməli tədbirləri görmək üçün hər kəsin vəzifəsi orada müəyyən olunacaqdır.

Mülkiyyətin özəlləşdirilməsinin başqa sahəsi bizim özəlləşdirmə proqramında öz əksini tapıb. Biz onu qəbul etmişik, həyata keçiririk. Doğrudur, bunun həyata keçirilməsində səhvlər də buraxılıb, bu barədə mən bir neçə dəfə Tofiq Əzizova demişəm. İlk dəfə müəssisələrin satılması, keçirilən birinci hərrac məni çox narahat etdi, çünki o, respublikada çox neqativ əhval-ruhiyyə yaratdı, ona görə də ləğv olundu və sonra məlum oldu ki, doğrudan da ləğv olunmalı idi. Çünki həmin benzindoldurma müəssisələri sonra keçirilən hərracda əvvəlki qiymətindən bir neçə qat artıq qiymətə satıldı. İki yüzə yaxın müəssisə satılıb. Bu, şübhəsiz ki, çox azdır. Burada dünən Tofiq Əzizov məlumat verdi ki, 22 min kiçik müəssisə satılmalıdır. Hesab edirəm ki, bunların satılması bundan sonra daha sürətlə həyata keçirilə bilər. Yanvar ayının 8-də Nazirlər Kabinetinin iclasında məhz bu məsələni müzakirə edərkən və bu barədə qərar qəbul edərkən mən nəzərdə tutmuşdum ki, bu sahədə təcili tədbirlər görülsün. Ancaq təəssüf ki, qəbul olunan qərar istənilən səviyyədə həyata keçirilməyib və ona görə də biz bu gün həm Dövlət Əmlak Komitəsinə, həm də Nazirlər Kabinetinə öz etirazımızı və iradımızı bildiririk. Burada bu barədə deyildi, mən də belə fikirdəyəm ki, əgər yanvar ayında bu qərar qəbul olunandan sonra iş lazımı səviyyədə təşkil olunsaydı, biz daha çox nailiyyətlər əldə etmiş olardıq. Şübhəsiz ki, birinci növbədə burada Dövlət Əmlak Komitəsinin günahı böyükdür və şəxsən Tofiq Əzizov, eyni zamanda Nazirlər Kabineti bu işlə ciddi məşğul olmalı idi. Çünki bu

məsələlər indi iqtisadiyyatımızın əsas məsələləridir. Bu məsələlərlə hər gün məşğul olmaq lazımdır. Yenə də deyirəm, baxmayaraq ki, mən yanvar ayının 8-də bu barədə çox kəskin danışdım və Dövlət Əmlak Komitəsinin işini, şəxsən Tofiq Əzizovun işini, Nazirlər Kabinetinin işini tənqid etdim, təəssüf ki, bundan lazımi nəticə çıxarılmamışdır. Məhz buna görə də mən məsələnin bu gün müzakirə olunmasını lazım bildim.

İqtisadiyyatın idarə olunması haqqında bizim qərarımız var. Bilirsiniz, bunun indiyə qədər həyata keçirilməməsinin heç bir əsası yoxdur. Yəni, əgər özəlləşdirmə ilə əlaqədar olan qərarın lazımi səviyyədə həyata keçirilməməsi haqqında bəlkə də bəzi bəhanələr qəbul oluna bilərsə, amma iqtisadiyyatın idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi haqqında yanvar ayının 8-də qəbul olunmuş qərarın həyata keçirilməməsinin heç bir əsası yoxdur. Fuad Quliyev dünən bu barədə danışarkən mən çox kəskin dedim, amma hesab edirəm ki, çox ədalətli dedim. Bu gün bir də təkrar edirəm. Dünən nazirlərin çıxışı zamanı da mən demişdim. Bunu hər bir nazirlik özü hazırlayıb öz tərkibində keçirməli idi, Nazirlər Kabinetinin aparatı özü keçirməli idi, İqtisadiyyat Nazirliyi özü keçirməli idi və şübhəsiz ki, respublikanın iqtisadiyyatının idarə edilməsi haqqında təkliflər verməli idi. Bu təkliflər verilməyibdir. Verilən təklifləri mən iclasdan qabaq, iki gün öncə dinlədim. Hesab edirəm ki, Nazirlər Kabinetinin bu barədə təklifləri də hələ mükəmməl deyil. Beləliklə, 6 ay bu məsələ ləngidilib və 6 ay keçəndən sonra da mükəmməl bir təklif verilməyib.

Mən bunu dünən dedim, bir daha qeyd etmək istəyirəm. Burada söhbət mexaniki olaraq müəyyən miqdarda ştatların, strukturların ixtisarından getmir. Söhbət ondan gedir ki, idarəetmə strukturu bu gün və gələcəkdə iqtisadiyyatda gedən bu proseslərin tələblərinə uyğun olmalıdır. Keçmişdə də struktur dəyişiklikləri aparılıb. İxtisar olunubdur, yaxud bir nazirlik o birisi ilə birləşdirilibdir, ya biri o birindən ayrılıb, yaxud onun daxilində olan bir-iki idarə və ya şöbə ixtisara düşübdür, yaxud da deyirlər ki, ümumiyyətlə dövlət aparatında çox adam var, göstəriş verilib filan vaxta qədər 5 faiz, ya 10 faiz ixtisar olunsun. Bunlar keçmişdə olan şeylərdir, bunlar mexaniki xarakter daşıyır. İqtisadiyyatın idarə edilməsinin indiki təkmilləşdirilməsi həmin o tədbirlərdən köklü şəkildə fərqlənir. Yenə də deyirəm, burada dərk etmək lazımdır ki, söhbət iqtisadiyyatın idarə edilməsi sistemini bazar iqtisadiyyatına və bu

gün, gələcəkdə iqtisadiyyatda gedən dəyişikliklərin tələblərinə uyğunlaşdırmaqdan ibarətdir. Ona görə də hesab edirəm ki, bu qərar Nazirlər Kabineti tərəfindən yerinə yetirilməyibdir. Təqdim olunan təklifləri, – bu barədə Fuad Quliyev öz məruzəsində dedi, – müəyyən qədər birinci variant kimi, əsas kimi götürmək olar. Ancaq onları indi qəbul etmək mümkün deyil. Ona görə biz bu gün qərar qəbul edəcəyik. Qərarın layihəsi var, ancaq hesab edirəm ki, o, işlənməlidir. Mən hesab edirəm ki, Nazirlər Kabinetinə 10 gün vaxt verilməlidir, dünən və bu gün aparılan müzakirələr əsasında, verilən tövsiyələr əsasında və mənim fikirlərimi nəzərə almaqla 10 gün müddətində bu təklifi hazırlayıb prezidentə təqdim etmək lazımdır.

Güman edirəm ki, bu məsələnin üzərində artıq dayanmağa ehtiyac yoxdur və hesab edirəm ki, bu salona toplaşan adamlar bu məsələnin mahiyyətini, mənasını və əhəmiyyətini artıq dərk edirlər. Bu, sizdən asılıdır, sizin hər birinizdən asılıdır. Yalnız Nazirlər Kabineti deyil, hər biriniz bu işlə ciddi məşğul olmalısınız. 10 günün içərisində bu təkliflər təqdim edilməlidir.

Biz iqtisadiyyatın, iqtisadi islahatların sosial yönümü ilə əlaqədar məruzələri dinlədik. Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin məruzəsini və Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun məruzəsini dinlədik. Bu məruzələrdən nə aydın olur? Bir tərəfdən onu qeyd etmək lazımdır ki, görülən tədbirlər nəticəsində əhalinin sosial vəziyyətində müəyyən müsbət dəyişikliklər mövcuddur. İkinci tərəfdən də çox problemlər var və onlar həll olunmalıdır. Bunlar da iqtisadiyyatın canlanması ilə, iqtisadiyyatda bu gün və gələcəkdə aparılan islahatlarla və onların nəticələri ilə bağlıdır.

Bu baxımdan son vaxtlarda əldə olunan bəzi nailiyyətləri də qeyd etmək istəyirəm. Bu da ondan ibarətdir ki, respublikamız bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedərək maliyyə sistemində, bank sistemində ciddi dəyişikliklər apararaq Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə, Dünya Bankı ilə, dünyanın başqa maliyyə mərkəzləri ilə sıx əməkdaşlıq edərək respublikamızın maliyyə sistemini, ümumiyyətlə, iqtisadiyyatımızı və bank sistemimizi artıq dünya standartlarına yaxınlaşdırmağa nail olmuşuq. Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə, Dünya Bankı ilə bizim əməkdaşlığımızı mən yüksək qiymətləndirirəm. Nazirlər Kabineti

və bizim nazirliklər, xüsusən Maliyyə Nazirliyi, İqtisadiyyat Nazirliyi və Milli Bank lazımi fəaliyyət göstəriblər və biz bu nəticələri əldə etmişik. Bunlar bizim maliyyə, bank sistemində bundan sonra daha ciddi tədbirlər görməyimiz üçün çox yaxşı əsas yaradıb. Avropa Birliyinin iqtisadiyyat komissiyası ilə əməkdaşlığımızı da mən xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Ümumiyyətlə, Avropa Birliyi ilə apardığımız danışıqlar, etdiyimiz əməkdaşlıq ona gətirdi ki, aprel ayında Avropa Birliyi ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlıq haqqında saziş imzalanıb.

Bilirsiniz, biz onda Lüksemburqa getdik, orada saziş imzaladıq. Bu saziş imzalanandan sonra Avropa Birliyinin iqtisadiyyat komissiyası ilə, cənab Jak Santer, cənab Van Den Bruk ilə mənim görüşlərim oldu. Onların indiyə qədər Azərbaycana etdiyi iqtisadi yardımlarla əlaqədar biz minnətdarlığımızı bildirdik, amma iqtisadi əlaqələrin bundan sonra da inkişaf etdirilməsi üçün bir çox razılıqlara gəldik. Məhz Avropa Birliyinin iqtisadiyyat komissiyası ilə əməkdaşlığın nəticəsində məşhur TASIŞ proqramı, TRASEKA proqramı indi həyata keçirilir və hesab edirəm ki, bu proqramlardan da Azərbaycan yaxşı, müsbət nəticələr əldə edəcəkdir. Yəni Avropa Birliyi ilə əməkdaşlığımızın Avropa Birliyi ilə müqavilə imzalamaq səviyyəsinə gətirilib çıxarılması, Avropa Birliyinin iqtisadiyyat komissiyası ilə əməkdaşlığımızın nəticələri və perspektivləri əsas verir deyək ki, biz bu sahədə də yaxşı nailiyyətlər əldə etmişik və bu nailiyyətləri yüksək qiymətləndirməliyik.

Bütün bunların nəticəsində iyun ayının 28-də Azərbaycan Avropa Şurasında xüsusi qonaq statusu alıb. Bu da, hesab edirəm ki, çox böyük nailiyyətdir. Bu, həm iqtisadiyyatımızda, sosial həyatımızda olan dəyişikliklərin nəticəsidir, həm də, şübhəsiz, bizim dövlət quruculuğunda, ictimai-siyasi həyatımızda əldə edilmiş nailiyyətlərin və müsbət nəticələrin təzahürüdür. Keçən il ilk demokratik konstitusiyanın qəbul olunması və demokratik seçkilər əsasında, çoxpartiyalı sistem əsasında Azərbaycanın ilk parlamentinin seçilməsi də bunlar üçün yaxşı əsas yaratmışdır. Bəli, bizim konstitusiyamız Azərbaycanın həyatının gələcək perspektivlərini müəyyən edibdir və biz o perspektivlər yolu ilə gedirik, bundan sonra da gedəcəyik.

Azərbaycanda Milli Bankın fəaliyyəti haqqında, ümumiyyətlə, bank fəaliyyəti haqqında yaxın vaxtlarda qəbul olunan qanunlar da şübhəsiz ki, bizim maliyyə vəziyyətimizin və bank

fəaliyyətimizin bundan sonra daha da müvəffəqiyyətlə inkişaf etməsinə çox yaxşı şərait yaradır. Bunlar hamısı müsbət hallardır. Amma eyni zamanda, bununla yanaşı, bizim xüsusən istehsal sahəsində çatışmazlıqlarımız, nöqsanlarımız çoxdur. İstehsal sahəsində deyəndə, – yenə də doğru başa düşün, – mövcud istehsal müəssisələrindən səmərəli istifadə olunması nəzərdə tutulur. Ona görə də təsadüfi deyil ki, dünən də, bu gün də biz bir neçə sənaye kompleksinin başçılarının məlumatlarını dinlədik. Bu məlumatlardan görünür ki, bəzi müsbət nəticələrlə yanaşı, çox çatışmazlıqlar, çox nöqsanlar da var.

Respublikanın sənayesində ən görkəmli yer tutan neft-qaz kompleksidir, Dövlət Neft Şirkətidir. Biz Dövlət Neft Şirkətinin prezidenti Natiq Əliyevin məlumatını dinlədik. O, çıxış edən zaman mən bir neçə fikirlərimi dedim və güman edirəm ki, bəlkə də bəsidir. Amma buna baxmayaraq, bir də qeyd etmək istəyirəm – neft Azərbaycan xalqının ən böyük sərvətidir və bütün xalqa məxsusdur. Ümumiyyətlə, Azərbaycanın təbii sərvətlərinin hamısı xalqa məxsusdur, dövlətə məxsusdur. Heç kəs onların sahibi ola bilməz. Təkcə neft-qaz yataqları deyil, bizim başqa təbii sərvətlərimiz, yeraltı təbii sərvətlərimiz, dəmir yataqlarımız, qızıl, mis yataqlarımız, başqa yataqlarımız var. Bizim ən böyük sərvətlərimizdən biri Abşeronda olan daş karxanaları, mə'dənlərdir. Bunlar bizim təbii sərvətlərimizdir, xalqın sərvətidir, bu sərvətlərin istifadə olunmasında heç kəsin müstəsna haqqı yoxdur, heç kəsin.

Ona görə də mən Dövlət Neft Şirkətinin işinə xüsusi fikir verirəm. Dövlət Neft Şirkətinin əldə etdiyi nailiyyətlərlə bərabər, işində olan ciddi nöqsanları mən bir daha qeyd etmək istəyirəm. Nailiyyətlər ondan ibarətdir ki, birinci növbədə neft müqavilələrinin bağlanması sahəsində onlar çox əhəmiyyətli işlər görüblər. Bu, onların nailiyyətləridir. Ümumiyyətlə bayaq Natiq Əliyev çıxış edərkən xarici iqtisadi əlaqələr haqqında danışanda mən dedim ki, bunu iki yerə bölmək lazımdır. Biri sizin xarici neft şirkətləri ilə, ümumiyyətlə, başqa şirkətlərlə iqtisadi əməkdaşlığınızdır. Bu, doğrudan da diqqətə və yüksək qiymətə layiqdir. Çünki imzalanan müqavilələr və işdə olan bəzi layihələr onu göstərir ki, bu sahədə bizim Dövlət Neft Şirkəti yaxşı işləyib.

Amma istehsal sahəsində, neftin, qazın çıxarılması, e'mal edilməsi, satılması sahəsində Dövlət Neft Şirkətinin işini qənaətbəxş hesab etmirəm. Birincisi, hesab edirəm ki, neft şirkəti

tinin rəhbərləri görə də neft istehsalının, qazın azalmasına yol verməsinlər və buna da imkan var. Əgər artırma bilmirlərsə, heç olmasa azalmasına yol verməsinlər.

"Pennzoyl" şirkətinin yaratdığı kompressor stansiyası bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Təsəvvür edin ki, "Pennzoyl" şirkəti kompressor stansiyasını yaratmasaydı, bizim qaz istehsalımız xeyli aşağı olardı. İndi 6 milyard kubmetr qaz deyəndə həmin o kompressor stansiyasının əldə etdiyi səmt qazı da nəzərə alınır. Elədir, yoxsa yox, Əliyev?

Natiq Əliyev: Bəli, elədir.

Heydər Əliyev: Ona görə də bu, əhəmiyyətlidir, baxmayaraq ki, o da bizə çox baha oturubdur. Həmin o kompressor stansiyasına nə qədər vəsait verilib, nə qədər də borcumuz var, bunu Dövlət Neft Şirkətində yaxşı bilirlər. Ancaq bu, yenə də deyirəm, yaxşı işin nəticəsidir. Bizim istehsalçılar, neftçıxaranlar, neft-qaz idarələrində işləyənlər, neftçilər bilməlidirlər ki, indi Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatında neftin, qazın xüsusi yeri var, xüsusi əhəmiyyəti var. Buna görə də istehsal qətiyyəni azala bilməz. Belə olan halda, çıxan məhsuldan, onun hər bir litrindən, hər bir qramından görə də səmərəli istifadə olunsun. Səmərəli istifadə etmək vacibdir. Biz heç kəsə xam neft satmırıq. Çıxarılan bütün neft neftayırma zavodlarında e'mal olunur. Ancaq necə e'mal olunur, orada hansı məhsullar alınır, hansı məhsullar alınmalıdır, hansı məhsullar bizim üçün əhəmiyyətlidir? Bunlar çox mühüm məsələlərdir.

Dövlət Neft Şirkəti və onun prezidenti Natiq Əliyev, onun müavinləri neftin istehsalı ilə məşğul olaraq bizə məlumat verirlər ki, filan qədər neft çıxdı. O, buradakı məlumatında da dedi ki, filan qədər neft e'mala verildi. Amma e'mal olunan neft sonra necə olur, haraya verilir, necə sərf edilir? Mən bir neçə dəfə demişəm ki, biz onların haq-hesablarını bilmirik. Bu gün də mən verilən arayışlardan tam dolğun məlumat əldə edə bilmədim. Mən Natiq Əliyevin çıxışında da, iclasdan qabaq da arayış almışam. Hesab edirəm ki, Natiq Əliyev Dövlət Neft Şirkətinin prezidenti kimi bu sahəni sadəcə, nəzarətdən buraxıb. Ümumiyyətlə, bu sahədə səhv buraxıbdır.

Vaxtilə mən onu Dövlət Neft Şirkətinin prezidenti təyin edərkən o, öz müavinlərini mənə təqdim etdi. Neftayırma sahəsində onun ştat üzrə bir müavini var. Onu mənə təqdim etmədi ki, bu adamın namizədliyi mübahisəlidir. Dedim onda

arayırdın, əgər bu mübahisəlidirsə, başqa bir adam təqdim edin. Amma o, başqa bir adam təqdim etmək əvəzinə mənim tərəfimdən təsdiq olunmadığı halda Mirzəyev deyilən bir adamdan Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti kimi istifadə etdi. Bu, Natiq Əliyevin ən böyük səhvlərindən biridir. Sonrası nə oldu? Sonrası o oldu ki, həmin Mirzəyev mart ayında dövlət çevrilişinə cəhd göstərənlərlə bir yerdə olmuşdu, onlara maddi yardım etmişdi, hətta onlara 50 min dollar valyuta vermişdi və ona görə də bizim istintaq orqanları onu həbs etdilər. İndi mühakimə olunub, cəzalanıb. Bax, belə yaramaz adam, prezident tərəfindən təsdiq olunmadığı halda Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti vəzifəsində işləmişdi.

Ancaq belə bir səhvdən sonra yenə də mən bilmirəm kimdir vitse-prezident. Əgər o adam yararlıdırsa, siz nə üçün onu mənə təqdim etmirsiniz? Əgər yararlı deyilsə, niyə onu işə buraxmısınız? Nə üçün özbaşına bu işləri görürsünüz? Ona görə də mənim haqqım var, əsasım var deyəm ki, siz bu sahəni tamamilə nəzarətdən buraxmısınız. Niyə? Vaxtınız çatmır, yoxsa hesab edirsiniz ki, bu, lazım deyil? Amma bu, böyük səhvdir. Siz özünüz məlumat verirsiniz ki, həmin o neftayırma zavodlarında nə qədər böyük nöqsanlar var.

Siz deyirsiniz ki, nefti satırsınız. Eyni zamanda sizin verdiyiniz arayışlardan məlum oldu, özünüz də burada məlumat verirsiniz ki, 1993-cü ilə kimi neft məhsulları neftayırma zavodlarından satılırmış. Siz dediniz ki, 1993-cü ildə qərar qəbul etmisiniz ki, bu məhsulları ancaq Dövlət Neft Şirkəti atsın. 1993-cü ildə zavodlar cəmi 4 faiz satdı, 1994-cü ildə 10 faiz satdı, amma 1995-ci ildə 30 faiz satdı. Əgər siz qərar qəbul etmişdinizsə, öz qərarınıza riayət edəydiniz. Əgər qərar qəbul etmişdinizsə, niyə zavodlar sizə tabe olmayaraq nefti özbaşına satırlar və haraya, hansı qiymətə satırlar, nə üçün satırlar – bunu siz bilmirsiniz? Bu, sizin səhviniz və günahınızdır.

Mən siz çıxış edərkən dedim və bir də deyirəm. Neft Şirkəti 1 milyon 500 min dolları ayrı-ayrı xeyriyyəçilik işlərinə sərf etmişdir. Xeyriyyəçilik işləri nədir, məlum deyil. Birincisi, nə ixtiyarınız var xeyriyyəçiliklə məşğul olarsınız? Xeyriyyəçilik işini o adam görə bilər ki, onun şəxsi mülkiyyəti var, o, şəxsi mülkiyyətindən kimə isə kömək edir. Mən deyirəm, arayışda yazılıb – 70 min dollara kimi isə xaricdə müalicə edirlər. Bunu da zavod özü müəyyən edibdir. Ola bilər ki, elə zavodun direktoru müəyyən edibdir. Onun bunu etməyə nə ixtiyarı var?

Xalqın zəhməti ilə, əzabı ilə, ağır zəhməti nəticəsində hasilə gələn neftdən e'mal olunan məhsulun satılmasından alınmış valyutadan bu cür istifadə etmək olarmı? Mən demirəm, xəstələrin müalicəsi üçün vəsaitdən istifadə etmək olmaz. Amma bunu zavod direktoru özü müəyyən edə bilməz. Əgər Dövlət Neft Şirkətinin belə bir təklifi varsa, qoy bunu versin dövlətə. Səhiyyə Nazirliyimiz var, biz tapşırıq, onlar doğrudan da ağır xəstə adamlar, doğrudan da çox dəyərli adamlardısa, bu barədə müəyyən məlumat verər və öz fikirlərini söyləyərlər və bu xərc bilinər ki, necə sərf edilir. Yoxsa, zavodun direktoru, yaxud da ki, şirkətin prezidenti götürüb özü xeyriyyəçilik edir. Bu, sizin malınız deyil axı!

Sonra. Siz dediniz ki, başqa-başqa təşkilatlara avtomaşın alırsınız. Bu nə xəstəlikdir? Sizin nə işiniz var başqa təşkilatlara avtomaşın alırsınız? Buna sizin ixtiyarınız yoxdur. Bu, hamısı, yenə də deyirəm, fəhlənin zəhmətidir, xalqın malıdır. Ayrı-ayrı təşkilatlara maşın almağa ixtiyarınız yoxdur. Ona görə də mən hesab edirəm ki, şirkətin bu sahədəki işi qeyri-qənaətbəxşdir, bu zavodların işində çox ciddi nöqsanlar var və Natiq Əliyev bu barədə lazımı tədbirlər görməlidir, zavodların direktorları haqqında da mülahizə edib öz fikirlərini, təkliflərini verməlidir.

Bizim iqtisadiyyatın böyük sahələrindən biri neft-kimya sahəsidir. Fikrət Sadıqov burada özünün bir neçə planları haqqında dedi. Şübhəsiz ki, bu, ağır sahədir. Vaxtilə bu da Azərbaycanın iqtisadiyyatı üçün yaradılmış böyük bir potensialdır. Bu potensial 60–70-ci, xüsusən 70-ci illərdə, 80-ci illərin birinci yarısında yaranıb. Biz o vaxt çox böyük işlər görmüşük, böyük istehsal sahələri yaratmışıq. Bu kompleksin də üstün cəhəti ondan ibarətdir ki, öz xammalı var, yəni bu, işləyən kompleks olmalıdır. Bir neçə xammal növünü başqa yerlərdən alır, amma əsas xammal özündədir, xammalı var. Ancaq kompleksin vəzifəsi odur ki, bu istehsalı görək dünya standartları səviyyəsinə qaldırsın və bazar konyukturuna uyğun mallar istehsal edib satsın. Sadıqovun verdiyi məlumatlardan mən belə başa düşdüm ki, bu istiqamətdə son vaxtlar müəyyən işlər görüldü, həqiqətən Yaponiya şirkətləri buraya çox maraq göstərir, mən də onların nümayəndələrini qəbul etmişdim. Ancaq arzu edirdim ki, bu təkliflər, əvvələn, real olsun, ikincisi də axıra çatdırılsın. Çünki bəzən bizim bəzi şirkət rəhbərləri, başqa rəhbər şəxslər gəlib gözəl təkliflər verirlər, amma sonra, bir neçə vaxt

keçəndən sonra araşdıranda ki, o təklif nə oldu, nəticəsi necə oldu, nə əldə etdik, – görürsən ki, heç bir şey yoxdur. Fikir yaradırlar ki, guya bir iş görüldü, hansısa bir şirkətlə əlaqə quruldu, amma nəticə əldə olunmur. Mən Fikrət Sadıqovu qəbul edərkən bu barədə ona demişəm və bu gün də deyirəm ki, bu istiqamət çox düzgün istiqamətdir, ancaq siz görək bu məsələni ardıcıl surətdə həyata keçirəsiniz. Böyük xammal bazası olan belə böyük kompleks işləməlidir. Azərbaycanın iqtisadiyyatına mənfəət gətirməlidir və ölkəmizin sosial-iqtisadi məsələlərinin həll olunması üçün öz payını verməlidir.

Azərbaycanın böyük komplekslərindən biri maşınqayırma kompleksidir. Azərbaycanda maşınqayırma da çox sahəlidir. Ən böyüyü neft avadanlığı, neft-kimya maşınqayırmasıdır. Vaxtilə Azərbaycanda belə zavodlar yaradılıb, onların çoxu dövrün tələbinə görə müasir səviyyəyə qaldırılmışdı və həqiqətən keçmiş Sovetlər İttifaqının iqtisadi xəritəsində Azərbaycanın neft maşınqayırma zavodlarının, bu kompleksin xüsusi yeri var idi. Ancaq artıq 5 ildir ki, Sovetlər İttifaqı yoxdur, əlaqələr qırılıb. Bazar ya məhdudlaşıb, yaxud da tamamilə ləğv olunub. Böyük istehsal sahələri var. Böyük miqdarda kadrlar var, mühəndislər, texniklər var, çox yaxşı, təcrübəli fəhlələr var. Bu kollektivlərdən, yaranmış bu kompleksdən istifadə etmək lazımdır. Ancaq bu gün İsmayilovun verdiyi məlumatdan mən belə başa düşdüm ki, onlar, bir az kobud danışsaq, hələ yuxudadırlar. İndiyə qədər əməli bir iş görülməyib. "Onunla danışırıq, bununla danışırıq, oraya müraciət etdik, buraya müraciət etdik" deyirlər. Böyük bir kompleks, böyük imkanlara malik olan kompleks indiyə qədər görək günün tələblərinə, bazarın tələblərinə uyğunlaşaydı, bazar axtarıb tapaydı və istehsal etdiyi malların növünü dəyişəydi, çeşidini dəyişəydi, keyfiyyətini dəyişəydi və istehsal edəydi.

Ona görə də mən bu barədə çox danışmaq istəmirəm. Hesab edirəm ki, bu kompleks qeyri-qənaətbəxş işləyir. Baxmayaraq ki, bu kompleksdə çox böyük zavodlar, çox yaxşı zavodlar var və bu zavodların əksəriyyəti mənə tanışdır. Həmin zavodların tikilməsində, yaranmasında, yenidən qurulmasında şəxsən mən çox tədbirlər həyata keçirmişəm. Ancaq çox təəssüf edirəm ki, bu zavodlar, bu kompleks indi lazımı səviyyədə işləmir. Məni çox narahat edən bir də odur ki, o zavodlarda, o kompleksdə işləyən Azərbaycanın çox dəyərli insanların, mühəndislərin, texniklərin, fəhlə və qulluqçuların bəziləri indi

işsizdir, yaxud da az işlə başlarını saxlayırlar. Mən hesab edirəm ki, bu kompleksin işində çox ciddi dəyişikliklər olmalıdır.

Energetika kompleksi barədə İmanov burada danışdı. Bu kompleks haqda ümumi təsəvvür var, təklifləri də var. O, Nazirlər Kabinetini günahlandırır ki, indiyə qədər bunlara baxılmayıbdır, lazımi tədbir görülməyibdir. Fasilədə Fuad Quliyev mənə dedi ki, onun tələbləri həddən çoxdur, böyük məbləğdə vəsait istəyir, bu vəsait də yoxdur. Bu da doğrudur, o da doğrudur. Ancaq bu o demək deyil ki, burada çıxış yolu tapmaq mümkün deyil. Şübhəsiz ki, elektrik energetikası kompleksini biz keçmiş vaxtda olduğu səviyyədə saxlaya bilmərik. Ancaq eyni zamanda, bu, bizim respublikanın həyatı üçün ən vacib bir kompleksdir. Mən çıxışının əvvəlində bunun nə qədər böyük əhəmiyyəti olduğunu demişəm. Onu bu vəziyyətdə qoymaq olmaz. Buna görə İmanov da öz səylərini artırmalıdır. Nazirlər Kabineti də bu komplekslə çox ciddi məşğul olmalıdır.

Siz yəqin ki Moskva televiziyasına baxırsınız, son günlərdə Uzaq Şərqdə, Primorye diyarında yaranmış vəziyyəti bilirsiniz. Orada elektrik enerjisi olmadığına görə bir neçə günlüyə ciddi bir böhran yarandı və bu böhran ona gətirib çıxardı ki, o diyarın başçısı gəldi oturdu Moskvada və bir neçə gün Rusiya hökuməti ilə danışıqlar apardı. Nəhayət, dünən xəbər verdilər ki, o, artıq məsələnin həllinə nail olub. Nail olmaq nədən ibarətdir? Baş nazir Çernomırdın sərəncam verib ki, ehtiyatdan 10 min ton dizel yanacağı ayrılınsın.

Bu, çox maraqlı bir faktdır və biz bundan nəticə çıxarmalıyıq. Maraqlı faktdır ona görə ki, Uzaq Şərqdə olanlarımız bilir və mən də orada olmuşam, – o diyarda gərək ki, 2 milyon yarım adam yaşayır, orada böyük sənaye kompleksi var. Eyni zamanda Sakit Okean Donanması orada yerləşir. Belə bir diyarda, energetika böhranı əmələ gəlir və səbəbi də ondan ibarətdir ki, ora yanacaq getməyibdir. Yanacaq getmədiyinə görə elektrik stansiyaları dayanıb və buna görə su kəməri də, kanalizasiya da dayanıb, xəstəxanalar, uşaq bağçaları, başqa obyektlər işləmir. Bunu Moskva dalbadal iki-üç gün dedi. Dünən baş nazirin sərəncamı ilə 10 min ton dizel yanacağı verildi. Qubernatoru göstərdilər, o dedi ki, bəli, məsələni həll elədik.

Təsəvvür edin, hörmətli iclas iştirakçıları, bizim əlimizdə olan sərvətin qiyməti nədən ibarətdir. Bizdə dizel yanacağının

10 min tonunu barter ilə ora verir, 20 min tonunu bura verirlər və hesab edirlər ki, bunu etmək olar. Amma düşünməzlər ki, Rusiyanın o boyda diyarı üçün 10 min ton dizel yanacağını baş nazir elə 5 gün bundan qabaq da ayıra bilərdisə nə üçün ayırmırdı? Demək, imkanı yox imiş. Demək, dövlət ehtiyatından bunu götürə bilməzdi.

Natiq Əliyev, yenə də deyirəm, nə qədər imkan var, bunlardan nəticə çıxartmalısınız. Anlamalısınız ki, çıxarılan neftin və istehsal olunan neft məhsullarının hər bir litri Azərbaycan xalqı üçün əhəmiyyətlidir və onları ora-bura paylamaq, satmaq olmaz. Əlbəttə, satmaq da lazımdır, ancaq onları satıb Azərbaycan üçün istənilən qədər valyuta əldə etmək lazımdır. Və mən heç də təsadüfi demədim ki, bilmirəm nə üçün onun az miqdarı satışa gedir, valyutaya satışa gedir, əksəriyyəti daxili tələbata gedir. Düzdür, fasilədə Səməd Sadıqov ilə Fuad Quliyev istədilər mənə sübut etsinlər ki, belə də olmalıdır. Mən bununla razı deyiləm. Ona görə tapşırıq verirəm, bu məsələyə baxılınsın. Razı deyiləm.

Yenə də qaydırəm bizim elektrik enerjisi kompleksinin üstünə və bu sahədə qarşımızda duran vəzifələrə. Birinci növbədə, Yenikənd su-elektrik stansiyasının tikintisinə başlamaq lazımdır. Bunu ləngitmək olmaz və Avropa Bankının verdiyi kreditdən istifadə etmək lazımdır. Bizim tərəfimizdən nə tələb olunur, oturun, baxın və təkliflərinizi verin. Amma siz mənə indiyədək bir təklif verməmişsiniz. Nazirlər Kabinetində özünü də bir qərar qəbul etməmişsiniz. Bizə bu kreditin ayrılması böyük bir nailiyyətdir. Biz tender elan etdik. Dünya Bankı da, Avropa Bankı da bizə böyük hörmət edib bu işi gördü. İndi bu kredit ayrılıbdır, amma biz ondan istifadə etmirik. Bu, şübhəsiz ki, yaramaz. Ona görə də bu işlə məşğul olun. Bu kompleksin başqa problemləri də həll olunmalıdır. Buna yol tapmaq lazımdır və Nazirlər Kabineti bunu etməlidir.

Mən Almaniyada olarkən "Simens" şirkəti ilə Azərbaycan-da, Bakıda olan elektrik stansiyalarının yenidən qurulması ilə əlaqədar danışıqlar aparılıbdır. Mən Almaniyanın federal kansleri cənab Helmut Koldan xahiş etdim ki, bu sahədə bizə kömək etsin. Bu gün mənə xəbər verdilər ki, yaxın günlərdə "Simens" şirkətinin prezidenti Azərbaycana gələcəkdir. Mən Nazirlər Kabinetinə və İmanova tapşırıq və bir də tapşırı-

ram ki, bu firma ilə əlaqə saxlayın, onun prezidenti gələn kimi mən onu qəbul edəcəyəm. Güman eləyirəm ki, əgər bu firma ilə biz əlbir hərəkət etsək, həmin stansiyanın tikilməsi üçün bəlkə də Almaniya hökumətindən 120 milyon dollar kredit ala bildik. Bu şübhəsiz ki, məsələnin bir tərəfidir, tək bununla qane olmaq olmaz. Eyni zamanda, bu kompleksdə olan problemləri, yenə də deyirəm, həll etmək lazımdır. Biz qətiyyənlə yol verə bilmərik ki, bu kompleksin gücü get-gedə aşağı düşsün. Bütün həyatımız bununla bağlıdır.

Bir daha qeyd etmək istəyirəm, bizim iqtisadiyyatda ələ sahələr var ki, onlar müəyyən səbəblərdən tam gücü ilə işləyə bilmir. Amma ələ sahələr də var ki, onlar iqtisadiyyatımızın, özü də tək iqtisadiyyatın yox, həyatımızın hər sahəsi ilə bağlıdır, onlar daim işləməlidirlər. Bunlar dəmir yolu nəqliyyatı, hava yolu nəqliyyatı, su nəqliyyatı, avtomobil nəqliyyatıdır.

Bizim dəmir yolu kompleksi çox böyük bir kompleksdir. Vaxtilə Azərbaycanda dəmir yollarının çəkilməsi, Azərbaycan dəmir yolunun maddi-texniki bazasının yaradılması üçün biz çox işlər görmüşük. O vaxtlar biz yeni dəmir yol xətləri açdıq. Bəzi dəmir yol xətləri bir idi, iki xətt etdik, onları elektrikləşdirdik, dəmir yol stansiyaları tikdik. Çox işlər görüldü və vaxta qədər. Xüsusən 70–80-ci illərdə, mən Moskvada işləyərkən və Nazirlər Sovetində dəmir yolu işlərinə rəhbərlik edərkən bu məsələ ilə ciddi məşğul olurdum. O vaxt mən Sovet İttifaqının Yollar Nazirliyinin imkanlarından Azərbaycan üçün daha çox vəsait və texnika ayrılmasını təmin etmişdim.

Amma aydındır ki, indi, son illər gedən proseslərdə dəmir yolumuz da qocalır, təmirə ehtiyacı var. Bir tərəfdən də blokada dəmir yolunun ahəngdar işləməsinə mane olur. Bunlar təbiidir. Ancaq hesab edirəm ki, bizim dəmir yol kompleksində işləri daha yaxşı qurmaq olar. Mən Azərbaycan Dəmir Yolunun rəisi Nadirliyi bir neçə dəfə tənqid etmişəm. Bilirsiniz, 1993-cü ildə dəmir yolunda bir rəis var idi. O, dəmir yolu işini qətiyyənlə bilmirdi. Mən buraya gəldikdən, respublikanın rəhbəri vəzifəsinə başlayandan sonra biz onu işdən kənar etdik. Mənə təqdim etdilər ki, Nadirli təcrübəli dəmiryolçudur və metropolitenə rəisdir, bu işi apara bilər. Mən də bunu qəbul etdim və onu rəis təyin etdik. Ancaq indi dəmir yolunun işində olan nöqsanlar və xüsusən Nadirlinin özünün işində, hərəkətlərində olan nöqsanlar haqqında aldığım məlumatlar mənə çox narahat edir.

İndi bizim dəmir yolu və Xəzər dənizindəki su nəqliyyatımız çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki bilirsiniz ki, biz Transqafqaz magistralı ilə əlaqədar saziş imzalamışıq – Özbəkistan, Türkmənistan, Gürcüstan və Azərbaycan. Bu magistral da artıq fəaliyyətə başlamışdır. Bu magistrala Orta Asiya ölkələrində, bizdə və eyni zamanda Avropada çox böyük maraq var. Xüsusən, mən Almaniyada olarkən Almaniyanın federal kansleri cənab Kol ilə danışıqlarımızda bu məsələ çox mühüm bir yer tutdu. Bu məsələ ilə Rumıniya da çox maraqlanır və Rumıniyanın prezidenti də Transqafqaz magistralının iştirakçısı kimi çıxış etmək istəyir. Ona görə də bunun çox böyük gələcəyi var. Bunun gələcəyini təmin etmək üçün isə gərək bizim dəmir yol xəttimiz normal işləsin. Türkmənbaşı limanı ilə Bakı limanı arasında olan dəniz nəqliyyatı xəttimiz yaxşı işləsin. Ümumiyyətlə, Xəzər dənizində olan nəqliyyat vasitələrimiz hamısı yaxşı işləməlidir. Bu iki kompleksin işi çox bağlıdır. Bu gün vaxt olmadı. Xəzər Gəmiçiliyinin rəisini dinləyə bilmədik. Güman edirəm ki, bütün bu danışıqlardan və tənqidlərdən o da özü üçün nəticə çıxarmalıdır. Ancaq Nadirliyə dediyim sözləri mən bir də təkrar etmək istəyirəm. Mən hesab edirəm ki, ona göstərilən etimad o doğrultmur, səhvlər buraxır və dəmir yolunda olan bu səhvlərə biz dözə bilmərik.

"Azəravtonəqliyyat" Dövlət Konserninin prezidenti Aslanov və mən təsadüfi deyil ki, söz verdim. Bilirsiniz, Aslanov başa düşməlidir ki, onun atasının xatirəsinə hörmət Azərbaycan da daimidir, Həzi Aslanov Azərbaycanın qəhrəman oğlu kimi Azərbaycanın tarixində özünün layiqli yerini tutub və nə bugünkü nəsillər, nə də gələcək nəsillər onun qəhrəmanlığını, Azərbaycan xalqı qarşısındakı xidmətlərini heç vaxt unutmayacaqlar. Ancaq 16–17 ildir rəhbər vəzifədə işləyən bu Aslanov daim atasının hörmətinin kölgəsində yaşaya bilməz. O, məs'uliyyət hiss etməlidir. Artıq uşaq deyil, özü atadır, artıq babadır. Avtomobil kompleksinin işi bizi çox narahat edir və mənə gələn məlumatlar göstərir ki, məhz Aslanovun özünün bir tərəfdən səhlənkarlığı, ikinci tərəfdən məs'uliyyətsizliyi nəticəsində, ola bilər, başqa səbəblərdən də orada çox ciddi nöqsanlar var. Bizim avtonəqliyyat vasitələrimizi ələ vəziyyətdə saxlamaq olmaz.

Dünənki, bugünkü müzakirəmizdə əsas məsələlərdən biri, iqtisadiyyatda gərginlik yaradan məsələlərdən biri də ödəməmələr məsələsidir. Mən dünən bu barədə dedim, ancaq bir də

qeyd etməyə məcburam. Bu, yeni bir problem deyil. Bu barədə mən Nazirlər Kabinetinə 1995-ci ildə, 1996-cı ilin yanvarında da yenə həmin o iclasda bu barədə göstəriş vermişdim. Mən Nazirlər Kabinetinə, baş nazir Fuad Quliyevə dedim ki, bunun bir neçə mümkün yolu var. Bu yollardan hansını seçirsiniz-seçin amma məsələni həll etmək lazımdır. Yə'ni bunu yenidən öyrənmək, yenidən hardansa bir şey icad etmək lazım deyil. Bu məsələ dəfələrlə öyrənilibdir və həllinin bir neçə üsulu var.

Təəssüflər olsun ki, Nazirlər Kabineti bu göstərişləri vaxtında yerinə yetirmədiyinə görə biz iqtisadiyyatda bax, belə çətinliklərlə rastlaşırıq. Mən bu işi başqa kimə tapşırıcağam? Onunla Nazirlər Kabineti məşğul olmalıdır. Nazirlər Kabinetinin həm imkanları, həm səlahiyyəti var, bu işləri o görməlidir. Sonra mə'lum oldu ki, Tofiq Əzizovun rəhbərliyi altında komissiya düzəldilib. Yaxşı, komissiya yaradıldı, komissiya işləyir, nəyi isə öyrənir, gətirir. Yaxşı, əgər komissiya təklif və ya rəy gətiribsə verin də. Amma heç nə verilmir. Belə çıxır ki, əgər bugünkü iclas təyin olunmasaydı, bəlkə də bu təklifləri biz hələ bu gün də almayacaqdıq.

Məhz iki gün bundan öncə bu barədə fərman layihəsi mənə təqdim olunubdur və iki gün bundan öncə biz bunu müzakirə etmişik. Fuad Quliyev öz məruzəsində bu təkliflərin məzmununu bildirdi. Axı bilirsiniz, məsələ var ki, onu həll etmək üçün doğrudan da vaxt lazımdır, nə isə almaq, nə isə tapıb gətirmək lazımdır, nə isə əlavə etmək lazımdır. Amma məsələ də var ki, onun barəsində sadəcə qərar qəbul etmək lazımdır. Bax bu, o məsələlərdəndir.

İndi bu fərman layihəsi ki, verilibdir, bunu bir il və ya iki il bundan qabaq da vermək olardı. Düzdür, istəyirlər mənə sübut etsinlər ki, yox, biz başqa respublikaların təcrübəsini, başqa yerlərin vəziyyətini öyrənmək istəyirdik. Axı nə qədər təcrübə aparmaq olar? Mə'lumdur ki, bu, çox müərkəb məsələdir və yenə də qayıdıram Rusiyanın təcrübəsinə, çünki biz Rusiya televiziyasını daim müşahidə edirik. Başqa respublikalarda bu sahədə gedən prosesləri ya bilmirik, ya da az bilirik. Amma Rusiyanın televiziya verilişlərində, demək olar ki, hər gün, yaxud da günəşırı bu məsələ barəsində mə'lumatlar verilir. Bu problemi Rusiya da həll edə bilmir. Rusiyada da bu ödəməmələr iqtisadiyyatda çox gərgin vəziyyət yaradır. Bu mə'lumdur. Amma bu, o demək deyil ki, əgər Rusiyada bu

məsələ həll olunmursa, gərək bunu biz də həll eləməyək və belə də qalsın.

Ona görə də mən hesab edirəm ki, bu təqdim olunmuş fərman layihəsini bir əsas kimi qəbul etmək olar. Ancaq bu müzakirədə verilən təklifləri də nəzərə alırıq. Biz bunu özümüz də öz aramızda müzakirə etmişdik. Burada bir neçə təklif olmuşdur, onları da nəzərə alaraq təxminən beş gün müddətində bu fərman Nazirlər Kabinetində tam işlənib təsdiqə verilməlidir.

Bu günlərdə burada idxal-ixrac məsələləri, büdcənin yerinə yetirilməsi məsələləri, vergilərin toplanması məsələləri bizim müzakirəmizin mərkəzində olub. Bu da təbii. Birinci yarım ilin yekunlarına görə bir müsbət hal kimi onu qeyd etmək olar ki, yarım ildə nəzərdə tutulmuş proqrama əməl olunur. Büdcədə nəzərdə tutulmuş proqram neçə faiz yerinə yetirilir?

F u a d Q u l i y e v: 96.

H e y d e r Ə l i y e v: 96 faiz yerinə yetirilir. Burada bildirildi ki, keçən il yarım il müddətində büdcə 56 faiz yerinə yetirilmişdi. Bu il 96 faiz yerinə yetirilibdir. Bu, müsbət haldır. Mən yenə də deyirəm və çıxışımın əvvəlində də dedim ki, biz müsbət halları da qeyd etməliyik və onları qiymətləndirməliyik. Bu, müsbət haldır. Əgər nəzərə alsaq ki, bu ilin büdcəsi çox çətinliklə formalaşdırılmışdır və onun formalaşmasını, tərtib olunmasını Maliyyə Nazirliyi və İqtisadiyyat Nazirliyi həddindən artıq gecikdirmişlər, buna görə, bəlkə də bəzi başqa səbəblərə görə Milli Məclisdə bu büdcənin təsdiqinə çox vaxt sərf edilmişdir. Hətta mənə Milli Məclisin rəhbərliyi tərəfindən belə bir fikir də söyləndi ki, bu büdcənin layihəsi elədir ki, bunu qəbul etmək olmaz. Guya yaxşı olardı ki, bu büdcə Milli Məclisdə qəbul olunmasın, işlənilsin və yarım ilin yekunlarında biz bu büdcəni qəbul edərək.

Şübhəsiz ki, mən belə fikirlə razı olmadım, çünki, belə hesab edirəm ki, birincisi, belə yaşamaq olmaz – büdcəni qəbul etmirik və büdcəsiz işləyirik. Nə cür zəif büdcə də olsa, biz bunu qəbul etməliyik. İkincisi, mən bunu anlamadım – biz büdcəsiz nə cür işləməliyik? Ona görə də mən, şübhəsiz ki, bu təklifi rədd etdim və dedim ki, büdcə nə cür formalaşıbdır, bu cür də onu təsdiq edin və bu büdcənin təsdiq olunması da Milli Məclisdə çox böyük bir müzakirəyə çevrildi. Mənə belə mə'lumatlar verilirdi ki, bu büdcə real deyil, həyata keçirilməyəcəkdir, ona görə də bunu belə təsdiq etmək olmaz. Mən bu

büdcəni o qədər də yüksəklərə qaldırmaq fikrində deyiləm, şübhəsiz ki, onun nöqsanları çoxdur və indi ilin birinci yarısının yekunları və aparılan müzakirə ilə əlaqədar, hesab edirəm ki, doqquz ayın yekunlarına görə o büdcədə müəyyən dəyişikliklər də, düzəlişlər də edilməlidir. Ancaq hər halda bu da faktıdır ki, həmin büdcə artıq ilin birinci yarısında 96 faiz yerinə yetirilibdir. Bu, müsbət haldır.

Eyni zamanda, bu gün həm maliyyə nazirinin məlumatından, həm Vergi Müfəttişliyinin məlumatından, həm Gömrük Komitəsinin məlumatından mən şəxsən o fikrə gəldim ki, bizim imkanlarımızın çoxundan istifadə olunmur. Əgər mövcud imkanlardan istifadə olunsa, iqtisadiyyatımız bundan da yüksək səviyyədə ola bilər, büdcənin gəlirləri bundan da artıq ola bilər və bunun nəticəsində əhalinin sosial vəziyyətini biz çox yaxşılaşdırı bilərik. Ona görə də mən bu gün, dünən bizim nazirlərə, komitə rəhbərlərinə öz fikrimi bildirdim. Hesab edirəm ki, Vergi Müfəttişliyinin işində çox ciddi dəyişikliklər olmalıdır və dövlət vergilərinin toplanması ilə daha da səmərəli məşğul olmaq lazımdır. E'tiraf olundu ki, verilən proqnozlar imkanlardan aşağıdır. Əgər belədirsə, demək, bu işi imkanların səviyyəsinə qaldırmaq lazımdır.

Gömrük Komitəsinin işi haqqında da mən öz fikrimi dedim. Mən bir də tələb edirəm ki, Gömrük Komitəsi özünü gərək respublikanın iqtisadi müstəqilliyinin qorunmasının keşiyində duran bir təşkilat kimi göstərsin. Bu, bütün ölkələrdə belə bir təşkilatdır. Hər bir müstəqil dövlət üçün Gömrük Komitəsi əsas idarələrdən biridir. Ancaq mən dünən dedim və bu gün də deyirəm, –bizim sərhədlərdə, keçid məntəqələrində işləri təmizləyən tək bir gömrük deyil. Onunla yanaşı, bizim sərhəd qoşunlarıdır, bizim polisdir, həmin sərhəd məntəqələrinə özlərini aparıb, üzr istəyirəm bu ifadəyə görə, zorla soxan təşkilatlardır. Onların hər biri bizim idxal-ixrac əməliyyatlarımızdan öz şəxsi mənafeləri üçün istifadə etməyə çalışırlar.

Məhz bunların, idxal-ixrac əməliyyatlarının həyata keçirilməsində buraxılan səhvlərin nəticəsidir ki, bizdə idxaldan, ixracdan gələn vergi aşağı səviyyədədir. Dünən deyilən faktlar məni dəhşətə gətirdi. Əgər meyvə şirəsi Azərbaycana bir dəfə tonu 400 dollara, ikinci dəfə 26 dollara gətirilsə, demək biz görün nə qədər vergidən məhrum oluruq. Amma bir meyvə şirəsi deyil. Spirtli içkilərdir, siqaretlərdir və başqalarıdır.

Mən Gömrük Komitəsindən, Xarici İqtisadi Əlaqələr Na-

zirliyindən, polis orqanlarından, sərhəd qoşunları orqanlarından, bütün keçid məntəqələrimizdə olan təşkilatlardan tələb edirəm: birincisi, bu məntəqələrə və bu işlərə olan qeyri-səlam münasibəti aradan qaldırmaq lazımdır. Bu qeyri-səlam münasibət, bu məntəqələrə vəzifədən sui-istifadə etmək, rüşvətxorluq, oğurluq etmək istəyən adamların gəlib çıxması nəyə gətirib çıxarır?! Onlar iqtisadiyyatımıza çox zərbə vurur və tək iqtisadiyyatımıza yox, ümumiyyətlə, bizim siyasi imicimizə zərbə vurur. Biz bununla razılaşa bilmərik. Bu təşkilatlar öz işlərini ciddi surətdə yenidən qurmalı, nöqsanları aradan qaldırmalıdır və ilin ikinci yarısında vergilərin xeyli artması imkanları var, bu imkanlardan istifadə etmək lazımdır.

Xarici İqtisadi Əlaqələr Nazirliyi indi Nazirlər Kabinetində olan komissiya ləğv ediləndən sonra bu məsələdə çox böyük məs'uliyyət daşıyır. Ona görə də Xarici İqtisadi Əlaqələr Nazirliyinin işi lazımi səviyyədə qurulmalıdır. Mənim fikrim belədir ki, indiyə qədər respublikada bu nazirlik həqiqətən Xarici İqtisadi Əlaqələr Nazirliyi funksiyasını yerinə yetirmirdi. Uzun müddət bu nazirlik yalnız idxal-ixrac üçün lisenziya verməklə məşğul olubdur və bunu özünün əsas vəzifəsi hesab edibdir. Bu sahədə də şübhəsiz ki, rüşvətxorluq, vəzifədən sui-istifadə halları əvvəldən, bu təşkilat yarandığı vaxtdan kök salıbdır və bu neqativ hallardan hələ də təmizlənməyibdir. Ona görə bu təşkilat təmizlənməlidir, Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələri ilə həqiqətən geniş miqyasda məşğul olmalıdır və idxal-ixrac ilə əlaqədar məsələlərdə buraxılan bütün səhvlərin aradan qaldırılması üçün lazımi işlər görülməlidir. O deyilən faktlar, şübhəsiz ki, çox narahatçılıq doğurur. Amma faktı tapmaq və faktı demək işin bir tərəfidir. Faktların qarşısını almaq isə işin əsas tərəfidir.

Bununla əlaqədar dünən burada aşkar olan faktlardan biri bizim idxal-ixrac işində barterin geniş yer almasıdır. Mənə verilən məlumatlardan belə başa düşdüm ki, ixracın təxminən 40 faizi barter yolu ilə həyata keçirilib. Bu da dözülməzdir. Hələ 1993-cü ilin axırını ayları idi, xatirimdədir, Vahid Axundovun da xatirindədir, biz müzakirə apardıq. Orada bizim bəzi rəhbər şəxslər bir-birini günahlandırırıdılar ki, kim bu barteri Azərbaycanda yayıb və hamı belə bir fikrə gəldi ki, bundan sonra barter əməliyyatlarının qarşısı alınmalıdır. Çünki bu, iqtisadiyyata zərər vurur və bunu da izah etməyə ehtiyac yoxdur

ki, əgər barter yolu ilə əməliyyatlar keçiririksə, demək, burada dövlətə gəlir gəlir.

Amma belə olan halda indi bizim ixracın 40 faizi barter yolu ilə həyata keçirilir və şəxsən mənim indiyə qədər bundan xəbərim yoxdur. Heç kəs də bu barədə mənə məlumat verməyibdir. O cümlədən Nazirlər Kabineti də bunlara imkan verərkən bir dəfə də mənimlə məsləhətləşməyibdir, məndən soruşmayıbdir. Mən bunu çox mənfi hal hesab edirəm. Ona görə mən birinci növbədə Nazirlər Kabinetindən tələb edirəm ki, bu məsələlər təhlil olunsun, barter əməliyyatlarının minimuma endirilməsi üçün lazımi tədbirlər görülsün. Hesab edirəm ki, yalnız və yalnız zəruri hallarda və doğrudan da dövlət mənafeyi üçün lazım olan hallarda bu üsuldən istifadə etməyə yol vermək olar. Qalan hallarda azad ticarət getməlidir.

Bilirsiniz, mən Almaniyada olarkən, – mətbuatdan məlumatınız var, – Köln şəhərində sənayeçilərin böyük bir dəstəsi ilə görüşdüm. Orada, Köln şəhərində böyük bir "Sənayeçilər evi" var, mənə ora dəvət etmişdilər. Televiziya ilə bunu verdilər. Orada görüşdüm. Ondan bir gün öncə axşam Almaniyanın prezidenti cənab Roman Hersoq mənim şərəfimə ziyafət verərkən həmin o "Sənayeçilər evi"nin başçısı Vulf orada bizim masanın arxasında idi. Mən onunla orada tanış oldum, söhbət etdim. Çox maraqlı bir insandır, çox da təcrübəli adamdır, həyatında çox şeylər görmüşdür. Köln şəhərində bu görüşdən sonra bir az söhbət etdik, keçmişdə Sovetlər İttifaqı ilə olan əlaqələri xatırladı. Dedi ki, "vaxtilə Sovetlər İttifaqının başçısı Brejnev Almaniyaya ilk səfərə gəlmişdi. O da Sizin indi qaldığınız bu evdə yaşayırdı və həmin evdə onun şərəfinə ziyafət verildəndə mən də orada iştirak edirdim. O, mənə çox təəccübləndirdi. Dedi ki, xarici ticarət əlaqələrinin əsası barterdir". Deyir, mən çox təəccübləndim və fikirləşdim ki, bu qədər böyük bir ölkənin rəhbəri əgər xarici ticarət əlaqələrinin əsasını barter hesab edirsə, onda bununla danışmağın əhəmiyyəti yoxdur. Bu, olan söhbətdir. Bəli, mənə bu haqda iki həftə bundan qabaq, iyul ayının əvvəlində Köln şəhərində mənimlə apardığı söhbətdə danışdı.

Bilirsiniz, biz o vaxtlar bu işlərlə bir o qədər məşğul olmurduq. Barter, ya qeyri-barter. Bəlkə o vaxtlar, Sovetlər İttifaqı dövründə o qədər də bunların dərinliyinə gedə bilmirdik. Ancaq təəvvür edin, demək, bu, bazar iqtisadiyyatı ilə gedən bir ölkə – Qərbi Almaniya ilə Sovetlər İttifaqı arasında iqtisadi

əlaqələr qurularkən, təxminən 1970-ci illərin əvvəlində olan söhbətdir. O vaxtlar Sovetlər İttifaqı Almaniya ilə münasibətləri yaxşılaşdırandan sonra geniş ticarət əlaqələrinə başladı. Demək, Almaniyanın iş adamları və iqtisadçıları hələ o zaman barter adı gələndə bunu dəhşətlə qəbul edirdilər. Biz bu işlərlə məşğul olmağa indi başlamışıq və özümüz öz müstəqil xarici ticarətimizi aparırıq, iqtisadi əlaqələrimizi qururuq. Mən bunu xatirəmə salıram ki, orada dərhal fikirləşdim ki, görün hələ o vaxtlar orada, Qərbi Almaniyada barteri hətta əlaqə kimi heç qəbul etmək istəmirdilər. Amma mən o vaxt bilmirdim. Bilsəydim, həmin o cənab Vulf deyərdim ki, sizin "Qrima" şirkəti bizim Azərbaycanla indi barter əməliyyatı aparır, bəs siz buna necə dözürsünüz?

Ona görə də mən hesab edirəm ki, bu mövzu ətrafında daha danışmağa ehtiyac yoxdur. Deyilənlər yetərlidir, bəsdir. Sadəcə olaraq, Nazirlər Kabineti də, bütün nazirliklər də, bütün müəssisələr də, təşkilatlar da və o cümlədən Xarici İqtisadi Əlaqələr Nazirliyi də bu barədə deyilən mövqeni tutmalıdır və bundan sonra məsələləri bir il keçəndən sonra gəlib təhlil etməməlidirlər. Hər ay bu məsələ təhlil olunmalıdır və məlumat verilməlidir ki, xarici ticarət, idxal-ixrac əməliyyatları nə cür gedir və ondan biz nə səmərə götürməliyik. Bu rəqəmlər araşdırılmalıdır. Çünki Gömrük Komitəsinin sədri dedi ki, 220 milyon dollarlıq mal barterlə göndərilib. Azərbaycana gələn isə, sən nə qədər dedin?

Kəmaləddin Heydərov: 43 milyon dollar.

Heydər Əliyev: 43 milyon dollarlıq mal gəlib. Onda mən Nazirlər Kabinetinə tapşırıram, – araşdırın görək, bəs bunun 180 milyon dollara qədəri haradadır? Haradadır bu 180 milyon? Həmin o "Qrima" şirkətinə də 10 milyon dollarlıq mal gedibdir, amma 5 milyon dollarlıq avadanlıq gəlibdir. Bəs qalanı haradadır? Bilirsiniz, bu, çox narahatedici bir rəqəmdir. Mən güman edirəm ki, əgər bu, gömrükdən keçibsə, burada səhv ola bilməz. Doğrudur, Fuad Quliyev buna təəccübləndi və dedi ki, ola bilməz. Sən belə dedin də?

Fuad Quliyev: Bəli, bu, həddindən artıq çoxdur.

Heydər Əliyev: Həddindən artıq çoxdur, şübhə doğuran nədir, rəqəmdir?

Fuad Quliyev: Şübhəsiz...

Heydər Əliyev: Şübhə doğursaydı, dəqiqləşdirin. O, bu rəqəmi havadan götürməyib ki, hə?

F u a d Q u l i y e v: O, havadan götürməyib, ancaq onun borcudur bu pulları qaytarsın. Qaytarmırlarsa, sənədləri versin prokurorluğa. Özünü qəhrəman kimi göstərir.

H e y d ər Ə l i y e v: Sən nə demək istəyirsən?

E l d ər H ə s ə n o v (baş prokuror): Dediylə rəqəm ümumi rəqəmdir. Sizin dediyiniz dövlət müəssisələrinin rəqəmləridir.

H e y d ər Ə l i y e v: Bəli, bəli, bəli. Məni maraqlandıran dövlətdir, dövlət əmlakıdır. Ona görə də hesab edirəm ki, əgər kimdəsə şübhə varsa, bunu araşdırmaq lazımdır. Ancaq bu signal çox narahatedici signaldır. Əgər özəl sektor barədə ilə malı göndərsə, onun əvəzinə mal almırsa, deməli, valyuta gedir orada qalır, bizə qayıtmır, elədirmi?

F u a d Q u l i y e v: Yox, qayıtmır, o da düzdür.

H e y d ər Ə l i y e v: O da yaramaz.

F u a d Q u l i y e v: Əlbəttə, düzdür.

H e y d ər Ə l i y e v: O təkcə bizə deyil, bizim iqtisadiyyatımıza zərərdir. Ona görə biz onu da kənara qoya bilmərik. Onunla məşğul olmaq lazımdır. Bir çox başqa məsələlər də var. Ancaq güman edirəm ki, artıq hər şey aydın oldu. Ona görə də mən istərdim ki, bizim dünənki və bugünkü müzakirəmizi sona çatdıraraq.

Bütün bu deyilənləri ümumiləşdirərək, yekunlaşdıraraq mən bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan Respublikasının böyük iqtisadi potensialı var. Bu iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etmək bizim vəzifəmizdir. Bu iqtisadi potensialdan səmərəli istifadə etmək üçün dünən, bu gün burada qaldırılmış məsələləri həll etmək lazımdır. Bundan səmərəli istifadə etmək üçün iqtisadi islahatları ardıcıl surətdə, inamla həyata keçirmək lazımdır. Bundan səmərəli istifadə etmək üçün özəlləşdirmə proqramı həyata keçirilməlidir, torpaq islahatı proqramı ardıcıl surətdə həyata keçirilməlidir, başqa islahatlar həyata keçirilməlidir. Bu yolla, ancaq bu yolla biz Azərbaycanın böyük iqtisadi potensialından səmərəli istifadə edəcəyik.

Xarici ölkələrlə, xarici şirkətlərlə qarşılıqlı faydalı əlaqələri inkişaf etdirmək lazımdır. Xarici sərmayənin Azərbaycana gəlməsinə bundan sonra də çalışmaq lazımdır və müştərək işlər görülməsinə geniş yer verilməlidir. Özəl sektor inkişaf etməlidir və özəl sektorun inkişaf etməsinə bütün imkanlar yaradılmalıdır. İyun ayının 17-də, mənim imzaladığım fərmanla inzibati orqanlar tərəfindən yoxlamaların qadağan olunması, məhdudlaşdırılması məhz bazar iqtisadiyyatının in-

kişaf etməsinə şərait yaratmaq məqsədi daşıyır, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinə, özəl sektorun inkişaf etməsinə şərait yaratmaq məqsədi daşıyır.

Bu gün və dünən biz dövlət məsələlərini müzakirə etdik. Ancaq indi bizim bu dövlət məsələləri Azərbaycanda özəl sektorun yaranması və inkişaf etməsi ilə bilavasitə bağlıdır. Ona görə də özəl sektorun bundan sonra da sürətlə inkişaf etməsi qarşımızda duran əsas məsələlərdən biridir. Ancaq özəl sektorun inkişafı dövlət mülkiyyətinin dağıdılması yolu ilə yox, dövlət mülkiyyətinin qanun-qayda ilə, ədalətlə özəlləşdirilməsi yolu ilə getməlidir. Təəssüflər olsun ki, son illər Azərbaycanda bu dağıdıcı proseslər çox geniş vüsət, geniş miqyas alıb. Dünən də, bu gün də burada faktlar deyildi. Müəssisə rəhbərləri tərəfindən, ayrı-ayrı adamlar tərəfindən, ayrı-ayrı qruplar tərəfindən ayrı-ayrı müəssisələrin əmlakı dağıdılır, var-yoxu dağıdılır. Bunların qarşısı alınmalıdır. Dövlət Əmlak Komitəsinin vəzifəsi ondan ibarətdir ki, bütün dövlət əmlakını uçota alsın, bütün dövlət əmlakının sahibi olsun. Ondan sonra isə bizim özəlləşdirmə proqramı əsasında o dövlət əmlakı, bu proqram həyata keçdikcə, şübhəsiz ki, özəlləşdiriləcəkdir, səhmdar cəmiyyətlərə çevriləcəkdir, yaxud tamam özəl adamların ixtiyarına veriləcəkdir. Şübhəsiz ki, müəyyən sahələr də dövlət mülkiyyətində saxlanılacaqdır və dövlət mülkiyyəti kimi yaşayacaqdır.

Bu, Dövlət Əmlak Komitəsinin əsas vəzifələrindən biridir. Mən çox narahatam ki, bu proses zamanı dövlət əmlakı dağıdılır, təəssüf ki, dağıdılır. Bu iki gün ərzində gətirilən faktlar buna sübutdur. Dövlətin hər bir binası dövlətin binası olmalıdır. Kimsə bunu icarəyə veribdir, kimsə hara veribdir, – bunlar indi qədər olan şeylərdir. Əgər özəlləşirsə, bu, dövlətin əmlakı kimi özəlləşdirilməlidir. Özəlləşdirmə eyni zamanda sosial ədalət prinsipləri əsasında getməlidir. Ona görə də mən dünən Əzizovdan soruşdum və bunu bir də deyirəm ki, vəsaitlərin gətirilməsi və vaxtında paylanması bütün əhəlinin özəlləşdirmə prosesində iştirak etməsi üçün əsas şərtidir. Biz buna nail olmalıyıq. Sosial ədalət prinsipi bizim bu islahatların əsas prinsipidir.

Biz "Torpaq islahatı haqqında" qanun qəbul edərkən mən təklif etdim və o qanunda biz işğal olunmuş torpaqlar haqqında maddə ayırdıq. Çünki əgər torpaq islahatı nəticəsində bu torpaqlar şəxsi mülkiyyətə paylanırsa, işğal olunmuş torpaqlar-

da, Azərbaycanın torpaqlarının 20 faizində bizim böyük torpaq fondumuz var. O torpaqlar işğal olunmuş torpaqlardan didərgin düşmüş bizim vətəndaşların torpaqlarıdır və vaxt olacaqdır ki, onlar öz torpaqlarına qayıdacaqlar və həmin "Torpaq islahatı haqqında" qanunun əsasında o torpaqları bölüb, ondan istifadə edəcəklər. İşğal olunmuş torpaqlarda bərpa işi aparmaq üçün mən bir neçə ay bundan öncə Dünya Bankının prezidentinə müraciət etdim və mənim müraciətimə o, müsbət münasibət göstərdi. Nümayəndə hey'əti gəldi və biz burada Dünya Bankının nümayəndələri ilə, işğal olunmuş torpaqlar azad edilərkən onların bərpa olunması barədə Dünya Bankının proqramının hazırlanmasına başladıq. Dünya Bankının nümayəndələri Füzuli rayonunda işğaldan azad edilmiş bölgədə oldular. Tərtər rayonunda, Ağdam rayonunda oldular və bu danışıqların nəticəsində mən böyük bir komissiyanın yaradılması barədə fərman verdim. Bu komissiya işləməlidir və biz bu təcrübəni artıq həyata keçirməliyik. Gələcəkdə də işğal olunmuş torpaqlar azad edilən kimi onların Dünya Bankının vəsaiti hesabına bərpa olunması təmin ediləcəkdir və o torpaqlardan istifadə olunması üçün onlar da oradan didərgin düşmüş sahiblərinə çatdırılmalıdır.

Beləliklə, bir də deyirəm, özəlləşdirmədə bütün sahələrdə – həm torpaq islahatı sahəsində, həm də sənaye sahəsində, ticarət sahəsində, başqa sahələrdə sosial ədalət prinsipi əsas meyardır və bunu heç kəs unutmamalıdır. Biz mülkiyyəti vətəndaşlara, Azərbaycanın sakinlərinə qaytarırıq. Lazımdır ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir Azərbaycan sakini bu mülkiyyətdə olan payını götürə bilsin. Bu, bizim vəzifəmizdir və biz bunu həyata keçirməliyik.

Mən əminəm ki, biz bu tədbirləri ardıcıl surətdə həyata keçirərək aybaay, ilbəil iqtisadiyyatda ciddi müsbət dəyişikliklərin şahidi olacağıq və əhalinin rifah halının ardıcıl surətdə yaxşılaşmasını təmin edə biləcəyik.

Mən Azərbaycanın çox gözəl gələcəyini görürəm. Bu il biz çətin bir dövrdə yaşayırıq. Amma görürsünüz, üç il müddətində nə qədər böyük sınaqlardan çıxdıq, nə qədər böyük çətinliklərin öhdəsindən gəldik. Artıq biz istiqamətimizi tapmışıq, bu istiqamətlə gedirik. Ona görə də heç kəs narahat olmasın. Bəziləri deyirlər ki, Azərbaycanı fəlakət gözləyir, Azərbaycan dağılacaq, Azərbaycanın iqtisadiyyatı belə olacaqdır. Bunlar əsassız fikirlərdir. Onlar yalnız və yalnız bizim bu işlərimizə

zərər vurmaq üçün belə əhval-ruhiyyəni camaat içərisinə yayırlar. Mən bütün bu fikirləri rədd edirəm.

Biz düz yolla gedirik, doğru yolla gedirik və bu yolla inamla, ardıcıl surətdə gedəcəyik və Azərbaycanın iqtisadiyyatında yüksəliş illəri bu yaxın vaxtlarda olacaqdır. Məhz bu iqtisadi islahatların həyata keçirilməsindən biz bu nailiyyətləri əldə edə bilərik.

Bununla əlaqədar, neft müqavilələrindən gələn gəlirlər Azərbaycanın iqtisadiyyatında çox böyük dəyişikliklər əmələ gətirəcəkdir. Bəziləri nədənsə hesab edirlər ki, guya neft müqavilələrindən o qədər də böyük gəlirlər gəlməyəcək. Əgər o qədər böyük gəlir gəlməyəcəksə, biz onda bu müqavilələri niyə bağlamışıq? Əgər bundan o qədər gəlir götürülməyəcəksə, Amerikadan, Yaponiyadan, İngiltərədən, Fransadan o şirkətlər nə üçün gəlib bizdən dəfələrlə xahiş edirlər ki, biz onlara burada müştərək iş görmək üçün şərait yaradaq? Bilirsiniz, onlar öz mənfəətlərini bizdən çox yaxşı bilirlər. O müqavilələrin prinsipləri, orada gəlir bölgüsü elə qurulubdur ki, mən sizə bir daha bildirmək istəyirəm, Azərbaycanın gələcəkdə böyük gəlirləri olacaq. Amma o vaxta qədər biz gərək bu iqtisadi islahatlarla mövcud imkanları hərəkətə gətirərək iqtisadiyyatda ciddi dəyişikliklərə nail olaq və gün-gündən xalqın rifahını yaxşılaşdıraq. Bunların hamısı gəlib neft müqavilələrinin əməli iqtisadi nəticələri ilə bir-birinə qovuşacaqdır və Azərbaycanın həmin o dediyim çox gözəl gələcəyinin biz şahidi olacağıq. Mən buna tam əminəm və bilin ki, mən bu gələcəyə inanaraq bu sözləri deyirəm. Ancaq bunun üçün gərək biz mövcud olan nöqsanları aradan qaldıraq. Nöqsanlar da böyükdür.

Ona görə bütün bu müzakirələrin nəticəsi olaraq qərar qəbul edilməlidir. Qərar layihəsi var. Mən ona baxmışam, ancaq hesab edirəm ki, bu müzakirələrlə əlaqədar o qərar layihəsi işlənməlidir. Mən tapşırıram dövlət müşaviri Vahid Axundova, Nazirlər Kabineti ilə birlikdə qərar layihəsini verilən təkliflər əsasında işləsin. Neçə gün sizə lazımdır?

Vahid Axundov – (dövlət müşaviri): İki gün.

Heydər Əliyev: İki gün. İki gün müddətində mənə versinlər mən bu qərar layihəsini imzalayacağam. Ancaq eyni zamanda mən bir neçə təşkilati tədbirlərin də görülməsini lazımı hesab edirəm.

Azərbaycan Dəmir Yolu İdarəsinin rəisi Nadirli mən işdən azad edirəm, "Azneftkimyamaş" Dövlət Şirkətinin prezidenti

denti Rövşən İsmayılovu işdən azad edirəm. Tofiq Əzizov özəlləşdirmə proqramının hazırlanmasında bir çox işlər görüldür. Onun xidmətlərini mən qiymətləndirirəm, ancaq buraxdığı səhvlərə görə Dövlət Əmlak Komitəsinin sədri vəzifəsindən azad edirəm. Baş nazirin müavini kimi işləyə bilər, ancaq bu tənqidlərdən ölçü, nəticə çıxarmasa, ola bilər, gələcəkdə bu vəzifəni də əldən verə bilər. Ona görə nəticə çıxarmaq lazımdır. Baş nazirin müavini kimi, o, müəyyən bir sahəyə rəhbərlik edə bilər. Mən belə fikirdəyəm ki, "Azərbaycanlı" Dövlət Konserninin prezidenti Aslanov işdən, vəzifəsindən azad olunsun. Təyinat Hüseynova mən bir neçə dəfə xəbərdarlıq etmişəm, bu gün də xəbərdarlıq edirəm və buraxılan səhvlərin aradan qaldırılması üçün ona iki ay vaxt verirəm. İki ay müddətində əgər bu səhvləri aradan qaldırmasa, işdən kənar olunaçaq. Mingəçevir şəhərinin icra hakimiyyəti başçısı Bəxtiyarovu işdən azad edirəm. Qızıl Aypara Cəmiyyətinin sədri Əhməd-zadə işdən kənarlaşdırılmalıdır. İzzət Rüstəmov tapşırıram – bu, ictimai təşkilatdır, həmin təşkilatla özünüz yığırsınız və onun buraxdığı səhvləri müzakirə edərsiniz. Güman edirəm ki, birinci gün bunu etmək lazımdır, onu işdən kənarlaşdırmaq lazımdır.

Səməd Sadiqov, mən neçə dəfə sizə xəbərdarlıq etmişəm. Siz mənə deyir görürsünüz, siz bu xəbərdarlıqlardan nəticə çıxara bilərsiniz, ya bilmirsiniz? Hə?

Səməd Sadiqov: Nəticə çıxaracağam.

Heydər Əliyev: Bəs nə qədər olar? İnanmıram. Ona görə işdən azad edilsin. Nətiq Əliyev mən onun nöqsanlarını dedim və xəbərdarlıq edirəm ki, o nöqsanlar aradan qaldırılsın. Maliyyə naziri Fikrət Yusifov işində bir çox nöqsanlar buraxır. Mən ona bir neçə dəfə xəbərdarlıq etmişəm, bu gün bir daha xəbərdarlıq edirəm. Nöqsanları aradan qaldırmaq lazımdır. Çox mühüm bir nazirlikdir. Ancaq təəssüf ki, Fikrət Yusifov həm əməli işində, həm də bəzi hərəkətlərində çox ciddi nöqsanlara yol verir. Aradan qaldırmaq lazımdır, xəbərdarlıq edirəm. Sumqayıtın icra hakimiyyəti başçısı Abışov, neçə dəfə sənə xəbərdarlıq etmək olar? Yenə də burada məlumat veriblər ki, 10 milyard manatı başqa yerə xərcləmişiniz.

Şakir Abışov – (Sumqayıt şəhər icra hakimiyyətinin başçısı): Düzgün məlumat verməyiblər, möhtərəm prezident.

Heydər Əliyev: Tapşırıram Vahid Axundova, bir

də Ramiz Mehdiyevə. Bu məsələni araşdırın, mənə məlumat verin. Əgər bu məlumat təsdiq olunsay, şübhəsiz ki, mən ciddi ölçü götürəcəyəm.

Baş nazir Fuad Quliyev, təəssüf ki, buraxılan bu səhvlərdə, şübhəsiz, günahkardır. Mən Fuad Quliyevi çoxdan tanıyıram, vaxtilə mənim təşəbbüslə Bakı kondisionerlər zavoduna direktor təyinat olunubdur. O zavod mənim üçün çox əziz zavoddur. Bilirsiniz ki, onun yaranması, tikilməsi və işləməsi mənim həyatımın bir hissəsi olubdur. Bunları nəzərə alaraq, böyük bir istehsal müəssisəsinin başçısı kimi, təcrübəli bir adam kimi mən Fuad Quliyevi Nazirlər Kabinetinə işə cəlb etdim. Baş nazirin müavini vəzifəsinə təyinat etdim və sonra baş nazir vəzifəsinə təyinat etdim. Təəssüf ki, ola bilər, bəzi keyfiyyətlərinin çatışmazlığına görə, ola bilər, bəzi başqa səbəblərə görə, indi də deyir ki, gəyicəsinə görə bu böyük vəzifənin öhdəsindən gələ bilmir. Özü də fasilə zamanı mənədən xahiş edib ki, bu vəzifədən azad olunsun. Hesab edirəm ki, onun bu xahişini ödəmək lazımdır.

Mənim bu təşkilati qərarlarım hamı üçün xəbərdarlıq olmalıdır, hamı bilməlidir ki, göstərilən e'timadı işlə və sağlam mə'nəviyyətlə, professionallıqla doğrultmaq lazımdır. Ancaq təəssüf ki, mən bu halların keçmişdə də şahidi olmuşam, indi də bunları müşahidə edirəm – bəzi şəxslər yüksək vəzifəyə keçəndən sonra başlayırlar normadan çıxmağa. Ruslarda bir söz var: "zaznaystvo", onun azərbaycanca tərcüməsi bir az kobuddur, "qudurmaq" sözüdür, mən bunu işlətmək istəmirəm. Ancaq belə olur. Bəziləri təəssüf ki, pozulurlar. İndi bəzi rəhbər işçilərimiz onların üzərinə qoyulan vəzifəni yerinə yetirmək əvəzinə, çalışmaq əvəzinə, bu vəzifədən öz şəxsi məqsədləri üçün istifadə etməyi daha üstün tuturlar. Bunlar bizim mə'nəviyyətimizə zidd olan keyfiyyətlərdir. Mən bununla barışa bilmərəm.

Hər bir şəxs müstəqil Azərbaycan Respublikasında dövlət orqanında bir yüksək vəzifəyə layiq görülürsə, onun borcu o vəzifəni layiqincə yerinə yetirməkdən və göstərilən e'timadı doğrultmaqdan ibarətdir. Yenə deyirəm, mən çox təəssüf edirəm ki, bəzi adamlar yüksək vəzifəyə təyinat olundandan 6 ay, bir il sonra dəyişirlər. Onların həyat tərzində də, duruşunda oturmaqda da, geyimində də bir də görürsən ki, cürbəcür xoşagəlməz dəyişikliklər əmələ gəlir, cürbəcür iddialara düşürlər, cürbəcür ambisiyalarla yaşamağa başlayırlar. Hesab edirlər ki, ona verilən bu vəzifə azdır, bir az da bundan çox olmalı.

dır. Ancaq fikirləşməyirlər ki, axı bu e'timadı doğrultmaq üçün sən nə etdin?

Bizim hər birimiz – mən bunu özüm üçün də hesab edirəm, – daim xalqımız qarşısında borcluyuq. Əgər xalq, dövlət bizim hər birimizə bu e'timadı göstərirsə və biz bu salonda yığılıb, Azərbaycan Respublikasının, Azərbaycan xalqının ən mühüm məsələlərini müzakirə və həll ediriksə, demək, biz anlamalıyıq ki, xalqın qarşısında bizim nə qədər borcumuz var. Mən hesab edirəm ki, ömrünün sonuna qədər bu borcdan çıxma bilməyəcəyəm. Amma bəziləri hesab edirlər ki, bilirsiniz, hələ xalq ona borcludur, o, xalqa borclu deyil. Vəzifədən sui-istifadə etmək halları, rüşvətxorluq, korrupsiya, – bu, bizim cəmiyyətimizin ən böyük bəlasıdır. Təəssüflər olsun ki, bu hallar azalmağa əvəzinə respublikada daha da yayılır.

Bəziləri belə düşünür ki, indi dünyanın hər yerində korrupsiya var. Rusiyanı korrupsiya başına götürüb, başqa ölkələri korrupsiya götürüb. Bəli, bu, belədir. Ancaq bu, bizə haqq vermir ki, əgər başqa yerdə korrupsiya varsa, burada da olsun. Mən yenə də Almanıyanın federal kansleri cənab Kolla danışıqımı, söhbətimi xatırlayıram. O mənə dedi ki, bəli, mafiyalar əmələ gəlib. Rusiya haqqında söhbət gedirdi. Dedi ki, Rusiya mafiyası indi başqa ölkələrin mafiyalarından da güclü olubdur. Gəlib Berlində, nə bilim Frankfurtda dollarları "paçkalarla" atırlar stolun üstünə. Bu, Almanıyanın federal kanslərinin dediyi sözlərdir. Ona görə də Rusiya indi belə ağır vəziyyətdədir. Ona görə də Rusiyada korrupsiyaya, rüşvətxorluğa qarşı belə ciddi mübarizə tədbirləri görülür.

Ancaq gəlin, açıq danışaq, – bizim respublikada da belə deyilmi? Bizim respublikada da belə hallar var və geniş yayılıb. Kim bu işlərlə məşğul olur? Vəzifəli şəxslər, dövlət orqanında, hökumət orqanında, inzibati orqanlarda, başqa orqanlarda işləyən şəxslər. Bilirsiniz, biz istəyirik ki, ölkəmizə xarici sərmayə gəlsin. Bu, asan deyil. Çünki bizə inanmaq lazımdır, bizə e'tibar etmək lazımdır. Gəlib bura pulunu, sərmayəsini qoyan adam inanmalıdır ki, o, daim bu sərmayədən istifadə edə biləcək. Belə halda Azərbaycana gələn bir çox iş adamları qayıdır gedir. Nə üçün? Çünki hansı qapını açırlar, hansı təklifi verirlər, cavab alırlar ki, "burada mənə nə çatır? Mənim faizim nədir, mənim xeyrim nədir?". Təəssüf ki, belə hallar geniş yayılıb və heç kəs də deməsin ki, belə hallar yoxdur, var.

Bu haqda mənə məlumatlar gəlir və gələn məlumatlara da mən inanıram. Bunlar mənə çox narahat edir.

Bilirsiniz, mən bütün həyatım boyu rüşvətxorluqla, vəzifədən sui-istifadə ilə mübarizə aparmışam. Doğrudur, bunlara görə mən çox əziyyətlər də çəkmişəm. 1987-ci ildə mən vəzifədən istefaya gedərkən, mənə bu yüksək vəzifədən kənarlaşdırılarkən məhz həmin o rüşvətxorlar, həmin o korrupsiyaya qurşanmış adamlar cürbəcür böhtanların nəticəsində mənim haqqımda müxtəlif fikirlər yaratmağa çalışdılar. Şübhəsiz ki, erməni millətçiləri bir tərəfdən və həmin o rüşvətxorlar, – hansılar ki, mən burada vaxtilə cəzalandırdım, – onlar, bəli, onlar mənim haqqımda nə qədər böhtançı anonim məktublar göndərirdilər! Onların bəzilərini burada Vəzirovun, Mütəllibovun vaxtında televiziya çıxardılar, "Heydər Əliyev vaxtının qurbanları" kimi, "qəhrəman" kimi meydana çıxarmaq istəyirdilər. Bilirsiniz, rüşvətxoru, oğrunu qəhrəman etmək öz xalqına xəyanət etməkdir. Əgər sən rüşvətxorla mübarizə apara bilmirsənsə, heç olmasa rüşvətxora yardım da etmə!

Yenə deyirəm, mən həyatım boyu bu hallarla mübarizə etmişəm. Bu gün də mübarizə edirəm və həyatımın sonuna qədər mübarizə edəcəyəm. Bilin, bu, təkcə mənim istəyim deyil, bu, cəmiyyətin istəyidir. Cəmiyyət bunu tələb edir, – insanlar bunu tələb edir. Bu hallar – korrupsiya, rüşvətxorluq, vəzifədən sui-istifadə bizim mə'nəviyyatımıza zidd olan hallardır. İnsanları bizdən, nə təhər deyirlər, incidir və heç kəs bu hallara haqq qazandıra bilməz.

Ona görə də, mən bu gün bu təşkilati qərarları qəbul edərək, eyni zamanda hamını xəbərdar edirəm, hamını. Heç kəs burada özünə müstəsna bir yer tuta bilməz. Hamı qanun qarşısında cavabdehdir. Heç kəs hesab etməsin ki, onun üçün xüsusi bir status olmalıdır. Yaxud, onun hansısa xidmətləri var və o, nə istəsə edə bilər. Yox, bu nədir, – vəzifəyə təyin olunan kimi tez kabineti təmir etdirirlər. Yenə də deyirəm, mən üç ildir burada işləyirəm, Ədalət Əliyevin üzünü görməmişəm. Ancaq Nazirlər Kabinetinə gəlib-gedirdi, hətta deyirlər, Milli Məclisdə gəlib iştirak edib, nitqlər söyləyirmiş. Ancaq bilmirəm, nə nitqlər söyləyirmiş orada. Bir adam bunun ipini çəkəydi ki, axı belə işlər görmək olmaz. İndi yoxlama zamanı gedib görüblər ki, 6 milyon, ya 5 milyon təmirə veribdir, yaxud da ki, kabinetini düzəltməyə veribdir. O şirkət də pulu götürüb çıxıb gedibdir. Bəs bunu əvvəl

görmürdünüzmü? Yenə deyirəm, bizim Maliyyə Nazirliyi, Baş Dövlət Vergi Müfəttişliyi, Nazirlər Kabineti, hüquq-mühafizə orqanları bunu görmürdümü? İndi hamı deyir ki, bu, niyə belə oldu...

Amma təkcə bu deyil. Həmin o hava limanının guya bir hissəsinin tikilməsi üçün orada 10 milyon dollar məbləğində bir iş görməli idilər. Türkiyənin baş naziri Məs'ud Yılmaz burada olanda məni də hava limanına apardılar ki, bəli, burada iş görülməli. Həmin bu şirkətlə, demək, iş görmək istəyirmiş. Bu da həqiqətə uyğun bir şey deyilmiş. Mənə deyirlər ki, həmin o 10 milyon dollarlıq iş görülməsi haqqında müqaviləyə guya Nazirlər Kabinetində baxılıbdır, hətta təsdiq olunubdur. Amma mənim bu işdən xəbərim yoxdur. Sadəcə, baş nazir Məs'ud Yılmaz burada olanda mənə dedilər ki, proqrama salınıbdır, hava limanına gedəndə, onu yola salanda orada bir baxın, görün nə var. Heç bir şey yox idi orada. 5-6 inşaatçıyı yığmışdılar, onlar dedilər ki, biz burada inşa edəcəyik. Mən də baş nazirin xətrinə getdim ora, amma heç bir şey bilmirdim.

Niyə bu işlər mövcud olur, niyə bunlara yol verilir? Nə üçün? Əgər kimsə buna qarşı ölçü götürmürsə, demək, o da bu işə qatılıbdır, o da bu işdən mənfəət götürüb, o da bununla həmfikir. Bilirsiniz, bu rüşvətxorlar, korrupsiyaçılar bir-biri ilə nə qədər həmfikir olacaqlarsa, o qədər də mən onlarla zidd olacağam. Mən tək deyiləm, bütün xalqımız bu hallara ziddir. Heç vaxt bu rüşvətxorlar öz həyatlarında müvəffəq olmayıbdır. Mə'nəvi paklıq, saflıq həmişə insanları ucaldıbdır, həmişə insanlara hörmət gətiribdir. Ola bilər, belə insanlar əziyyət, zillət içərisində yaşayıblar. Ola bilər, cürbəcür məhrumiyyətlərə məruz qalıblar. Ancaq mə'nəvi ucalıq onlar üçün hər bir şeydən qiymətli olubdur.

Ona görə də mən hamını xəbərdar edirəm, hər bir vəzifəli şəxsdən tələb edirəm. Vəzifə alan kimi gərək buna bir dənə xüsusi "Mersedes" maşını ayrılınsın. Bilirsiniz, mən e'tiraz etmirəm ki, bizim rəhbər vəzifəli şəxslərin yaxşı avtomaşınları olsun. Amma nəyin hesabına, nəyə görə? Əgər buna imkanımız varsa, əgər biz bu ac adamları yedirtmişiksə, əgər bu qaçqınları tə'min etmişiksə, başqa işlərimizi görmüşüksə, gəlin bunu da edək. Ancaq bir tərəfdə insanlar ac, o biri tərəfdə insanlar gedib restoranda dollar atırlar rəqs edənlərin başına. Belə hallar da var. Bizim bu rəhbər vəzifəli şəxslərin bə'ziləri

hesab edirlər ki, o, xüsusi maşında gəzməlidir, xüsusi yemək yeməlidir, onun ailəsi xüsusi bir şəraitdə yaşamalıdır. Bilirsiniz, bizim hamımız bir cür yaşamalıyıq. Kim ki, sonra özəl iş görəcəkdir, şəxsi sərvətini qanuni yolla əldə edəcəkdir, – o getsin, elə yaşasın. Amma bizim hamımız bir cür yaşamalıyıq. Ona görə də mən bu sözləri çox ürək ağrısı ilə deyirəm.

Bilirsiniz, bu sözləri mən 27 il bundan öncə ilk dəfə Azərbaycan rəhbər seçilərkən birinci məruzəmdə demişəm. O illər ki, mən repressiya altında idim, hər yerdən təcrid olunmuşdum, – 1987-ci ildən sonra, ta 1993-cü ildə bura gələndə – mən yenə də bu sözlərlə yaşamışam, bu sözləri demişəm və bu gün deyirəm. Bu, adi söz deyil, bu, mənim daxili mə'nəviyyatımdır. Mən istərdim ki, hər bir şəxs öz mə'nəviyyatını hər şeydən üstün tutsun. Qeyri-qanuni toplanılan sərvət, mal – bunlar heç vaxt insanlara, yenə də deyirəm, şöhrət gətirməyib.

Xahiş edirəm mənim bu tələblərimdən hər kəs özü üçün nəticə çıxarsın. Hesab edirəm ki, iki gün ərzində bizim bu gərgin işimiz çox əhəmiyyətli və öz nəticəsini verməlidir. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bütün bu müzakirələrdən hər kəs ölçü, nəticə çıxaracaqdır və biz hamımız bir yerdə əl-ələ verib Azərbaycan Respublikasının qarşısında duran problemləri birlikdə həll edəcəyik.

22 İYUL–MİLLİ MƏTBUAT GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ TƏBRİK

Müstəqil Azərbaycanın Milli Mətbuat günü münasibətilə bütün jurnalistləri və mətbuat-informasiya sistemində çalışan işçiləri ürəkdən təbrik edirəm.

Xalqımızın milli mə'nəvi dəyərlərini, adət-ən'ənələrini, istək və arzularını, keşməkeşli həyatının bütün sahələrini daim öz səhifələrində əks etdirən və əsas Həsənbəy Zərdabi tərəfindən qoyulmuş Azərbaycanın milli mətbuatı çox şərəfli və zəngin inkişaf yolu keçmişdir. Xalqımızın görkəmli mütəfəkkirləri, publisistləri, jurnalistləri, yazıçıları və satirikləri mətbuat vasitəsilə milli şüurun, mə'nəviyyatın və mədəniyyətin formalaşmasına və inkişafına güclü təkan vermişlər.

Bu gün Azərbaycanda dünyanın ən qabaqcıl ölkələrinin əldə etdiyi nailiyyətlərlə rəqabət apara bilən çoxşaxəli mətbuat və informasiya sistemi yaradılmış, bütün respublika ərazisini əhatə edən ən müasir teleradio, kütləvi informasiya şəbəkələri, milli jurnalistika elmi inkişaf etmişdir.

Müstəqil, demokratik və hüquqi dövlət quruculuğu prosesini yaşayan Azərbaycan dövlətinin ictimai-siyasi həyatının bütün sahələrində olduğu kimi mətbuat və informasiya sahəsində də demokratiya prinsiplərinə dönmədən əməl olunur. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının yeni Konstitusiyasında təsbit olunmuş fikir və söz azadlığı, siyasi plüralizm mətbuat və informasiya sahəsində Azərbaycan dövlətinin yeritdiyi siyasətin əsasını təşkil edir. Məhz bu siyasətin nəticəsidir ki, Azərbaycanda hazırda müxtəlif ictimai-siyasi qurumlara, təşkilatlara, birliklərə, ayrı-ayrı şəxslərə məxsus iyirmi dörd adda teleradio şirkətləri, beş yüzdən çox qəzet və jurnal, iyirmidən yuxarı beynəlxalq, regional və respublika qurumlarını təmsil edən informasiya agentlikləri və s. orqanlar azad surətdə fəaliyyət göstərir.

Hörmətli mətbuat işçiləri!

Sizi bir daha bu əlamətdar gün münasibətilə təbrik edir, respublikamızda və onun ətrafında baş verən hadisələrin ictimaiyyətə çatdırılmasında, onların geniş analitik təhlil edilməsində, Azərbaycanda gedən demokratik dəyişikliklərin beynəlxalq aləmdə şərh edilməsində obyektivlik, prinsiplilik, yüksək professionallıq və əsl vətəndaşlıq mövqeyi arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

XALQ RƏSSAMI MARAL XANIM RƏHMANZADƏYƏ

Hörmətli Maral xanım!

Sizi – Azərbaycanın ilk professional qadın rəssamını, təsviri incəsənətimizin görkəmli nümayəndəsini anadan olmağınızın 80 illiyi münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edirəm.

Xalqımız sizi bütün həyatını respublikamızda rəngkarlıq və qrafika sənətinin inkişafına həsr etmiş fədakar incəsənət xadimi kimi tanıyır. Uzun illər ərzində gərgin zəhmətinizin məhsulu olan, Azərbaycan xalqının həyatını özündə əks etdirən dolğun əsərləriniz sizə şöhrət gətirmişdir.

Sizin Laçın və Naxçıvanın, Lənkəranın və Qubanın gözəlliklərinə həsr etdiyiniz tablolar Azərbaycanın füsunkar təbiətini əks etdirərək gənc nəslin Vətənə məhəbbət ruhunda tərbiyəsinə xidmət etmişdir. Sizə xas olan incəliklə yaratdığınız qadın obrazları isə xüsusi diqqətə layiqdir.

Əziz Maral xanım!

Sizə möhkəm cansağlığı, uzun ömür, yaradıcılığınızda yeni-yeni uğurlar diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

22 iyul 1996-cı il

DAHİ AZƏRBAYCAN ŞAİRİ VƏ MÜTƏFƏKKİRİ MƏHƏMMƏD FÜZULİNİN 500 İLLİK YUBİLEYİ ÜZRƏ DÖVLƏT KOMİSSİYASININ NÖVBƏTİ İCLASINDA ÇIXIŞ

Prezident Sarayı

23 iyul 1996-cı il

Hörmətli komissiya üzvləri!

1994-cü ildən Azərbaycanda Məhəmməd Füzulinin 500 illiyi ilə əlaqədar yubiley tədbirləri keçirilir. Bu müddətdə çox iş görülüb. Məhəmməd Füzulinin yaradıcılığı həm Azərbaycanda, həm də bir çox xarici ölkələrdə təbliğ olunubdur. Hesab edirəm ki, 1994-cü ilin martında yaradılmış yubiley komissiyası gərəkli işlər görübdür. Məhəmməd Füzuli elə bir şəxsiyyətdir ki, onun yubileyi ilə əlaqədar tədbirləri daim davam etdirmək olar. Ancaq eyni zamanda müəyyən mərhələdə görülməli işlərə də yekun vurmaq, ən yüksək tədbirləri keçirmək lazımdır. Ona görə də mən Məhəmməd Füzulinin yubileyi ilə əlaqədar yaradılmış komissiyanın bu gün növbəti iclasını çağırıram.

Təklif edirəm ki, yubiley komissiyası sədrinin müavini Elçin Əfəndiyevin bu barədə məlumatını dinləyək, görülməli işləri təhlil edək və bundan sonra görülməli tədbirlər haqqında müəyyən qərar qəbul edək.

* * *

Elçin Əfəndiyev ətraflı məlumat verdi. Biz yəqin ki, bu məsələlər barədə fikir mübadiləsi aparmalıyıq. Ancaq müzakirəyə başlamamışdan əvvəl mən iki məsələni qeyd etmək istəyirəm. Birincisi, bu gün iyulun 23-dür. Üç il bundan əvvəl respublikamızın Ağdam şəhəri Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilib.

Ağdam böyük rayondur. Onun ərazisi də böyükdür. Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü başlayandan, ilk gündən, 1988-ci ildən Ağdam rayonu, xüsusən onun Dağlıq Qarabağla sə-

həddə yaxın yaşayış məntəqələri atəş altında olmuşdur. Gedən müharibə nəticəsində, hələ 1993-cü il iyulun 23-dək, Ağdam şəhəri Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilənə-dək rayonun ərazisinin bir qismi 1991-1992-ci illərdə işğal altında idi. 1993-cü il iyulun 23-də isə Ağdam şəhəri Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olundu. İndi Ağdam rayonu ərazisinin bir hissəsi, Ağdam şəhəri işğal altındadır. Orada yaşamış sakinlərimiz Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı nəticəsində öz yerlərindən didərgin düşüblər. Amma əhalinin digər hissəsi hazırda Ağdam rayonunun işğal olunmamış ərazisində yaşayır və fəaliyyət göstərir.

Ağdam rayonunun, şəhərinin işğal edilməsi Azərbaycan üçün əlbəttə ki, böyük zərbə olmuşdur. Çünki Ağdam Azərbaycanın qədim, böyük, tarixi abidələrə malik şəhərlərindəndir. Bu, bütün Azərbaycan xalqını kədərləndirir. Biz də bu gün bu kədərli hadisəni yad edirik. 1988-ci ildən bəri, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü başlayandan 1994-cü ilin mayında atəş dayandırılanadək xalqımız çox böyük itkilər verib, insanlar şəhid, həlak olublar. Böyük itkilər vermişik. Ona görə də müzakirələr başlanmamışdan əvvəl mən istədim ki, biz bu gün, bu dəqiqə bu faciəli hadisəni yad edək. Eyni zamanda Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda, respublikamızın torpaqlarının qorunması uğrunda həlak olmuş soydaşlarımızın, vətəndaşlarımızın xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad edək.

Allah rəhmət eləsin.

Ağdam şəhərinin işğal olunması ilə əlaqədar yaxın günlərdə mənim planlarım da var. Ağdam rayonunun nümayəndələri ilə görüş keçirmək fikrindəyəm. Güman edirəm ki, biz bu görüş zamanı həm keçmiş illəri təhlil edəcəyik, həm də gələcək haqqında, respublikamızın ərazi bütövlüyünün təmin olunması, o cümlədən işğal edilmiş torpaqlarımızın azad edilməsi ilə əlaqədar fikir mübadiləsi apara biləcəyik.

Füzulinin 500 illiyi ilə əlaqədar yaradılmış yubiley komissiyasının fəaliyyəti haqqında Elçin Əfəndiyev geniş məlumat verdi. Bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, çox işlər görülmüştür. 1994-cü ildə yaradılmış komissiyanın hər bir üzvü indiyədək görülmüş işlərə öz payını veribdir. Ancaq təəssüflər olsun ki, biz bu komissiyanın bir neçə üzvünü itirmişik. Keçən ildə mən xatırladım, böyük şairimiz Xəlil Rza, böyük alimimiz Rüstəm Əliyev dünyalarını dəyişiblər. O ildən sonra bizim yenə də itkilərimiz var: böyük yazıçımız İsmayıl Şıxlı, böyük

alimlərimiz Aslan Aslanov, Cahangir Qəhrəmanov da dünyalarını dəyişiblər. Komissiyamızın dünyasını dəyişən üzvlərinin hamısının xatirəsini istəyirəm bir dəqiqəlik sükutla yad edək.

Allah rəhmət eləsin.

Elçin Əfəndiyev məlumat verdi, həqiqətən iş görülmüb. Eyni zamanda təklif irəli sürdü ki, Zirvə mərasimini də keçirək. Bununla əlaqədar bir sıra təkliflər də irəli sürülmüb. İstədim ki, komissiya üzvləri öz fikirlərini desinlər, eyni zamanda kimin nə təklifi varsa, desin...

* * *

Mən bir məsələni dəqiqləşdirmək istəyirəm. Siz deyirsiniz ki, Nizami muzeyinin, bizim tarixi abidəmiz olan muzeyin adını dəyişdirib Füzuli muzeyi edək? O, bizim həyatımıza Nizami muzeyi kimi daxil olub. İndi o, Nizami adına muzeydir, eləmi? Həmin muzeyi, oradakı heykəllər, gözəl bəzəklər, naxışlar ilə birlikdə 1948-ci ildə yaratdılar. Mən o vaxtdan da o muzeyi Nizami muzeyi hesab edirəm....

Cəfər Cabbarlının abidəsini mən qoydum getdim. Xatirinizdədirmi, o abidənin 1981-ci ildə qoyduq. Mən 1982-ci ildə buradan getdim. Amma siz hamınız burada idiniz, o cümlədən sənin (Nəbi Xəzriyə müraciətlə – *Red.*) də hər bir səlahiyyətin var idi. Ad yazmaq bir şey deyildir, yazılmamışdı – yazaydınız. Əlbəttə o abidəni qurmaq, yaratmaq çox çətin idi. Düzgün deyərsən, abidənin müəllifi Mirələsgər Mirqasımov tələb edirdi ki, bu abidə bütöv qranitdən olsun. O vaxt bu işi aparanların bir çoxu deyirdi ki, o mümkün deyil. Bu mübahisə iki il davam etdi. Nəhayət o, bir-iki dəfə mənim yanımda oldu, görüşdük. Baxdım ki, müəllifin təklifi elədir ki, bunu etmək lazımdır. Doğrudur, çətin idi, amma o, belə bir əsər yaradıbsa, müəllifin yaratdığını olduğu kimi icra etmək lazımdır.

Doğru deyirsiniz, mən bu işə qarışdım. Qraniti Ukraynadan çox çətinliklə gətirdik, bu abidəni qurduq, yaratdıq. İndi sən deyərsən ki, orada bazardır. Ola bilər. Ancaq oradakı Sabunçu dəmir yol vağzalına vaxtilə nə vəziyyətdə idi? Bunların hamısını siz görmüsünüz. Axır vaxtlar mən oralara getməmişəm. O zaman biz oranı abadlaşdırdıq, yenidən qurduq, dəmir yol vağzalını ilə meydanı birləşdirdik. Tarixi abidə olan Sabunçu vağzalının binasını bərpa etdik. Bunlar hamısı görülmüş işlərdir.

Amma, əgər Cəfər Cabbarlının abidəsi önünə adı yazılmayıbsa, bu adı yazmaq hər şeydən asan idi. Gərək bunu edəydilər. Əgər bunu etməmisinizsə, şübhəsiz ki, mən bunu da edərim.

İstanbulda Balasanyanın "Leyli və Məcnun" baletinin tamaşaya qoyulması, şübhəsiz ki, təəccüb doğurur. Mə'lumdur, vaxtilə Balasanyan "Leyli və Məcnun" baletini yazıb. Bu, Böyük Teatrda da tamaşaya qoyulub. Keçmişə nəzər salsaq, "Leyli və Məcnun" mövzusu Şərq aləminə məxsus olan mövzudur. Ancaq bu mövzu Azərbaycanın dahi şəxsiyyətlərinin yaradıcılığı nəticəsində əsərlərdə öz əksini tapıb. Nizami də, Füzuli də "Leyli və Məcnun" yazıb. Arif Məlikov doğru dedi, hesab edirəm ki, bəşər tarixində, Şərq aləminin tarixində, İslam aləminin tarixində "Leyli və Məcnun" mövzusunda məhz Məhəmməd Füzulinin poeması əsasında dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyov tərəfindən opera yazılıbdır. Biz bəzən bunu tariximizdə adi bir hadisə hesab edirik. Ancaq bu, adi hadisə deyildir. Birincisi, ona görə ki, ümumiyyətlə, Şərq aləmində Üzeyir Hacıbəyovdan əvvəl opera yazan olmayıb. Bu operanı yaradan Üzeyir Hacıbəyovdur. Ola bilərdi ki, bu operanı hər hansı başqa bir mövzu üzərində yazsın. Üzeyir Hacıbəyov bu operanı məhz Füzulinin poeması əsasında yazıb. Bilirsiniz, Füzulinin Üzeyir Hacıbəyovla bağlanması, 500 il bundan əvvəl yaşamış Füzulinin 100 il bundan əvvəl yaşamış Üzeyir Hacıbəyovun Şərq aləminə xas olmayan opera sənəti əsasında bağlanması tarixi bir hadisədir. Bu, xalqımızın incəsənətdə, mədəniyyətdə, musiqidə nə qədər yüksəklərə qalxdığını göstərir. Biz bununla fəxr edirik və fəxr etməliyik. Yenə də deyirəm, bunu adi hadisə kimi qəbul etmək lazım deyil. Bu, qeyri-adi bir hadisədir.

Ancaq bizim sonrakı bəstəkarlarımız gərək Üzeyir Hacıbəyovun yolu ilə gedəydilər. "Leyli və Məcnun" mövzusunda bir balet yazaydılar. Qara Qarayevin "Leyli və Məcnun" simfonik əsəri çox dəyərli bir əsərdir. Mən onu dəfələrlə dinləmişəm. Yadımdadır, biz Qara Qarayevin 60 illik yubileyini qeyd edəndə həm Moskvada, həm də Bakıda məhz bu əsəri ifa etdilər. Ancaq bu mövzuda balet yazmaq lazımdır. Arif Məlikov "Məhəbbət əfsanəsi" adlı çox gözəl bir əsər yaradıb. Bu əsər dünyanın ən böyük teatrlarında tamaşaya qoyulub və bu gün də qoyulur. Ancaq gərək bir başqa bəstəkarımız da "Leyli və Məcnun" baleti yaradaydı. Bunu Arif Məlikovun özü də edə bilərdi. Çünki onun yaratdığı birinci balet çox uğurlar qazanıb, bir çox teatrlarda bu gün də uğurla gedir.

Mən hesab etmirəm ki, xalqımızın, bəstəkarlarımızın yaradıcılıq potensialı tükənibdir, yox. Bu gün də, sabah da əsərlər yaranacaq. Bəzən insanlar düşünürlər ki, bu olmasa biz sabah necə yaşayacağıq? Amma sabah yeni bir istedad meydana çıxar. Əlbəttə, dahilər hər il yetişmir. Bu da təbiidir. Əgər belə olsaydı, şübhəsiz ki, onların qiyməti olmazdı. Xalqımızda istedadlar potensialı çox böyükdür. Güman edirəm, indiyədək olmayan əsərlər bundan sonra yaranacaqdır. Biz də onu görəcəyik, sonrakı nəsillər də onu görəcəklər.

Ancaq İstanbulda Balasanyanın əsərlərinin tamaşaya qoyulması şübhəsiz ki, təəccübləndirici bir mə'lumatdır. Güman edirəm ki, Polad Bülbüloğlu "Türksoy"un sədri və Mədəniyyət Nazirliyinin başcısı kimi gərək bu məsələni biləydi və türk qardaşlarımıza izah edəydi ki, belə ola bilməz. Ola bilər, nəzərdən qaçıb. Bu məsələni öyrənin, belə şeylər ola bilər. Bəlkə bəziləri kimin kim olduğunu anlamırlar, yaxud bəziləri bunu qəsdən edirlər, ola bilər.

YEKUN SÖZÜ

Güman edirəm, hamınız razılaşarsınız ki, bu gün komissiyanın iclası görülmüş işlərə yekun vuracaqdır. İclas həm də Füzulini qəlbimizdə, eləcə də xalqın qəlbində yenidən canlandırır. Son illər, xüsusən 1994-cü ildə Füzulinin 500 illiyi ilə əlaqədar yubiley komissiyası yaradıldıqdan sonra çox iş görüldü. 94-cü, 95-ci və 96-cı illərdə keçirilən yubiley tədbirləri sadəcə olaraq bir yubiley günü, yaxud yubiley ayı və ya yubiley ili ilə bağlı mərasimlər deyildi, onlar Füzuli yaradıcılığının geniş bir çərçivədə təbliğ olunmasına şərait yaradırdı.

Füzulini ən əvvəl öz ölkəmizdə daim təbliğ etmək lazımdır. Bizim xalqımız, xüsusən gənc nəsil, yeni həyata qədəm qoyanlar Füzulini nə qədər oxusalar, dərk etsələr, onun yaradıcılığı ilə yaxından tanış olsalar, Füzuli şəxsiyyətinin böyüklüyünü hiss etsələr adamlarımız bir o qədər saf mə'nəviyyət istiqamətində yaşayacaq və həyatlarını da bu ruhda quracaqlar. Çünki Füzulinin həyatı da, bütün yaradıcılığı da həm yüksək mə'nəviyyət, həm yüksək fəlsəfədir, həm də insanlara mə'nəvi, estetik qida verən böyük bir mənbədir.

Buna görə də təxminən bu üç ildə görülən işlər həyatımızda, xüsusən ictimai-siyasi, mədəni həyatımızda çox əhəmiyyətlidir, onların böyük təsiri var və bundan sonra da olacaqdır.

Hesab edirəm ki, komissiyanın gördüyü işlər Azərbaycan xalqının, millətinin, vətəndaşlarının mə'nəvi tərbiyəsi üçün, mə'nəvi cəhətdən yüksəlməsi üçün çox mühümdür.

Tarixi şəxsiyyətlərin yubileylərinin keçirilməsi, bir tərəfdən, onların xalq qarşısında, millət qarşısında xidmətlərinə verilən qiymətdir – bu, lazımdır, özü də mütləq lazımdır. Digər tərəfdən isə, belə yubileylərin keçirilməsi xalqın, millətin zənginliyini nümayiş etdirir. Eyni zamanda bu yubileylər xalqın, millətin daha da yüksəlməsinə kömək edir.

Burada çıxış edənlər dedilər ki, Füzulinin həyatı çox ağır keçib, bəxti gətirməyib. Bilirsinizmi, bir insanın həyatının ağır və məşəqqətli keçməsi, əlbəttə, qeyri-adi bir şey deyildir. Amma buna böyük tarixi nöqteyi-nəzərdən baxsaq, görürük ki, bu, kiçik bir şeydir. Əsas və mühüm məsələ Füzulinin yaradıcılığı və onun qoyub getdiyi irsdir. Onun necə yaşaması, həyatının necə keçməsi o qədər də vacib deyildir. Vacib olan budur ki, o, necə bir irs qoyub gedib və 500 ildən sonra biz bu irsdən nə qədər bəhrələnilir və faydalanırıq.

Bir daha qeyd edirəm, bu yubileylərin keçirilməsindən məqsəd həmin şəxslərin özlərinin yada salınmasından çox, xalqın elminin, mədəniyyətinin, mə'nəviyyatının zənginliyini nümayiş etdirməkdir və indiki nəsə, gələcək nəsillərə onlardan daha faydalı istifadə etmək üçün imkan yaratmaqdır. Biz Füzuli ilə fəxr edirik. Məsələn, biz millətimizdən danışarkən deyirik ki, 500 il bundan öncə yaşamış azərbaycanlı Füzuli dünya mədəniyyət xəzinəsinə öz böyük töhfələrini veribdir. Ona görə də biz yubileyi elə keçirməliyik ki, bu tədbir təkcə Azərbaycanda deyil, Türkiyədə də, İranda da, İraqda da, Moskvada da, Dərbənddə də, bir sözlə, hər yerdə böyük iftixar hissi doğursun. Məhz Füzulinin yaradıcılığı və əsərləri ilə göstəririk ki, xalqımız hansı zənginliyə, hansı mədəniyyətə, hansı mə'nəviyyata, hansı elmə malikdir.

Ona görə də təkcə Füzulinin deyil, həm də Azərbaycanın digər böyük və tarixi şəxsiyyətlərinin yubileylərinin keçirilməsi ümumxalq tədbirləridir. Mən həmin məsələlərə daim bu mövqedən yanaşmışam və əvvəllər də, indi də belə yubileyləri keçirərkən həmişə çalışmışam ki, onlar yüksək səviyyədə olsun. Çünki bu yubileylər eyni zamanda xalqımızı yüksəldir. Vaxtilə, biz Sovet İttifaqının tərkibində olarkən YUNESKO xəttindən başqa, ayrı ölkələrdə yubiley keçirə bilməzdik. Onda ədəbiyyatımızı, elminizi, incəsənətimizi tanımaq üçün yeganə

yolumuz Moskvada yubiley və ya hər hansı bir tədbir keçirməkdən ibarət idi. Moskva dünyanın ən böyük şəhərlərindən, ən böyük paytaxtlarından, ən böyük mədəniyyət mərkəzlərindən biridir. Moskvanın Böyük Teatrı dünyada məşhurdur. Ona görə də bunu heç vaxt nəzərdən qaçıрмаq lazım deyildir. Əgər biz, məsələn, Nizaminin yubileyini, yaxud Səməd Vurğunun yubileyini Böyük Teatrda əvvəllər böyük bir təntənə ilə keçirirdiksə bu, bütün dünyanın nəzər-diqqətini cəlb edirdi.

İndi isə imkanlarımız daha genişdir. Gördüyünüz kimi, Füzulinin bir neçə ölkədə yubileyi keçirilibdir. Hər bir ölkədə Füzulinin yubileyi ilə bağlı tədbirlər bir çox dairələrə, şübhəsiz, öz təsirini göstərüb, Azərbaycanı, onun mədəniyyətini, elmini, incəsənətini tanıdıbdır. Bunlar böyük nailiyyətdir. Bunları bəlkə də heç bir şeylə ölçmək mümkün deyildir – heç bir ölçü vahidi ilə. Lakin bunların faydası, qiyməti çox böyükdür. Odur ki, mən bu sahədə görülən işləri qiymətləndirirəm. Hesab edirəm ki, hamınız da belə fikirdəsiniz. Zənnimcə, indi biz Füzuli yubileyinin zirvə tədbirlərini keçirmək üçün yaxşı əsas yarada bilmişik.

Mən burada verilən təkliflərlə razıyam. Hesab edirəm ki, biz cari ildə bu yubileyin zirvə tədbirlərini keçirməliyik. Bunun üçün oktyabr və noyabr ayları təklif edildi. Bu, bir az tez olsa, daha yaxşı olar, çünki onda havalar yaxşı keçir. Lakin bu gün mən Elçin Əfəndiyevlə söhbət etdim və sizin də fikriniz belədir ki, müəyyən bir hazırlıq dövrü olsun. Biz onun vaxtını müəyyən etməliyik. Mən təkliflərlə razıyam, o mə'nada ki, bu tədbirlər ya oktyabr ayının axırlarında, ya da noyabr ayında keçirilsin. Lakin onların vaxtını dəqiqləşdirmək lazımdır. Çünki, əvvəla, bu tədbirlər başqa tədbirlərlə eyni vaxta düşməsin. Ola bilər ki, mən ölkədə olmayım. İkincisi, nümayəndələr dəvət edəcəyimiz ölkələrin imkanları da nəzərə alınmalıdır. Ona görə də bu məsələni Elçin Əfəndiyev, Həsən Həsənov, Anar, Polad Bülbüloğlu araşdırıb dəqiqləşdirməlidirlər.

Bilirəm ki, məsələn, keçən il avqust ayının sonunda biz Qırğızistanın paytaxtı Bişkekə yalnız "Manas" dastanının min illik yubileyinə deyil, həm də türk cümhuriyyətləri dövlət başçılarından Zirvə görüşünə toplaşmışdıq. Xatirimdədir, o vaxt belə bir qərar qəbul olundu ki, türk ölkələri dövlət başçılarından Zirvə görüşü bu ilin oktyabrında Daşkənddə keçirilsin. Düzdür, görüşün günü müəyyənləşdirilmədi. Özbəkistan prezidenti cənab İslam Kərimov burada olarkən dedi ki,

onlar Əmir Teymurun 670 illiyinə hazırlaşırlar. Onu da dedi ki, bu yubileyi YUNESKO xətti ilə keçirirlər. Onlar yubileyə məni də dəvət ediblər. Yubileylə əlaqədar üstündə Əmir Teymurun əks etdirildiyi medal da buraxıblar.

Mən belə başa düşdüm ki, ola bilər, onlar həmin Zirvə görüşünü Əmir Teymurun yubileyi ilə bir vaxta salsınlar. Bişkek-də "Manas"ın yubileyində olduğu kimi. Ona görə də bunu dəqiqləşdirmək lazımdır. Elçin dedi ki, oktyabr ayının sonunda Türkmənistanda müstəqillik günü qeyd olunacaqdır. Ümumiyyətlə, bu dövlətlər öz müstəqilliyini ildə bir dəfə qeyd edirlər. Biz isə bir neçə dəfə. Əvvəlcə mayın 28-də ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının ildönümü münasibətilə. Onlarda belə bir tarix yoxdur. Sonra mən bu müstəqilliyin tarixinin nə vaxt olduğunu araşdırdım. Bu barədə Həsən Həsənovdan soruşdum. Çünki Həsənov o vaxtlar burada idi. Sənədlərə görə, Konstitusiya Aktının qəbul edilməsi oktyabrın 18-də olub. Bu, bəzi yerlərdə müstəqillik günü kimi qeyd edilir. Azərbaycanda 1991-ci il oktyabrın 18-də müstəqillik haqqında Konstitusiya Aktı qəbul olundu və dekabrın 30-da müstəqillik haqqında referendum keçirildi. İndi araşdırmaq çətindir, biz müstəqilliyi hansı gün əldə etmişik – oktyabrın 18-dəmi, yoxsa ümumxalq səsverməsi yolu ilə referendum keçirilən dekabrın 30-damı? İndi daha bir gün də meydana çıxıb ki, bu da bizim ilk konstitusiyayı qəbul etdiyimiz gündür. Bu, noyabrın 12-dir və o da tarixi bir gündür – müstəqil Azərbaycanın tarixində ilk konstitusiya qəbul olunubdur. Bir çox ölkələrdə Konstitusiya günü milli bayram günüdür. Biz də Konstitusiya gününü bayram e'lan etmişik.

Mən bunları ona görə yada salıram ki, bu barədə də bir düşünüb görək nə etmək lazımdır. Keçmişdə Sovet İttifaqında iki böyük bayram var idi – biri oktyabr bayramı, digəri isə may bayramı idi. Amma dövlət bayramı oktyabr bayramı hesab olunurdu. Bununla bərabər, may bayramı da elə bir şəriyyəyə çatmışdı ki, o da dövlət bayramı kimi qeyd edilirdi. İndi biz o təcrübədən istifadə etmək istəmirik, sadəcə olaraq dünyadakı mövcud təcrübələrdən öyrənmək, bu barədə düşünmək lazımdır.

Ona görə də yubiley gününü təyin edərkən bu məsələləri siz görək nəzərə alınız. Çünki Füzulinin yubileyinə türkdilli dövlətlərdən, şübhəsiz, daha çox nümayəndə gələcəkdir. Bu məsələni də nəzərdən qaçıрмаq olmaz.

Burada Anar təklif verdi ki, bizdə türkdilli ölkələrin yazıçı-larının qurultayı keçirilsin. Mən bu təklifi qəbul edirəm. Biz bir dəfə bu barədə danışmışdıq. Mən bununla razıyam. Belə bir qurultayı Azərbaycanda keçirmək lazımdır. Özü də mütləq. Bir halda ki, 1926-cı ildə Bakıda keçirilmiş ilk qurultayın bu il 70 ili tamam olur, o qurultayı keçirmək vacibdir. Onu Füzulinin yubileyi ilə eyni vaxta salmaq məqsədəuyğundur. Çünki əgər biz yazıçıların qurultayını keçiririksə, ən böyük yazıçımız, hamı üçün ən böyük yazıçı Füzulidir. Ona görə də bu, tamamilə məqsədəuyğundur. Bu qurultayı keçirmək lazımdır. Mən bu təkliflə razıyam. Polad Bülbüloğlu burada o vaxt "Türksoy" məclisinin də keçirilməsini təklif edir. Bəlkə bu da yaxşı olardı. Amma bir az düşünün, bunların hamısı eyni vaxta düşsə tədbirlər çox və yorucu olar. Bu barədə düşünmək lazımdır.

Beynəlxalq konfrans bir gün keçirilməlidir. Nəhayət, təntənəli yubiley mərasimi də bir gün olmalıdır. Amma hər adamın da öz proqramı, öz işi var. Ola bilsin, biri gəlib desin ki, mənim başqa bir işim var. Bir az fikirləşin. Mən bunu ümumiyyətlə bir təklif kimi qəbul edirəm. Biz görək bunları bir-iki günə təyin edək, onların vaxtını müəyyənləşdirək. Vaxt hamı üçün münasib olmalıdır. Əgər biz o yazıçılar qurultayını keçiririksə, deməli, biz onu bütün türkdilli ölkələrlə razılaşdırdıqdan sonra keçirməliyik. Məsələn, "Türksoy" məclisini də həmin vaxta salmaq istəyiriksə, onu da razılaşdırmağıq və görək o günlərdə həmin ölkələrin heç birində elə böyük tədbirlər olmasın və onların nümayəndələrinin buraya gəlməyə imkanı olsun. Tədbirin gününü dəqiq müəyyənləşdirməliyik. Mən Elçin Əfəndiyevə, Həsən Həsənova, Polad Bülbüloğluna tapşırıram ki, bir yerdə məsləhətləşsінlər və iki-üç günə mənə vaxt barədə məlumat versinlər. Çünki biz görək vaxtı təyin edək və qabaqcadan e'lan edək, hamıya, o cümlədən YUNESKO-ya xəbər verək və dəvətnamələr göndərək.

Ona görə də siz vaxtı bu həftənin axırınadək müəyyən edib, təklifinizi verin – oktyabrın sonu, yoxsa, noyabrın əvvəli? Çox gecikdirmək lazım deyildir, çünki sonra soyuqlar düşəcəkdir. Bu, birinci məsələdir. Beynəlxalq konfrans keçirilməlidir. Mən buna razıyam. Odur ki, sizdə çox geniş iş proqramı olmalıdır. Siz bunun vaxtını, tədbirlərin gününü təyin etdikdən sonra hər bir gün üçün iş proqramı hazırlamalısınız. Bunları etmək lazımdır.

Burada başqa bir neçə təklif də verildi. Şübhəsiz ki, Füzulinin yubileyi, yəni son mərasimlərin keçirilməsi ilə əlaqədar hazırlanacaq müxtəlif suvenirlər, nişanlar, sikkə və medallar barədə indidən düşünmək lazımdır. Siz bu barədə gərək öz təkliflərinizi verəsiniz, hazırlayıb mənə təqdim etməlisiniz ki, mən bunun üçün sərəncam verim. Çünki bunların hamısı vəsaitlə bağlıdır. Mən sərəncam verməliyəm ki, məsələn, hansı medaldan nə qədər hazırlanmalıdır və bunun üçün vəsait haradan ayrılmalıdır, tədbirlər necə olmalıdır. Yəni, bir tərəfdən, bəri başdan vəsait ayrılmalı, ikinci tərəfdən, onların icraçıları müəyyən edilməli, üçüncü tərəfdən isə, eskizlər hazırlanıb təqdim olunmalı və iş görülməlidir. Bu işlərlə məşğul olmağı da sizə həvalə edirəm, öz təkliflərinizi təqdim edin və bundan sonra lazımi sərəncamlar veriləcəkdir.

Dediniz ki, Füzuli adına beynəlxalq mükafat təsis etmək gərəkdir. Zənnimcə, bunu etmək olar. Doğrudur, indi bizim maliyyə vəziyyətimiz o qədər də yaxşı deyildir. Buna baxmayaraq, belə bir mükafat təsis etmək olar. Siz bu barədə də təklif verin. Bilmirəm, biz bunu komissiya qərarı ilə, yoxsa hər hansı bir sənədlə etməliyik. Deyirsiniz ki, prezidentin sərəncamı ilə olsun? Onda bir fikirləşin. Mən bu təkliflə razıyam və hesab edirəm ki, biz Füzuli adına beynəlxalq mükafat təsis etməliyik. Bunun hansı sənədlərlə və necə təsis olunması barədə siz öz təkliflərinizi verin.

"Füzuli ensiklopediyası"nı hazırlamaq lazımdır. Ancaq güman edirəm ki, biz bunu iki ay müddətində hazırlaya bilmərik. Buna baxmayaraq, onu da plana salmaq lazımdır. Siz təklif verin, sərəncam verək, onu da hazırlasınlar. Bunu uzatmaq olmaz.

Burada Əlyazmalar İnstitutuna Füzulinin adının verilməsindən söhbət getdi. Ortaya mübahisəli bir məsələ çıxır.

Elçin Əfəndiyev: Hörmətli Prezident, Respublika Əlyazmaları İnstitutuna vaxtilə Salman Mümtazın adı verilib, lakin institut onun adını daşımır.

Heydər Əliyev: Bu barədə bir qərar olubmu? Həmin institut bu adı daşıyıbmı?

Azərbaycan Elmlər Akademiyasının prezidenti **Eldar Səlayev:** Hörmətli Prezident, Respublika Əlyazmalar İnstitutuna Salman Mümtazın adı verilməsi haqqında vaxtilə qərar qəbul edilib, amma institutun kollektivi həmin qərarla razılaşmayıb. Ona görə də bu institut Salman Mümtazın adını daşımayıb.

Nazirlər Kabinetinin şöbə müdiri **İsmayıl Sadıqov:** Hörmətli Prezident, bu barədə Nazirlər Sovetinin müvafiq qərarı olub.

Heydər Əliyev: Həmin qərar nə vaxt qəbul edilib?

İsmayıl Sadıqov: 90-cı ildə qəbul olunub.

Heydər Əliyev: Bəlkə bu barədə Həsən Həsənov bir söz desin? Axı həmin vaxtlar o, Nazirlər Sovetinin sədri olub.

Həsən Həsənov: Hörmətli Prezident, bəli, o vaxtlar belə bir qərar qəbul edilib, amma institut bu adı daşımayıb.

Heydər Əliyev: Yəni belə bir qərar olub və ona da sən qol çəkmisən?

Həsən Həsənov: Bəli, 1990-cı ildə belə bir qərar qəbul edilib.

Heydər Əliyev: Burada iki məsələni aydınlaşdırmaq lazımdır. Birincisi, qərar məsələsidir. İkincisi, indi deyirlər ki, qərar olub, amma kollektiv onu qəbul etməyib. Deyin görək, institut bu adı daşıyır, ya daşımır?

Həsən Həsənov: Xeyr, daşımır.

Heydər Əliyev: Yaxşı, mən bu araşdırmadan belə başa düşdüm ki, birincisi, Əlyazmalar İnstitutunun əməkdaşları vaxtilə Azərbaycanda qədim əlyazmaları yığıb bir yerə toplayanlar xalqımız qarşısında böyük xidmət göstərmişlər. Hər hansı bir xalqın tarixini onun arxivləri, muzeyləri, tarix boyu yaratdığı əsərlər əks etdirir. Azərbaycanda bu əlyazmalar fondu da onlardan biridir, Azərbaycanın böyük sərvətidir.

Ancaq mən bir məsələni də demək istəyirəm. Biz XX əsrdə, xüsusən 1920-ci ildən sonra elmimizi və mədəniyyətimizi inkişaf etdirmək sahəsində çox işlər görmüşük. Məsələn, Elmlər Akademiyasının yaradılmasının özü böyük bir hadisədir. O vaxtlar şəhərin mərkəzindəki gözəl, möhtəşəm bir bina alimlərimizə verildi. Bundan sonra alimlərimiz bu binada toplaşdılar və 1945-ci ildə Elmlər Akademiyası, sonra ayrı-ayrı muzeylərimiz, arxivlərimiz yaradıldı.

Ancaq bu qədər zəngin əlyazmaları olan bir dövlətdə bu fonda münasibət təəssüf ki, o qədər də yaxşı deyildir. Həqiqəti demək lazımdır. Nədənə bunu vaxtilə o qədər də təbliğ etmərdilər, bundan çox da ətraflı istifadə etmərdilər. Şübhəsiz ki, ayrı-ayrı alimlər, tədqiqatçılar Əlyazmalar fondundan istifadə

edirdilər. Amma o vaxtlar Əlyazmalar fondunu böyük milli sərvətimiz kimi təbliğ etmirdilər. Xatirimdədir, bu məsələ 70-ci illərdə meydana çıxdı. O vaxtlar biz bu Əlyazmalar Fondu sarıdan çox narahat olduq, çünki o, indiki İstiqlaliyyət küçəsində olan binada, Musa Nağıyevin İsmailiyyə binasının aşağı mərtəbəsində bir neçə otaqda yerləşdirilmişdi.

Biz 70-ci illərdə Ali Sovet üçün gözəl bir bina tikdirdik. Çox şükürlər olsun ki, indi bizim müstəqil Azərbaycan Respublikasının belə gözəl parlament binası var.

O vaxtlar Ali Sovetin yerləşdiyi binanın üstündə dava gərdirdi ki, bu bina kimə verilməlidir. Necə deyərlər, müştəriləri çox idi, hətta olduqca çox idi. Müxtəlif təşkilatlar və onlara rəhbərlik edən çox hörmətli, mö'təbər adamlar bu binanı götürmək istəyirdilər. Çünki doğrudan da tarixi bir binadır, şəhərin mərkəzində yerləşir. Həm mə'marlıq baxımından gözəl binadır, həm də işləmək üçün yaxşı bir yerdir. Cülbəcür təkliflər irəli sürürdülər. Bu təkliflər çox olduğuna, amma bir-birindən fərqlənmədiyinə görə qərar qəbul etmək çətin idi. Bu məsələ barəsində bir müddət düşündükdən sonra mən qəti qərar qəbul etdim ki, bu bina Əlyazmalar Fonduna verilməlidir. Elə o vaxt da Əlyazmalar Fonduna akademiyanın Əlyazmalar İnstitutu statusu verdik. Bu barədə xüsusi qərar qəbul edildi.

Mən bunun tarixini bir balaca xatırlatmaqla demək istəyirəm ki, bu Əlyazmalar İnstitutu, oradakı fond, sənədlər tarixi əsərlərimiz, milli sərvətimizdir. Biz onları göz bəbəyi kimi qorunmalıyıq və şübhəsiz ki, bu sərvəti yığib anbarda saxlamaq olmaz, biz ondan istifadə etməliyik. Amma elə istifadə etməliyik ki, onlar bir neçə yüz il, min il bundan sonra da yaşasın və Azərbaycanın tarixini gələcək nəsillərə göstərsin.

Mən belə hesab edir və o illərdə də belə düşündürdüm ki, millətimizin, Azərbaycanın tarixini yaratmaq üçün öz sərəncamımızda olan və dünyanın bir çox böyük və kiçik ölkələrinin arxivlərində bu cür fondlarda saxlanılan Azərbaycan tarixinə dair sənədlərin heç də hamısından istifadə etməmişik. Olq bilsin ki, 5 faiz, 10 faiz istifadə etmişik. Elə bu Əlyazmalar İnstitutunda olan əlyazmalardan, sənədlərdən az, həddindən az istifadə etmişik. Bu, başqa bir mövzudur. Bu, mənim iyirmi ildən, bəlkə də daha çox vaxtdan bəri qəlbimdə yaşatdığım bir niyyətdir və təəssüf ki, onu indiyədək həyata keçirə bilməmişəm. Niyyətim belədir ki, Azərbaycanın tarixini yaratmaq lazımdır.

Bilirsinizmi, başqa millətlərə nisbətən bizdə, Azərbaycanda tarixşünaslıq keçmiş əsrlərdə əslində olmayıb. Ayırı-ayrı alimlərin, ayırı-ayrı yazıçıların, ayırı-ayrı tədqiqatçıların əsərlərindən savayı, sistemli tarixşünaslıq olmayıb. Biz bu tarixşünaslıq yaratmalıyıq, mütləq yaratmalıyıq. Bunun da əsasında Azərbaycanın tarixini – çox zəngin tarixini, böyük tarixini yaratmalıyıq. Mən belə deyəndə bə'zi tarixçilər cavab verirlər ki, biz onu yaratmışıq. Yaratdıqlarınıza görə sağ olun, təşəkkür edirəm. Ancaq Azərbaycan xalqının həqiqi tarixi hələ yaranmayıbdır. Biz onu yaratmalıyıq.

Bu baxımdan Əlyazmalar İnstitutu çox mühüm bir institutdur. Akademiyanın rəhbərliyi bu instituta çox ciddi fikir verməli və qayğı göstərməlidir, institutdakı mütəxəssislərin işləməsi üçün ümumiyyətlə, bizim bütün tədqiqatçıların, alimlərin o fondan istifadə etməsi üçün şərait yaratmalıdır.

Mən bu sözləri fürsətdən istifadə edib deyirəm. Amma ola bilsin ki, bu sözlər bu mövzuya o qədər də aid deyildir. Mövzuya aid olan budur ki, Füzulinin adı haqqında burada cülbəcür təkliflər var. Azərbaycanda Füzulinin adına çox yerlər var: Füzuli şəhəri, Füzuli rayonu, onun adını daşıyan məktəblər, küçələr. Yə'ni Füzulinin adı Azərbaycanda geniş əbədiləşdirilib. Keçmiş zamanlarda bizdə belə bir xəstəlik olub ki, bə'zi adamların adları o qədər geniş yayılıb, əbədiləşdirilib ki, bu, artıq ifrat dərəcəsinə gəlib çıxıbdır. Əlbəttə, bu lazım deyildir. Amma bir halda ki, Füzuli doğrudan da əvəzəlməz bir şəxsiyyətdir, onda bu təklifə baxılmalıdır.

Salman Mümtaz haqqında mə'lumatım var. Ola bilsin ki, mənim mə'lumatım bizim alimlərin bildiyi qədər deyildir. Amma bilirəm ki, 38-ci ildə o, repressiya olunubdur, eşitdiyimə görə, güllələnibdir. Azərbaycan xalqı qarşısında onun xidmətləri böyükdür. Bilirsinizmi, 50-ci illərdə mən Bakıya DTK-da işləməyə gəldikdən sonra bir neçə adamla söhbət etdim. Onlar mənə danışdılar ki, 37–38-ci illərdə ermənilər, başqa millətlərə mənsub olan adamlar Salman Mümtazın və onun kimi digər adamların evlərindən çox dəyərli əsərləri, əlyazmaları elə oradaca, evlərin həyətlərinə zibil kimi atmışlar. Bunu mənə danışblar. Mən onu görməmişəm. Ancaq bunları arxivdə işləyərkən yəqin etmişəm. 38-ci ildən 50-ci ilədək baş vermiş hadisələrin şahidləri var və bunları mənə onlar danışblar. Mən bu məsələ ilə o vaxtlar da maraqlanırdım, Salman Mümtaz haqqında mə'lumatım var idi. Bilirəm ki, onun

doğrudan da çox dəyərli xidmətləri olmuşdur. Əlyazmalar İnstitutunun adına o da layıqdır, Füzuli də.

İndi biz bu barədə qərar qəbul etməliyik. Deyirsiniz ki, vaxtilə qərar qəbul edilib, amma bu qərar kollektiv tərəfindən qəbul olunmayıb. Kollektiv tərəfindən niyə qəbul olunmadığını bilmirəm. Şübhəsiz ki, əgər Salman Mümtazın adı başqa yerdə əbədiləşdirilməyibsə, onu əbədiləşdirmək lazımdır. Ancaq mənə elə gəlir ki, həmin instituta Füzulinin adının verilməsi daha məqsədəuyğundur.

Mən sizə tapşırıram ki, bu barədə təkliflərinizi verəsiniz. Bilirsiniz, biz Azərbaycan milləti haqqında danışanda birinci növbədə qeyd etməliyik ki, Azərbaycan milləti üçün hər bir şeydən üstün olan onun dilidir. Bizdə Azərbaycan Dilçilik İnstitutu, Azərbaycan Ədəbiyyatı İnstitutu var. Bunlar xalqımızın, Azərbaycanın bir millət kimi, demək olar, pasportudur. Bunu edənlər çox yaxşı, gözəl ediblər. Ədəbiyyat İnstitutuna Nizaminin, Dilçilik İnstitutuna Nəsiminin adı verilibdir. Bu, həddindən artıq yaxşı bir haldır.

Y e r d ə n s ə s: Hörmətli prezident, bu adları həmin institutlara siz vermisiniz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Adları kimin verməsinin indi nə fərqi var? Mən çox şeylər etmişəm. İndi deyəcəyəm ki, mən bunu etmişəm, onu etmişəm. Kim edibsə, yaxşı edib. Zənnimcə, indi biz Füzulinin adını bu Əlyazmalar İnstitutuna verməliyik. Azərbaycan ədəbiyyatının bel sütunu olan institutlara üç korifeyin adları verilməlidir. Əlyazmalar İnstitutuna Füzulinin adının verilməsi barədə təkliflərinizi hazırlayın, bunun üçün qərar lazım deyil.

Y e r d ə n s ə s: Nazirlər Kabineti qərar versin.

H e y d ə r Ə l i y e v: Niyə Nazirlər Kabineti? Mən özüm sərəncam verərəm. Siz təkliflərinizi bir yerdə hazırlayın, mən sərəncam imzalayaram.

Beləliklə, bunu da həll etdik. Başqa nə kimi təkliflər var? Biz hamısına baxdıq. Hamısı aydındır. Siz nə kimi təklifləriniz varsa, hamısını hazırlayın və mənə təqdim edin. Maliyyə xərcləri və bütün başqa xərclər, bütün tədbirlər haqqında. Yəni siz bundan sonra görülməli tədbirlər barədə yeni bir plan hazırlamalı və mənə təqdim etməlisiniz. Bununla bərabər, maliyyə naziri, Milli Bankın rəhbəri ilə bir yerdə oturub, maliyyə məsələlərinə dair təklifləri işləyib mənə verməlisiniz. Mən təsdiq edəcəyəm, siz də həyata keçirəcəksiniz. Əlbəttə ki,

bu da maliyyəsiz olmayacaqdır. Tək maliyyə məsələsi həll olunmamalıdır, başqa işlər də görülməlidir. Bunların hamısını hazırlayıb mənə verməlisiniz.

Mən bir daha qeyd edirəm ki, indiyə qədər görülən işlər yüksək qiymətə layıqdır. Gəlin, elə edək ki, son mərhələni daha yüksək səviyyədə keçirək. Beləliklə Azərbaycan xalqının mədəniyyətini, tarixini dünyaya bir daha nümayiş etdirək. Güman edirəm ki, Füzuli bu məqsəd üçün bizə çox imkanlar verir. Komissiyanın üzvlərinə gördükləri işlərə görə təşəkkür edirəm.

Anar, amma "Qobustan" jurnalı o vaxtlar bundan yaxşı çıxırdı. Yadımdadır, rəngli şəkillər verirdiniz. O vaxtlar "Qobustan" ən yüksək səviyyədə çıxırdı. Düzdür, bəzən bunu gecikdirirdiniz, vaxtında çıxarmırdınız. Buna baxmayaraq, yüksək səviyyədə çıxırdı. O vaxtlar "Qobustan" jurnalı həyatımızda çox böyük rol oynayırdı. Bizim bu milli dirçəliş, milli oyanış, milli özünütanıma prosesində "Qobustan"-ın rolu çox böyük olubdur. Bunu o vaxtlar bəziləri bəlkə də dərk etmirdilər. Bəlkə indi də bəziləri o qədər də dərk edə bilmir. Amma mən bunların hamısını daim izləyirdim və hər bir belə tədbirin həyata keçirilməsi üçün lazımı şərait yaradırdım. İndi mən "Qobustan" jurnalına baxanda heyfslənirəm ki, jurnal niyə o vaxtkı kimi deyildir. Amma olacaqdır.

Hamınıza təşəkkür edirəm. Sağ olun. Gələn görüşlərədək.

"ŞƏFƏQ" QƏZETİNİN 75 İLLİK YUBİLEYİ MÜNASİBƏTİLƏ TƏBRİK

75 illik yubileyi münasibətilə "Şəfəq" qəzetinin bütün kollektivini ürəkdən təbrik edir və geniş yaradıcılıq müvəffəqiyyətləri arzulayıram.

Quba rayonu əhalisinin istək və arzularını, ictimai-iqtisadi və siyasi həyatının bütün sahələrini daim öz səhifələrində əks etdirən və əsas 75 il bundan əvvəl qoyulmuş "Şəfəq" qəzeti çox zəngin və şərəfli bir inkişaf yolu keçmişdir. Qəzet Azərbaycanın çoxşaxəli mədəniyyətə, adət-ənənələrə və milli-mənəvi dəyərlərə malik olan bölgəsində dövlətçiliyin və xalqlar dostluğunun daim qorunub saxlanmasına və möhkəmləndirilməsinə xidmət göstərmiş, bütün bölgə əhalisinin imkanlarını respublikamızın ən ümdə problemlərinin həllinə səfərbər etmişdir.

Azərbaycan dövlətinin bugünkü demokratik və azad mətbuat sistemində öz dəst-xəttini qorumaq, layiqli yer tutmaq üçün qəzetin kollektivi səylərini daha da artırmalı, həm respublikanın, həm də rayonun ictimai-iqtisadi və siyasi həyatında gedən dəyişiklikləri, demokratik prosesləri obyektiv, yüksək professional səviyyədə işıqlandırmalıdır. Bu yolda qəzetin bütün yaradıcı hey'ətinə müvəffəqiyyətlər arzu edirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

29 iyul 1996-cı il

AĞDAM RAYONUNUN ERMƏNİSTAN SİLAHLI QÜVVƏLƏRİ TƏRƏFİNDƏN İŞĞALININ ÜÇÜNCÜ İLDÖNÜMÜ İLƏ ƏLAQƏDAR AĞDAM RAYONU İCTİMAİYYƏTİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ GİRİŞ SÖZÜ

Prezident Sarayı

2 avqust 1996-cı il

Hörmətli ağdamlılar, bacılar və qardaşlar!

Bu gün sizinlə, yəni Ağdam rayonunun və respublikamızın müxtəlif bölgələrində məskunlaşmış ağdamlıların nümayəndələri ilə görüşümdən çox məmnunam. Mən sizi buraya dəvət etmişəm, Ağdam rayonunun bugünkü həyatı, ağdamlıların vəziyyəti və problemləri haqqında sizinlə birlikdə söhbət aparmaq məqsədindəyəm.

Ağdam Azərbaycanın böyük rayonlarından biridir. Ağdam şəhəri Azərbaycanın qədim və çox böyük tarixə malik şəhərlərindən biridir. Respublikamızın həyatında Ağdam rayonu həm iqtisadi, elmi potensialına, həm də insanların fədakarlığına görə həmişə çox mühüm rol oynamışdır. Ağdam rayonundan olan bir çox şəxslər ölkəmizin həyatının bir sıra sahələrində səmərəli fəaliyyət göstərmişlər. Rayonun özündə yaşayanlar Azərbaycanın gözəl guşəsi olan Ağdamda qurub-yaratmaqla məşğul olmuşlar.

1988-ci ildə Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzünün, bu münaqişənin ilk qıçılmasını Ağdamda hiss etmişlər. Bunlar ilk dəfə özünü Ağdamda, Dağlıq Qarabağın sərhədində bürzə vermişdir. Ağdam rayonu o vaxtdan indiyədək Ermənistanın hərbi təcavüzünə qarşı aparılan mübarizədə ön cərqədə olmuşdur. Ağdam vuruşmuşdur, döyüşmüşdür, böyük itkilər vermişdir.

Təəssüflər olsun ki, Ermənistan silahlı qüvvələrinin gücü və eyni zamanda Ağdamın müdafiəsində buraxılan səhvlər və

bə'zi səbəblər nəticəsində rayonun ərazisinin bir hissəsi işğal edilmişdir. O çümlədən, üç il bundan əvvəl Ağdam şəhəri də Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Ancaq bunlar nə ağdamlıların, nə də bütün xalqımızın torpaqlarımızı müdafiə etmək uğrunda mübarizəsini heç vaxt zəiflədə bilməmiş və dayandıra da bilməyəcəkdir. Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Ağdam rayonu ərazilərinin və bütün torpaqlarımızın azad edilməsi qarşımızda duran əsas vəzifədir, məqsəddir. Xalqımız, dövlətimiz bu məqsədi, bu vəzifəni birlikdə şərəflə yerinə yetirəcək və biz buna nail olacağıq.

Ağdam rayonunun sakinləri, qəhrəman insanları Ermənistanın təcavüzünə qarşı vuruşaraq böyük itkilər, şəhidlər vermişlər. Yenə də deyirəm, ürəyimizi inçidən, sarsıdan odur ki, Ağdam şəhəri və rayonun bir hissəsi işğal edilmişdir. İşğal olunmuş şəhərdən və rayonun bir hissəsindən didərgin düşən ağdamlılar respublikanın müxtəlif yerlərində məskunlaşmış və onların bir çoxu ağır vəziyyətdə yaşayır. Bunlar hamısı bizi həm narahat edir, həm də fəaliyyətimizin diqqət mərkəzindədir. Buna görə də mən bu gün sizinlə, yəni Ağdam rayonuna mənsub olan əhalinin nümayəndələri ilə bu görüşü keçirməyi lazım bilmişəm və həm özüm, həm də dövlət, ictimaiyyət üçün bunu çox əhəmiyyətli hesab edirəm.

Belə hesab edirəm ki, Ağdamla, ətraf rayonlarla əlaqədar məsələlərin hamısı haqqında biz bu gün burada açıq-aydın danışa, fikir mübadiləsi apara bilərik. Məqsədimiz ondan ibarətdir ki, xalqımızı səfərbər edək, daha da sıx birləşdirək. Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü başlanandan ölkəmizin verdiyi itkilərin və məğlubiyyətlərimizin əsas səbəblərindən biri respublikamızın daxilində birliyin, həmrəyliyin lazımi səviyyədə olmaması idi.

Xalqımız qəhrəman xalqdır, millətimiz də özünü müdafiə etməyə qadir millətdir. Təəssüflər olsun ki, xalqımızın birləşməsi və millətimizin bir olub düşməinə lazımi cavab verməsi əvəzinə, keçmiş zamanlarda səhvlər buraxılmışdır. Bunlar da sonralar bizi böyük faciələrə gətirib çıxarmışdır. Ona görə də bugünkü söhbətimiz, danışığımız xalqımızı daha da birləşdirməkdən, həmrəy etməkdən ibarət olmalıdır. Həm Ağdam rayonunun problemləri, həm də ümumiyyətlə respublikamızın problemləri haqqında hamımızın birlikdə düşünməyimiz üçün mən bu gün bu söhbəti aparmağı lazımlı hesab edirəm.

Də'vət olunanların hər biri burada öz ürəyində olan sözləri deyə bilər. Mən sizi dinləməyə hazıram. Ancaq bu söhbətimizə başlamazdan əvvəl mən hesab edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının torpaqlarının, ərazi bütövlüyünün qorunması, ölkəmizin müdafiəsi uğrunda həlak olanların xatirəsini yad etməliyik. Ağdam rayonundan da çox insanlar şəhid olublar. Şəhid olanların valideynlərinin bir qismi bu gün burada, bu görüşdə iştirak edir. Ermənistanın təcavüzünə qarşı döyüşlərdə, müharibədə tək Ağdam rayonundan yox, respublikamızın hər yerindən şəhidlər vermişik. Ağdam rayonundan olan şəhidlərin və bütün şəhidlərimizin xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad etməyinizi rica edirəm.

Allah şəhidlərə rəhmət eləsin!

Ağdam rayonunun bir qismi indi yaşayır, orada insanlar öz evlərində-əşiklərindədirlər, mübarizə edirlər, Ermənistan qəsbkarları ilə yaranmış cəbhəmizin demək olar ki, ön xəttindədirlər. Orada yaşamaq və doğma torpağa sadıq qalmaq, hesab edirəm ki, böyük vətəndaşlıqdır. Ona görə də mən güman edirəm ki, söhbətimizə birinci növbədə indi Ağdamda yaşayanlar başlasınlar. Ağdam rayon icra hakimiyyətinin başçısına söz verirəm.

YEKUN NİTQİ

Bu gün biz günümüzü Ağdama həsr edirik. Güman edirəm ki, bizim bu görüşümüzü televiziya vasitəsilə bütün ictimaiyyətə çatdıraraq bu günü nəinki bizim üçün, hətta bütün Azərbaycan vətəndaşları üçün Ağdama həsr olunmuş bir gün kimi qeyd edəcəyik.

Bizi buraya toplayan Ağdamın problemləri, Ağdam rayonunun dərdləri, bu rayonun bir hissəsinin və xüsusən Ağdam şəhərinin üç il bundan öncə işğal olunması ilə əlaqədar fikirlər, qaygılar və arzulardır. Burada çıxış edən natiqlərin hamısı həm 1988-ci ildən Ermənistan tərəfindən Azərbaycana edilən hərbi təcavüzlə əlaqədar, həm də Ağdam rayonunun kəndlərinin, Ağdam şəhərinin işğal olunması ilə əlaqədar öz təəssüratlarını, xatirələrini, fikirlərini, mülahizələrini bildirdi. Xüsusən, rayonda daim yaşamış şəxslərin və Ağdamın işğalının qarşısını almaq üçün döyüşmüş, mübarizə aparmış şəxslərin mə'lumatları çox əhəmiyyətlidir.

Bütün bu verilən məlumatlar, şübhəsiz ki, bir şeyi təsdiq edir: Ağdam şəhəri heç vaxt işğal oluna bilməzdi. 1988-ci ildən Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı başlanan təcavüz – ilk atışmalar, ilk qılgıncı, təcavüzün ilk addımları məhz Ağdama tərəf yönəldilmişdi. Bu da təbiidir, çünki Dağlıq Qarabağda gedən yolların hamısı Ağdamdan keçir. Eyni zamanda Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilər daim Ağdamla əlaqədə olmuşdular, Ağdamın tarixini də, keçmişini də, Ağdamın nə olduğunu da yaxşı bilirdilər. Ağdamın insanların nə qədər dəyanətli, nə qədər cəsarətli olduqlarını da yaxşı bilirdilər.

Strateji nöqteyi-nəzərdən isə Ermənistan təcavüzünün qarşısının alınması üçün Ağdam, şübhəsiz ki, çox əhəmiyyətli bir nöqtə idi. Ağdam qorunmalı idi, Ağdam saxlanılmalı idi, Ağdam müdafiə olunmalı idi. Ağdamın işğalı yolverilməz idi.

Burada qeyd edildiyi kimi, 1992-ci ilin sentyabrında Abdal-Gülablı kəndinin işğal olunması, ondan sonra da rayonun digər kəndlərinə hücumlar, Ağdama qarşı yönəldilmiş təcavüzkar planlar, nəhayət, Ağdam şəhərinin işğalına gətirib çıxardı.

Bilirsiniz, bu gün buna imkan yoxdur və güman edirəm, heç bəlkə hələ ehtiyac da yoxdur. Ancaq Ermənistan tərəfindən Azərbaycanın rayonlarının, şəhərlərinin, qəsəbələrinin, kəndlərinin işğal edilməsi prosesi gərək ümumən təhlil olunsun. Dərin təhlil olunsun və müəyyən edilsin ki, nə səbəblərdən Azərbaycanın torpaqları Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal oluna bildi. Səbəblər aydındır, amma bunlar daha dərin, ətraflı, təfərrüatlı ilə təhlil olunmalıdır. Səbəb bundan ibarətdir ki, Ermənistan və xüsusən onun separatçı, təcavüzkar qüvvələri Azərbaycana daim göz dikiblər, – bu keçmişlərdə də olubdur, – və xüsusən Azərbaycanın Qarabağ hissəsinə göz dikiblər.

Burada professor Göyüşov uzun tarixin bəzi məqamlarını yada saldı. Bu, Azərbaycanı həmişə sayıq olmağa dəvət edirdi. Azərbaycan həmişə düşünməli idi ki, Ermənistanın separatçı qüvvələri tərəfindən, təcavüzkar, qəsbkar qüvvələri tərəfindən Azərbaycana qarşı təxribat da ola bilər, təcavüz də ola bilər. Hücum da ola bilər. Çünki bizim keçmiş tariximiz, tarixi əlaqələrimiz belə düşünməyə tam əsas verir. Ancaq təəssüf ki, bu barədə sayıqsızlıq olubdur, Azərbaycanda torpağa, millətə, respublikaya lazımi qayğıkeşlik olmayıb. Və bunların nəticəsində də 1988-ci ildə həmin qüvvələr, uzun illər o xülyalarla yaşayan qüvvələr öz fikirlərini əməli surətdə həyata keçir-

məyə, Azərbaycanın bir hissəsini – Dağlıq Qarabağ hissəsini ələ keçirməyə başlamışlar. Ancaq təəssüf ki, – həmin 1988-ci il haqqında, 1988-ci ilin fevral ayında başlanmış hadisələr haqqında burada deyildi, – təəssüf ki, onlar da Azərbaycanın rəsmi dairələrini oyatmamışdır, ayağa qaldırmamışdır və Azərbaycanın vəziyyəti haqqında düşünməyə cəlb edə bilməmişdir. Proseslər elə inkişaf etmişdir ki, Ermənistan tərəfi günü-gündən silahlanmağa başlamış, hərbi təcavüzü hazırlamağa, genişləndirməyə çalışmış və bu sahədə açıq-aydın, aşkar işlər görmüş, amma Azərbaycan tərəfi nəyəsə ümid bəsləmiş, bunun müqabilində lazımi tədbirlər, Azərbaycanın müdafiə olunması üçün zəruri işlər görməmişdir. Məhz bunların nəticəsində Ermənistanın təcavüzkarlığının qarşısı alınmamışdır.

Şübhəsiz ki, burada keçmiş Sovetlər İttifaqı rəhbərliyinin Azərbaycana qarşı ədalətsiz münasibəti də nəzərə alınmalıdır. Ancaq belə bir ədalətsiz münasibəti müşahidə edənlər gərək ona müvafiq də lazımi işlər görəydilər və Azərbaycanın, xalqın, millətin, Azərbaycan Respublikasının e'tibarlı müdafiəsini təmin edə biləydilər. Bunlar, təəssüf ki, olmamışdır.

Bunu mən ona görə deyirəm ki, bizim xalqımız aciz xalq deyil, ağdamlılar da, bütün Qarabağ bölgəsində yaşayanlar da – əgər belə bir söz işlətsək, – qarabağlılar da, Azərbaycanın bütün başqa bölgəsində olan azərbaycanlılar da aciz xalq deyil. Xalqımız əsrlər boyu böyük sınaqlardan çıxıb və öz torpağını, öz mənliliyini qoruyub indiyə qədər saxlaya bilibdir. Ona görə də xalq, o cümlədən Ağdam əhalisi, Ağdam camaatı Ağdamı da qoruya bilərdi, Şuşanı da qoruya bilərdi, Laçını da qoruya bilərdi, başqa bölgələri də qoruya bilərdi. Sadəcə, bu məsələlər bir tərəfdən lazımi səviyyədə təşkil olunmayıb, lazımi hazırlıq işləri görülməyib, ikinci tərəfdən də – bu fikir dəfələrlə deyilibdir – Azərbaycanın daxilində olan cürbəcür qüvvələr Vətən, millət haqqında düşünmək əvəzinə yalnız və yalnız özləri, öz şəxsi mənafeləri haqqında düşünmüşlər. Buna görə də 1988-ci ildə Azərbaycana qarşı yönəldilmiş təcavüzün qarşısı alınmayıb və bu, get-gedə genişləniş, get-gedə dərinləşib.

1990-cı ildə Azərbaycanın başına böyük faciələr gəlibdir. Respublikaya böyük qoşun dəstələri yeridilərək Azərbaycanın milli mənliliyini sındırmağa çalışıblar. Ondən sonra gedən proseslər də, təəssüf ki, Azərbaycanın içində birliyi təmin etməyibdir və bütün bunların nəticəsində də Azərbaycan Respubli-

kasının ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. Bunların içərisində Ağdam rayonunun bir qismi, çox hissəsi, o cümlədən Ağdam şəhəri də işğal olunubdur.

Xalqımız döyüşüb, vuruşub, qurbanlar verib, şəhidlər veribdir. Burada qeyd edildi ki, Ağdam rayonunun sakinlərindən 6 minə qədər insan həlak olubdur. Ancaq Azərbaycana, o cümlədən Ağdam rayonuna vurulan zərbələr bununla tamamlanmır. Ağdam kimi böyük şəhər viran olunubdur, dağılıbdır. Ağdamın ərazisində, bütün Qarabağ ərazisində olan tarixi abidələrimiz, bizim tariximizin həkk olunduğu daşlar, dağlar, obalar, meşələr – hamısı zəhərlənibdir, dağıdılıbdır. Ağdam şəhəri böyük bir şəhərdir. Orada insanlar on illərlə, yüz illərlə özlərinə yaşayış yerləri yaradıblar, evlər tikiblər. Bunların hamısı dağıdılıbdır və insanların nəsilərdən-nəsilərə keçən varı-yoxu, varidatı məhv olubdur, əldən gedibdir. Bütün bunlar bizim xalqımıza, o cümlədən Ağdam rayonunun əhalisinə vurulan zərbələrdir.

Yə'ni demək istəyirəm ki, xalqımız vuruşub. İçində xainlər də olubdur, qorxaqlar da olubdur, şəxsi mənafeyini millətin, xalqın mənafeyindən üstün tutanlar da olubdur. Amma sizin – buraya toplaşanların danışığlarınızdan bir daha görünür ki, Ağdamın özündə nə qədər vuruşmusunuz, torpağınızı qorumağa nə qədər çalışmışınız. Ancaq müharibə belə şeydir ki, insanlar nə qədər igid, qəhrəman olsa da, nə qədər cəsur olsa da əgər müdafiə işi, yaxud da döyüş lazımı səviyyədə təşkil olunmursa, şəxsi qəhrəmanlıq, şəxsi cəsarət, şübhəsiz ki, vəziyyəti xilas edə bilməz.

Ona görə də işlərin təşkil olunmasına görə, – burada çox faktlar gətirildi, – xəyanətə görə, satqınlığa görə, şəxsi mənafeləri uğrunda çalışan adamların vurduqları zərbələrə görə Azərbaycanın ərazisinin 20 faizi işğal olunubdur. Millətimizin zəifliyinə görə yox, xalqımızın zəifliyinə görə yox! Mən bunu dəfələrlə demişəm, bu gün sizin qarşınızda, ağdamlıların nümayəndələri qarşısında bir də deyirəm. Xalqımız qəhrəman xalqdır, xalqımız döyüşkən xalqdır, xalqımız özünü müdafiə edə bilən xalqdır. Ancaq təəssüflər olsun ki, vaxtında lazımı tədbirlər görülmədiyindən xalqımızın başına belə bəlalar gəlibdir. Ağdamın işğal olunması, Ağdam şəhərinin və Azərbaycan Respublikasının başqa rayonlarının, torpaqlarının işğal olunması Azərbaycanı çox ağır bir vəziyyətə qoyubdur.

1988-ci ildə hərbi münaqişə başlayıb, sonra müharibəyə çevrilib, 1994-cü ilin may ayında biz onu dayandırmışıq. Atəşkəs haqqında saziş əldə etmişik və iki ildən çoxdur ki, atəşkəs rejimində yaşayırıq.

Bu o demək deyil ki, biz torpaqlarımızdan əl çəkmişik, yaxud da ölkəmizin ərazi bütövlüyünü unutmuşuq. Yox. Altı il ərzində gedən döyüşlər, müharibə və o illərdən çıxarılan bütün nəticələr bizə onu göstərib ki, atəşi dayandırıb, məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına çalışmaq müharibəni davam etdirməkdən daha əlverişlidir və üstündür. Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə qurtarmayıbdır, Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü tamamilə ləğv olunmayıbdır. Biz sadəcə, atəşi dayandırmışıq və məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına çalışırıq. Güman edirəm ki, tutduğumuz bu yol düzgün yoldur. Biz bu yolla gedirik. Doğrudur, ola bilər, biz bu atəşkəs haqqında saziş əldə edərkən düşündükdük ki, sülh danışıqları tezliklə nəticə verə bilər. Ancaq danışıqlar prosesi getdikcə bu məsələnin nə qədər çətin və nə qədər mürəkkəb olduğunu daha dərindən dərk edirik. Bu da ona görədir ki, həmin illərdə Azərbaycan tərəfinin buraxdığı böyük səhvlər, təcavüzün qarşısını almaması indi gətirib elə vəziyyət yaradıb ki, danışıqları aparmaq da çətindir, ağırdır. Ancaq eyni zamanda mən hesab edirəm ki, danışıqlar bundan sonra da davam etməlidir və biz bunu günü-gündən gücləndirməliyik və məsələni sülh yolu ilə həll etməliyik.

Şübhəsiz ki, əgər məsələ sülh yolu ilə həll olunmasa, bizim hüququmuz var ki, başqa yolla, yə'ni silah gücü ilə torpaqlarımızı azad edək. Bu, bizim gündəliyimizdə daim durmalıdır. Ona görə də heç kəs sayıqsızlığa yol verməməlidir, heç kəs unutmamalıdır ki, bizim qarşımızda müqəddəs vəzifə var: Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etmək və həmin torpaqlardan didərgin düşmüş soydaşlarımızı, vətəndaşlarımızı öz yerinə-yurduna qaytarmaq. O cümlədən Ağdama qayıtmaq – Ağdam şəhərinə qayıtmaq. Ağdamın bütün ərazisinə yenidən qayıtmaq. Bu, bizim ali məqsədimizdir, qarşımızda duran müqəddəs vəzifədir və bu vəzifə yolunda xalqımız, nəyin bahasına olursa-olsun, vuruşmalı, çalışmalıdır.

Ona görə də hər bir Azərbaycan vətəndaşı bilməlidir ki, biz hər bir şeyə dözə dilərik, ancaq torpaqlarımızın işğal altında qalmasına dözə bilmərik və dözməməliyik. Bə'zən yaşayışı-

mızın çətin olmasından danışılar. Bəzən ayrı-ayrı dairələrdə, qəzetlərdə, xüsusilə müxalifət qüvvələri xalqın vəziyyətinin ağır olmasından danışılar. Bəli, xalqımızın vəziyyəti çətinidir. Respublikamız keçid dövrü yaşayır. Azərbaycana qarşı çox böyük təzyiqlər var, təsirlər var. Bunların hamısı xalqımızın iqtisadi vəziyyətini bu gün deyil, dünən deyil, bir neçə ildir ki, davamlı olaraq ağırlaşdırır. Ancaq, mən bunu dəfələrlə demişəm, bir də yada salmaq istəyirəm. İkinci dünya müharibəsini xatirinizə salın. İkinci dünya müharibəsində, bizim də iştirak etdiyimiz Vətən müharibəsində dörd il müharibə getdi, insanlar yeməyə çörək tapmırdılar, çoxları acından öldü. Amma insanlar Vətənin müdafiəsinə qalxmışdılar, döyüşürdülər. Böyük qurbanlar verildi və faşizmin qarşısı alındı. Sovetlər İttifaqı bu müharibədə 27 milyon adam itirdi. Amma onlardan savayı, yaşayanların da içərisində nə qədər insan acından öldü, nə qədər insan əziyyətlər çəkdi. Bunlar hamısı o vaxt lazım idi ki, ölkə qorunsun və ölkə, eləcə də dünya faşizm kimi dəhşətli bir fəlakətdən xilas ola bilsin.

Buna görə də bizim həyatımızın reallığı barədə düşünmək və reallığı dərk etmək lazımdır. Reallıq da ondan ibarətdir ki, ərazimizin 20 faizi işğal olunubdur, Şimal tərəfdən sərhədlərimiz iki ildən artıqdır ki, məhdudlaşdırılıbdır, əvvəl bağlanmışdı, indi böyük çətinliklə onu açmaq istəyirik.

İqtisadiyyatda gedən proseslər istehsalın səviyyəsini aşağıya salıb. Biz bu barədə geniş təhlil aparmışıq. Bunlar hamısı, şübhəsiz ki, bizim vəziyyətimizi ağırlaşdırıbdır. Amma biz sizinlə həmin adamlarıq ki, 1970-ci illərdə çox firavan yaşayırdıq. Siz də, biz də, hamımız o adamlarıq. Bu problemlərin heç birisi yox idi. Burada çıxış edənlər həmin o illəri yada saldılar. Şübhəsiz ki, o illəri unutmamalıyıq, ancaq eyni zamanda bir şeyi üstün tutmalıyıq ki, indi biz xalqımız üçün ən böyük nailiyyət olan müstəqillik əldə etmişik. Dövlət müstəqilliyini əldə etmişik və bu dövlət müstəqilliyinin naminə, milli azadlığımızın naminə bütün çətinliklərə dözüürük və dözməliyik. Torpaqlarımızın azad olunması naminə, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi naminə bütün çətinliklərə dözmüşük və bu gün də dözüürük, bundan sonra da dözməliyik. Bu həyatın reallığıdır.

Mən, şübhəsiz ki, heç də ümitsizlik yaratmaq istəmirəm. Biz çalışırıq və çalışacağıq. Aparılan iqtisadi tədbirlər, iqtisadi islahatlar bir neçə il içərisində Azərbaycan iqtisadiyyatında

ciddi dəyişikliklər əmələ gətirəcəkdir. Biz "Torpaq islahatı haqqında" qanun qəbul etdik. Dünən mən onu imzaladım və bu gün Qanun bizim mətbuatda dərc olunubdur. Bu, bizim iqtisadiyyatımızda böyük inqilab xarakterli bir tədbirdir. Biz ciddi, cəsarətli bir addım atmışıq. Mülkiyyət münasibətlərinin dəyişdirilməsi haqqında, torpaq üzərində olan mülkiyyət münasibətlərinin dəyişdirilməsi haqqında tarixi bir addım atmışıq, tarixi bir qərar qəbul etmişik. Mən əminəm ki, bu, öz nəticəsini verəcəkdir. Amma bu elə deyil ki, bu gün mən bu qanuna imza atdım, sabah bunun nəticəsi olsun. Bu, öz nəticəsini verəcək. Bu qanunu həyata keçirmək lazımdır. Bir neçə il lazımdır ki, o öz nəticəsini versin. Verəcəkdir! Başqa iqtisadi islahatlarımız, özəlləşdirmə proqramı – onlar hamısı öz nəticəsini verəcək. Biz bu dövrü, keçid dövrünü yaşamalıyıq. Bunun çətinliyinə də, əzab-əziyyətinə də dözməliyik və bunu da heç kəs dramatikləşdirməsin, heç kəs də bundan sui-istifadə etməsin. Bunların hamısını biz ona görə edirik ki, ölkəmizin iqtisadi qüdrətini artıraraq, insanların rifah halını yaxşılaşdıraraq və ağıllı siyasətlə, sülh danışıqları ilə biz Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqlarının azad olunmasına nail olaq. Amma bununla yanaşı, ölkəmizin hərbi qüdrətini möhkəmləndirməliyik, insanlarımızın hərbi hazırlığını artırmalıyıq. Hər bir vətəndaş sözlə, şüarla yox, real şəkildə Azərbaycanın torpaqlarının azad edilməsi üçün istənilən dəqiqlikdə, istənilən saatda döyüşə hazır olmalıdır və əgər lazım olarsa, biz şübhəsiz ki, bu yolla da gedəcəyik, heç vaxt torpaqlarımızı işğal altında qoymayacağıq. Buna əmin ola bilərsiniz. Ağdam rayonu da, Ağdam şəhəri də azad olunacaqdır. Burada arzular bildirildi. Əminəm ki, biz o arzulara çatacağıq. Ağdamda da görüşəcəyik, Ağdamda da bu söhbəti aparacağıq. Biz sizinlə Ağdamın bərpa olunması və inkişafı haqqında müzakirələr aparacağıq, tədbirlər görəcəyik.

Sizə məlumdur ki, mən Dünya Bankına müraciət etmişəm. Bilirsiniz ki, Dünya Bankı İkinci Dünya müharibəsindən sonra, o müharibədən zərər çəkmiş ölkələrin bərpa olunması üçün yaranmış bir bankdır. Buna görə də biz onunla əməkdaşlıq edirik və onun imkanlarından istifadə edirik. Mən oraya müraciət etmişəm, onlar da mənim müraciətimi qəbul ediblər ki, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları azad edilən zaman onların bərpası ilə məşğul olsunlar. Onlar buna böyük vəsaitlər ayırmağa söz veriblər. Dünya Bankının nümayəndə heyəti Azərbaycana gəlir. Onlar Füzuli rayonunun işğaldan azad

edilmiş kəndlərində, Tərtər rayonunda olublar. Gərək ki, Ağdam rayonunda da olublar, sizdə də olublar. Biz planlarımızı hazırlayırıq ki, işğal olunmuş torpaqlar azad edilən məqama hazır olaq, o torpaqların, o şəhərlərin, kəndlərin, qəsəbələrin bərpası ilə məşğul olaq.

Ona görə də mən belə nikbin əhval-ruhiyyə ilə bunları sizə çatdırıram və bildirmək istəyirəm ki, qarşımızda duran bu vəzifələri hamımız bir yerdə həyata keçirməliyik.

Bilirsiniz, bizim sülh danışıqları aparmağımız Azərbaycanı dünya miqyasında bir daha sülhsevər xalq kimi, ölkə kimi nümayiş etdirir. Həqiqəti demək lazımdır ki, Ermənistanın o separatçı, qəsbkar qüvvələri Azərbaycana qarşı qəsbkarlıq niyyətləri ilə bu gün deyil, dünən deyil, yüz il bundan qabaq da bu fikirlərlə yaşayıblar və bu planları həyata keçirməyə çalışıblar. Ona görə də bunlar dünyanın başqa yerlərində – Avropada, Amerikada, inkişaf etmiş ölkələrdə özlərinin böyük diasporlarının imkanlarından istifadə edərək, Qafqazda olan vəziyyət haqqında, xüsusən Azərbaycan – Ermənistan münasibətləri haqqında daim qeyri-obyektiv məlumatlar verib, dünya ictimaiyyətində Azərbaycan haqqında yanlış fikirlər, yanlış məlumatlar, yanlış təəssüratlar yaratmışlar. Xüsusən bu münaqişə, müharibə başlayandan sonra onlar bu barədə həmişə daha üstün vəziyyətdə olublar. Onların həm böyük imkanları olubdur, həm də ki, bu barədə onlar, yenə də deyirəm, daha mütəşəkkil olublar, bir olublar. Ona görə də Dağlıq Qarabağ indi dünyada məşhur olubdur. Nədir Dağlıq Qarabağ? Kiçik bir yerdir, balaca bir ərazidir. 4 min kvadrat kilometr ərazisi olan bir yerdir. Amma indi Dağlıq Qarabağ dünyanın bütün ölkələrində məşhurdur. Məşhurdur bu müharibəyə görə, məşhurdur bu münaqişəyə görə. Eyni zamanda, məşhurdur ermənilərin apardıqları təbliğata görə, işlərə görə. Bizim respublikamız isə bu sahədə, təəssüf ki, keçmiş illərdə çox az iş görübür. Az iş görülübür.

Bilirsiniz ki, son zamanlar biz bu sahədə çox böyük tədbirlər həyata keçiririk və hesab edirəm ki, onlar yaxşı, müsbət nəticələr veribdir. Təsəvvür edin, Ermənistan Azərbaycana təcavüz edib, Azərbaycanın torpaqlarının 20 faizini işğal edibdir. Belə olan halda 1992-ci ilin sentyabr ayında Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqresi Azərbaycanı Ermənistanı blokadaya salmaqda günahlandırıb və Azərbaycana kömək göstərilməsini qadağan edibdir. Görürsünüz nə qədər ədalətsizlikdir! Nə

qədər böyük ədalətsizlikdir! Bu, 1992-ci ilin sentyabr ayında olmuşdur. Bunu Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konqresi edibdir. Bu nə deməkdir?

Bilirsiniz, indi münaqişə olan, yaxud ağır iqtisadi vəziyyətdə olan ölkələrə beynəlxalq təşkilatlar da, ayrı-ayrı ölkələr də və xüsusən Amerika Birləşmiş Ştatları da kömək edir. Amerika Birləşmiş Ştatları Ermənistanla bilavasitə maddi yardım, maliyyə yardımı göstərir, – bu, dövlət proqramındadır, – Gürcüstana da, Qırğızistana da, başqalarına da yardım göstərir. Amma Azərbaycana bu yardım qadağan olunubdur. Üç ildir çalışırıq ki, həmin 907-ci maddəni aradan götürək, amma buna nail ola bilmirik. Bilirsiniz ki, mən Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klintonla Nyu-Yorkda iki dəfə xüsusi görüşmüşəm – 1994-cü ildə və 1995-ci ildə. Beynəlxalq təşkilatlarda da bizim görüşlərimiz olubdur, ancaq Nyu-Yorkda bizim çox əsaslı, ətraflı danışıqlarımız olubdur. Bir-birimizə məktublar yazırıq – mən ona yazıram, o mənə məktub göndərir, bəziləri dərc olunur, sizin onlardan məlumatınız var. Məsələn, o hər dəfə e'tiraf edir, son məktubunda da mənə yenə yazıbdır ki, Amerika hökuməti və şəxsən prezident 907-ci maddənin Azərbaycana tətbiq olunmasının əleyhinədir və onu götürmək istəyir. Ancaq buna nail ola bilmir. Çünki Konqresdə erməni diasporunun gücü, təsiri o qədərdir ki, onu edə bilmir. İndi biz 907-ci maddəni aradan götürməyə çalışdığımız bir zamanda bir-iki ay bundan öncə, bilirsiniz ki, konqresmen Porter erməni diasporunun təsiri altında Konqresə bir əlavə veribdir. O əlavə bizə qarşı olan embarqonu, o qadağanı götürmür, ancaq orada bir fırıldaq işlədirlər ki, Amerikada bəzi təşkilatlara, qeyri-dövlət təşkilatlarına icazə verilsin ki, Azərbaycana kömək edilsin və Dağlıq Qarabağa da kömək edilsin.

Bilirsiniz, bu o deməkdir ki, Dağlıq Qarabağ bilavasitə kömək alacaq. Halbuki Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibindədir və heç bir beynəlxalq təşkilat, heç bir dövlət, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatları Dağlıq Qarabağı müstəqil bir qurum kimi tanımır. Amma belə bir fırıldaq işlədib, konqresmen Porter tərəfindən bunu gətirib ortaya çıxarıblar. İki aydır biz bununla mübarizə aparırıq.

Amerikanın prezidenti cənab Bill Klintonla mən məktub yazdım və Azərbaycan tərəfinin fikrini çox ciddi olaraq bildirdim ki, əgər bu belə olarsa, biz ümumiyyətlə, Amerikanın hər

hansı humanitar təşkilatının Azərbaycana yardımından imtina edəcəyik. Cavab almışam ki, Amerika hökuməti və şəxsən prezident çalışır ki, bu Porter əlavəsi qəbul olunmasın. Nəhayət, bir həftə bundan öncə Senat Porter əlavəsini qəbul etməyibdir. Amma eyni zamanda Senatla Konqres arasında bir uzlaşdırma komissiyası yaradıblar. İndi iki gündür biz gecə saat 2-yə, 3-ə qədər Vaşinqtonla əlaqə saxlayırıq ki, görək o uzlaşdırma komissiyası nəyə gətirib çıxarıbdır. Dünən gecə saat 2-də mənə dedilər ki, hələ bir nəticə yoxdur.

Görürsünüz, bu işlər, – bunu geniş yaymaq, bəlkə də, lazım deyil, indi mən bunu sizə qısa deyirəm, – bu tədbirlər, bu cəhdlər sizə məlum deyil. Amma nə qədər mürəkkəb məsələlər var. Ermənilərin, Ermənistanın həm Amerika Birləşmiş Ştatlarında, həm Avropada, başqa ölkələrdə diasporu o qədər güclüdür ki, dövlət orqanlarına, dövlət başçılarna, hökumət başçılarna, cürbəcür təşkilatlara o qədər təsir edirlər ki, bunun qarşısında durmaq üçün və onların hərəkətlərini dəf etmək üçün son dərəcə inandırıcı siyasət aparmaq lazımdır və inandırmaq lazımdır ki, Azərbaycana qarşı belə ədalətsizlik var.

Bunlar hamısı məsələnin sülh yolu ilə həll olunması ilə əlaqədar Azərbaycanın apardığı işlərin, o proseslərin bir hissəsidir. Bunu sizə çatdıraraq mən bildirmək istəyirəm ki, bunlar üçün nə qədər vaxt sərf olunur. Vaxtdan başqa nə qədər də fikir, ağıl, zəka da sərf etmək lazımdır. Onu deyə bilərəm ki, son illər bizim apardığımız bu tədbirlər nəticəsində dünyanın böyük ölkələrində, beynəlxalq təşkilatlarında Azərbaycanın haqq işi qəbul olunur, yəni Azərbaycana qarşı ədalətsizlik artıq etiraf olunur. Azərbaycanın haqqı artıq etiraf olunur. Və bizim Amerikada heç bir diasporumuz olmadığı halda, amma Ermənistanın Amerikada bir milyondan artıq erməni var, onların da əksəriyyəti zəngin adamlardır və bütün sahələrə təsir eləyirlər, – belə olduğu halda biz orada, Amerika Birləşmiş Ştatlarının parlamentində bərabər səviyyədə mübarizə aparıb, öz hüquqlarımızı qoruya biliriksə, bunun özü bizim işlərimizdə, siyasətimizdə – sülhsevər siyasətimizdə, ümumiyyətlə siyasətimizdə nə qədər böyük nailiyyətdir.

Amma iş burasındadır ki, bu məsələlərlə 1988-ci ildən, əvvəldən də məşğul olmaq lazım idi. 1988-ci ildə Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüz təhlükəsi yaranan zaman bu məsələlərlə məşğul olmaq lazım idi. Bunların qarşısı alınmalı idi.

Bilirsiniz, bir hadisənin qarşısını almaq, o hadisə baş verəndən sonra onun nəticələrini aradan götürməkdən daha asandır. Amma təəssüf ki, həmin illərdə bu işlər görülməyibdir, indi isə məsələ dərinləşib, mürəkkəbləşib və biz bunu çətin yollarla gedərək həll etməyə çalışırıq. Və əminəm ki, biz bu məsələni sülh yolu ilə həll edəcəyik.

Bir həqiqəti də bildirmək lazımdır. Ermənistanla Azərbaycan qonşu ölkələrdir. Mən dəfələrlə Ermənistanın rəhbərlərinə, xüsusən Ermənistanın prezidenti ilə vaxtaşırı görüşərkən ona deyirəm və dünyanın başqa dövlətlərinin başçılarna da deyirəm – heç kəs düşünməsin ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında daim düşmənçilik münasibətləri olmalıdır. Belə ola bilməz ki, qonşu ölkələr daim düşmən olsunlar. Ayropada nə qədər ölkələr bir-biri ilə müharibə aparıblar. İkinci Dünya müharibəsi, Sovetlər İttifaqı ilə, Rusiya və Almaniya arasında müharibə, bir onlarda yox, başqa ölkələrdə də nə qədər böyük faciələrə gətirib çıxardı. İndi Almaniya ilə Rusiya arasında yaxın dostluq, əməkdaşlıq əlaqələri var. Bu, təbiidir. Avropanın başqa ölkələrini götürün, Fransa ilə İngiltərəni götürün. Fransa ilə Almaniyayı götürün, başqa ölkələri götürün. illərlə, on illərlə müharibə aparıblar, yüz il müharibə aparıblar. Ancaq yenə də sülhlə qurtarıblar və sülh şəraitində də yaşayırlar. Mən bunu bu gün həm sizin üçün deyirəm, həm bizim ictimaiyyət üçün deyirəm, həm də bir daha Ermənistan üçün deyirəm ki, daim düşmənçilik ola bilməz. Bir-biri ilə həmsərhəd olan ölkələr, qonşu olan ölkələr daim ziddiyyətli vəziyyətdə yaşaya bilməzlər. Hər bir müharibənin, hər bir düşmənçiliyin sonu sülh olacaqdır, sonu barışıq olacaqdır. Keçmişdə də burada – bu gün deyildi, – hadisələr olmuşdur, sonra xalqlar barışmışdır, əlaqələr normallaşmışdır. Mən hesab edirəm ki, belə də olacaqdır. Belə də olacaqdır! Bizə nə qədər böyük zərbələr dəyibsə də, nə qədər böyük itkilərimiz olubsa da, biz müstəqil dövlət kimi ətrafımızda olan ölkələrin hamısı ilə sülh şəraitində yaşamalıyıq. Sülh münasibətləri, qarşılıqlı faydalı münasibətlər, əməkdaşlıq münasibətləri şəraitində yaşamalıyıq. Və bu günlər də gəlib çatacaqdır.

Mən sizi və heç kəsi pasifizmə dəvət etmirəm. Əksinə, mən sizi də, Azərbaycanın bütün vətəndaşlarını da milli vətənpərvərlik ruhuna, milli döyüşkənlik ruhuna və torpaqlarımızın nəyin bahasına olursa-olsun azad olunması fikri ilə yaşamağa dəvət edirəm. Amma eyni zamanda istəyirəm ki, dün-

yanın inkişaf prosesini, gələcəyi müəyyən qədər hər kəs görsün.

Məsələn, siz Ağdamda yaşayırdınız. Dağlıq Qarabağda ermənilərlə dostluq edirdiniz. Nə qədər toylara gedirdiniz, nə qədər kirvəniz var idi.

S a r a Q ə d i m o v a – xalq artisti: Orada da gedib konsertlər verirdik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Nə qədər bizim gənclər gedib erməni qızlarını alırdılar və evləndirilə. Ağdamda xüsusən çox olubdur. Elədirmi? Bilirsiniz, Ermənistanla Azərbaycan arasında bu müharibə başlayandan sonra bizim ictimaiyyətdə belə fikir olub ki, filankəsin arvadı ermənidir, bu pis adamdır. İndi nə etmək lazımdır ki, onun arvadı ermənidir? Deyirlər, Azərbaycanda təxminən 30 minə qədər ailədə – bilmirəm, düzdür, düz deyil – erməni qadın yaşayır. Ailənin kişisi azərbaycanlıdır, qadını ermənidir. Bunlardan olan uşaqların nə günahı var? Heç bir günahı yoxdur. Amma son zamanlar yaranmış şəraitdə bunlara qarşı da mənfi münasibət var. Bilirsiniz, bunlar çox incə məsələlərdir. Heç kəsi günahlandırmaq olmaz ki, o nə üçün 10 il, 15 il, 20 il bundan qabaq erməni qızı ilə ailə qurubdur. Heç kəsi günahlandırmaq olmaz və bu gün belə ailələrə mənfi münasibət göstərmək də olmaz. Ancaq bir şey ola bilər ki, Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlı ailələrin üzvləri olan erməni millətinə mənsub adamlar bu müharibənin bundan sonra qarşısının alınması üçün, sülh yaranması üçün səslərini qaldıra bilərlər. Mənə elə gəlir ki, ağdamlılardan da belələri var. Bu barədə düşünmək lazımdır.

Demək istəyirəm ki, bizim sülhsevər siyasətimiz həm bu günə, həm də gələcəyə yönəldilibdir. Gələcəkdə ölkələr bir-birinə daha açıq münasibət göstərəcək, açıq əlaqələr saxlayacaqlar. Qafqazdakı ölkələr bir-biri ilə daha sıx əlaqədə olacaqlar. Biz müstəqilliyimizi qorumalıyıq, müstəqil dövlət kimi yaşamağıq. Amma eyni zamanda düşünməliyik ki, gələcək nəsillər hansı şəraitdə yaşayacaqlar. Onlar sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamalıdırlar və biz elə etməliyik ki, daha müharibə olmasın. Şübhəsiz, o şərtlə ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunsun, işğal edilmiş torpaqlarımız azad olunsun, Azərbaycanın sərhədləri bərpa edilsin, sərhədlərin toxunulmazlığı təmin olunsun.

Mən bu fürsətdən istifadə edib bir neçə məsələ haqqında sizə məlumat vermək və bəzi fikirlərimi, mülahizələrimi sizə

çatdırmaq istəyirəm. Bilirsiniz, son illər yaranmış şəraitdə mənim indi dediyim bu söz bəlkə də bəzilərinə müəyyən qədər təəccüblü gəlsin ki, nə təhər ola bilər erməni arvadı, yaxud uşağı? Amma bu həqiqətdir, bu reallıqdır. Bu reallığı unutmaq lazım deyil. Bu reallığı nəzərə almaq lazımdır və Ermənistan tərəfi də bu reallığı nəzərə almalıdır, Ermənistan tərəfi də bilməlidir ki, – mən bunu onlara dəfələrlə demişəm, – onlar zorla, güclə heç bir şey edə bilməzlər. Onlar məcburdurlar ki, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını azad etsinlər. Onlar məcburdurlar ki, məsələnin sülh ilə həll olunması yoluna gəlsinlər. Mən təklifimi vermişəm ki, belə olan şəraitdə, Azərbaycanın işğal olunmuş bütün əraziləri azad edilən şəraitdə, o cümlədən Dağlıq Qarabağda azərbaycanlıların yaşamış olduğu şəhərlərə və məntəqələrə azərbaycanlıların qaytarılması imkanını yarandığı bir şəraitdə Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində muxtariyyət statusu vermək mümkündür, – bunu mən dəfələrlə demişəm, bu gün bir daha təsdiq edirəm, – ən yüksək muxtariyyət statusu vermək mümkündür.

Bu yol daha doğru, daha real, daha düzgün yoldur. Kimsə hesab edirdi ki, Dağlıq Qarabağı tamamilə ləğv edəcəyik, yaxud Dağlıq Qarabağı məhv edəcəyik, yaxud da ki, orada yaşayan bütün erməniləri qıracağıq, – bu fikirlər əvvəldən də düz olmayıbdır, bu gün də düz deyil. Biz sadəcə, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad etməliyik, bütün ərazilərdə, o cümlədən Dağlıq Qarabağın ərazisində azərbaycanlılar yaşamış yerlərə azərbaycanlıların qayıtmasını təmin etməliyik və Ermənistanla sülh münasibətləri yaratmalıyıq. Yaratmalıyıq o şərtlə ki, işğal olunmuş torpaqlarımız azad edilsin.

Ağdamlıların bu gün söylədikləri sözlər, fikirlər onu göstərir ki, hamının bir arzusu var: işğal olunmuş torpaqlar tezliklə azad edilsin və vətəndaşlarımız öz yerinə-yurduna qayıtsın. Ağdamlılar da Ağdama qayıtsınlar. İşğal olunmuş hər bir torpaq bizim üçün əzizdir: Laçın da, Şuşa da, Kəlbəcər də, Ağdam da, Xocalı da, Füzuli də, Cəbrayıl da, Qubadlı da, Zəngilan da – hamısı əzizdir. Ümumiyyətlə, Azərbaycanın hər bir nöqtəsi hər bir azərbaycanlı üçün Vətəndir, hər bir azərbaycanlı üçün əzizdir. Burada doğru deyildi – heç vaxt düşünmək lazım deyil ki, kim haralıdır. Biz hamımız azərbaycanlıyıq, hamımız bir millətik. Hamımızın bir dilimiz – Azərbaycan dilimiz var, hamımız bir dinə mənsubuq, hamımız bir millətin övladlarıyıq. Və biz müstəqilliyimizi təmin etmək üçün, ölkəmizi

dirçəltmək, yaşatmaq üçün, xalqımızı dünya xalqları içərisində layiqli səviyyəyə qaldırmaq üçün bir-birimizə daha çox dayaq olmalıyıq, daha sıx birləşməliyik.

1993-cü ilin may-iyun aylarında Azərbaycan böyük təhlükə qarşısında oldu. Azərbaycan artıq parçalanmışdı. Gəncə bölgəsi Azərbaycan dövlətinin tabeliyindən çıxmışdı, cənub – Lənkəran zonası artıq Azərbaycanın tabeliyindən çıxmışdı, şimal zonasında cürbəcür separatçı qüvvələr hərəkətə başlayırdılar. Azərbaycan artıq dağılırdı. Biz bunun qarşısını aldığımızı. Amma xalqı birləşdirmək lazım idi. Biz xalqı birləşdirə bildik. Xalq birləşdi və təsəvvür edin, biz nə qədər böyük təhlükələrdən qurtardıq.

1993-cü ilin iyun ayını xatirinizə salın. Bakı, Azərbaycan, o cümlədən Ağdam nə vəziyyətdə idi? 1993-cü ilin son aylarını xatirinizə salın. "Talış-Muğan Respublikası"nın yaranması və orada aparılan proseslər Azərbaycanı nə qədər böyük təhlükə altına qoymuşdu! Yaxud bizim şimal zonasında cürbəcür separatçı qüvvələr baş qaldırmışdılar. Gəncədən qalxan quldur dəstələri gəlib Azərbaycanın hər yerində hakimiyyəti öz əlinə almışdı. İndi təsəvvür edin, Ağdamda – siz burada danışdınız, Yura – Rəsul Süleymanov adında bir adam gəlib ağdamlıları yığb dedi ki, mən burada hakimiyyəti dəyişirəm, siz də bunun qarşısında heç bir şey eləyə bilmədiniz. Çünki top, tufəng, surət onların əlində idi. Bu, bir Ağdam rayonunda deyildi, hər yerdə idi. Bütün başqa rayonlarda – Mingəçevirdə də, Əli Bayramlıda da belə etmişdilər. Hamısında etmişdilər. Özbaşınalıq, hərc-mərclik yaranmışdı. Quldurlar gəlib Azərbaycana hakim olmaq istəyirdilər. Nə bələlərdən çıxdı Azərbaycan!

Azərbaycanı bu bələlələrə gətirib çıxaran adamlar haqqında, onların hakimiyyəti haqqında, yüksək vəzifədə olmuş o adamlar haqqında siz burada çox haqlı danışdınız, doğru danışdınız, düzgün danışdınız. Lazımdır ki, bundan hamı özü üçün nəticə çıxarsın. Təəssüflər olsun ki, bunların bəziləri hələ özləri üçün nəticə çıxarmayıblar, bəziləri Azərbaycandan kənarda cürbəcür hərəkətlərlə məşğuldurlar, bəziləri də Azərbaycanın daxilində bu sərbəstlik, demokratiya, siyasi plüralizm yaranmasından, bütün bu demokratik prinsiplərin bərqərar olmasından istifadə edərək cürbəcür yaramaz işlərlə və yaramaz təbliğatla məşğuldurlar.

Bu təbliğat heç bir şey verməz. Əgər onlar hakimiyyətdə olduqda zaman hakimiyyəti saxlaya bilməyiblərsə və Azərbaycanı

belə fəlakətli vəziyyətə gətirib çıxarıblarsa, bu gün onların heç birisinin danışmağa haqqı yoxdur. Əksinə onlar o dövrdə Azərbaycanın başına gətirdikləri bu bələlələrə görə məs'uliyyət daşımalıdırlar. Xalq qarşısında məs'uliyyət daşımalıdırlar! Bunların haqqı yoxdur.

Burada professor Göyüşov məsələ qaldırdı ki, təbliğat işini gücləndirmək lazımdır. Bəli, mən bununla razıyam. Təbliğat işini gücləndirmək lazımdır – o mə'nada ki, insanlar həqiqəti bilsinlər. İnsanlar həqiqəti bilsinlər! İnsanlar Azərbaycanın bugünkü reallığını bilsinlər və ayrı-ayrı adamlar insanların beynini korlayıb onları pis yola cəlb etməsinlər. Məsələn, burada ağdamlı Faiq Baxşəliyev haqqında danışdınız. Nə qədər orada xəyanət edibdir! Amma onun xəyanətləri cəzasız qalıbdır. 1995-ci ilin mart hadisələrində gəlib burada iştirak etmişdi. Ondan sonra da yenə Ağdamda yaşayırdı, cəzasız qalmışdı. Nəyahət, sonra, bəli, Prezidentin təyyarəsinin raketlə vurulması haqqında məlumat alınanda, onun qarşısı alından sonra, adamlar həbs ediləndən sonra müəyyən olundu ki, həmin adam bu terror aktının da, bu terror cəhdlərinin də iştirakçısıdır. Görürsünüz, hələ bizim içərimizdə belə adamlar var, bu adamları aşkara çıxarmaq lazımdır, bu adamlar bizim cəmiyyəti zibilləyirlər, cəmiyyətimizi zəhərləyirlər, insanların beynini zəhərləyirlər, əxlaqını zəhərləyirlər. Cəmiyyətimizi sağlamlaşdırmaq lazımdır, cəmiyyətimizi Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi, milli azadlığı, milli ənənələri prinsipləri əsasında tərbiyə etmək lazımdır və xalqımızı, xüsusən gəncləri bax, belə zəhərli təsirlərdən xilas etmək lazımdır. Yəni imkan vermək lazım deyil ki, onlar belə zəhərli fikirlərin təsiri altına düşsünlər. Bunlar da bizim vəzifəmizdir.

Ancaq mən bir daha qayıdıram Azərbaycanın üç il bundan öncə olan vəziyyəti və bugünkü vəziyyəti mövzusunə. Bu gün də olan vəziyyət hələ bizi qane etmir və edə bilməz. Biz inkişaf prosesindəyik, biz dəyişikliklər prosesindəyik. Dəyişikliklər prosesi bundan sonra daha da sürətlə gedəcək, iqtisadi islahatlar həyata keçiriləcək, dövlət quruculuğu günü-gündən inkişaf etdiriləcək, Azərbaycanın müstəqil dövləti demokratik prinsiplər əsasında bundan sonra da qurulacaq və inkişaf etdiriləcəkdir. Azərbaycan Dünya Birliyində özünə layiq yeri günü-gündən daha da müvəffəqiyyətlə tutur. Bu da bizim xalqımızın, dövlətimizin nailiyyətidir.

Ağdamlılara mənim daim xüsusi hörmətim və vaxtilə qayğım olubdur. Burada çıxış edənlərin bəziləri söylədilər – 70-ci illərdə mənim burada işlədiyim zaman Ağdama nə qədər çox diqqət göstərilmişdir. Ağdamda nə qədər böyük işlər görülmüşdür – həm şəhərin qurulması, yaradılması, həm də qəsəbələrin abadlaşdırılması, həm Ağdamın iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsi baxımından. Ağdamın iqtisadiyyatı o illərdə çox yüksək sürətlə inkişaf edirdi. Burada çıxışların birində deyildi ki, doğrudan da, Ağdam rayonu o vaxt bizim ən varlı rayonlarımızdan biri idi. İqtisadi cəhətdən çox varlı idi. Çünki Ağdamın çox gözəl torpaqları var, çox gözəl təbiəti var, çox fədakar zəhmətkeş insanları var. Onlar da bu torpaqdan, bu təbiətdən istifadə edərək, şübhəsiz ki, yüksək nailiyyətlər əldə edirdilər və buna görə də Ağdam Azərbaycanın varlı rayonlarından biri idi.

Amma Ağdamın xüsusiyyətləri təkcə onun maddi cəhətdən varlı olmasından ibarət deyil. Ağdam Azərbaycanın inkişafında çox böyük rol oynamışdır, Ağdamdan olan insanlar Azərbaycanın elmini, mədəniyyətini inkişaf etdirmişlər, Azərbaycanın dövlət orqanlarının yaradılmasında, inkişaf etməsində fəal iştirak etmişlər. Tariximizdə keçən əsrlərdə də Ağdam rayonundan nə qədər dəyərli insanlar, ümumiyyətlə Qarabağdan nə qədər dəyərli insanlar olubdur, XX əsrin əvvəllərində də olubdur, elə 70-ci illərdə də olubdur, bu gün də var.

Ona görə də ağdamlılar fəxr edə bilərlər ki, onların belə gözəl bir diyarı var, gözəl bir şəhəri olubdur və bundan sonra ondan da gözəl olacaqdır. Ən böyük nailiyyət də ondan ibarətdir ki, ağdamlılar çox fədakar, çox zəhmətkeş insanlar olublar və Azərbaycan Respublikasının həyatında daim çox böyük rol oynayıblar. Ağdamlılar təkcə Ağdamda yox, Azərbaycanın bütün rayonlarında böyük-böyük vəzifələrdə işləyiblər. Mütəxəssislərimizin, alimlərimizin, mədəniyyət xadimlərimizin bir çoxu Ağdamdan olubdur. Bu da təbiidir, bunu heç kəs yaratmayıbdır, ağdamlılar özləri yaradıblar, ağdamlılar bunu özlərinin ağı, zəkası, fədakarlığı, zəhmətkeşliyi – məhz bunların nəticəsində əldə ediblər. Bu da həm ağdamlıların sərvətidir, həm də bütün Azərbaycan xalqının sərvətidir.

Ümumiyyətlə, mənim Azərbaycanın hər yerinə eyni münasibətim olubdur. Mən heç vaxt seçə bilmərəm ki, bu, mənim üçün çox sevimlidir, yaxud bu, az sevimlidir. Təsəvvür edin, 27 il bundan öncə mən Azərbaycanın rəhbəri seçilmişəm. Bu 27

ildə həyatım Azərbaycanın bütün qayğıları ilə bağlı olubdur. Ona görə də mənim üçün heç vaxt ögey-dogma olmayıbdır. Mənim üçün necə ki, öz övladlarım eyni dərəcədə sevimlidir, Azərbaycanın hər bir güşəsində eyni dərəcədə sevimlidir, eyni dərəcədə əzizdir və onlara eyni dərəcədə hörmət edirəm.

Yerdən səs: Çox sağ olun!

Heydər Əliyev: O cümlədən ağdamlılara xüsusi hörmətimi, ehtiramımı bu gün bir daha bildirirəm.

Yerdən səslər: Sağ olun.

Heydər Əliyev: Sizin çıxışlarınızda mənim haqqımda həddindən artıq çox yüksək fikirlərinizə görə təşəkkür edirəm və güman edirəm ki, bunlar ürəkdən gələn səmimi sözlərdir. Mən çalışacağam ki, öz həyatımda, öz işimdə sizin dediyiniz bu sözlərə bundan sonra da layiq olum.

Yerdən səs: İox sağ olun! Sağ olun!

Heydər Əliyev: Mən bugünkü görüşümüzdən çox məmnun olduğumu bildirirəm. Bir yerdə çox oturduq, çox danışdıq və görürəm ki, hamınız mənim kimi dözümlüsünüz. Çünki bilirsiniz, burada gedən söhbət hər birimiz üçün yüksək dərəcədə vacib söhbətdir. Ona görə belə bir söhbət zamanı heç kəs nə yorula bilər, nə də narahat ola bilər. Elədirmi? Mən görürəm ki, siz elə vəziyyətdəsiniz ki, bundan sonra 1-2-3 saat da söhbət aparmaq olar. Ancaq güman edirəm ki, bununla qurtarmaq olar. Bir daha sizin hamınızı Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi, ərazi bütövlüyü naminə, Azərbaycan xalqının milli azadlığının qorunması naminə birliyə dəvət edirəm, həmrəyliyə dəvət edirəm. Əmin olun ki, mən bu birliyi, bu həmrəyliyi möhkəmləndirmək üçün bundan sonra da əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm. Sağ olun.

**XALQ RƏSSAMI
MARAL RƏHMANZADƏNİN
ƏSƏRLƏRİNDƏN İBARƏT
YUBİLEY SƏRGİSİNİN AÇILIŞI
MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ**

*R. Mustafayev adına Azərbaycan Dövlət
İncəsənət Muzeyi*

3 avqust 1996-cı il

Maral xanım öz sözünü rəssamlıq əsərləri ilə deyir. Biri danışmaq, biri oxumaq-çalmaq, biri də rəsm çəkmək ustasıdır. Bu da təbiidir. Mən sizi bir daha təbrik edirəm. Yubileyiniz münasibətilə mən sizi təbrik etmişəm, təbrik məktubu göndərmişəm. Mənim fərmanım ilə siz Azərbaycanın yüksək mükafatı olan "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilmisiniz. Sizə cansağlığı arzulayıram və bir daha qeyd edirəm ki, həyatınız boyu yaratdığınız əsərlər Azərbaycan təsviri sənətinin zənginləşməsində və Azərbaycan mədəniyyətinin, incəsənətinin inkişafında böyük rol oynayıb. Bu minnətdarlığın ifadəsi olaraq mən sizin yubiley sərginizin açılışına gəlmişəm. Yubileyiniz, sizə verilən yüksək dövlət mükafatı münasibətilə və bu gözəl sərginizin açılışı münasibətilə sizi təbrik edirəm. Əminəm ki, Azərbaycan vətəndaşları sizin sərginizə çox böyük həvəslə gələcək, əsərlərinizi bir daha görəcək və bunlardan estetik zövq alacaq, mə'nəviyyatca yüksələcəklər. Siz bundan sonra da xalqımızın mə'nəvi-estetik tərbiyəsində öz xidmətlərinizi göstərəcəksiniz. Sizə bir daha cansağlığı, xoşbəxtlik, yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram. Sağ olun.

* * *

Mən o qədər də bilmirdim ki, siz Naxçıvanın təbiətini belə gözəl əks etdirmisiniz. Ora həqiqətən mö'cüzəli bir yerdir. Bi-

lirsiniz, oradakı dağların səhər bir rəngi olur, günorta rəngi dəyişir, günün axırında yenə dəyişir. Qərribə bir şeydir. Məsələn, dağlara, daşlara uzaqdan baxırsan, biri göy, biri yaşıldır, digəri narıncı rəngdədir. Qərribə rəngləri var. O rənglər heç bir yerdə yoxdur. Günün işığı ilə rənglər dəyişir. Siz ki, oraya getmisiniz, onları öz əsərlərinizdə əks etdirmisiniz, bu, çox gözəldir. Çünki Naxçıvan elə bir yerdir ki, oraya qədib qəlmək də çətindir, ona görə bunları görən də azdır. Xınalıq da çəkmişiniz. Bu da çox gözəldir. Azərbaycanın elə guşələri var ki, bunlar abidədir. Bir tərəfdən təbiət abidəsidir, ikinci tərəfdən də insanların dağlar qoynunda yaratdıqları evlər, yaşayış yerləri – bunlar da abidədir. Xınalıq da Azərbaycanın bir abidəsidir, nadir bir yerdir.

M a r a l R ə h m a n z a d ə: Korlayırlar.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təəssüf ki, çox şey xarab olur. Güman edirəm, biz bu dövrü də keçib gedəcəyik, onlar da bərpa olunacaqdır. Ancaq siz ki, oraya getmisiniz, bu da çox əhəmiyyətlidir. Bu sərgidə mən sizin rəssamlığınızın indiyə qədər bilmədiyim bir incəliyini hiss etdim. Yaxud, siz Lahıcın gözəlliyini göstərsiniz. Lahıç özü də Azərbaycanın bir abidəsidir. Doğrudan da orada nadir bir təbiət və nadir xüsusiyyətə malik olan mühit, nadir insanlar var. Çox nadir. Elə bil ki, xırda, balaca bir adadır, amma özünəməxsus ölkə kimi bir yerdir. Ona görə də siz ki, gedib o yerləri çəkmişiniz, bu, çox gözəldir. Oraya uzaqdan gedən adamlar o gözəlliyi daha yaxşı dərk edirlər, amma hamının oraya getməyə imkanı yoxdur. Həm də o şeyi ki, rəssam görür, adi adam bəlkə də bunu dərk edə bilmir. Rəssamın gözü ilə adi adamın gözü arasında böyük fərq var. Ona görə də sizin yaradıcılığınızın bu xüsusiyyətini mən daha yüksək qiymətləndirirəm. Sizə bir daha cansağlığı, yeni uğurlar arzulayıram.

**RUSİYA FEDERASIYASININ
PREZİDENTİ B. N. YELTSİNİN
TƏNTƏNƏLİ ANDIÇMƏ MƏRASİMİNDƏ
İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN MOSKVAYA
SƏFƏRİ ZAMANI RUSİYANIN MÜDAFİƏ
NAZİRİ İ. RODİONOVLA GÖRÜŞDƏN
SONRA AZƏRBAYCAN JURNALİSTLƏRİNƏ
BƏYANAT**

Moskva, Kreml

9 avqust 1996-cı il

Görüşdə əsas məsələ Azərbaycan ilə Rusiya arasında əlaqələrin bütün sahələrdə daha da inkişaf etdirilməsi məsələsi idi. Hərbi sahə çox mühüm sahədir, çünki müdafiə sahəsində də bizim çoxlu müştərək işlərimiz var. Eyni zamanda, Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün Rusiya Müdafiə Nazirliyinin çox böyük imkanları var. Çünki bilirsiniz ki, Ermənistanda Rusiyanın böyük hərbi hissələri var. Hərbi sahədə onların çox sıx əməkdaşlığı mövcuddur, hərbi müttəfiqlik haqqında müqavilələri vardır.

Ona görə də bu məsələlərin həllində Rusiyanın həm böyük rolu, həm də böyük imkanları var.

General İqor Nikolayeviç Rodionov Rusiyanın yeni müdafiə naziridir. Şübhəsiz, bu məsələləri onunla həm müzakirə etmək, həm də təhlil etmək lazım idi. Eyni zamanda öz mövqelərimizi bildirmək lazım idi. Mən görüşdə bunların hamısını etdim və hesab edirəm ki, görüş qarşılıqlı anlaşma şəraitində keçdi. Mən Azərbaycanın bu məsələlərdə mövqeyini, o cümlədən MDB çərçivəsində mövcud olan kollektiv təhlükəsizlik müqaviləsi ilə bağlı mövqeyini açıq-aydın bildirdim. Bilirsiniz ki, o müqavilənin bir çox hissələrində biz iştirak etmirik. Səbəblərini aydınlaşdırdım, izah etdim ki, nə üçün iştirak

etmirik. Bilirsiniz ki, bizdə hava hücumundan müdafiə üçün Qəbələ RLS-i var. İndiyə qədər onun da statusu müəyyənləşməyib. Bu barədə danışıqlar gedib, amma status məsələsi indiyədək aydınlaşmayıb. Bu məsələlər haqda da fikrimizi bildirdim. Belə danışdıq ki, bizim müdafiə nazirimiz Moskvaya gələcək və bunlar məsələni birgə müzakirə edəcəklər. Ondan sonra biz son nəticəyə gələcəyik.

Şübhəsiz ki, general Rodionov Çeçenistandakı vəziyyət haqqında da mənə məlumat verdi. Sonra mən Qroznıdakı hadisələrlə bağlı narahatlığımızı bildirdim. Azərbaycan haqqında mətbuatda və digər informasiya orqanlarında yayılan yalan məlumatlar və şayiələr haqda da öz fikrimi bildirdim. Dedim ki, bunların hamısı Azərbaycana qarşı iftiradır. Eyni zamanda o mənə Çeçenistandakı mövcud vəziyyətlə bağlı görülən tədbirlər barədə məlumat verdi. Bizim üçün o da əhəmiyyətli məsələdir. Çünki bizim yollar oradan keçir və bu yolların – dəmir yolunun, avtomobil yollarının bağlanması çox vaxt həmin vəziyyətlə əlaqələndirilir.

Mən bu gün baş nazir Viktor Çernomırdinlə də bu barədə danışdım. Ondan xahiş etdim, hazırlanmış layihəni tezliklə imzalasın ki, bizim yollarımızın bağlanması aradan götürülsün. Mən bu barədə general Rodionovla da danışdım. Ona görə də hesab edirəm ki, bu görüş əhəmiyyətli və lazımlı bir görüşdür. Bu görüş bir tərəfdən Azərbaycanın Rusiya ilə əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi üçün, digər tərəfdən, yeni müdafiə nazirinin ikitərəfli münasibətlərdə lazımi məsələləri bilməsi vacibdir. Mən bu görüşü çox səmərəli görüş hesab edirəm.

S u a l: Gələcəkdə Rusiya ilə Azərbaycan arasında hərbi əməkdaşlığa dair hər hansı sənədin imzalanması mümkündürmü?

C a v a b: Yox, bu barədə heç bir söhbət yoxdur. Yəni hərbi əməkdaşlıq nədir? Biz əməkdaşlıq edirik, amma bu əməkdaşlığın müxtəlif formaları var. Ancaq hərbi ittifaq haqqında düşünürsünüzsə, belə bir fikir yoxdur və bizə belə bir təklif də yoxdur. Ola bilər, bizə andırılır ki, belə bir şey olsa yaxşı olar. Amma bizə birbaşa təklif edə bilmirlər. Bizdə də

belə bir fikir yoxdur. Ancaq faydalı əməkdaşlıq var və olacaqdır.

S u a l: Cənab prezident, Rusiyanın keçmiş müdafiə naziri Azərbaycana münasibətdə bir çox sahələrdə olduqca sərt mövqe tuturdu. İndi hansısa mövqe yumşaqlığı haqqında danışmaq olar, ya yox?

C a v a b: Əlbəttə, kimsə Azərbaycana qarşı sərt mövqe tuta bilər. Ancaq biz müstəqil dövlətlik, bizə qarşı sərt mövqe tutmaqla təsir etmək mümkün deyil. Ona görə də keçmiş müdafiə nazirinin sərtliyi elə onun özüne qalacaqdır. İndi kimsə bizə qarşı sərt mövqe tutacaqsə, tutsun, – bu, bizə heç cür təsir edə bilməz. Ola bilər ki, keçmiş müdafiə naziri bəzi səbəblərə görə və əlaqələrinə görə sərt yox, düzgün mövqedə deyildi. Ancaq yeni müdafiə naziri, hesab edirəm ki, yüksək səviyyəli bir generaldır. O, siyasi məsələləri də yaxşı bilir, dərk edir. O həm də Qafqaza, Azərbaycana yaxşı bələd olan adamdır. Keçmiş Zaqafqaziya Hərbi Dairəsinin komandanı olub və elə hesab edirəm ki, o, dəyərli insandır və onunla əməkdaşlıq etməyimiz bizə çox lazımdır.

S u a l: Bəs Lebed və Kovalyov ilə görüşləriniz barədə nə deyə bilərsiniz?

C a v a b: Onlarla görüşlərdə də elə bu dediyim məsələləri müzakirə etmişik. Lakin həmin məsələlərə münasibətdə hərənin öz sahəsi var.

XXVI YAY OLİMPİADASINDA (ATLANTA, ABŞ) İŞTİRAK ETMİŞ AZƏRBAYCAN MİLLİ OLİMPİYA KOMANDASININ ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Prezident Sarayı

14 avqust 1996-cı il

Mən sizin hamınızı təbrik edirəm. Təbrik edirəm, ona görə ki, siz dünya Olimpiya oyunlarının iştirakçısısiniz, Atlantada bu oyunlarda iştirak etmisiniz və Azərbaycan xalqını dünyanın ən yüksək idman yarışlarında təmsil etmisiniz. Bu, böyük hadisədir. Siz xalqımıza, özlünü böyük şərəf gətirmisiniz. Bu faktın özü müstəqil Azərbaycan Respublikasının həyatında əlamətdar bir hadisədir və bu münasibətlə sizin hamınızı təbrik edirəm.

Sizi Atlantaya, Olimpiya oyunlarına çox böyük ümidlərlə, arzularla yola saldıq və şübhəsiz ki, daha da yüksək nailiyyətlər gözləyirdik. Amma eyni zamanda bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının idmançıları Olimpiya oyunlarında müstəqil olaraq ilk dəfə çıxış edirlər. Əgər Olimpiya oyunlarında 197 ölkənin nümayəndələri iştirak edəblərsə və bu ölkələrin tam əksəriyyəti daim müstəqil dövlətlər olubsa, keçmiş Olimpiya oyunlarında da iştirak edibsə, belə halda Azərbaycan Respublikası komandasının əldə etdiyi nailiyyətlər, hesab edirəm ki, çox dəyərli nailiyyətlərdir, çox əhəmiyyətlidir və heç də narahat olmayın ki, siz az medal gətirmisiniz. Yəni təkcə bir gümüş medal gətirmisiniz. Bu gümüş medal Olimpiya oyunlarında Azərbaycan Respublikasının iştirakında ilk uğurlu addımdır. Bu medala Namiq Abdullayev öz iradəsi ilə nail olubdur. Amma bu medal eyni zamanda bütün komandanın, bütün Azərbaycan idmançılarının medalıdır. Mən Namiq Abdullayevi xüsusi təbrik edirəm ki, Azərbaycanın id-

manını Olimpiya oyunlarında ilk dəfə bu qədər yüksək bir səviyyəyə çatdırıbdır. Eyni zamanda hamınızı təbrik edirəm ki, hamınız birlikdə Olimpiya oyunlarında uğurla iştirak etmişiniz. Kimsə beşinci yer, kimsə yeddinci yer, kimsə səkkizinci yer, kimsə onuncu yer tutubdur. Amma Olimpiya oyunlarında onuncu yer almağın özü də böyük nailiyyətdir, böyük şərəfdir. Ona görə də mən Olimpiya oyunlarında iştirakınızı və əldə etdiyiniz nailiyyətləri yüksək qiymətləndirib, sizi ürəkdən təbrik edirəm, cansağlığı arzulayıram və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bundan sonra da idmanla məşğul olacaqsınız, Azərbaycan idmanının inkişafı üçün çalışacaqsınız və dörd ildən sonra, növbəti Olimpiya oyunlarında bundan da yüksək nailiyyətlər əldə edəcəksiniz.

Olimpiya oyunlarının nəticələri haqqında Əbülfəz Qarayevin verdiyi məlumatlar çox əhəmiyyətlidir. Həqiqətən, əgər keçmiş zamanlarda Azərbaycan idmançıları Sovetlər İttifaqının spartakiadalarında 10-11-ci yerləri tuturdularsa, indi həmin respublikalar Olimpiya oyunlarında iştirak etdiyi bir zamanda yeddinci yer tutmusunuz. Bu, böyük nailiyyətdir. Bu bir də onu göstərir ki, müstəqil dövlət, müstəqil ölkə kimi biz öz nailiyyətlərimizi dünya miqyasında daha da görkəmli nümayiş etdirə, təmsil etdirə bilərik. Sizin nailiyyətləriniz buna əyani sübutdur. Çox sağ olun. Hər birinizi ayrı-ayrı təbrik edirəm, hamınızı birlikdə təbrik edirəm. Bizim Gənclər və İdman Nazirliyini təbrik edirəm. Məşqçilərinizi təbrik edirəm ki, sizi hazırlayıb Olimpiya oyunlarında iştirak etmək hüququna nail olublar və siz də məşqçilərinizin göstərdikləri qayğını və e'timadı doğrultmusunuz.

Bir də qeyd edirəm, Olimpiya oyunlarında sadəcə olaraq iştirak etmək özü böyük bir hadisədir. İştirak edib hansısa bir yeri tutmaq bundan da böyük hadisədir və nailiyyətdir. Nəhayət, Azərbaycan üçün Olimpiya oyunlarından gümüş medal gətirmək – bu, böyük nailiyyətdir. Mən sizin Olimpiya oyunlarında iştirakınızdan məmnunam, razıyam. Hesab edirəm ki, sizi yola salarkən verdiyimiz tövsiyələrə sadıq olmusunuz və arzularımızı, ümidlərimizi doğrultmusunuz.

Əlbəttə, bir də qeyd edirəm, biz çox şey gözləyirdik. Amma hər bir hadisəyə reallıqdan baxmaq, hər bir hadisəni reallıq əsasında qiymətləndirmək lazımdır. Hesab edirəm ki, reallığa görə sizin nailiyyətləriniz görkəmli nailiyyətdir. Ən əhəmiyyətli ondan ibarətdir ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası Olimpiya oyunlarında 197 ölkə arasında özünəməxsus yerdə olubdur, Azərbaycanın bayrağı Olimpiya oyunlarında dalğalanıbdır. Biz televiziyaya baxarkən, Olimpiya oyunlarının açılışına baxarkən Azərbaycanın bayrağını görürdük və bununla da çox fəxr edirdik. Çox sağ olun.

İndi vəzifə Azərbaycanda ümumiyyətlə idmanı inkişaf etdirməkdən və növbəti Olimpiya oyunlarına hazırlaşmaqdan ibarətdir. Sizin bu nailiyyətləriniz və son zamanlar Azərbaycanda idman sahəsində görülən tədbirlər və əldə edilən müəyyən nailiyyətlər respublikamızın bu sahədə potensialı, imkanları olduğunu bir daha göstərir. Bu da hamımızı həmin imkanlardan səmərəli istifadə etməyə dəvət edir. Ona görə də hesab edirəm ki, siz və sizinlə birlikdə bütün idmançılar, Azərbaycanın Gənclər və İdman Nazirliyi ölkəmizdə idmanın, onun bütün növlərinin inkişaf etməsi, yayılması, gənclərin idmana daha yaxından qoşulması işi ilə bundan sonra da ciddi məşğul olmalıdır.

Biz, Azərbaycanın Prezidenti kimi şəxsən mən söz vermişəm və indi də bunu təsdiq edirəm ki, idmana xüsusi qayğını öz üzərimə götürürəm, Azərbaycan gənclərinə xüsusi qayğını öz üzərimə götürmüşəm və əmin ola bilərsiniz ki, bu qayğını daim hiss edəcəksiniz.

İndi gələcək Olimpiya oyunlarına hazırlaşmaq lazımdır. Verilən təkliflə razıyam ki, bunun üçün hazırlıq işinə indidən başlamaq lazımdır. Gənclər və İdman Nazirliyi, Əbülfəz Qarayev bu barədə öz təkliflərini mənə təqdim etsin və mən müvafiq təşkilatlara, bizim dövlət orqanlarına lazımi göstərişlər verərəm. Hesab edirəm ki, bu barədə xüsusi qərar, xüsusi sənəd qəbul olunmalıdır və o sənəddə dörd il müddətində sizin hansı işlər görəcəyiniz müəyyən edilməlidir. Mən bu barədə sizdən təklif gözləyirəm və əmin ola bilərsiniz ki, lazımi sə-

rancamlar veriləcək, qərarlar qəbul olunacaq və bunun üçün də lazımi vəsait ayrılacaqdır.

Ancaq respublikamızda idmanın inkişafı təkcə dörd ildən bir Olimpiya oyunlarında iştirak etməkdən və orada hansısa nailiyyət əldə etməkdən ibarət deyildir. Keçən dəfə, sizi yola salarkən biz bu barədə ətraflı danışdıq və bu gün bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, respublikamızda idman geniş yayılmalıdır. Gənclərin geniş kütlələri idmanla, bədən tərbiyəsi ilə məşğul olmalıdır. Biz gəncləri bədən tərbiyəsinə, idmana daha geniş cəlb etməliyik. Bədən tərbiyəsi ilə nəinki gənclər, bütün əhali məşğul olmalıdır. Bədən tərbiyəsi təbliğ edilməlidir, bizim informasiya orqanlarında, televiziya, radioda xalqımızın, millətimizin sağlamlığı üçün, gənclərimizin sağlamlığı üçün bədən tərbiyəsinin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu daha da geniş təbliğ etmək lazımdır. Gənclərimizi, bütün əhalimizi bədən tərbiyəsinə, idmana cəlb etməliyik. İnsanlar bədən tərbiyəsi ilə, idmanla nə qədər çox məşğul olsalar, onlar adamların sağlamlığına, həyatına zərər gətirən adətlərdən kənar olarlar, uzaq olarlar, – məsələn, alkoqollu içkilərdən istifadə edilməsi, gənclər arasında narkotik maddələrdən istifadə halları müşahidə olunur, – yaxud insan üçün zərərli olan başqa adətlərdən, xüsusiyyətlərdən kənar olarlar, belə şeylərə heç vaxt alıxmazlar. Biz çalışmalıyıq ki, insanlara zərər gətirən bu adətlər, xüsusiyyətlər xalqımıza sirayət etməsin. Təəssüflər olsun ki, dünyada spirtli içkilərdən, narkotik maddələrdən istifadə edilməsi çox yayılır. Bu da insanlara, xüsusən gənclərə çox zərər gətirir.

Biz müstəqil dövlətlik, gənc bir dövlət, müstəqil ölkəyik. Bizim bu günümüz, gələcəyimiz millətimizin, xalqımızın və xüsusən gənclərimizin fiziki sağlamlığından həddindən artıq, demək olar ki, tamamilə asılıdır. Fiziki, mə'nəvi sağlamlığı təmin etmək üçün bədən tərbiyəsi, idman xüsusi rol oynayır, bunların xüsusi əhəmiyyəti var. Bu, həm elmi cəhətdən isbat olunubdur, həm də indiyə qədər toplanmış təcrübə bunu əyani surətdə sübut edir. Ona görə də mən sizin nümunənizdə Azərbaycanın bütün gənclərini, respublikamızın əhalisini

bədən tərbiyəsi ilə, idmanla daim məşğul olmağa də'vət edirəm.

Artıq görürsünüz, idman və bədən tərbiyəsi sahəsində atdıgımız addımlar öz nəticəsini verir. Xatirinizdədir, mən bir dəfə görüşdə Bakının mərkəzi stadionunun ağır vəziyyətdə olması haqqında fikirləri söylədim və göstərişlər verdim. Bilirsiniz, iki il öncə idi, burada beynəlxalq futbol yarışı keçirilməli idi. Dedilər ki, Bakı stadionunda keçirmək olmaz, Sumqayıtda keçirmək lazımdır. Mən çox narahat oldum – nə cür ola bilər ki, Bakı kimi böyük bir şəhərdə, Azərbaycanın paytaxtında, böyük bir stadionda futbol yarışı keçirmək mümkün olmasın? Çünki stadion bərhad vəziyyətdə idi. Müəyyən tədbirlər görüldü, stadionda müəyyən bərpa işləri aparıldı və bu yaxınlarda Azərbaycanın futbol komandası orada Bolqarıstan komandası ilə görüşdü. Mənə dedilər ki, bu, 1988-ci ildən indiyə qədər Bakı stadionunda ilk futbol yarışı idi.

Görürsünüz, gənclərimiz, əhalimiz, Bakının sakinləri böyük bir imkandan neçə illər, nə qədər məhrum olmuşdular. Siz gəncsiniz, bəlkə bunları xatırlaya bilmirsiniz. Amma Bakı stadionunda keçirilmiş futbol yarışları bizim nəslin xatirindədir. Vaxt var idi, o futbol yarışlarına bilet tapmaq mümkün deyildi. İnsanlar bu yarışlardan əvvəl bilet axtarırdılar, arayırdılar, həmin futbol oyunlarına baxmaq üçün böyük növbələrə dayanırdılar. Stadion tamamilə dolu olurdu. Tamaşaçılar orada həm idman yarışlarına baxırdılar, həm də istirahət edirdilər, əylənirdilər. Bunlar böyük hadisələr, respublikamızda çox gözəl bir ənənə idi. Ancaq təəssüflər olsun ki, 1988-ci ildən bu stadion bağlanmışdır, orada futbol yarışları keçirilməmişdir. Bir neçə tədbirin nəticəsində stadion da bərpa olundu və Bakı stadionunda beynəlxalq yarış da keçirildi.

Şübhəsiz, bu o demək deyil ki, Bakı stadionunda hər bir iş istənilən səviyyəyə gətirilib çatdırılıb. Ancaq ayrı-ayrı mafioz qrupların gəlib o stadionu əllərinə keçirməsi o demək deyil ki, onlar buna nail ola bilərlər. Azərbaycanın dövlət orqanları bu işə sadəcə olaraq ya biganə baxıblar, yaxud bu işlərin iştirakçı-

sı olublar. Ona görə də Azərbaycanın böyük bir sərvəti olan stadion ayrı-ayrı mafioz qrupların əlinə keçmişdi. Stadionun bərpa olunması bir daha onu göstərir ki, biz yaxşı, dəyərli ənənələrimizi bərpa edə bilərik və etməliyik.

İdmana, bədən tərbiyəsinə məxsus olan bütün obyektlər xalqımızın səmərəli istifadəsində, Gənclər və İdman Nazirliyinin sərəncamında olmalıdır. Mən bunu bu gün bir daha bəyan edirəm. Tələb edirəm ki, bu tədbirlər axıra çatdırılsın, idmanın və bədən tərbiyəsinin maddi-texniki bazası bundan sonra daha da möhkəmləndirilsin, inkişaf etdirilsin, respublikamızda həm gənclər, həm də bütün əhali idmana və bədən tərbiyəsinə geniş cəlb oluna bilsin.

Bir daha qeyd edirəm, əmin ola bilərsiniz ki, mən bu sahədə bütün tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə, xüsusən Olimpiya oyunlarına hazırlıqla əlaqədar lazımi sərəncamlar, qərarlar verəcəyəm. Əbülfəz Qarayev, sən dedin ki, hansısa idman bazasının vəziyyəti yaxşı deyil. Bu barədə siz özünüz lazımi tədbirlər görün, hansı işi ki, özünüz görə bilərsiniz, müraciət edin, mən lazımi sərəncamlar, qərarlar verərəm.

Siz mənə idman forması gətirdiniz. Bu, mənim üçün rəmzi bir şeydir, onu xatirə kimi saxlayaram. Mən buna görə sizə təşəkkür edirəm. Yəqin ki, mən də sizə bir hədiyyə verməli idim. Ancaq görüşə hazırlıqsız gəlmişəm. İnşallah, hədiyyələrim sizə çatır. Çünki siz hədiyyələrə layiqsiniz. İşlərim çox olduğuna görə mən bu barədə düşünə bilməmişəm. İşçilərimiz də bu barədə lazımi tədbirlər görməyiblər. Ancaq məndən hədiyyələr sizə çatacaqdır.

Sizi bir daha təbrik edirəm. Sizə cansağlığı arzulayıram. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz dörd ildən sonra keçiriləcək Olimpiya oyunlarının da iştirakçısı olacaqsınız. Ona görə də hazırlaşın, çalışın. Şübhəsiz ki, o vaxta qədər sizdən başqa da yeni idmançılarımız yetişəcək və onlar da bu yarışların iştirakçısı olacaqlar. Amma siz çalışın, öz formanızı nəinki saxlayasınız, daha da yüksəldəsiniz ki, növbəti Olimpiya oyunlarında iştirak etmək hüququna nail ola bilərsiniz. Sağ olun, gələn görüşlərdək.

XALQ ŞAİRİ QABİLƏ

Hörmətli Qabil müəllim!

Sizi – Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsini 70 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edirəm.

Klassik poeziyanın ənənələrini layiqincə davam etdirən yaradıcılığınız müasir Azərbaycan ədəbiyyatında yüksək mövqə qazanmışdır. Əsərlərinizə müraciət edən oxucu həm müasir şairin fikir və düşüncələri, həm də Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində görkəmli rol oynamış parlaq şəxsiyyətlərin poetik obrazları ilə tanış olur.

Sizin şeirlərinizdə xalqa, Vətənə sarsılmaz məhəbbət hissi, vətənpərvər sənətkar mövqeyi öz əksini tapmışdır. Yüksək bədii təsirə malik əsərləriniz insanlarda mə'nəvi qüvvə və yaşamaq həvəsi yaradır.

Poeziyanız və ictimai fəaliyyətiniz öz müstəqilliyini əldə etmiş Azərbaycan vətəndaşlarının azadlıq hissinin, vətənpərvərlik ruhunun daha da yüksəlməsinə xidmət etmişdir. Yaradıcılığınızda, şəxsiyyətinizdə millilik həmişə özünü büruzə verərək sizi həqiqətən xalq şairi kimi tanıtmışdır.

Əminəm ki, siz ömrünüzün bu müdrik çağında öz pərəstişkarlarınıza yeni-yeni əsərlər bəxş edəcək, sənətkarın bəşəriyyət və zaman qarşısında imtahana çəkildiyi bir dövrdə məslək və əqidənizə sadıq qalacaqsınız. Sizə uzun ömür, cansağlığı və yaradıcılığınızda yeni müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

15 avqust 1996-cı il

BAKIDA BRİTANIYA ŞƏRQ BANKI FİLİALININ RƏSMİ AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ

"Hyatt-Recensi-Naxçıvan" mehmanxanası

15 avqust 1996-cı il

Hörmətli prezident, hörmətli səfir, xanımlar və cənablar!

Bu gün Azərbaycanda, Bakıda, Britaniya Şərq Bankı filialının nümayəndəliyinin açılması münasibətilə sizi təbrik edir və bu hadisəni iqtisadi həyatımızda əlamətdar bir hal kimi qiymətləndirirəm.

Azərbaycan Respublikası öz həyatını, həyatının bütün sahələrini, iqtisadiyyatını müasir tələblərə, ölkəmizin tutduğu yola, yəni demokratiya prinsiplərinə, bazar iqtisadiyyatı yoluna uyğun olaraq dəyişdirmək prosesini keçirir. Bu prosesdə bank-maliyyə sisteminin çox böyük əhəmiyyəti var. Azərbaycan özünü bütün dünya iqtisadiyyatına açıq e'lan edərək, qapılarını xarici sərmayəçilər üçün açaraq, eyni zamanda bu məramları həyata keçirmək üçün lazımı şərait yaranmasına da çalışır. Bu baxımdan dünyanın böyük maliyyə mərkəzləri ilə, böyük bankları ilə Azərbaycanın əməkdaşlıq etməsi və dünyanın böyük banklarının respublikamızda təmsil olunması iqtisadiyyat sahəsində apardığımız tədbirlərin tərkib hissəsidir. Bu mə'nada dünyanın ən böyük banklarından biri olan Britaniya Şərq Bankının Azərbaycanda öz filialını, nümayəndəliyini açması şübhəsiz ki, respublikamızda bazar iqtisadiyyatının inkişafı, maliyyə sisteminin təkmilləşməsi və sərmayəçilərin ölkəmizdə sərbəst fəaliyyət göstərməsi üçün yaxşı şərait yaradır.

Məhz buna görə də biz Britaniya Şərq Bankının Azərbaycanda filialının açılmasını zəruri hesab etdiyimiz üçün bankla əlaqə yaradıb bugünkü mərasimə gəlib çatmışıq.

Çox məmnuniyyət hissi ilə qeyd etmək olar ki, Britaniya

Bankı Azərbaycana ikinci dəfədir gəlir. Yəni, bizim keçmiş əlaqələrimiz, keçmiş qohumluğumuz var və bu əlaqələrimiz, 80 il müddətində qırılmış olsa da, yəqin ki, öz gücünü saxlayıbdir, biz indi onları bərpa edirik. Bu onu göstərir ki, Britaniya bankının burada dərin kökləri var və bu köklər əsasında indi, yeni mərhələdə bank daha gözəl fəaliyyət göstərə biləcəkdir.

Mə'lumdur ki, Britaniya bankı buraya sadəcə həvəs üçün gəlmir, dünyanın hər yerində öz bank sisteminin əlaqələrini yaratmağa çalışır və bundan da fayda götürmək istəyir. Biz də, 80 il ərzində əlaqələrimizin olmamasına baxmayaraq, həmin bu hadisədən, yəni Britaniya bankının Azərbaycanda təmsil olunmasından fayda götürmək istəyirik, ölkəmizin iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək, maliyyə sistemini təkmilləşdirmək, Azərbaycanda olan həm xarici sərmayəçilərin, həm də yerli iş adamlarının fəaliyyətini yüngülləşdirmək üçün bu addımları atırıq.

Biz bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedirik, sahibkarlığa, təşəbbüskarlığa geniş yer veririk, sür'ətlə özəlləşdirmə prosesini aparırıq, böyük dəyişikliklər aparırıq. Belə olan halda sahibkarlar, Azərbaycana sərmayə qoymaq istəyənlər üçün, iş adamları üçün bu cür bankların çox böyük faydası var. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Britaniya Şərq Bankının Azərbaycanda bu filialı təkcə onun maraqlarını təmin etmək üçün yox, eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının maraqlarını təmin etmək üçün yaranıb və qarşılıqlı əlaqələr, əməkdaşlıq hər iki tərəfin faydalanması üçün şərait yaradacaqdır.

Sabah, avqustun 16-da mən Azərbaycanda fəaliyyət göstərən sahibkarlarla, iş adamları ilə xüsusi görüş təy'in etmişəm. Bu görüşə nəinki Azərbaycan vətəndaşları, bütün xarici ölkələrdən Azərbaycanda iş görmək istəyən adamlar da dəvət olunubdur. Görüşün məqsədi Azərbaycanda sahibkarlıq üçün daha əlverişli şərait yaratmaq, onların fəaliyyəti yolunda mövcud olan maneələri aradan götürmək və sahibkarlığı, özəl sek-

toru inkişaf etdirməkdən ibarətdir. Güman edirəm ki, belə bir görüş ərəfəsində Azərbaycanda Britaniya Şərq Bankı filialının açılması səciyyəvidir, bunlar bir-biri ilə bağlı hadisələrdir və mütləq bir-birinə yardım edəcəkdir.

Britaniya Şərq Bankı dünyanın böyük banklarından biridir. Mən bu fürsətdən istifadə edərək Britaniya Şərq Bankına gələcək fəaliyyətində uğurlar arzulayıram. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan ilə Britaniya Şərq Bankı arasındakı əlaqələr bundan sonra daha da genişlənəcəkdir. Əminəm ki, Britaniya Şərq Bankı Azərbaycandakı filialına daim qayğı göstərəcək və burada nəinki filialın fəaliyyəti, eyni zamanda Azərbaycanın bank sisteminin inkişafı üçün əlindən gələn yardımları edəcəkdir.

Bu hadisə münasibətilə sizi bir daha təbrik edir, Britaniya Şərq Bankının Azərbaycandakı fəaliyyətinə, respublikamızdakı filialına uğurlar arzulayıram.

AZƏRBAYCAN-BELARUS "SƏNAYE-TƏRƏFDAŞLIQ VƏ KOOPERASIYA" SATIŞ-SƏRGİSİNİN AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ

15 avqust 1996-cı il

Hörmətli bacılar, qardaşlar, xanımlar və cənablar!
Hörmətli qonaqlar!

Bu gün burada Azərbaycanın kənd təsərrüfatı üçün lazım olan maşınların, avadanlığın yeni bir sərgisi yaranıbdır. Bu, demək olar ki, son illərdə ilk belə sərgidir. Bu gün burada çıxış edənlər Azərbaycan kənd təsərrüfatının 70–80-ci illərdə əldə etdiyi nailiyyətlərdən danışdılar. Həqiqətən, Azərbaycanın təbiəti, onun zəngin torpağı respublikamızda kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı üçün çox gözəl şərait yaradıbdır. Allah bizə çox böyük ne'mət bəxş edibdir. Ölkəmizin çox gözəl, zəngin təbiəti, sərvətləri, torpağı var.

Keçmişdə, o cümlədən 70–80-ci illərdə biz bu sərvətdən səmərəli istifadə edib Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalını ildən-ilə artırmışıq. O dövrdə kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının artırılmasını təmin etmək üçün sadəcə olaraq işi yaxşı təşkil etmək, qurmaq lazım idi. Ancaq kənd təsərrüfatı istehsalının maddi-texniki təchizatı məsələləri hər bir kəndli, kənd adamı, təsərrüfat üçün elə bir problem deyildi. Çünki onların hamısı mərkəzləşmiş qaydada təmin olunurdu. Ona görə də o vaxt kənddə taxıl, pambıq, üzüm, tərəvəz və digər kənd təsərrüfatı məhsulları becərənlər də, heyvandarlıqla məşğul olanlar da düşünmürdülər ki, traktor, kombayn, kotan, yaxud südü avtomat üsulla sağmaq üçün maşınlar haradan gələcəkdir. Bunlar hamısı mərkəzləşmiş şəkildə istehsal olunurdu, təchiz edilirdi və problemlər də yox idi.

Ancaq indi biz başqa bir şəraitdə yaşayırıq. Azərbaycan müstəqil bir dövlətdir. Son illər keçmiş Sovetlər İttifaqı ərazi-

sində gedən proseslər nəticəsində vaxtilə ayrı-ayrı şəhərlərdən, vilayətlərdən birbaşa gələn kənd təsərrüfatı maşınlarının, avadanlığın, istehsalın maddi-texniki təchizatı üçün lazım olan vasitələrin və sairənin kənardan alınması indi çətinidir. Bəs yol nədən ibarətdir? Yol ondan ibarətdir ki, birincisi, biz respublikamızda bu sahədə öz istehsalımızı inkişaf etdirməliyik. Azərbaycanın böyük sənaye potensialı var. Keçmişdə respublikamızın sənayesində kənd təsərrüfatı maşınları, avadanlığı az istehsal edilmişdir. Çünki bunlar Sovetlər İttifaqının başqa respublikalarında istehsal olunurdu, belə məhsulların paralel istehsalı lazım deyildi. Ancaq indi biz gərək birinci növbədə öz sənaye potensialımızdan istifadə edək, öz sənaye potensialımız vasitəsilə, xüsusilə böyük maşınqayırma sənayesinin imkanlarından istifadə edərək kənd təsərrüfatı üçün lazım olan maşınları, avadanlığı, cihazları istehsal edib hazırlayaq. Güman edirəm ki, bugünkü sərgidə bunlar müəyyən qədər nümayiş etdiriləcək və biz onlarla tanış olacağıq.

Biz başqa ölkələrlə əlaqələrimizi daha da yaxşı qurmalıyıq. O cümlədən keçmişdə Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş, indi isə müstəqillik qazanmış və Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan ölkələrlə iqtisadi əlaqələrimizi qurmalıyıq. Bu baxımdan bu gün Belarus Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında yaranmış əlaqələr çox təqdirəlayiqdir. Bu gün sərgidə həm Azərbaycan Respublikasında istehsal edilmiş maşınlar, cihazlar, avadanlıq bizə göstəriləcəkdir, eyni zamanda Belarus Respublikasında istehsal edilmiş və buraya gətirilmiş avadanlıq nümayiş etdiriləcəkdir. Bu, çox təqdirəlayiq haldır. Çünki Belarus Respublikası ilə Azərbaycan arasında keçmiş illərdə çox sıx əlaqələr olubdur. Biz çox yaxşı əməkdaşlıq etmişik, sıx dostluq əlaqələrimiz olub. Belarus xalqı ilə Azərbaycan xalqı arasında olan dostluq əlaqələri çox böyük bir ənənəyə çevrilmişdir. Vaxtilə Belarusiyadan Azərbaycana dəfələrlə böyük nümayəndə heyətləri gəlmişdi. Azərbaycandan da Belarusiyaya böyük nümayəndə heyətləri getmişdi. Mən özüm keçmişdə dəfələrlə Belarusiyada olmuşam, Belarusiyanın rəhbərləri də Azərbaycana gəlirlər. Yəni bizim bu əlaqələrimizin çox gözəl tarixi, yaxşı ənənələri var.

Bunların əsasında, indi Belarusun kənd təsərrüfatı üçün istehsal etdiyi maşınlar, cihazlar, avadanlıq Azərbaycanda istifadə edilə bilər və bu iqtisadi əlaqələri qurmaq lazımdır. Bunun üçün də buradakı satış sərgisində həm Belarusun istehsal etdiyi, kənd təsərrüfatı üçün lazım olan avadanlığın, həm də Azərbaycanda istehsal edilən avadanlığın istehsal olunması iki ölkənin, respublikanın arasında iqtisadi əlaqələrin yarandığını göstərir. Mən buna yüksək qiymət verirəm və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu əlaqələr bundan sonra da genişlənəcəkdir.

Keçmişdə respublikamızda kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalında həqiqətən çox yüksək nailiyyətlər olub. Ancaq sizə bildirmək istəyirəm ki, kənd təsərrüfatımızın potensialı daha böyükdür. Yəni planlaşdırdığımız və həyata keçirəcəyimiz tədbirlər, kənd təsərrüfatında iqtisadi islahatlar və bu yaxınlarda qəbul edilmiş "Torpaq islahatı haqqında" qanun ardıcıl surətdə, lazımi səviyyədə həyata keçirilsə, əmin ola bilərsiniz ki, respublikamızda kənd təsərrüfatı məhsulları o keçmişdəki dövrdən də daha çox artacaqdır, biz bunları daha çox istehsal edə biləcəyik, həm özümüzü təmin edəcəyik, həm də onları dünya bazarına çıxara biləcəyik.

Yəni kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı sahəsində imkanlarımız böyükdür. Bu imkanlardan səmərəli istifadə etmək üçün biz yolu da müəyyən etmişik. Bu yol iqtisadi islahatlar yoludur. Həmin islahatları həyata keçirmək üçün biz qanunlar qəbul etmişik. Xüsusən son qanun – "Torpaq islahatı haqqında" qanun həddindən artıq vacib bir qanundur, inqilabi bir qanundur. Bu, demək olar ki, XX əsrdə Azərbaycanın həyatında ən böyük dəyişikliklər meydana gətirə biləcək bir qanundur. Bu qanun Azərbaycan xalqı üçün böyük mənfəətlər gətirəcəkdir. Bu qanunun həyata keçirilməsi şübhəsiz ki, kənd təsərrüfatı istehsalını artıracaq, nəinki kənd zəhmətkeşlərinin, Azərbaycanın bütün əhalisinin, insanların rifah halını, güzəranını yaxşılaşdıracaqdır.

"Torpaq islahatı haqqında" qanun təkcə kənd təsərrüfatı ilə məşğul olanlar üçün deyil, bütün xalqımız, millətimiz

üçündür. Mən bu qanunun tətbiq olunması, həyata keçirilməsi barədə bu günlərdə fərman imzalamışam. Bu fərman artıq mətbuatda dərc olunubdur. Bu fərmanın əsasında bir çox tədbirlər görülməlidir. Bilirsiniz, qanunun qəbul olunması asan bir şey deyil. Çünki belə bir qanunun qəbul olunması böyük cəsarət tələb edirdi. Torpaq münasibətləri, torpağa mülkiyyət münasibəti əgər 1917-ci il oktyabr inqilabından sonra bir cür dəyişilmişdisə və biz 70 il o torpaq üzərində həmin yeni mülkiyyət münasibətləri əsasında yaşamışıqsa, indi biz bunu əksinə çevirdik. O vaxt bu tədbirlər nə qədər çətinliklərlə, qurbanlarla həyata keçirilmişdisə, amma indi biz bunu qurbansız, necə deyərlər, itkisiz həyata keçirəcəyik. İnsanlar torpağın sahibi olacaqlar. Torpaq insanlara məxsus olacaqdır. Torpaqdan da səmərəli istifadə ediləcəkdir.

Quba rayonunun Nügədi kəndindən burada çıxış edən Elza xanım çox açıq-aydın göstərdi ki, əgər torpaq insana məxsus olsa, insan ona öz balası kimi münasibət bəsləyəcəkdir. Hələ torpaq tam şəxsi mülkiyyətdə deyil, Elza xanım sadəcə olaraq fermer kimi torpaq götürüb və ona bu torpaqdan istifadə etmək hüququ verilibdir. Amma indən sonra bu torpaqlar insanların şəxsi mülkiyyətinə keçəcək. Şəxsi mülkiyyətə keçəndən sonra insanlar həmin torpağa əziz balası kimi baxacaqlar. Çünki insanın həyatı bütünlüklə bu torpaqla bağlı olacaqdır. O, torpağa nə qədər yaxşı baxsa, xidmət etsə, onun münbitliyini artırırsa, ondan nə qədər səmərəli istifadə etsə, torpaq o qədər də zənginləşəcək. İnsan məhsul istehsal edəcək, çox fayda götürəcək, ümumi istehsal artacaqdır. Bax, biz bu yolu tutmuşuq. Ancaq bu yola gəlmək asan bir məsələ deyil.

Keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olan respublikaların tam əksəriyyətində hələ bu qanun qəbul edilməyibdir. Belarusiyadan gələn qonağımız da yəqin etiraf edə bilər ki, onların respublikasında da belə bir qanun qəbul olunmayıb. Çünki çox yerlərdə belə bir qanunun qəbul olunmasından ehtiyat edirlər ki, torpağı şəxsi mülkiyyətə vermək təhlükəlidir, torpağı dağıdacaqlar, o istifadəsiz qalacaq və s. Bu, doğrudan da çox məs'uliyətli bir işdir. Amma biz bu məs'uliyəti öz üzərimizə götürmüşük. Bir prezident kimi mən o qanunu imzalayarkən

bu məs'uliyəti öz üzərimə götürmüşəm. Mən bu məs'uliyəti öz üzərimə götürərkən, inanmışam ki, bu qanunun həyata keçirilməsi Azərbaycan xalqına çox böyük faydalar gətirəcəkdir.

Ona görə də indi respublikamızda kənd təsərrüfatı istehsal sahəsi yeni bir mərhələyə başlayır. Yeni mərhələ torpaqdan səmərəli istifadə etməkdən, torpağın xüsusi mülkiyyətə keçməsindən ibarətdir. Bu islahatların hamısı torpaqdan səmərəli istifadə edilməsi üçün yaxşı imkanlar yaradır. Ona görə də hər bir mülkiyyətçi, torpaq sahibi üçün kənd təsərrüfatı ləvazimatları lazımdır. Yə'ni maşın, cihaz, avadanlıq, gübrə, zəhərli maddələr, bitkini həşəratdan qorumaq üçün cürbəcür maddələr, müxtəlif ləvazimatlar lazımdır. Lazımdır ki, torpaq sahibləri, fermerlər, torpaqda işləyən adamlar o torpaqdan səmərəli istifadə etmək üçün bütün bu ləvazimatları əldə edə bilsinlər. Məqsədimiz də ondan ibarət olacaqdır ki, bu ləvazimatların hamısı istehsal edilsin, sərbəst surətdə satılsın, insanlar bundan istədiyi qədər alsınlar, istifadə etsinlər və torpağın gəlirini, məhsuldarlığını artırınsınlar.

Bilirsiniz, respublikamızda son illər sərbəstlik üçün yaradılan şərait çox yaxşı nəticələr verir. Yadıma salın, 70–80-ci illər həqiqətən çox yüksək nailiyyətlər dövrü olub. Bəli, o illərdə mənim rəhbərliyim altında çox işlər görüldü. Ancaq onu da deyək ki, 70-ci illərin sonunda, 80-ci illərin əvvəlində, məsələn, şəhərdə ət qıt idi, ət tapmaq mümkün deyildi. Xatirimdədir, 1980, 1981, 1982-ci illərdə biz respublikamızda əti, yağı talonla satırdıq. Çünki respublikamızda heyvandarlıq məhdud idi, ən çox pambıq və yaxud digər məhsullar istehsal edilirdi. Əti, yağı, süd, süd məhsullarını kənardan, o cümlədən Belorusiyadan da alırdıq. Daha doğrusu, almırdıq, gəlirdi. Bu, Ümumittifaq bölgüsü yolu ilə gəlirdi, amma vaxtında gəlmirdi. Ət yox idi, olanı da az idi. Hamıya ət çatması üçün talon verirdik ki, adam başına ayda nə qədər ət almaq olar. Amma indi respublikamızın bütün bazarlarında ət boldur. Çünki biz insanlara sərbəstlik verdik, mal-qaranın əksəriyyətini camaata, yə'ni kənddə işləyənlərə satdıq. Mən göstəriş vermişəm ki, olan mal-qaranın hamısı kənd camaatına satılsın. Çünki mən bunların səmərəsini görmüşəm.

Mən hələ Naxçıvanda işləyərkən, 1992-ci ildə bu tədbirləri həyata keçirdim. Onda Azərbaycanda bu tədbirləri həyata keçirməyə qoymurdular. Amma mən öz səlahiyyətlərimdən istifadə edib bunları həyata keçirdim. Bilirsiniz ki, Naxçıvan kiçik bir yerdir, blokada şəraitindədir, Azərbaycanın əsas hissəsindən ayrıdır, oraya nəqliyyat vasitələrinin gətməsi çox məhduddur. İnsanlar yalnız təyyarə ilə gedib-gəlir, böyük yük daşımaq mümkün deyil. Demək, Naxçıvan özü-özünü təmin etməli idi. 1992-ci ildə biz mal-qaranı kəndlilərə satandan sonra mal-qaranın baş sayı artdı, onun məhsuladrlığı çoxaldı, ona görə də ət və süd məhsulları həddindən çox artdı. İndi Bakıda ət problemi yoxdur. Haradan istəyirsən, gedib ala bilərsən. Mən sizə deyə bilərəm ki, keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş respublikaların böyük şəhərlərinin çoxundan da Bakıda ət ucuzdur. Yaxud, indi mən buraya Dərnəgül yolu ilə gəldim. Yolum o tərəfində də, bu tərəfində də xeyli taxta materialı satırlar. O vaxt biz bu qədər taxta gətirə bilərdikmi? Heç bir vaxt gətirə bilməzdik. Amma indi sahibkarlar gətiriblər, satırlar və nə qədər də çox gətirsələr, həmin taxtanın qiyməti o qədər aşağı düşəcəkdir.

Bu rəqabətdir. İndi, Bakıda, respublikamızın digər şəhərlərində bir çox ərzaq məhsullarının və yaxud digər malların qiyməti get-gedə aşağı düşür və düşəcəkdir. Çünki rəqabətdir. Sahibkar, bu işlə məşğul olan adam nə qədər çox olsa, çox məhsul alıb gətirəcək, çox istehsal edəcək, çalışacaq ki, çox satsın. Axı alıcılıq qabiliyyəti də var. Malı satan məcbur olacaq onun qiymətini aşağı salsın ki, alan olsun. Bax bizim müasir həyatımızın gerçəklikləri budur. Biz bu yolla gedirik və bu yolla da gedəcəyik – sərbəst iqtisadiyyat, sahibkarlıq yolu ilə.

Torpaq şəxsi mülkiyyətə verilir. Biz dövlət mülkiyyətini özəlləşdiririk. Sahibkarlığı inkişaf etdiririk. Bütün iqtisadi islahatları, o cümlədən kənd təsərrüfatı sahəsində islahatları qəbul etdiyimiz qanunlar əsasında həyata keçiririk. Bunlar hamısı respublikamızın iqtisadiyyatını qaldıracaq, insanların rifah halını yaxşılaşdıracaqdır. İnsanlarda, xüsusən torpağa bağlı olan insanlarda işləmək həvəsi daha da artacaqdır. Açığını de-

yək, indiyədək sovxozlarda, kolxozlarda bəziləri məcburi işləyirdilər. Amma torpaq adamın özündə olanda, yenə də deyirəm, ona əziz balası kimi baxacaq, onun üzərində çalışacaq, işləyəcəkdir.

Əgər biz torpağın şəxsi mülkiyyətə verilməsi barədə qanun qəbul etmişiksə, gerek torpaq üzərində çalışan adamların təhizatı üçün lazımi şərait yaradaq. Bu baxımdan bu sərginin əhəmiyyəti var. Dünən dedilər ki, belə bir sərgi açılır və mənə buraya dəvət etdilər. Doğrudur, işim çoxdur və buraya də gəlməyə vaxtım yox idi. Düşünüb fikirləşdim ki, bu sərgi bəlkə də böyük sərgi deyil, ilk addımdır, ancaq insanları həvəsləndirmək və şəxsən özümün bu məsələlərlə yaxından tanış olmağım üçün buraya gəldim. Sərgi ilə də sizinlə birlikdə tanış olacağam.

Bu sərgini mən ilk addım kimi qiymətləndirirəm və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, respublikamızın bütün iqtisadi potensialı, sənayeçilərimiz, kənd təsərrüfatı mütəxəssisləri, kənd təsərrüfatının mexanikləşdirilməsi ilə məşğul olan təşkilatlar birlikdə çalışacaqlar ki, bundan sonra Azərbaycanın daxili imkanlarından səmərəli istifadə etməklə, kənd təsərrüfatında lazım olan maşınların, avadanlığın, cihazların istehsalını özümüz təmin edək. Çünki bizim böyük sənaye potensialımız var. Amma eyni zamanda tək elə özümüzlə arxayın olmaq olmaz. Başqa ölkələrlə, respublikalarla əlaqələri genişləndirmək lazımdır. Yenə də deyirəm, Azərbaycanla Belarus arasında yaranmış əlaqəni mən yüksək qiymətləndirirəm. Qonaqlarımıza demək istəyirəm ki, biz Belarus ilə başqa sahələrdə də əməkdaşlığı genişləndirməyə, iqtisadiyyatı inkişaf etdirmək üçün birgə addımlar atmağa hazırıq.

Bu sərginin açılması münasibətilə mən sizi təbrik edirəm. Sərgiyə eksponatlarını gətirmiş zavodların, müəssisələrin kollektivlərinə təşəkkürümü bildirirəm. Belarusdan gəlmiş qonaqlara təşəkkür edirəm ki, onlar bu maşınların, avadanlığın nümunələrini buraya gətiriblər və bizimlə əməkdaşlıq etmək istəyirlər. Bu işlərdə hamınıza uğurlar arzulayıram.

AZƏRBAYCANDA FƏALİYYƏT GÖSTƏRƏN SAHİBKARLARLA GÖRÜŞDƏ GİRİŞ SÖZÜ

Prezident Sarayı

16 avqust 1996-cı il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Respublikamızda dövlət quruculuğu prosesində iqtisadiyyat mühüm rol oynayır. Dövlətin iqtisadiyyat sahəsində tutduğu yol, onun siyasəti Azərbaycanın iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatı yolu ilə aparmaqdan və bu məqsədlə iqtisadi islahatlar həyata keçirməkdən ibarətdir. Bildiyiniz kimi, bu sahədə indiyədək çox iş görülmüşdür.

Birinci onu qeyd etmək lazımdır ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk konstitusiyasında həyatımızın bütün sahələrində, o cümlədən iqtisadiyyat sahəsində yolumuz, prinsiplərimiz əks etdirilibdir. Konstitusiyada Azərbaycanın məhz bazar iqtisadiyyatı yolu ilə getməsi, dünya iqtisadiyyatı ilə sıx bağlanması və respublikamızda ciddi iqtisadi islahatların keçirilməsi öz əksini tapıbdir.

Iqtisadiyyatımızı bu istiqamətə yönəltmək, ciddi dəyişikliklər aparmaq üçün hüquqi-normativ əsaslar yaranıbdir. Bir çox qanunlar, qərarlar qəbul edilibdir. Bir çox tədbirlər həyata keçirilibdir. Mülkiyyətin özəlləşdirilməsi haqqında böyük proqram, qanun qəbul olunub. Bu proqram artıq həyata keçirilir.

Azərbaycanda "Torpaq islahatı haqqında" qanun qəbul olunub. Bununla yanaşı aqrar sektorda islahatlar aparmaq üçün, kolxozların, sovxozların ləğv olunması ilə əlaqədar xüsusi qanunlar qəbul edilib. Bir çox başqa qanunlar da qəbul olunubdur. Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında, səhmdar cəmiyyətləri haqqında, müəssisələr haqqında və digər qanunlar qəbul edilibdir.

Bu qanunlar Azərbaycanda sərbəst iqtisadiyyat, iqtisadiyyatda yeni münasibətlər yaratmaq, sahibkarlığı inkişaf etdirmək üçündür və bunların hamısının əsasında ölkəmizin iqtisadi

diyyatını bazar iqtisadiyyatı yolu ilə aparmaq və inkişaf etdirmək üçün yaxşı hüquqi-normativ əsaslar yaranıbdir.

Respublikanın müvafiq orqanları, dövlət, Nazirlər Kabineti, nazirliklər və bu işlərə məs'ul olan başqa dövlət orqanları həmin qanunların həyata keçirilməsi üçün lazımi tədbirlər görürlər. Qanunların həyata keçirilməsi üçün prezidentin bir çox fərmanları və sərəncamları verilibdir və bir çox başqa sənədlər imzalanıbdir. Bunlar hamısı işlərin təşkil edilməsi üçündür və işlər də təşkil olunub, aparılır. Dövlət orqanları bu işlərlə məşğul olurlar.

Bu işləri daha da sürətləndirmək məqsədi ilə və xüsusilə bazar iqtisadiyyatına keçid prosesini, sahibkarlığı inkişaf etdirmək prosesini sürətləndirmək üçün bir neçə başqa tədbirin də həyata keçirilməsi nəzərdə tutulubdur. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən sahibkarlarla da görüşməyi mən çox vacib hesab etmişəm. Ona görə də mən e'lan etdim ki, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən sahibkarlarla, o cümlədən xarici ölkələrdən respublikamızda fəaliyyət göstərən sahibkarlarla, yəni artıq Azərbaycanda mövcud olan özəl sektorun nümayəndələri ilə sahibkarlıq etmək, özəl sektor yaratmaq istəyənlərlə görüşmək arzusundayam.

Mən istərdim ki, bu görüş sərbəst olsun. Ona görə də əvvəlcədən mə'lumat verildi ki, belə bir görüşün keçirilməsi avqustun 16-da nəzərdə tutulur və görüşmək istəyənlər müraciət edə bilirlər və belə bir görüşdə iştirak edə bilirlər. Dünən mənə verilən mə'lumatlardan aydın oldu ki, belə bir görüşə respublikamızda çox böyük həvəs, maraq oyanıbdir. Görüşmək istəyən iş adamları, dövlət sektorunun nümayəndələri müraciətlər ediblər. Müraciət edənlər bu gün buraya dəvət olunublar.

Yəni bu, tam sərbəst bir görüşdür, mənim arzumla və bu gün buraya toplaşmış iş adamlarının müraciəti ilə meydana gəlmiş bir görüşdür. Bu görüşün məqsədi ondan ibarətdir ki, respublikamızda həyata keçirilən tədbirlərin bundan sonra hansı istiqamətdə aparılması, sahibkarlığın yaranması, inkişaf etdirilməsi üçün hansı tədbirlərin görülməsini sizlərdən eşitmək istəyirəm. Mən bir şeyi nəzərə alıram ki, bu proses son proses deyildir. İnsanlar və xüsusən dövlət orqanlarında çalışan şəxslər uzun illər, yəni əmək fəaliyyətinə başlayandan indiyə qədər həm təhsilini, həm də iş təcrübəsini keçmişdə və indiyədək mövcud olan iqtisadi sistem prinsipləri əsasında

alıblar. Bundan ötrü də heç kəsi günahlandırmaq və heç kəsə də irad tutmaq olmaz. Biz hansı cəmiyyətdə doğulmuşuq, hansı cəmiyyətdə təhsil almışıq, yaşamışıq və işləmişiksə, o cəmiyyətin, o dövlət iqtisadi sisteminin qanunlarına, qaydalarına uyğun olaraq yaşamalı, işləməli olmuşuq və aldığımız təhsil də həmin prinsiplərin əsasında alınan təhsildir.

İndi respublikamızda böyük dəyişikliklər prosesi gedir. Bu proses asan proses deyil, yəni əgər insanlar illərlə, on illərlə müəyyən prinsiplər əsasında təhsil alıb, işləyib, öyrənib, təcrübə toplayıblarsa, onların həmin prinsiplərdən fərqli olan, bəlkə də əksinə olan prinsiplərə keçməsi asan proses, asan iş deyildir. Bu, təbiidir və buna heç təəccüblənmək lazım deyildir. Ancaq eyni zamanda bu psixoloji amillər həmin prosesin sürətlə həyata keçməsinə mane olur. Bunlar da həqiqətən cəsarətlə bazar iqtisadiyyatına keçmək, sahibkarlıqla məşğul olmaq istəyən insanların fəaliyyətinə maneçilik törədir və beləliklə, biz ümumən bu prosesin sürətlə irəliləməsində müəyyən əngəllərlə rastlaşıırıq.

Ona görə də respublikanın prezidenti kimi mən dövlət orqanlarından aldığım məlumatlar, təkliflərlə yanaşı, eyni zamanda sərbəst iqtisadiyyatla, sahibkarlıqla məşğul olanlardan da məlumatlar, təkliflər, məsləhətlər almaq istəyirəm. Bu o demək deyil ki, verilən hər bir təklif, irəli sürülən hər bir məsləhət olduğu kimi qəbul edilə bilər. Ancaq belə müzakirələr, belə danışqlar bundan sonra görəcəyimiz işlərə çox kömək edə bilər.

Çox siqnallar gəlir ki, sahibkarların sərbəst işləməsi üçün cürbəcür bürokratik maneələr var. Yaxud da ki, ayrı-ayrı vəzifəli şəxslər öz mövqeyindən sui-istifadə edərək onların sərbəst işləməsinə imkan vermirlər. Guya başqa əngəllər də var. Bunların hamısını aydınlaşdırmaq və əgər varsa, aradan götürmək üçün mən belə bir görüşü zəruri hesab etmişəm.

Ümumiyyətlə, indi həyatımız çox müəkkəbdir, çox gərgin proseslər dövrünü yaşayırıq. Ona görə də daim bir-birimizlə məsləhətləşməliyik, bir-birimizə daim kömək etməliyik. Əgər hər birimizin amalı, məqsədi Azərbaycanın müstəqilliyini daha da möhkəmləndirməkdən, onu bundan sonra müstəqil dövlət kimi daim yaşatmaqdan ibarətdirsə, ölkəmizin böyük iqtisadi potensialı hərəkətə gətirib inkişaf etdirməkdən ibarətdirsə, hər birimizin məqsədi bütün bunların nəticəsində əhalinin, xalqımızın rifah halını yaxşılaşdırmaqdan ibarətdirsə, de-

mək, biz əməkdaşlıq etməli və məsləhətləşməliyik. Dövlət orqanları, o cümlədən prezident də həmişə həm əhalinin ictimai rəyi ilə tanış olmalı, onunla hesablaşmalı, həm də müəyyən işlə məşğul olan ayrı-ayrı adamların fikirlərini bilməli və bunları nəzərə almalıdır. Bu məqsədlə mən belə bir görüşü lazımlı hesab etmişəm və məmnunam ki, bu görüşə həvəs göstərənlər çox olubdur və salonumuz tamamilə doludur.

Hesab edirəm ki, işimizin səmərəli getməsi üçün yaxşı olardı ümumi məlumat dinləyək. Antiinhisar Siyasəti və Sahibkarlığa Kömək Komitəsinin sədri Rəqib Quliyevi dinləyək, görək, vəziyyət nə yerdədir. Ondan sonra isə burada iştirak edənlər çıxış edib öz sözlərini deyə bilərlər. Kim söz demək, çıxış etmək istəyirsə, öz xahişlərini mənə yazılı surətdə göndərsin.

YEKUN NİTQİ

Hörmətli sahibkarlar, hörmətli xanımlar və cənablar!

Altı saatdır ki, görüşümüz davam edir, biz bu salonda bir yerdəyik. Mən bu görüş haqqında qərar qəbul edərkən və e'lan verərkən respublikamızın indiki vaxtında onun çox əhəmiyyətli olduğunu nəzərdə tutmuşdum. Ancaq bu gün bir neçə saat müddətində sahibkarlıqla əlaqədar məsələləri bir yerdə təhlil edərkən, müzakirə edərkən mən belə fikrə gəldim ki, həqiqətən bu görüş çox zəruri imiş. O, belə geniş tərkibdə bizim ilk görüşümüzdür və hesab edirəm, burada iştirak edən şəxslərin hamısı bu görüşdən çox böyük mənfəət götürdü və götürəcəkdir. Mənim üçün bu görüşün mühüm əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, sahibkarlığın Azərbaycanda indiki vəziyyəti haqqında daha ətraflı məlumat almaq mümkün oldu. Həqiqətən biz bu gün aydınlaşdırdıq – Azərbaycanda sahibkarlıq hansı səviyyədədir, hansı vəziyyətdədir və sahibkarlığı bundan sonra inkişaf etdirmək üçün hansı işləri görmək lazımdır. Mən çox məmnunam ki, bu salona toplaşanların çoxu söz demək, öz fikirlərini bildirmək istəyir.

Danışmaq üçün 150 adam yazılıbdır. Mən istərdim ki, onların 150-si də danışsın. Ancaq razı olarsınız ki, bu, fiziki cəhətdən sizin üçün də mümkün deyil. Mən bəlkə də dözə bilərəm, amma burada bəziləri, görürəm, dözə bilmir. Əgər görüşümüz başlanan zaman salonda bir dənə boş yer yox idisə, indi görürəm ki, bir neçə yer artıq boşdur. Yəni dözə bilməyənlər gediblər və bu da təbiidir, çünki mən əvvəl də

dedim ki, bu görüşümüz ciddi inzibati qaydalar çərçivəsində yox, tamam sərbəst, demokratik əsaslarla keçirilir. Ona görə də kim dözə bilmir, əlbəttə, gedə bilər. Bunları nəzərə alaraq, mən hesab edirəm ki, bugünkü görüşümüzü yekunlaşdırmaq lazımdır. Onu qeyd etmək istəyirəm ki, burada çıxış edənlərin hər biri çox əhəmiyyətli məlumatlar verdi. Çıxış edənlərin çoxu konkret təkliflər verdi, məsələlər irəli sürdü. Bunlar bizim üçün çox vacibdir, çox əhəmiyyətlidir.

Mən tapşırıram Prezident Aparatına və konkret olaraq mənim müşavirim Vahid Axundova – Nazirlər Kabineti ilə birlikdə, aparatın işçiləri ilə birlikdə birinci növbədə bu çıxışların hamısı təhlil olunsun. Burada stenoqram aparılıbdır və hesab edirəm ki, bizim görüşümüz hamısı televiziya lentinə alınıbdır. Bunu ictimaiyyətə çatdırmaq üçün tamamilə efirə verilməsi haqqında da mən qərar qəbul edirəm.

Beləliklə, bizim aparatda material var və mən tapşırıram ki, təhlil edilsin, bütün çıxışlar, təkliflər, məsləhətlər – onların hamısı istifadə olunsun. Bir neçə konkret təklif haqqında, ola bilər, qərarlar qəbul edək, sərəncamlar verək. Ancaq bunların hamısı Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafı haqqında indi hazırlanan proqramda nəzərə alınmalıdır. Bu gün görüşümüzün başlanğıcında çıxış edən Rəqib Quliyev bildirdi ki, bu komitə tərəfindən belə bir proqram layihəsi hazırlanıbdır. Bu layihə artıq Nazirlər Kabinetindədir, onlar orada baxıb qısa müddətdə mənə təqdim etməlidirlər və biz yaxın zamanlarda bu proqramı qəbul etməliyik. Bu proqram da sahibkarlığın Azərbaycanda sürətlə inkişafını təmin etməlidir.

Ona görə burada verilən təkliflər, irəli sürülən fikirlər hamısı təhlil və istifadə olunmalıdır. Ola bilər, bəziləri haqqında konkret qərarlar, sərəncamlar qəbul olunsun.

Burada çıxış etməyənlər də oldu, amma gördüm ki, çox istəyirdilər çıxış etsinlər. Mən təəssüf edirəm ki, bu mümkün olmadı və güman edirəm ki, hər bir kəs bu vəziyyəti görür. Çıxış etmək istəyən hər bir kəs öz fikirlərini konkret şəkildə yazılı surətdə versin buraya – aparata, yəni Vahid Axundovun sərəncamında olan şöbəyə. Mən tapşırıram ki, təqdim ediləcək təkliflər, yaxud müraziətlər mütləq təhlil olunsun, öyrənilsin və onlar bir tərəfdən, hazırlanan proqramda istifadə olunsun, ikinci tərəfdən isə orada konkret, yaxud fərdi xarakter daşıyan məsələlər varsa, onlara baxılsın və onlar haqqında tədbirlər görülsün.

Bir sıra nətiqlər burada çıxış edərkən yazılı surətdə bəzi materiallar veriblər. Hamısı buradadır. Mən onları bu gün verəcəyəm bizim şöbəyə, bunları cəmləyəcəklər, təhlil edəcəklər və istifadə edəcəklər. Yəni burada kimsə, hansısa fikri söyləmək istəyir, yaxud bizə çatdırmaq istəyirsə, əgər çıxış etmək mümkün olmadısa, onların heç biri nəzərdən qaçmayacaqdır.

Mən başa düşürəm ki, çıxış etmək istəyənlərin bəziləri, ola bilər, öz şəxsi məsələləri haqqında söz demək istəyirlər. Məsələn, burada çıxış edən Nəriman Əlizadə öz şəxsi vəziyyəti haqqında danışdı. Siz də, mən də onu çox səbirlə dinlədik. Həqiqətən, onun danışığı məndə böyük həyəcan doğurdu və mən də göstərişlər verərkən siz o göstərişləri alqışladınız. Ola bilər, belə vəziyyətdə olan şəxslər bu salonda yenə də var, ancaq bu gün öz fikirlərini çatdırmağa imkanları olmadı. Mən sizi əmin edirəm – siz öz işləriniz haqqında, yaxud qarşınıza çıxan çətinliklər haqqında məlumatları yazılı surətdə verin və mən tapşırıram ki, bunların hamısına baxılsın, onlara baxılmasının nəticələri mənə məruzə olunsun. Beləliklə, arxayın olun ki, həm bugün burada gedən söhbət, həm sizin ürəklərinizdə olan, lakin çatdırı bilmədiyiniz və yazılı surətdə çatdıracağınız fikirlər – bunlar hamısı istifadə olunacaq, hamısı nəzərdən keçiriləcəkdir.

İndi bugünkü görüşümüzü yekunlaşdıraraq bir neçə kəlmə demək istəyirəm.

Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyinin beşinci ilini yaşayır. Bu dövr Azərbaycanın həyatında çox mürəkkəb bir dövr, çox gərgin ictimai-siyasi proseslər dövrü olubdur. Respublikamızın iqtisadiyyatında da böyük çətinliklər, böyük dəyişikliklər dövrü olubdur. Və əbədi dövr kimi də yaşayır. Ancaq eyni zamanda biz bu gün artıq əldə olunmuş müsbət nəticələr haqqında da danışa bilərik. Müsbət nəticələr ondan ibarətdir ki, bu dövrdə biz birinci növbədə hamımız birlikdə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirmişik, inkişaf etdirmişik, onu dönməz etmişik, onu dəyişilməz etmişik. Bu, bizim böyük nailiyyətimizdir. Azərbaycan bir suveren, müstəqil dövlət kimi yaşayır və nəinki yaşayır, bu müddətdə öz müstəqilliyini qoruyubdur və heç bir xarici təzyiqə, təsirə baxmayaraq, öz müstəqilliyindən millimetr də olsa geriye çəkilməyibdir, əksinə, biz günü-gündən dövlət müstəqilliyimizi möhkəmləndirmişik və bundan sonra da möhkəmləndirəcəyik. Bu, böyük nailiyyətdir.

Bilirsiniz ki, 1988-ci ildən Azərbaycana qarşı Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüz başlanıbdır. Bu təcavüz nəticəsində Azərbaycan böyük faciələrlə üzləşibdir, Azərbaycanın ərazisi yaranıbdır, ərazi bütövlüyü pozulubdur. Torpaqlarımızın 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. İşğal olunmuş torpaqlardan 1 milyondan artıq vətəndaşımız yerindən-yurdundan didərgin düşüb, məcburi köçkün vəziyyətində, qaçqın vəziyyətində yaşayır. Bunlar hamısı bizə böyük itkilər gətiribdir, böyük faciələr gətiribdir. Böyük dəhşətlərə düşər olmuşuq. Ancaq eyni zamanda iki il bundan öncə – 1994-cü ilin may ayında biz atəşin dayandırılması haqqında saziş imzalamışıq və iki ildən artıqdır ki, Azərbaycan atəşkəs şəraitində yaşayır.

Mən dəfələrlə demişəm, bu gün bir daha bunu qeyd edirəm – şübhəsiz ki, bu hələ sülh deyil, biz sülhə nail olmamışıq. Amma eyni zamanda atəş dayanıbdır, atəş yoxdur, müharibə getmir, qan tökülmür, döyüşlər yoxdur, insanlar sakit yaşaya bilirlər. Bunu da mən müsbət nəticə hesab edirəm. Çünki bu, bir tərəfdən Azərbaycan vətəndaşlarının sakit yaşaması üçün şərait yaradıbdır, ikinci tərəfdən də Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün gərgin, çox ətraflı danışıqlar aparmağa şərait yaradıbdır. Bilirsiniz ki, bu danışıqları biz mütəmadi olaraq, ardıcıl olaraq aparırıq, prinsipial mövqedən aparırıq və bundan sonra da aparacağıq ki, Azərbaycanı bu bəladan danışıqlar yolu ilə, sülh yolu ilə xilas edək.

Bu gün bu görüş başlanmamışdan saat yarım öncə mən Amerika Birləşmiş Ştatları Konqresinin nümayəndələrini qəbul etdim. Saat yarım onlarla söhbət eləmişəm və o söhbət qurtaran kimi birbaşa buraya, sizinlə görüşə gəlmişəm. Mən mövqeyimizi onlara bir daha ətraflı olaraq bildirdim. Amma bu, birinci görüş deyil. Bilirsiniz ki, bir neçə gün bundan öncə mən Moskvadaydım, orada Rusiyanın rəhbərləri ilə görüşdüm. Moskvada olarkən Ermənistanın prezidenti ilə də görüşdüm. Başqa görüşlərim də olubdur. Bu, son günlərdə olan görüşlərdir və bundan öncə də nə qədər görüşlər keçirmişəm. Bu görüşlərin hamısında biz Azərbaycanın sülhsevər dövlət olduğunu nümayiş etdiririk. Məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına üstünlük veririk və bəyan edirik ki, biz atəşin yenidən başlanmasının tərəfdarı deyilik. Ancaq eyni zamanda biz prinsipial mövqelərimizi bildiririk. Açıq-aydın bildiririk ki, biz

sülh əldə edə bilərik və bu münaqişəni sülh yolu ilə həll edə bilərik. Yalnız və yalnız o şərtlərlə ki, Azərbaycanın işğal olunmuş əraziləri işğalçı ordulardan təmizlənəcəkdir, Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazisindən çıxarılacaqdır, işğal olunmuş ərazilərdən didərgin düşmüş Azərbaycan sakinləri, vətəndaşları öz yerlərinə-yurdlarına qayıdacaqlar. Belə olan təqdirdə Dağlıq Qarabağa Azərbaycan dövlətinin tərkibində yüksək muxtariyyət statusu veriləcək, Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yaranması üçün saziş əldə ediləcəkdir və gələcəkdə biz sülhü get-gedə möhkəmləndirəcəyik və sülh şəraitində, qonşuluq şəraitində yaşayacağıq.

Bu şərtlərlə biz məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına gedə bilərik. Bunu biz prinsipial olaraq dünyanın hər bir yerində, hər bir səviyyədə – beynəlxalq təşkilatlarda da, ayrı-ayrı dövlətlərlə, dövlət başçıları ilə görüşlərdə də, ayrı-ayrı nümayəndə heyətləri ilə görüşlərdə də deyirik.

Ona görə də atəşkəs rejiminin iki ildən artıq davam etməsi, hesab edirəm ki, respublikamız üçün, Azərbaycan vətəndaşları üçün gərəklidir, faydalıdır və bu da son vaxtlar Azərbaycanda aparılan siyasətin və görülən işlərin müsbət nəticəsidir. Yenə də deyirəm, bu, gələcək üçün şəraitdir. Biz çalışırıq və çalışacağıq ki, Azərbaycanın tam suverenliyini təmin etmək, ərazi bütövlüyünü bərpa etmək üçün lazımı qərarlar qəbul olunsun.

Bu müddətdə, son zamanlarda əldə edilən nailiyyətlərdən biri və ən mühümü ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi vəziyyət sabitləşibdir. Üç il, dörd il bundan öncə, hətta iki il bundan öncə olan vəziyyəti xatirinizə salın. Azərbaycanın daxilində nə qədər ziddiyyətli proseslər gedirdi, nə qədər cinayətkar qruplar, nə qədər qeyri-qanuni silahlı dəstələr var idi. Azərbaycanın daxilində nə qədər qeyri-qanuni işlər görən, hərəkətlər edən və cəzasız işlər görən qurumlar var idi, nə qədər qan tökülürdü, nə qədər insan tələf olunurdu, günahsız insanlar öldürülürdü, reket, cinayətkarlıq baş alıb gedirdi.

Bunları unutmaq lazım deyil, bunlar iki il, üç il bundan öncə, Azərbaycanın həyatı, mənzərəsi haqqında təsəvvür yaranan bir vəziyyət idi. Qısa bir müddətdə görürsünüz, nə qədər böyük dəyişiklik əmələ gəlibdir, sabitlik əmələ gəlibdir, insanlar rahat yaşayır. Siz təsəvvür edin, 1988-ci ildən 1993-cü ilin

sentyabr ayına qədər – bu illərdə Azərbaycan və xüsusən Bakı nə şəraitdə olubdur. Demək olar ki, o illərin əksər dövründə Azərbaycan və xüsusən Bakı fəvqə'l-adə vəziyyət şəraitində yaşayıbdır. Amma görürsünüz, 1993-cü ilin sentyabr ayından indiyə qədər Azərbaycanda rahatlıqdır, yəni heç bir fəvqə'l-adə vəziyyət yoxdur. Ancaq bu o demək deyil ki, biz buna elə 1993-cü ilin sentyabr ayından nail olduq, yox. Azərbaycanda həyat o zibillərdən tədricən təmizləndi.

İndi Azərbaycanda sərbəstlik var, ictimai-siyasi vəziyyət sabitdir, insanlar rahat yaşaya bilirlər. Cinayətkarlıq var, amma çox aşağı dərəcəyə endirilibdir və bir çox cinayətlər – keçmişlərdə olan cinayətlər də, indi baş verən cinayətlər də açılır. Bunlar hamısı həyatımızın bugünkü gerçəkliyidir və eyni zamanda, əldə olunan nailiyyətlərdir.

Biz dünyaya açıq bir ölkəyik. Azərbaycanda demokratik, hüquqi, sivilizasiyalı dövlət qururuq, demokratik cəmiyyət formalaşdırırıq. Bütün sahələrdə, o cümlədən iqtisadiyyat sahəsində ölkəmizi dünya iqtisadiyyatına bağlamaq istəyirik. Bu baxımdan, ölkəmizin böyük təbii sərvətlərini, iqtisadi potensialını hərəkətə gətirmək üçün, onu inkişaf etdirmək üçün şübhəsiz ki, bizim xarici şirkətlərlə, xarici ölkələrlə, xarici sərmayəçilərlə sıx əməkdaşlığımız lazımdır. Azərbaycana sərmayə gətirmək lazımdır. Azərbaycana sərmayə qoyuluşunu təmin etmək lazımdır. Bunun üçün isə – hər bir şirkətin, hər bir bankın, hər bir ölkənin başqa bir ölkədə sərmayə qoyması üçün, iş görməsi üçün birinci növbədə ictimai-siyasi vəziyyət, durum və ictimai-siyasi vəziyyətin sabitliyi nəzərə alınır.

Məhz bu sabitliyə görə artıq Azərbaycana xarici investisiya, xarici sərmayə gəlir. Əgər biz bu sabitliyi təmin edə bilməsəydik, əgər Azərbaycanın həyatında bu rahatlığı təmin edə bilməsəydik, o böyük neft müqavilələrini imzalaya bilməzdik. 1994-cü ilin sentyabr ayında Azərbaycanın həyatında ən böyük tarixi bir hadisə olan böyük neft müqaviləsi imzalandı, "Əsrin müqaviləsi" adlandı. Bu gün mən Amerika Konqresi Nümayəndələr Palatasının nümayəndələri ilə danışarkən onlar da qeyd edirdilər ki, bəli, Amerika Birləşmiş Ştatları kimi böyük dövlətin indi Azərbaycanda həm iqtisadi marağı var, həm də siyasi marağı var. Onlar maraqlı bir söz dedilər mənə. Deyir, bilirsiniz, vəziyyətin dəyişməsi nədən ibarətdir? Əgər əvvəllər Amerika Birləşmiş Ştatlarında Azərbaycan haqqında heç bir söz deyilmirdisə, Azərbaycanın olub-olmaması heç vaxt qeyd

edilmirdisə, amma Azərbaycan Ermənistanla münaqişədə olduğuna görə Ermənistan haqqında orada daim danışılar gedirdi. Çünki bildiyiniz kimi, Amerikada nə qədər erməni diasporu var. Konqresin nümayəndələri mənə dedilər ki, əgər bir neçə il bundan öncə Azərbaycan haqqında Amerikada məlumat yox idisə, mətbuatda heç bir yazı yox idisə, indi və xüsusən Amerikanın böyük neft şirkətləri Azərbaycana gələndən sonra Azərbaycan Amerikanın həyatında daim yada salınır. Azərbaycan haqqında danışılar gedir – Konqresdə də, Dövlət Departamentində də danışılar gedir, mətbuatda məqalələr dərc olunur, ictimaiyyət də bu mövzuda danışır.

Bilirsiniz, bu, adi bir şey deyil, çox mühüm bir haldır, bizə verilən mühüm informasiyadır. Bunlar böyük ölkələrdə Azərbaycana olan münasibətin həqiqətən nə qədər dəyişdiyini göstərir. Bir Amerikada deyil, elə Fransanı götürün, Böyük Britaniyanı götürün, Rusiyanın özünü götürün. Bunlar hamısı Azərbaycanın bir tərəfdən müstəqil dövlət kimi möhkəmlənməsinin nəticəsidir, ikinci tərəfdən Azərbaycanda yaranmış ictimai-siyasi sabitliyin nəticəsidir və eyni zamanda, əlbəttə ki, Azərbaycanın apardığı çox məqsədyönlü xarici siyasətin nəticəsidir. Buna görə də respublikamızda indi əmələ gəlmiş iqtisadi-siyasi sabitlik xarici investisiyaların Azərbaycana gəlməsi üçün şərait yaradır. Bu, eyni zamanda Azərbaycanın daxilində olan sahibkarların işləməsi üçün şərait yaradır.

Xatırlayın, elə 1995-ci ilin mart ayına qədər Azərbaycanda XTPD dəstəsi var idi. Guya ki, bu, Daxili İşlər Nazirliyinin bir strukturu idi və Azərbaycanda, Bakıda ictimai asayiş qorumaq üçün idi. Amma əslində bu, bir cinayətkar quldur dəstəsinə çevrilmişdi. Nə qədər iş adamları həmin XTPD dəstəsinə mənsub olanlar tərəfindən təzyiqlərə məruz qalırdılar. Onların var-yoxlarını əllərindən alırdılar, onları öldürürdülər, oğurlayırdılar. Nə qədər! Amma indi belə hallardan bütün vətəndaşlarımız, o cümlədən sahibkarlarımız xilas olublar. Həm də görülməli işlər bir bu deyil, çoxdur.

Beləliklə, Azərbaycanda sahibkarlığı inkişaf etdirmək üçün indi çox əlverişli və hesab edirəm ki, çox yaxşı şərait yaranıb və sahibkarlarımız bu şəraitdən istifadə edib öz fəaliyyətlərini artırmalıdır. Sahibkarlığın inkişaf etməsinə bizim bu qədər fikir verməyimizin səbəbi nədir? Səbəb ondan ibarətdir ki, sahibkarlıq bazar iqtisadiyyatına gedən yolumuzda əsas bir

vasitədir. Mən bu gün görüşümüzün əvvəlində dedim, bir də qeyd edirəm – biz respublikanın iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatı yolu ilə aparırıq və bundan sonra da aparacağıq.

Bazar iqtisadiyyatı o deməkdir ki, mülkiyyət özəlləşdirilir. Dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi üçün biz qanunlar, proqramlar qəbul etmişik. Çox yaxşı qanunlar qəbul etmişik, cəsarətli qanunlar qəbul etmişik. Xüsusən torpağın xüsusi mülkiyyətə verilməsi haqqında qəbul etdiyimiz qanun həddindən artıq mütləq, cəsarətli və hesab edirəm, respublikamızın gələcəyi üçün çox faydalı bir qanundur. Başqa qanunlar da qəbul etmişik. Bu qanunlar, başqa normativ sənədlər, bizim tədbirlərimiz Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək üçün həm şərait yaradır, həm də onu təmin edir. Bu baxımdan, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi bazar iqtisadiyyatına gedən yolun daha da genişlənməsi deməkdir. Biz özəlləşdirmə aparırıq. Demək, dövlət mülkiyyəti şəxsi mülkiyyətə keçəcək, səhmdarların mülkiyyətinə keçəcəkdir. Belə olan surətdə siz sahibkarlar bu mülkiyyətə sahib olmalısınız, bu mülkiyyəti öz mülkiyyətiniz kimi inkişaf etdirməlisiniz və həm sahibkarlar üçün, həm respublikanın iqtisadiyyatı üçün, həm də xalqımızın rifah halının yaxşılaşdırılması üçün əvvəlkindən daha çox səmərə götürülməlidir.

Sahibkarlıq fəaliyyəti bizim üçün ən mühüm amillərdən biridir və ona görə də bu görüşü mən lazımlı hesab etmişəm, ona görə də biz sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi üçün proqram hazırlamışıq, onu qəbul etmək istəyirik. Sahibkarlıq üçün indi yaxşı, əlverişli şərait yaranıbdır. Biz bütün bu tədbirləri, bütün bu iqtisadi islahatları apararkən, şübhəsiz ki, məqsəd daşıyıq. Məqsədimiz də ondan ibarətdir ki, respublikanın iqtisadiyyatını inkişaf etdirək. Burada başqa məqsəd yoxdur. İqtisadiyyatda bu qədər ciddi dəyişikliklər aparmaq, insanların psixologiyasında dəyişikliklər aparmaq, onlara yeni prinsiplər əsasında işləməyi öyrətmək, sahibkarlıq əhval-ruhiyyəsi yaratmaq – bunlar asan məsələlər deyil. Bunlar hamısı yalnız və yalnız iqtisadiyyatın inkişafı üçündür və iqtisadiyyatın inkişafı, istehsalın inkişafı, maliyyə sisteminin inkişafı şübhəsiz ki, respublikanın bütün sakinlərinin, bütün vətəndaşlarının rifah halının yaxşılaşdırılması üçündür. Bunu dünya təcrübəsi göstəribdir. İnkişaf etmiş ölkələrdə, bazar iqtisadiyyatı bərqərar olunmuş ölkələrdə bu, artıq görünür və biz bunu dəfələrlə müşahidə etmişik ki, bütün başqa yollardan fərqli olaraq bu yol həqiq

qətən sosial ədaləti təmin etmək, bütün insanların rifah halını yaxşılaşdırmaq üçün yeganə yoldur.

Bax, buna görə də biz sahibkarlığın inkişaf etməsinə çalışırıq və sizin hər birinizin həqiqi sahibkar olmasını istəyirik. Düzdür, sahibkarlıq yolu da asan yol deyil. Məsələn, burada bəziləri dedilər ki, 1988-ci ildən kooperativlər yaradıblar, sahibkar olmaq istəyiblər. Amma indi 1996-cı ildir, görürsünüz, 8 il keçibdir. Sahibkarlıq etmək asan deyil. Asan deyil, ona görə ki, bu işin də xüsusiyyətləri var. Onu bilmək lazımdır, onu öyrənmək lazımdır, mənimsəmək lazımdır. Burada müvəffəq olmaq üçün qanunları yaxşı bilmək lazımdır.

Bilirsiniz, biz keçmişdə sovet cəmiyyətində yaşayarkən çalışırıdık ki, insanlar o vaxt mövcud olan qanunları bilsinlər. Amma – düzünü deyim, keçən dövrün hamısı mənim hafizəmədir, – insanlar o qanunları bilirdilər-bilmirdilər, bunun fərqi yoxdur. Təki Cinayət Məcəlləsini biləydilər ki, hansı cinayəti edəndə onları hansı cəza gözləyir – onu da çoxları bilmirdi. Bəli, Cinayət Məcəlləsini də bilmirdilər. Bir də ki, kim oğurluq etsə, ola bilər, həbs olunsun, kim adam öldürsə – həbs olunsun. Cinayət Məcəlləsinin başqa maddələrini bilmirdilər, başqa qanunları da bilmirdilər, çünki o cəmiyyət elə bir cəmiyyət idi ki, orada qanunların bilinməsi insanların yaşayışı üçün o qədər lazım deyildi. Hər şey o qədər reqlamentləşdirilmişdi ki, insanlar gedib zavodda, fabrikdə, idarədə, müəssisədə işləyir, məvacibini alır, yaşayır, mənzil alır və qanun-qaydalara, ictimai asayişə riayət etməli idilər. Amma indi sahibkar olmaq üçün, ümumiyyətlə, bu cəmiyyətdə – sərbəst iqtisadiyyat cəmiyyətində, bazar iqtisadiyyatı şəraitində yaşamaq üçün qanunları bilmək lazımdır.

Dünən burada Britaniya Şərq Bankının şöbəsi açıldı, mən açılış mərasimində iştirak etdim. Sonra o bankın Britaniyadan gəlmiş prezidenti ilə görüşdüm. Ona dedim ki, bilirsiniz, keçmiş zamanlarda Azərbaycanda, tək Azərbaycanda deyil, bütün Sovetlər İttifaqında insanlar bankdan bilavasitə istifadə etmirdilər. Bankdan dövlət orqanları istifadə edirdi: pulu qoyurdu oraya, yaxud da ki, pulu, hesabı gəlirdi oraya, oradan da öz müəssisəsi üçün, idarəsi üçün büdcədən ayrılmış pulu götürür istifadə edirdi, insanlar da aylıq məvacibini alırdı. Kimin artıq pulu var idisə, əvvəl əmanət kassası deyirdilər, sonra əmanət bankı dedilər, – aparıb oraya qoyurdu, yaxud da çoxları qoymurdu, elə gizlədirdi, saxlayırdı. Bundan savayı, bizim sovet

cəmiyyətində bank işini bilən yox idi. Amma indi bank bizim həyatımızda nə qədər böyük rol oynayır. Bankdan istifadə etmək, özü də səmərəli istifadə etmək indi hər bir vətəndaş üçün lazımdır. Bir bu deyil, bütün başqa qanunları – sahibkarlar üçün olan qanunları bilmək lazımdır. Bunları hər bir vətəndaş və xüsusən, sahibkarlıqla məşğul olan adamlar bilməlidirlər.

Mən bir də qeyd etmək istəyirəm ki, sahibkarlıq yolu Azərbaycanda, bütün keçmiş Sovetlər İttifaqında çox enişli-yoxuşlu yoldur. Sahibkar olanların bəziləri düz yol ilə getməyiblər. Cürbəcür yollarla gediblər – biri qanundan qaçıb, biri qanunu pozub, biri o tərəfdən gedib, biri bu tərəfdən gedib sahibkar olubdur, özünə dövlət düzəldibdir, müəssisə düzəldibdir, kooperativ düzəldibdir, kiçik müəssisə, ya böyük müəssisə düzəldibdir. Bunu hərə bir yolla edibdir. Amma bu yolla gedən adamlar bir tərəfdən çəkişib-bərkişiblər, bir tərəfdən də qanunları az-çox öyrəniblər. İndi o mərhələ gəlib ki, artıq həqiqi sahibkarlıq olmalıdır və sahibkarlıq halal sahibkarlıq olmalıdır. Qanunları pozmaq yolu ilə, qanunların o tərəfindən, bu tərəfindən keçmək yolu ilə, vergini gizlətmək yolu ilə, yaxud xaricə mal çıxararkən, xaricdən mal gətirərkən oğurluq yolu ilə keçməklə, gömrük idarələri ilə əlaqəyə girib, onlara pulu verib, rüsumu verməməklə, yaxud da bəzi vergi orqanları ilə əlaqəyə girib, onlara vergidən az pul verib, vergi verməməklə yox. Belə hallar var, mən ona görə bunları deyirəm. Bu yollarla həqiqi, halal sahibkar olmaq mümkün deyil.

Dünyada hər şey halallıq istəyir, təmizlik, düzlük istəyir. Keçmişdə bizim Azərbaycanda da böyük sahibkarlar, böyük mülk sahiblərinin əksəriyyəti, – deyə bilərəm hamısı, – halal yolla, halal qazandığı pulla mülk sahibi olub, sahibkar olub.

İndi biz özəlləşdirməyə gedirik. İstəyirik ki, insanlar mülk sahibi olsunlar, əmlak sahibi olsunlar, sahibkar olsunlar. İndiyə qədər nə olub-olubdur, bundan sonra düz yolla, halal yolla getmək lazımdır, qanunlara riayət etmək lazımdır. Yaxşı olar ki, qanuni yolla gedəsən, az qazanasan; nəinki qanunu o tərəfdən – bu tərəfdən keçəsən, bir az çox qazanasan. Onu onsuz da itirəcəksən, bir az kobud desəm, qusacaqsan. Amma halal yolla getsən nə itirəcəksən, nə də qusacaqsan.

Ona görə də mən arzu edərdim ki, bizim sahibkarlarımız qanuna riayət etsinlər, qanuni yolla getsinlər. Onlar qanuni yol ilə gedərək həqiqi sahibkar ola bilərlər.

İkinci tərəfdən, mən bu gün dövlət orqanlarından tələb edirəm ki, qanuni yolla sahibkarlıq etməkdə sahibkarlara maneçilik törətməsinlər, əngəllər yaratmasınlar, mane olmasınlar, qanuni tələbləri yerinə yetirərkən onları rüşvət verməyə sövq etməsinlər, rüşvət almasınlar, onlarla birlikdə qanunu pozmasınlar. Qanun nə cür pozulur? Qanunu pozan təkə iş adamı deyil ki, qanunu pozan eyni zamanda o qanunun keşiyində durandır. Onlar əlaqəyə girəndə qanun pozulur. Əgər onlar əlaqəyə girməsələr qanun pozulmaz, sahibkar da düz yolla gedər. Amma sahibkar görəndə ki, bir dövlət orqanından istifadə etmək olar, onunla əlaqəyə girib gəlirin bir hissəsini ona verib, bir hissəsini özündə saxlamaq olar, – onda o yola gedir. Amma görəndə ki, gömrük orqanı, vergi orqanı, başqa dövlət orqanı, hüquq-mühafizə orqanları belə çirkin yollara getmirlər, onda sahibkar da düşünəcək ki, niyə mən əyri yollarla getməliyəm, elə düz yolla gedim, az qazanı, amma halal qazanım.

Ona görə də mən sahibkarlara bu tövsiyəni verərkən, eyni zamanda dövlət orqanlarından tələb edirəm və qəti tələb edirəm ki, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi üçün indiyə qədər yaradılan və mövcud olan əngəllər aradan götürülsün, sahibkarlara onların normal fəaliyyət, qanuni fəaliyyət göstərməsi üçün şərait yaradılsın, kömək edilsin. Onlar hansı qanunları bilmirlərsə, o qanunları öyrətsinlər, başa salsınlar. Bu sahədə, mən hesab edirəm ki, hüquqi təhsil çox vacibdir. İndi bu, bütün cəmiyyət üçün və o cümlədən sahibkarlar üçün lazımdır. Sahibkarlar gərək bütün hüquq normalarını bilsinlər. Qanunları bilmək nə deməkdir? Yəni bütün hüquq normalarını bilsinlər. Onda öz hüquqları və dövlət orqanlarının hüquqlarını biləcəklər. Onlar öz hüquqları çərçivəsində iş görərək, arxayın ola bilərlər ki, hüquqları dövlət orqanları tərəfindən pozularsa, onlar bu orqanların qarşısında dura bilərlər. Sahibkarların da hüquqları pozulmamalıdır və dövlətin də mənafeyinə zərər dəyməməlidir.

İndi biz belə mərhələdəyik. Biz geniş islahatlar aparırıq, özəlləşdirmə aparırıq. Lazımdır ki, bunlar normal şəraitdə getsin. Burada sahibkarların çoxu vəsaitin çatışmamasından şikayətləndi, kredit verilməməsi haqqında sözlər dedi və xahiş etdilər ki, kreditlər verilsin. Şübhəsiz ki, sahibkarlığa kömək etmək lazımdır və bizdə Sahibkarlığın İnkişafı Fondu var. Biz bu fondu gücləndirməliyik. Burada sual verildi və maliyyə

naziri də cavab verdi ki, büdcədən 8 milyard manat ayrılıbdır ki, Sahibkarlığın İnkişafı Fonduna verilsin və sahibkarlığın inkişafına sərf olunsun. Bunu etmək lazımdır.

Ancaq bununla yanaşı, təsəvvür edin, sahibkarlıqla məşğul olan ayrı-ayrı adamlar nə qədər kredit alırlar, lakin qaytarmırlar. Dünən mən bu məsələlərlə məşğul olarkən, bugünkü görüşün materiallarına baxarkən, mənə məlumat verdilər ki, məsələn, birisi gəlir bir müəssisə yaradır, – kiçik müəssisə, yaxud bir şirkət yaradır, – kredit götürür. Müəyyən bir vaxt keçəndən sonra bu şirkəti ləğv edir, krediti də qaytarmır, gedir başqa yerdə yeni bir şirkət yaradır. Bu şirkət ləğv olundusa, kredit də batdı. Gedir o biri yerdə yeni bir şirkət, yeni bir müəssisə yaradır, kredit almaq istəyir... Bu gün Milli Bankın sədri mənə dedi ki, sahibkarlara 300 milyard manat kredit verilibdir. Elədir, yoxsa yox?

Elman Rüstəmov (Milli Bankın idarə heyətinin sədri): Bəli, 300 milyard manat.

Heydər Əliyev: Nə qədər qayıtmayıbdır?

Elman Rüstəmov: 150 milyard manat qayıtmayıb.

Heydər Əliyev: 150 milyard manatı qayıtmayıbdır. Bizim Beynəlxalq Bank valyuta krediti veribdir. O valyuta kreditinin nə qədəri qayıtmayıbdır?

Fuad Axundov (Səhmdar Kommersiya Beynəlxalq Bankın İdarə Heyətinin sədri): 5 milyon dolları.

Heydər Əliyev: 5 milyon dolları qayıtmayıbdır. Siz çalışdınız, dediniz ki, 15 milyon dollar qaytarılıb.

Fuad Axundov: 15 milyon dollar qaytarılıb.

Yerdən səslər: Sahibkarlara vermirlər. Özləri bildiyi kimi edirlər.

Heydər Əliyev: Sakit olun, sakit olun. Mən sərbəstlik vermişəm, ancaq bu dərəcədə sərbəstlik verə bilmərəm, onu bilin. Əgər siz mənim danışmağıma mane olsanız, onda şübhəsiz ki, ara pozulacaqdır. Sakit olun. Bilirsiniz, 20 milyon dollar kredit verilibdir. O kreditlərin bir hissəsinin vaxtı keçibdir, amma qaytarmırlar. Bizim prokurorluq və baş prokuror bir neçə aydır ki, Milli Bank və Beynəlxalq Bank ilə birlikdə o kreditlərin inzibati yolla qaytarılmasına çalışırlar. Qaytarıblar, amma 5 milyon dollar hələ qayıtmayıb. Axı bu, bazar iqtisadiyyatı olmadı. Bu, normal münasibət olmadı. Kim kredit götürürsə, o görək haqq-hesab eləsin: bu krediti nə vaxt,

nə cür qaytara bilər. Əgər onun imkanı yoxdursa, gedib, aldı-dı kredit götürüb, sonra qaçıb gizlənməsin. Bəziləri niyə qaytara bilmirlər? Kredit götürənlərin bir hissəsi Azərbaycanda yoxdur. Qaçıblar. Yaxşı, bir milyon, yaxud yarım milyon dollardan ötrü Vətəni tərk edəsən, qaçqın düşəsən, – belə olmaz. Axırda onsuz da Vətənə gələcəksən, Vətənsiz yaşaya bilməyəcəksən.

Mən burada deyilən təkliflərlə tamamilə razıyam ki, sahibkarlara kredit verilməlidir, kömək edilməlidir. Amma eyni zamanda görək bu, zamanətlə olsun və biz kredit verib bundan sonra inzibati orqanlara tapşırıbmaq ki, o kreditləri qaytarmaq üçün inzibati tədbirlər görsünlər.

Bilirsiniz, bu münasibətlərdə – sahibkarların bank ilə münasibətində, kredit işlərində inzibati orqanlar iştirak etməməlidir. Bunlar hamısı sivilizasiya yolu ilə olmalıdır. Heç bir yerdə bankın verdiyi kredit inzibati orqanların vasitəsilə geri qaytarılmır. Siz inkişaf etmiş ölkələrdə müşahidə edə bilərsiniz ki, inzibati orqanlar bu işə qarışsınlar? Belə şeylər yoxdur. Ona görə də biz Sahibkarlığın İnkişafı Fondunu gücləndirməliyik, sahibkarlara kömək etmək lazımdır. Ancaq eyni zamanda sahibkarlar da bilməlidirlər, ölçüb-biçməlidirlər ki, krediti nədən ötrü alırlar, bu kreditdən istifadə edərkən özləri üçün nə mənfəət götürəcəklər və krediti nə vaxt qaytaracaqlar.

Bu yaxın vaxtlarda bizim Milli Bank qiymətli kağızlar buraxacaqdır. Onlardan da istifadə etmək olar. Eyni zamanda bizə gəlib çatan məlumatlardan belə görünür ki, Azərbaycan vətəndaşlarının bir qisminin xarici banklarda çox məbləğdə valyutası var. Bu valyutanı onlar xarici banklarda nə qədər saxlayacaqlar? Nədən ötrü? Bunlar hamısı ölkəyə qayıtmalıdır. Milli Bankın sədri bu gün çıxış edərkən bildirdi ki, keçən ilin iyul ayında qanun qəbul etmişik. Mən o qanunu imzalamışam ki, əgər bir şəxs investisiya qoyursa, bir yerə vəsait sərf edirsə, heç kəsdən soruşmayacaqdır ki, onun mənbəyi hardandır, – gəlsin investisiyanı qoysun. Ona görə də o valyutanı ki, Azərbaycan vətəndaşları aparıb xarici banklarda yatırırırlar, ola bilər, aldıqları faizdən faydalanırlar, onu gətirib Azərbaycanın

banklarında saxlasalar yaxşı olar. Milli Bankın sədri dedi ki, bunun məxfiliyinə və toxunulmazlığına tam təminat verilir. Bu barədə biz qanun qəbul etmişik.

Son vaxtlar iki qanun qəbul olunubdur: biri Milli Bank haqqında, biri də bank qaydaları haqqındadır. O qanunlarda bütün məsələlər öz əksini tapıbdir. Ona görə mən yenə də deyirəm, – qanunları yaxşı oxuyun. Məsələn, keçən ilin iyun ayında qəbul etdiyimiz qanun, – bunu bankın prezidenti dedi, mən də deyirəm, – bizim sahibkarlar hamısı bilirmi ki, o qanun insanlara tamamilə azadlıq verir: sən harada, nə yolla pul qazanmışan, – heç kəs bunu soruşmur. Nə qədər pulun var, onu gətirib istifadə edə bilərsən. Əgər bu puldursa, ya daşınan, daşınmayan əmlakdırsa, bunu da heç kəsin ixtiyarı yoxdur sorğu-sual eləsin. Bu, bizim qanunda var.

Mən bu gün həmin qanundan çıxışı götürmüşəm, bir də baxmışam. Bunu bir il bundan öncə mən imzalamışam. Amma eyni zamanda mən bu qanun haqqında məlumat verərək, Azərbaycanın prezidenti kimi, sizə zəmanət verirəm ki, arxayın olun, – bir sizə yox, mən demirəm ki, o xarici banklarda pulları olan sizsiniz. Sizin də var, amma buraya toplaşmayan adamların da çoxlarının var, – mən bu qanunu imzaladığım kimi eyni zamanda onun həyata keçirilməsinə hər bir vətəndaş üçün zəmanət verirəm. Bu lazımdır ki, insanlar sərbəstlik hiss etsinlər, azadlıq hiss etsinlər, bilsinlər ki, keçmişdə nə olub, qaldı keçmişdə. Bu gün bax, bu qanun əsasında yaşasınlar və öz vəsaitlərini xarici banklara yox, gətirib Azərbaycanın banklarına qoysunlar və arxayın olsunlar ki, onlara toxunulmayacaqdır. Bu, birincisi, Azərbaycanın milli mənafeələrinə uyğun olacaqdır, ikincisi də vəsaiti bankda saxlamaq əvəzinə gətirin burada işə qoyun.

Bir tərəfdən sahibkarlar deyirlər ki, biz işləmək istəyirik, iş qurmaq istəyirik, istehsal yaratmaq istəyirik, vəsait yoxdur, kredit verin. İkinci tərəfdən də, deyilənə görə, xarici banklarda Azərbaycan vətəndaşlarının böyük məbləğdə sərvətləri var. Bu sərvətlər geri qayıtmalıdır. Bir neçə ölkənin həyatında belə bir təcrübə də olubdur. Məsələn, Türkiyənin hə-

yatında 70-ci illərin sonunda, 80-ci illərin əvvəllərində belə bir təcrübə olubdur. O vaxt Türkiyənin bir çox adamları cürbəcür yol ilə qazandıqları pulları xarici banklarda saxlayarkən ölkənin o vaxtkı baş naziri rəhmətlik Turqut Özal bir bəyanat vermişdi ki, gətirin qoyun işə, qoyun Türkiyənin banklarına və onun cüz'i hissəsini Türkiyə dövlətinə təqdim etsəniz, onda hamısının aşkarlığını təmin etmək olar. Belə bir təcrübə olubdur.

Yaxud dünən mənimlə söhbət edən adamların biri Hindistandandır, indi Londonda işləyir. Hindistanda da çox adam öz vəsaitlərini xarici banklarda saxladığına görə vaxtilə ölkənin baş naziri belə bir bəyanat vermişdi və hind millətindən olan həmin adam mənə dedi ki, o vaxt xarici ölkələrdən, banklardan Hindistanın banklarına çox böyük məbləğdə vəsait qayıtdı.

Mən bu barədə açıq, məndə olan məlumatları deyirəm və bildirirəm ki, keçən ilin iyun ayında qəbul olunmuş qanuna riayət edilməsinə bütün dövlət orqanları tərəfindən zəmanət verirəm. Ona görə də bildirirəm ki, vətəndaşlarımız qorxmasınlar, çəkinməsinlər, öz vəsaitlərini Azərbaycana gətirsinlər, Azərbaycanın banklarında saxlasınlar, beləliklə sərmayəçiliyin inkişafına, sahibkarlığın inkişafına kömək etsinlər. Kim bunu nə cür edəcək – bu onun öz işidir, bu şəxsi məsələdir. Ancaq hər halda dövlətin bu məsələyə münasibətini mən açıqlayıram və tam aşkar şəkildə deyirəm. Yəni bildirmək istəyirəm ki, sahibkarlığın inkişafına vəsait əldə etmək üçün bu yol da var. Bu yoldan da istifadə etmək lazımdır. Əgər sizin hər birinizdə belə imkanlar varsa, qorxmayın, gətirin öz vəsaitinizi qoyun burada, istifadə eləyin, iş qurun, o işin də nəticəsini görəcəksiniz, ondan da bir neçə qat artıq vəsait götürəcəksiniz. Buna arxayın ola bilərsiniz.

Bundan sonra bizdə özəlləşdirmə daha da sür'ətlə gedəcəkdir. Biz bu barədə əlavə tədbirlər görmüşük və mülkiyyətin özəlləşdirilməsində xarici ölkə vətəndaşlarının da iştirak etməsinin mümkün olduğunu bəyan etmişik. Mən bizim müəssisələrin xarici şirkətlərin idarəsinə verilməsi haqqında bəyanat ver-

mişəm ki, biz bu yol ilə də gedirik. Nəhayət, Gəncədə gil-torpaq zavodunun Böyük Britaniya şirkətinin idarəsinə verilməsi haqqında müqavilə imzalanmışdı və bir neçə gün bundan öncə mən o müqaviləni sərəncamla təsdiq etdim. Demək, bu iş başlandı. Bir neçə başqa böyük müəssisəmiz də var, onların xarici şirkətlərin idarəsinə verilməsi haqqında indi danışıqlar aparırıq. Biz bu yoldan da istifadə edəcəyik ki, istehsalı canlandıraraq və beləliklə, iqtisadiyyatımızı bazar iqtisadiyyatı yolu ilə aparaq.

Bilirsiniz ki, iyul ayının 18–19-da Nazirlər Kabinetinin geniş iclasında biz qərar qəbul etmişik, mən bir neçə göstəriş, o cümlədən özəlləşdirmənin sürətləndirilməsi və idarəetmə strukturunun təkmilləşdirilməsinin başa çatdırılması haqqında göstərişlər vermişəm. İndi Nazirlər Kabineti bu istiqamətdə işləyir, təkliflərə yaxın günlərdə baxılmalıdır. Ancaq mən bu təklifləri gözləmədən bir neçə gün bundan öncə sərəncam verdim, iki böyük konsern, – keçmişdə nazirlik olmuşdu, biri Məişət Xidməti Nazirliyi idi, sonra onu konsern etmişdilər, o birisi də Yerli Sənaye Nazirliyi idi, sonra onu Ticarət-Sənaye Konserni etmişdilər, – sərəncam verdim, o konsernlərin ikisi də ləğv olundu. Heç bir problem yoxdur. Sərəncamda göstərilib ki, onların müəssisələri Əmlak Komitəsi tərəfindən özəlləşdirilməlidir. Beləliklə, iki dövlət strukturundan xilas olduq. Biz lazım olmayan, bu günün tələblərinə uyğun gəlməyən bu strukturları cəsarətlə ləğv etməliyik, onların tabeliyində olan müəssisələri özəlləşdirməliyik və şübhəsiz ki, bu özəlləşdirilən müəssisələrdən özəl sektor tərəfindən səmərəli istifadə edilməlidir.

Yəni bu barədə sizə deyərək mən bir daha təsdiq etmək istəyirəm ki, özəlləşdirmə sürətlə gedəcəkdir. Siz sahibkarlar bu özəlləşdirmə prosesində iştirak etməlisiniz. Məsələn, mən o gün göstəriş vermişəm ki, Azərbaycanda olan çörək mağazaları sentyabr ayının axırına qədər hamısı özəlləşdirilməlidir. Bakı şəhərində 400-dən artıq çörək mağazası var. Çörəyin keyfiyyətindən şikayət edirlər, çünki çörəyi bişirən də bir şirkətdir, onu gətirib çatan da bir şirkətdir. Hesab edirəm ki,

çörək mağazaları qısa müddətdə, bir ay yarım ərzində özəlləşdirilsə, onda bu, çörəyin həm keyfiyyətinə, həm də satışına təsir edəcəkdir. Bu da əhali üçün əlverişli şərait yaradacaqdır. Bax, mən belə göstərişlər vermişəm, biz belə ciddi addımlar atmışıq və atırıq. Siz də bu proseslərin iştirakçısı olmalısınız. Bu işlərə qoşulun, bu işlərdə iştirak edin və daha güclü sahibkar olun. Mən istəyirəm ki, Azərbaycanda çox böyük, yüksək hörmətə malik sahibkarlar olsun.

"Sahibkar" sözü çox hörmətli bir sözdür. Ancaq həqiqətən hörmətli sahibkar olmaq üçün birinci növbədə gərək yaxşı iş qurasan, ikinci növbədə gərək sahibkar kimi öz nüfuzunu, adını, hörmətini, imicini daim qoruyasan. Mən istəyirəm ki, bizim Azərbaycanın sahibkarları bax, belə sahibkarlar olsunlar. O xırda-xuruş sahibkarlar və əyri yollarla sahibkar olmaq istəyənlər, ya olanlar artıq aradan çıxmalıdırlar. Yenə də deyirəm, indiyədək nə olub-olub, bundan sonra düz yolla getmək lazımdır.

Mən bu gün sizə bəyan edirəm ki, Azərbaycanda sahibkarlığın inkişaf etməsi üçün bundan sonra da lazımi şərait yaradılmasına çalışacağam. Nazirlər Kabineti bu barədə məndən göstərişlər alıb və bu gün bir daha göstəriş verirəm ki, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi üçün bütün imkanlar yaradılsın. Amma siz də çalışın ki, sahibkar kimi bu imkanlardan səmərəli istifadə edəsiniz və Azərbaycanda sahibkarlıq inkişaf etsin.

Hesab edirəm ki, bununla da bu görüşü qurtarmaq olar. Mən sizə və sizin simanızda Azərbaycanın özəl sektoruna, bütün sahibkarlarına gələcək işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Bilin ki, Azərbaycan prezidenti sizin himayədarınızdır, sizə daim himayədarlıq edəcəkdir, sizin sağlam prinsiplər əsasında inkişaf etməyinizi daim dəstəkləyəcəkdir. Sağ olun, gələcək görüşlərədək.

FRANSANIN AZƏRBAYCANDA YENİ FÖVQƏL'ADƏ VƏ SƏLAHİYYƏTLİ SƏFİRİ JAN PYER KİNYUTUN E'TİMADNAMƏSİNİN TƏQDİM OLUNMASI MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ

Prezident Sarayı

17 avqust 1996-cı il

Azərbaycan dövləti müstəqilliyini əldə edəndən dərhal sonra Fransa Respublikası ölkəmizin dövlət müstəqilliyini tanımışdır və o vaxtdan ölkələrimiz, dövlətlərimiz arasında yaxşı əlaqələr yaranmışdır və indi inkişaf edir. Azərbaycan Fransa Respublikası ilə əlaqələrinə xüsusi əhəmiyyət verir və bu əlaqələrin bütün sahələrdə – həm iqtisadi əməkdaşlıq sahəsində, həm də mədəni, insani əlaqələrin inkişafında gələcəkdə də irəliləməsinə çalışacağıq.

Məmnuniyyət hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, 1993-cü ilin dekabrında Fransa prezidenti mərhum Mitteranın dəvəti ilə mən ölkənizə səfər etmişdim, Fransa ilə Azərbaycan arasında çox böyük əhəmiyyət kəsb edən bir sıra sənədlər imzalanmışdı. Sonrakı dövrdə əlaqələrimiz daim inkişaf etmişdir. Əlaqələrimizin inkişafında Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda böyük neft-qaz yatağı olan "Şahdəniz" yatağında müştərək əməkdaşlıq haqqında "Elf agiten" şirkəti ilə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti arasında imzalanmış müqavilənin də çox böyük əhəmiyyəti var.

İqtisadiyyatın başqa sahələrində də müştərək iş görməyə imkanlar var və əmin ola bilərsiniz ki, gələcəkdə biz bunların hamısından səmərəli istifadə etməyə çalışacağıq. Fransa Respublikasının prezidenti cənab Jak Şirak ilə qısa görüşlərim zamanı apardığım söhbətlər və onun mənə göndərdiyi məktubda irəli sürdüyü fikirlər bizim bundan sonra da əməkdaşlıq etməyimiz və əlaqələrimizin inkişafı üçün yaxşı əsas yaradır.

Prezident cənab Jak Şirak məni Fransaya rəsmi səfərə dəvət edibdir. Mən bu dəvətdən istifadə edib Fransaya getməyi qərara almışam və əminəm ki, biz gələcək görüşlərimizdə də

ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişafı üçün yeni addımlar ata biləcəyik. Ölkənizin xarici işlər nazirinin payızda Azərbaycana səfəri gözlənilir və cənab Jak Şirak ilə telefon danışığı-mızda da bu səfər zamanı görülməli işlər barədə eyni fikirdə olmuşuq.

Ona görə də Fransanın Azərbaycanda yeni səfiri kimi sizin görəcəyiniz işlər çoxdur və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Fransa ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişaf etməsi üçün dəyərli xidmət göstərəcəksiniz. Prezident cənab Jak Şirakla telefon danışığı zamanı dediyim və ona göndərdiyim məktubda bildirdiyim kimi, sizin – Fransanın Azərbaycandakı səfirinin burada səmərəli işləməsi üçün bütün şəraitin yaradılmasını təmin etməyə çalışacağıq. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycanda bütün cəmiyyət, insanlar tərəfindən daim xoş münasibətlə rastlaşacaqsınız. Bu, Azərbaycan xalqının fransız xalqına olan dərin hörmət və ehtiram münasibətləridir. Şərəfli vəzifə münasibətilə sizi bir daha təbrik edir və işlərinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

**MİSİRİN AZƏRBAYCANDA YENİ
FÖVQƏL'ADƏ VƏ SƏLAHİYYƏTLİ
SƏFİRİ HƏSƏN MƏHƏMMƏD
ƏL-İNANININ E'TİMADNAMƏSİNİN
TƏQDİM OLUNMASI MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ**

Prezident Sarayı

17 avqust 1996-cı il

Misir Ərəb Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında, xalqlarımız arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələri mövcuddur. Bunlar bizim tarixi ənənələrimizə, eyni zamanda birgə islami dəyərlərə malik olmağımıza əsaslanır. Bu əlaqələrin yaranmasında Misir Ərəb Respublikasının prezidenti, əziz dostum, hörmətli cənab Hüsni Mübarəkin xüsusi rolu var. Cənab prezident Hüsni Mübarək Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini əldə edən kimi onun dünya miqyasında müstəqil dövlət kimi tanınması haqqında qərar qəbul etmiş, bəyanat vermişdir və o vaxtdan indiyədək Dünya Birliyində Azərbaycanın mövqelərinin müdafiəsi üçün çox böyük səylər göstərir.

Cənab Hüsni Mübarək ilə Qahirədə, Mərakeşdə, Kasablankada, Parisdə görüşlərim zamanı apardığım söhbətlərdə, danışıqlarda ölkələrimiz, xalqlarımız arasında olan əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsi barədə eyni fikirdə olduğumuzu bildirmişik və lazımi addımlar atılmasının zəruriliyini qeyd etmişik. Biz bundan sonra da ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişafı üçün öz tərəfimizdən bütün səyləri göstərəcəyik. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, ölkənizin səfiri kimi siz bu əlaqələrin inkişaf etməsi üçün böyük xidmətlər göstərəcəksiniz.

Mən cənab prezident Hüsni Mübarəki Azərbaycana dəvət etmişəm. Eyni zamanda mənim Misirə səfərim barədə onun dəvətini almışam. Güman edirəm ki, vaxt tapıb bu dəvətləri həyata keçirəcəyik və bu da xalqlarımız, ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişafına kömək göstərəcəkdir.

Şübhə yoxdur ki, siz Misir Ərəb Respublikasının Azərbaycanda səfiri kimi ölkəmizin bütün dairələrində, ictimaiyyət,

xalq arasında çox müsbət münasibətlə rastlaşacaqsınız və səfir vəzifənizi yerinə yetirmək üçün dövlət orqanları lazımi şərait yaradacaqlar. Cənab Hüsni Mübarəkdən mənə çatdırdığınız salamları və xoş arzuları məmnuniyyətlə qəbul edir və rica edirəm ki, mənim salamımı, hörmət və ehtiramımı, ən xoş arzularımı əziz dostum, prezident Hüsni Mübarəkə çatdırasınız. Sizi bir daha təbrik edir və bu şərəfli işinizdə böyük müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

"DƏDƏ QORQUD" QAZMA QURĞUSUNUN FƏALİYYƏTƏ BAŞLAMASINA HƏSR OLUNMUŞ MİTİNGDƏ NİTQ

24 avqust 1996-cı il

Hörmətli xanımlar və cənablar!
Hörmətli qonaqlar, əziz neftçilər!
Hörmətli dostlar!

Sizi, Azərbaycanın bütün vətəndaşlarını, xalqımızı bugünkü əlamətdar hadisə – "Dədə Qorqud" qazma qurğusunun işə başlaması münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Bu gün biz tarixi hadisənin şahidiyik. 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə bir çox xarici ölkələrin böyük neft şirkətləri arasında imzalanmış müqavilənin – "Əsrin müqaviləsi"nin əməli surətdə həyata keçirilməsinin yeni və çox mühüm bir mərhələsini qeyd edirik. Bu gün "Dədə Qorqud" adı verilmiş Yarım dalmı qazma qurğusu müqavilənin əsasında qazma, gələcəkdə isə Azərbaycanda suyun çox böyük dərinliyində və yerin dərinliyində olan yataqlardan neft çıxarılması işinin başlanmasını təmin edəcəkdir.

Gördüyünüz kimi, "Dədə Qorqud" qazma qurğusu nəhəng, həddindən artıq mürəkkəb və çox müasir texnologiyaya malik olan, Azərbaycan neft sənayesində görkəmli yer tutan böyük bir istehsal müəssisəsidir.

Azərbaycan neftçiləri Xəzər dənizindən neft çıxarmaqla, hasil etməklə 1949-cu ildən məşğuldurlar. Onlar dəniz neftçiləri kimi, dünyada dənizin dərinliyindən neft çıxarmaq sahəsində yüksək nailiyyətlər əldə etmiş neftçilər kimi böyük şöhrət qazanmışdır. Azərbaycan neftçilərinin, alimlərinin, geoloqlarının, mühəndislərinin, texniklərinin, mütəxəssislərinin 1949-cu ildən indiyədək gördükləri iş, əldə etdikləri nailiyyətlər Azərbaycan xalqına xidmət etmiş, respublikamızın sərvətlərini zənginləşdirmiş və ölkəmizin neftçilərinə, xalqımıza dünyada böyük şöhrət gətirmişdir.

Azərbaycanın dəniz neftçilərinin fəaliyyəti tarixinə nəzər salsanız görəcəksiniz ki, onlar 1949-cu ildən başlayaraq ilbəil öz təcrübələrini artırmış, ilbəil sahildən dənizin ortalarına get-

mişlər. Əvvəl suyun dərinliyi 20–30 metr olan yerlərindən neft çıxarıldısa, 1970-ci illərdə artıq suyun 150 metr dərinliyindən neft çıxarmağa nail ola bilməmişlər. Azərbaycan neftçilərinin keçmiş illərdə əldə etdiyi nailiyyətlər, iş təcrübəsi, elmi ixtiraları dünyanın bir çox ölkələrində tətbiq edilmiş, onlardan istifadə olunmuşdur. Beləliklə, Azərbaycan neftçiləri, alimləri dənizin dərinliyindən neft hasil etmək sahəsində dünya təcrübəsinə öz böyük töhfələrini vermişlər. Məhz Azərbaycan neftçilərinin gərgin fəaliyyəti, elmi axtarışları nəticəsində Xəzər dənizində böyük neft yataqları kəşf edilmiş, onların neft potensialı ilbəil öyrənilmiş, dəqiqləşdirilmişdir. İndi biz onlardan geniş miqyasda istifadə etmək imkanı əldə etmişik.

1994-cü ilin sentyabrında imzalanmış böyük neft müqaviləsində Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda olan "Azəri", "Çıraq" yataqlarından və "Günəşli" yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsindən 30 il müddətində neft hasil edilməsi nəzərdə tutulubdur. Xatırlatmaq istəyirəm ki, bu yataqlar Azərbaycan neftçiləri, geoloqları tərəfindən 1970-ci illərdə kəşf olunmuşdur. Neft potensialı müəyyən edilmiş və həmin neft yataqları bundan sonra daha da dərinlən öyrənilmiş və Azərbaycan xalqının böyük sərvətinə çevrilmişdir. Məhz bunlar mövcud olduğuna görə də 1994-cü ildə "Əsrin müqaviləsi" imzalanmışdır.

İndi biz ətrafına toplaşdığımız və bu gün təntənə ilə yeni həyat verəcəyimiz qazma qurğusu da məhz 1970-ci illərdə görülən işlərin nəticəsində 1981-ci ildə fəaliyyətə başlamış, Xəzər dənizinin bir çox yerlərində qazma işi aparmış, neft çıxarmış, Azərbaycanda neft hasilatını artırmışdır.

Bu gün biz Azərbaycanın, Bakının gözəl bir guşəsində toplaşmışıq. Xəzər dənizinin sahilindəki bu gözəl mənzərə Azərbaycanın təbiətinin nə qədər gözəl olduğunu əyani surətdə nümayiş etdirir. Bu gün bu mərasimə gələn qonaqlar və Azərbaycan Respublikasının dövlət orqanlarının, neft sənayesinin nümayəndələri görürlər ki, bu yerlər cəmi 15–20 il içərisində nə qədər dəyişilibdir. Burada Azərbaycanın sənayesini, neft sənayesini nümayiş etdirən nəhəng bir şəhərcik yaranıbdir.

Respublikamızın neft sənayesini inkişaf etdirmək, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarından səmərəli istifadə etmək üçün 1970-ci illərdə burada, durduğumuz bu yerdə dənizin özüllər zavodunun, yəni belə böyük, nəhəng qurğular qurub yaratmaq üçün iri bir zavodun tikilməsi haqqında qərar

qəbul etdik. Belə bir zavodun tikilməsi üçün biz çox axtarışlar apardıq, çox layihələrə baxdıq. Nəhayət, 70-ci illərin sonunda Amerika Birləşmiş Ştatlarının bir şirkətindən bu zavodun texnologiyasını, qurğularını almaq üçün 400 milyon ABŞ dolları məbləğində vəsaitdən istifadə edərək məhz burada, Xəzərin sahilində belə bir zavodu tikməyə başladırıq. İndi biz bu nəhəng zavodun binalarını, burada yaranmış istehsal sahələrini böyük iftixar hissi ilə görürük.

Mən bu gün buraya gələrkən, Xəzərin sahilində, vaxtilə tamamilə boş olan bir yerdə böyük zavod korpuslarını və nəhəng qurğuları, sahilə və bu sahənin ətrafında artıq yüksəklərə qalxmış yaşıl ağacları görüb bir daha iftixar hissi keçirdim. Mən bu gün çox xoşbəxtəm, çox sevinirəm. Xoşbəxtəm, sevinirəm ona görə ki, bütün burada gördüklərinizin əsasını qoyanlardan biriyəm, onun təməlini qoyanlardan biriyəm, onun təşəbbüskarıyam. Vaxtilə bu işlərin görülməsi üçün illərlə zəhmət çəkmişəm, illərlə fəaliyyət göstərmişəm, bunların reallığa çevrilməsi üçün illərlə çox çətin yollardan keçmişəm. Azərbaycan neftçiləri ilə, öz həmkarlarımla birlikdə xalqımız, millətimiz üçün, respublikamızın böyük sənayesini qurmaq üçün, neft sənayesini gələcəkdə inkişaf etdirmək üçün bunları yaratmağa çalışmışam. Nəhayət, bunlar yaranıb. Mən bunları görməkdən, buraları seyr etməkdən özümü həddindən artıq xoşbəxt hiss edirəm.

Beləliklə, 1994-cü ilin sentyabrında böyük neft müqaviləsini imzalayarkən biz böyük təmələ əsaslanırdıq. Yəni biz bu müqaviləni boş yerdə imzalamamışdıq. Bizim əlimizdə böyük sərvətlər var. Həm Xəzər dənizində olan böyük neft yataqları, həm burada yaranmış bu böyük sənaye kompleksi, həm də bu gün üzərində durduğumuz, ətrafına toplaşdığımız bu qazma qurğusu Azərbaycan xalqının sərvətidir. Məhz bu sərvətlərimizi hiss edərək, bu sərvətlərimizin sahibi olaraq biz xarici ölkələrin neft şirkətləri ilə danışığa getmişik və onlarla neft müqaviləsi imzalamışıq. Bu müqaviləni imzalayarkən həmişə onu dərk etmişik ki, bizim sərvətimiz var, bu sərvətimizin sahibiyik və bu sərvətimizdən xarici ölkələrin neft şirkətləri ilə müştərək istifadə etmək üçün bu addımları atmağa bizim haqqımız var.

Xarici ölkələrin neft şirkətləri də Azərbaycan ilə böyük neft müqaviləsini bağlamaq istəyərkən və bu müqaviləni imzalayarkən çox yaxşı bilirdilər ki, Azərbaycanın böyük imkanları var. Əgər onlar xalqımızın, Azərbaycan Respublikası-

nın bu imkanlarının mövcud olduğunu dərk etməsəydilər, tək bir yataqlara görə gəlib bizimlə bu böyük müqaviləni bağlamazdılar, yaxud buna çox ehtiyat edərdilər. Məhz Azərbaycanın belə təbii sərvətləri olduğuna görə, respublikamızın bu böyüklükdə sənaye potensialı, ölkəmizin yüksək səviyyəli mütəxəssisləri, neftçiləri olduğuna görə və burada sərbəst şərait yarandığına görə xarici ölkələrin neft şirkətləri Azərbaycan ilə bu böyük və tarixi əhəmiyyətə malik müqaviləni imzaladılar.

Hörmətli dostlar, bu gün bu cəsarətli addımları atmaq üçün görürsünüz, keçmiş illərdə nə qədər böyük işlər aparılıb. Eyni zamanda, o işlər həmin vaxtlarda görülməsəydi biz bu gün bu addımları da ata bilməzdik, şübhəsiz ki, böyük işləri də başlaya bilməzdik. Bu da onu göstərir ki, 1970-ci illərdə görülən işlər, yaranan bu böyük iqtisadi, sənaye potensialı və neft sənayesi sahəsində görülən işlər, yaranmış potensial Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin əsasıdır. Əgər onlar olmasaydı biz bu gün dövlət müstəqilliyini əlimizdə bu qədər möhkəm saxlaya bilməzdik. Əgər onlar olmasaydı biz bu gün dövlət müstəqilliyimizə nail ola bilməzdik. Demək, o illərdə görülən işlər həmin bu illər üçün, Azərbaycanın müstəqil yaşaması üçün yaranan əsasdır. Bu gün sizə bəyan etmək istəyirəm ki, o illərdə bu işləri görərkən mən məhz Azərbaycanın gələcəyini, bugünkü müstəqilliyini düşünürdüm. O işləri görərkən mən əmin idim ki, onlar Azərbaycanın sərbəst, müstəqil yaşaması üçün əsas yaradır.

Məmnuniyyət hissi ilə qeyd edirəm ki, konsorsiumun yaratdığı əməliyyat şirkəti qəbul olunmuş proqramı ardıcıl surətdə həyata keçirir. Müqavilə yaşayır, öz bəhrələrini verir və əməli surətdə yerinə yetirilir. Bugünkü gün, bu mərasim müqaviləyə görə oponentlərimizə, xarici ölkələrdə və respublikamızın daxilində bizə müxalif olan qüvvələrə, hesab edirəm ki, çox kəsərli cavabdır. Mə'lumdur ki, bu müqaviləni imzalamaq üçün biz nə qədər çətin yollardan keçdik. Mə'lumdur ki, bu müqaviləni imzalamaq üçün bizə çox maneçiliklər oldu. Müqavilə imzalanandan sonra biz cürbəcür təzyiqlər aldığımızı. Bəyanatlar verildi ki, bu müqavilənin işləməsinə yol verilməyəcəkdir. Ayrı-ayrı qüvvələr müxtəlif ölkələrdə indiyədək də bu müqavilənin həyata keçirilməsinə mane olurlar. Mə'lumdur ki, respublikamızın daxilində də bəziləri – o bədxah insanlar, qüvvələr bu müqavilənin kağız üzərində qalacağı haqqında sözlər deyirdilər və çox çalışırdılar ki, onların fikirləri doğru

olsun. Bu gün onların hamısına cavab verilir. Müqavilə işləyir, öz proqramını yerinə yetirir. Bir daha deyirəm, müxalif olan bütün qüvvələrin hamısına bugünkü mərasim çox əyani cavab verir.

Konsorsiuma daxil olan şirkətlərin nümayəndələri Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətində təmsil olunublar. Hesab edirəm ki, onlar cənab Terri Adamsın başçılığı ilə çox işlər görüblər və onların qarşısında çox böyük vəzifələr durubdur. Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti ilə birlikdə çox ahəngdar çalışır. Onların hamısının birlikdə gördükləri işlərin nəticəsində biz bu gün bu mərasimə toplaşmışıq. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, nəzərdə tutulmuş proqram bundan sonra da vaxtında, ardıcıl surətdə həyata keçiriləcəkdir.

"Dədə Qorqud" qazma qurğusu bu gün işə başlayır. Biz bu gün onun ayrı-ayrı bölmələri, cihazları ilə tanış olduq və ondan sonra buraya sizinlə görüşə gəlmişik. Tanış olduğumuz bu qurğunun müasir vəziyyəti onu göstərir ki, əvvəlki qurğunun üzərində çox işlər görülmüştür. Doğrudan da qurğu müasir texnologiya prinsiplərinə əsasən modernləşdirilibdir, müasir səviyyəyə çatdırılıb. Verilən məlumatdan mən belə görürəm ki, bu qurğu bu gündən sonra sahili tərk edib, sahildən uzaq neft yataqlarımıza yola düşəcək və nəzərdə tutulmuş proqram əsasında orada qazma işlərinə başlayacaqdır.

Bu qurğunu modernləşdirib "Dədə Qorqud" adına layiq səviyyəyə çatdırdıqlarına görə konsorsiumun Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinə, onun modernləşdirilməsi ilə məşğul olan "Sante-Fe" şirkətinə və Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinə, bu qurğunun müasir vəziyyətə gətirilməsi üçün çalışmış bütün mütəxəssislərə, fəhlələrə və bu sahədə fəaliyyət göstərən insanların hamısına mən səmimi təşəkkürümü bildirirəm.

"Sante-Fe" şirkətinə və onun başçısına xüsusi təşəkkür edirəm. Onlar çox işlər görüblər. Bu işin bir nəticəsi də ondan ibarətdir ki, burada xarici ölkələrdən dəvət olunmuş mütəxəssislərlə yanaşı, yerli, azərbaycanlı mütəxəssislər də çalışıb, hazırlaşıblar və burada birgə işləyirlər. Mən bu gün bu qurğunu gəzərkən, seyr edərkən, onun ayrı-ayrı hissələrinə baxarkən hər yerdə iki nəfəri gördüm. Onlardan biri xarici ölkədən gəlmiş mütəxəssisdur, şübhəsiz ki, o, xarici dildə danışır; o biri isə bizim yerli mütəxəssisdur, Azərbaycan dilində danışır. Bunun özü də gözəl bir haldır.

Bu qurğudakı işlər bir də onu göstərir ki, Azərbaycan Respublikasının mütəxəssisləri – neftçiləri, mühəndisləri, fəhlələri xarici neft şirkətlərinin mütəxəssisləri ilə yanbayan, bərabər işləməyə qadirdirlər və müştərək iş görməyə hazırdırlar. Bizim bundan sonra da görəcəyimiz müştərək işlərimiz çox müvəffəqiyyətli olacaqdır. Müsbət hal bir də ondan ibarətdir ki, bu müştərək işlərin nəticəsində xaricdən gələn mütəxəssislər Azərbaycan dilini, dövlət dilimizi öyrəniblər, mənimsəyiblər.

Cənab Terri Adamsın tərcüməçisi bir il bundan əvvəl tərcümə zamanı ancaq ingilis dilindən rus dilinə tərcümə edirdi və rus dilində danışdı. Amma bu gün o, Azərbaycan dilində danışır və cənab Terri Adamsın nitqini Azərbaycan dilinə çox gözəl tərcümə edib bizə çatdırdı.

"Sante-Fe" şirkətinin başçısının da öz çıxışının ilk cümlələrini Azərbaycan dilində söyləməsi məni çox sevindirdi. Bunlar hamısı onu göstərir ki, dövlət dilimiz, ana dilimiz – Azərbaycan dili ölkəmizdə hakim dildir. Nəinki azərbaycanlılar, respublikamıza xaricdən gələn qonaqlarımız, dostlarımız, həmkarlarımız da bu dilə hörmət edirlər, bu dili öyrənmək, bu dildə danışmaq istəyirlər. Bu, çox sevindirici haldır. Bu, eyni zamanda, müstəqil respublikamızın əsas atributlarından biri olan Azərbaycan dilinin inkişaf etməsini göstəir.

Bu qazma qurğusuna "Dədə Qorqud" adı verildi. Bu adın verilməsi haqqında da biz müzakirə aparmışdıq. Bu mərasimə hazırlaşarkən cənab Terri Adams və Natiq Əliyev bu tədbir və görülən işlər haqqında mənə ətraflı məruzə etdilər. Biz bir çox məsələləri müzakirə etdik. Xüsusən, bundan sonra görülmək işlər haqqında, nəhayət, bu qurğunun adı haqqında da geniş müzakirə apardıq. Bilirsiniz ki, bu qurğunun adı indiyədək "Kaspmorneft" olubdur. Şübhəsiz ki, bu da bizim bugünkü həyatımıza uyğun olmayan bir addır. Eyni zamanda, bu qurğu yenidən doğulubdur. Ona görə də onun yeni adı olmalıdır. Deyə bilərəm ki, mənə Azərbaycan xalqının tarixinə, ənənələrinə və ayrı-ayrı tarixi yerlərə məxsus 10-a qədər cürbəcür adlar təqdim olundu. Təqdim olunan adların hamısı doğrudan da dəyərli idi. Ancaq mən bu qurğuya "Dədə Qorqud" adı verilməsi barədə qərar qəbul etdim. Hesab edirəm ki, hər bir azərbaycanlı üçün bu, müqəddəs və əziz ad, bu qurğu üçün ən dəyərli, görkəmli addır.

"Dədə Qorqud" qurğusuna böyük uğurlu yol arzulayıram!

"Dədə Qorqud" qurğusunun əmək kollektivinə, bu qurğuda

çalışanlara – Azərbaycan vətəndaşlarına, xaricdən gəlmiş mü-təxəssislərə müştərək, müvəffəqiyyətli iş arzu edirəm!

Bu qurğuda çalışanların hamısına cansağlığı və yeni-yeni uğurlar arzulayıram!

Yaşasın "Dədə Qorqud" qurğusu!

"Dədə Qorqud" qurğusunun açılması, işə başlaması münasi-bətilə sizi təbrik edirəm.

**"DƏDƏ QORQUD" QAZMA QURĞUSU İLƏ
TANIŞLIQDAN SONRA FƏXRİ QONAQLAR
KİTABINA YAZILMIŞ ÜRƏK SÖZLƏRİ:**

"Bu gün Azərbaycan neft sənayesinin həyatında əlamət-dar hadisə baş verir. "Əsrin müqaviləsi"nin həyata keçirilməsinin nəticəsi olaraq Birinci Yarımdalma qazma qurğusu fəaliyyətə başlayır. Bu qurğuya bu gün xalqımız üçün əziz və müqəddəs olan "Dədə Qorqud" adı verilir. Qurğuya uzun ömür, uğurlu yol arzulayıram. Bu qurğunu bərpa edib müasir səviyyəyə çatdıran-lara təşəkkür edirəm. Böyük neft müqaviləsini icra edən beynəlxalq konsorsiuma müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Təbrik edirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

24 avqust 1996-cı il"

**AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ ƏMƏLİYYAT
ŞİRKƏTİNİN (ABƏŞ) OFİSİNİN
AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTÖ**

24 avqust 1996-cı il

Hörmətli cənab Terri Adams, hörmətli xanımlar, cənablar!

Bu gün biz səhər tezdən Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrlə neft hasilatı sahəsində əməkdaşlığı üçün yaranmış konsorsium Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti ilə bərabər, onların indiyə qədər gördükləri işlərlə tanış oluruq və bu münasibətlə də buraya toplaşmışıq.

1994-cü ildə imzalanmış böyük neft müqaviləsinin həyata keçirilməsinin əyani nəticələrindən biri bu gün "Dədə Qorqud" adı daşıyan qazma qurğusunun işə başlaması oldu. Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti, konsorsiumun nümayəndələri imzalanmış müqaviləni həyata keçirmək üçün, şübhəsiz ki, layiqli iş yerinə də malik olmalıdırlar. Ona görə də Azərbaycanın gözəl bina-larından biri, indi önündə toplaşdığımız bu bina konsorsiumun Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin sərəncamına verilibdir. Cə-nab Terri Adams mənə bildirdi ki, onlar bu binanı təmir ediblər, modernləşdiriblər, dediyi kimi, Azərbaycan rəssamları-nın əsərləri ilə bəzəyiblər və bu gün bizi binanın açılışına də-vət ediblər. Bu binanın adını "II villa petrolea" qoyublar və mənə verilən izahatdan belə başa düşdüm ki, "II villa petrolea" vaxtilə Nobel qardaşlarının Azərbaycanda neft sənayesi ilə məşğul olduqları zaman keçmişdə Qaraşəhər adla-nan yerdə özləri üçün yaratdıqları ofisin adı olubdur.

Azərbaycanın neft sənayesində Nobel qardaşlarının gördük-ləri işlər ölkəmizin tarixinə həkk olubdur və bunu biz bu gün də xatırlayırıq. O işlər XIX əsrin son dövründə başlanmışdısa, indi müstəqil Azərbaycan Respublikasının dünyanın böyük neft şirkətləri ilə əməkdaşlığı XX əsrin sonunda başlayıbdır. Şübhəsiz ki, bugünkü işlər bir əsr bundan öncə görülən işlə-rdən bütün xüsusiyyətlərinə görə qat-qat fərqli olmalıdır.

Vaxtilə Nobel qardaşlarının yaratdıqları ofis keçmiş za-manlarda Qaraşəhər adlanan bir yerdədir. O yerə Bakıda ona

görə "Qaraşəhər" deyiblər ki, orada neft sənayesi ilə əlaqədar yaranmış neft e'malı zavodları havaya o qədər his buraxırdı ki, şəhərin həmin hissəsi – ərazi də, divarlar da, hər yer tamamilə qaralmışdı.

Ancaq bu əsrin 70-ci illərində apardığımız böyük işlər nəticəsində Qaraşəhər tamamilə təmizləndi. Bakının Qaraşəhərində yerləşən köhnə, çox geridə qalmış texnologiyaya malik olan zavodlar dağıldı, aradan götürüldü və onların yerində müasir tələblərə uyğun yeni bir neftayırma zavodu tikildi. Xatırlayıram, 1976-cı ildə Azərbaycanda ümumiyyətlə sənayenin, o cümlədən neft sənayesinin inkişafı, neft e'malı sənayesinin tamamilə yenidən qurulması üçün proqram irəli sürərkən mən bəyan etdim ki, Qaraşəhərdə olan, bütün şəhəri, ətraf mühiti, şəhərin ekologiyasını çirkləndirən qurğuların hamısı dağılacaq, "Qaraşəhər" sözü tamamilə aradan götürüləcək, Qaraşəhər adlanan yerdə ağaclar, güllər-çiçəklər əkiləcək, yeni binalar tikiləcək, ora şəhərimizin gözəl bir guşəsinə çevriləcəkdir. Biz buna nail olduq. İndi hamı görür ki, hazırda ora şəhərin ən gözəl hissələrindən biridir və Bakıda "Qaraşəhər" sözü işlənmir, artıq aradan götürülüb. Orada geniş prospekt salınıb, adına da Fəhlə prospekti deyirlər, gözəl binalar tikilib. İnsanlar orada və ora ilə bağlı olan, Əhmədli andlandırılan yeni yaranmış qəsəbədə çox gözəl evlərdə yaşayırlar. Mən bunları cənab Terri Adams Nobel qardaşlarının villası haqqında danışarkən Qaraşəhərin adını çəkdiyinə görə xatirimə saldım. İndi Qaraşəhər yoxdur.

Bu gün topladığımız bina isə vaxtilə neftçilər üçün tikilmişdir. Mən bu binada dəfələrlə olmuşam. Bura keçmişdə gözəl bina olub, neftçilərin mədəniyyət sarayı idi. Təəssüflər olsun ki, bu gözəl bina Azərbaycanda özbaşınalıq hökm sürdüyü zaman – 80-ci illərin axırı, 90-cı illərin əvvəlində respublikada hakimiyyətin ölkənin bu cür sərvətləri ilə nəinki maraqlanmadığı, hətta bunlara çox mənfi münasibət göstərdiyi bir zamanda – tamamilə sıradan çıxmış, dağıdılmış, bərhad vəziyyətə salınmışdı.

Bu binanı Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinə, konsorsiuma verərkən mən əmin idim ki, Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti buranı müasir tələblərə uyğun vəziyyətə salacaq, səmərəli istifadə edəcəkdir. Bizim müqavilənin 30 il müddəti var. Şübhəsiz ki, bu bina 30 il müddətində istifadə olunacaqdır. Mövcud binanı təmin etmək, gözəlləşdirmək, modernləşdirmək şübhəsiz, yaxşı

haldır. Amma yeni, müasir tipli bir bina tikmək və tarixə yaddaş qoymaq bundan da yaxşı olardı. Əgər keçən əsrdə Nobel qardaşları Bakıda gözəl binalar tikiblərsə, hesab edirəm ki, Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti, əsrin müqaviləsi ilə məşğul olan beynəlxalq konsorsium da Azərbaycanda öz işinin çox izlərini qoyacaq, o cümlədən yeni, gözəl binalar tikiləcək, özləri də istifadə edəcəklər və Azərbaycan xalqına da yadigar qoyacaqlar. Şübhə etmirəm ki, biz belə bir yeni binanın açılışında da bərabər iştirak edəcəyik.

İndi isə Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin, cənab Terri Adamsın yeni ofisinin açılması münasibətilə sizi təbrik edir və bu gün bu mərasimdə iştirak etməkdən məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinə bu binada rahat yerləşib səmərəli işləməyi arzulayıram. Sağ olun.

**ABƏŞ-in OFİSİNİN AÇILIŞI
MƏRASİMİNDƏ HEYKƏLTƏRƏŞ
YAQUB İMRANOVUN HAZIRLADIĞI BÜSTƏ
BAXDIQDAN SONRA ÇIXIŞ**

Mən bu gün bir neçə dəfə nitq söyləmişəm, ona görə də hesab edirdim ki, daha danışmayacağam. Ancaq mənim üçün bu gözlənilməz hadisə bir neçə kəlmə deməyə məcbur etdi.

Cənab Terri Adamsın mənə göstərdiyi diqqət və hörmətə görə təşəkkür edirəm.

Azərbaycan heykəltəraşı Yaqub İmranov Leninqradda işlədiyi zaman, mən Moskvada olarkən bir neçə dəfə mənə müraciət etmişdi. Mən ona qayğı göstərmiş, kömək etmişdim. Ancaq o vaxtdan onu unutmuşdum, çünki heç bir əlaqəmiz olmayıbdır. Ona görə də bu gün təqdim olunan hədiyyə mənim üçün gözlənilməz bir şeydir. Ola bilər ki, mənə dostum, rəssam Tahir Salahovun vasitəsilə təşkil olunmuş bir şeydir. Mən təşəkkür edirəm.

Ancaq daxili xasiyyətimə görə özümün surətimə daşda, mərmərdə, yaxud heç bir şeydə görmək istəmirəm. Hesab edi-

rəm, mən hələ ki, sağam, mənim özümə baxmaq lazımdır. Mən həyatdan gedəndən sonra, – bu, şübhəsiz, təbiidir, – əgər xatirəmə qayğı göstərilə, kim istəsə onu daşa, tunca, mərmərə çevirə bilər.

Ona görə də, bu fürsətdən istifadə edib, təkcə sizin üçün yox, respublikamızın bütün vətəndaşları üçün demək istəyirəm ki, son zamanlarda bəzi yerlərdə mənim büstümün yaradılması halları barədə xəbərlər mənə gəlib çatıb. Mən bunun tamamilə əleyhinəyəm. Mənə həqiqi hörmət edən insanlardan xahiş edirəm ki, belə şeylər etməsinlər. Bu, mənim hissiyyətimə toxunur. Hər adamın bir xasiyyəti var, mənim mə'nəviyyətim, xasiyyətim bunu qəbul etmir. Bəzi belə xəbərlər mənə gəlib çatdığına görə bugünkü fürsətdən istifadə edib bunu bəyan edirəm.

Mənə çox böyük hörməti olan, Yeni Azərbaycan Partiyasının Binəqədi rayon təşkilatının başçısı bir neçə ay bundan öncə mənim surətimi əks etdirən büst yaradıb rayonun ərazisində qoymağa cəhd göstərdi. Mən bunun qarşısını aldım və ona da dedim ki, xahiş edirəm, bunu etməyəsınız.

Mən bunları sizə dedim. O mərmər fiquru nə edəcəksiniz – özünü bilərsiniz. Mən sadəcə təşəkkür edirəm. Bir daha hamıdan xahiş edirəm ki, mənim haqqımda belə addımlar atılmasın. O fiquru aparıb gizlətmək lazımdır. Gələcəkdə, mən olmayan zaman üzə çıxarmaq olar. Təşəkkür edirəm.

DÜNYA ENERGETİKA ŞƏHƏRLƏRİ NÜMAYƏNDƏLƏRİNİN GÖRÜŞÜ İŞTİRAKÇILARINA

Hörmətli görüş iştirakçıları!

Sizi, dünya energetika şəhərlərinin görüşü iştirakçılarını səmimi qəlbdən salamlayıram.

Energetikanın əsasını təşkil edən neft və qaz bizim diyarda qədim zamanlardan hasil olunur və ötən əsrdən Azərbaycan dünyanın məşhur neft ölkəsi kimi tanınmışdır. Təsadüfi deyil ki, hələ XIX əsrin axırı – XX əsrin əvvəllərində dünyanın inkişaf etmiş ölkələri Bakıya böyük maraq göstərmiş və neft sənayesinin inkişafında hərtərəfli iştirak etmişlər.

Buna baxmayaraq, Bakı şəhərinin dünya energetika şəhərlərinin iş təcrübəsindən səmərəli istifadə etməyə, onu öyrənməyə və tətbiq etməyə ehtiyacı vardır.

Müstəqil Azərbaycan Respublikasının paytaxtı Bakı şəhərinin dünya energetika şəhərlərindən olan Aberdin, Hyuston, Kalqari, Pert, Stəvanger və Vunq-Tau ilə əməkdaşlığı günün tələbidir.

Mən bu ilin aprel ayında Stavangerdə səfərdə olan zaman bunun bir daha şahidi oldum. Əminəm ki, dünya energetika şəhərlərinin Bakı ilə neft və qaz istehsalı sahəsində əməkdaşlığı öz bəhrəsini verəcək, xalqlarımızın rifahına xidmət edəcəkdir.

Hörmətli görüş iştirakçıları!

Sizi və sizin şəxsinizdə təmsil etdiyiniz dünya energetika şəhərlərinin işgüzar adamlarını bir daha salamlayıram, sizə cansağlığı, xoşbəxtlik və xeyirxah işlərinizdə böyük uğurlar diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 avqust 1996-cı il

DAVAMI